

ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ ΚΡΗΤΗΣ
TECHNICAL UNIVERSITY
OF CRETE

ΣΧΟΛΗ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΚΑΙ
ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΤΜΗΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΣΤΗ ΔΗΜΟΣΙΑ ΔΙΟΙΚΗΣΗ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΜΕ ΘΕΜΑ:
ΙΣΤΟΡΙΑ ΔΗΜΟΥ ΧΑΝΙΩΝ 1879-2022
ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΕΣ-ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ-ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΠΤΥΧΕΣ

(Πηγή: Χανιά Παλιές φωτογραφίες, Ημερολόγιο Γάλλου Αξιωματικού
Emile-Honore Destelle 1897-1904)

ΦΟΙΤΗΤΡΙΑ: ΑΝΤΩΝΑΚΑΚΗ ΧΡΥΣΗ

Α.Μ. 2020019036

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΜΟΥΣΤΑΚΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ

ΧΑΝΙΑ

ΜΑΙΟΣ 2023

Copyright 2023. Αντωνιάκη Χρυσή
All rights reserved

Περίληψη

Η πόλη των Χανίων έχει ιστορία χιλιάδων χρόνων και έχει δεχτεί ποικίλες πολιτισμικές, αρχιτεκτονικές και κοινωνικές επιρροές, καθώς πολλοί λαοί την έχουν κατοικήσει και την έχουν κατακτήσει στην πάροδο των χρόνων αυτών. Οι περίοδοι που έχουν αφήσει περισσότερο το στίγμα τους μέχρι σήμερα είναι οι πιο πρόσφατες και είναι της Ενετοκρατίας (1204-1645) και της Τουρκοκρατίας (1645-1898).

Στη δεύτερη αυτή περίοδο, της Τουρκοκρατίας, η πόλη των Χανίων απέκτησε μέσα από αγώνες και επαναστάσεις δικαιώματα και προνόμια. Έτσι γύρω στο 1864 έχουμε τη δημιουργία της πρώτης Τοπικής Αυτοδιοίκησης που ασκούνταν από Έλληνες και Μουσουλμάνους. Επίσημα, η ιστορία της Τοπικής Αυτοδιοίκησης στα Χανιά ξεκίνησε το 1898 με την έναρξη της Κρητικής Πολιτείας, οπότε και εμφανίζονται τα πρώτα Πρακτικά του Δημοτικού Συμβουλίου και καταγράφεται η πρώτη οργανωμένη άσκηση της τοπικής εξουσίας.

Φτάνοντας στις αρχές του 20^{ου} αιώνα και έχοντας η πόλη υποστεί πολλές υλικές ζημιές, αλλά και λόγω αύξησης του πληθυσμού, υπάρχει μεγάλη ανάγκη για επέκτασή της καθώς και για έργα υποδομών και ανάπτυξης. Την ευθύνη πραγματοποίησης των έργων αυτών ανέλαβε κυρίως ο Δήμος Χανίων, που μέσα από πρωτοποριακές για την εποχή ιδέες κατάφερε να υλοποιήσει εντυπωσιακά έργα -όπως η Αγορά- που απολαμβάνουμε ακόμα και σήμερα.

Είναι γεγονός ότι κάθε εποχή σηματοδοτεί τις δικές της ανάγκες, ενώ γεγονότα, συγκυρίες και νέα δεδομένα οδηγούν στη λήψη νέων σημαντικών αποφάσεων και δημιουργία νέων έργων. Οι πρώτοι δήμαρχοι, που άλλοτε διορίζονται από τις Αρχές και άλλοτε εκλέγονται από τον λαό, είναι συνήθως αγωνιστές επαναστάσεων, μα ταυτόχρονα μορφωμένοι, γιατροί ή δικηγόροι ως επί το πλείστον. Μετά την Ένωση της Κρήτης με την Ελλάδα οι δήμαρχοι των Χανίων επίσης εκλεγμένοι ή διορισμένοι, εργάστηκαν φιλότιμα για τον εκσυγχρονισμό και τον εξωραϊσμό της πόλης. Αναμφίβολα όλοι τους συνέβαλαν καθοριστικά στην διαμόρφωση της ξεχωριστής και ελκυστικής πόλης των Χανίων.

Abstract

The town of Chania dates back in history and has received great culture, architectural and social influences, since several nations have conquered and inhabited the place through the centuries. The most recent periods of time that have left their mark are the Venetian domination (1204-1645) and the Turkish occupation (1645-1898).

During the Turkish occupation the town of Chania acquired a few rights and privileges following several battles and rebellions. So, around 1864 the first local Government was formed, which consisted of both Christians and Muslims. Officially, the history of the local Government in Chania began in 1898 with the “Cretan State” inauguration. That is when the first documents of the city council appeared, and exertion of local authority was first chronicled.

In the beginning of the 20th century, after having suffered a lot of damage and due to population increase, the town of Chania faces the need of expansion as well as territorial development and infrastructure. The project was successfully accomplished by the Municipality of Chania. Through innovative ideas, real masterpieces were created, for example Agora, which is greatly enjoyable and effective even day.

It is fact that every period of time presents its own particular needs, and a series of facts, circumstances and realizations lead to certain decisions and new projects. The first Mayors, who were either appointed or elected, were usually revolution leaders and at the same time highly educated doctors or mostly lawyers. After the union of Crete with Greece the mayors of Chania who were also appointed or elected, worked honorably for the modernization and beautification of the city. Undoubtedly, they all contributed decisively to the creation of our unique and attractive hometown.

Ευχαριστίες

Ευχαριστώ τη φίλη μου τη Μιράντα που με παρότρυνε να κάνω το συγκεκριμένο μεταπτυχιακό και να φτάσω στη συγγραφή της διπλωματικής μου εργασίας.

Ευχαριστώ την αγαπημένη μου συνάδελφο την Αρετή, που είχε την ιδέα αυτού του θέματος της διπλωματικής μου.

Ευχαριστώ τους συναδέλφους από τις άλλες υπηρεσίες του Δήμου για τα στοιχεία που μου έδωσαν και κυρίως τη Ζωή και τη Μαργαρίτα από την Τεχνική Υπηρεσία του Δήμου Χανίων.

Ευχαριστώ όλους τους ερευνητές για τις πληροφορίες που μου έδωσαν και κυρίως τον κ. Ευθύμη Λεκάκη.

Ευχαριστώ την κ. Κλάδου – Μπλέτσα για το εξαιρετικό βιβλίο της *«Τα Χανιά 100 χρόνια από την Ένωση στο 2013»*, από το οποίο άντλησα πολλά στοιχεία για την εργασία μου.

Ευχαριστώ τη Σμαράγδη για τη φιλολογική επιμέλεια της εργασίας μου.

Ευχαριστώ και όλους αυτούς που ο καθένας με τον δικό του τρόπο με έκαναν να θέλω να προσπαθήσω για το καλύτερο αποτέλεσμα.

Και πάνω από όλους και όλα, ευχαριστώ τη μητέρα μου που, ενώ έχει φύγει 20 χρόνια από τη ζωή, με έμαθε να σέβομαι, να αγαπώ και να προσπαθώ κάθε μέρα να γίνομαι καλύτερος άνθρωπος. Της αφιερώνω αυτή την εργασία και την ευχαριστώ για όλα όσα μου πρόσφερε.

Πίνακας περιεχομένων

1.	Εισαγωγή	1
2.	Ο θεσμός της Τοπικής Αυτοδιοίκησης	3
2.1	Το δικαίωμα ψήφου	6
2.2	Ο θεσμός των Αντιδημάρχων και Αντιπεριφερειάρχων στο ελληνικό σύστημα.....	8
2.2.1	Ο θεσμός των Αντιδημάρχων	9
3.	Ιστορικά στοιχεία για την πόλη των Χανίων.....	12
3.1	Προϊστορικοί χρόνοι 3650 π.Χ. – 1070 π.Χ.....	12
3.2	Ιστορικοί χρόνοι 1070 π.Χ.- 330 μ.Χ.	12
3.3	1 ^η Βυζαντινή περίοδος 330 – 823	13
3.4	Αραβοκρατία 823 - 961 και 2 ^η Βυζαντινή περίοδος 961 - 1252	14
3.5	Ενετοκρατία 1252 - 1645	15
3.6	Τουρκοκρατία 1645 - 1898.....	16
3.7	Κρητική Πολιτεία 09/12/1898-30/11/1913	25
3.7.1	Ιστορικά γεγονότα – Διοικητική οργάνωση	25
3.7.2	Δήμαρχοι Κρητικής Πολιτείας	30
3.8	Νεώτεροι χρόνοι.....	44
3.8.1	Από την Ένωση μέχρι την έναρξη του πολέμου (1 ^η Δεκεμβρίου 1913-1940) .	44
3.8.2	Τα χρόνια του Πολέμου 1940-1949	53
3.8.3	Ανασυγκρότηση 1950-1967.....	57
3.8.4	Δικτατορία 1967-1974.....	62
3.8.5	1974 έως 2022	65
4.	Διοικητική οργάνωση της Τοπικής Αυτοδιοίκησης σήμερα.....	86
4.1	Όργανα διοίκησης	86
4.2	Οργανόγραμμα Δήμου Χανίων	87
4.3	Έργο τρέχουσας Δημοτικής αρχής.....	88
4.4	Πανδημία και Τοπική Αυτοδιοίκηση	89
5.	ΣΗΜΑΝΤΙΚΑ ΚΤΗΡΙΑ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΧΑΝΙΩΝ.....	92
5.1	Τα κτήρια που στέγασαν το Δημαρχείο Χανίων και η ιστορία τους.	92
5.2	Δημοτική Βιβλιοθήκη Χανίων.....	99
5.2.1	Νέο κτήριο για τη στέγαση μέρους της Δημοτικής Βιβλιοθήκης Χανίων	108
5.3	Δημοτικός Κήπος – Καφενείο – Κινηματογράφος – Ρολόι	109
5.4	Δημοτικό Νοσοκομείο Χανίων	117
5.5	Δημοτική Αγορά.....	121
5.6	Ύδρευση της πόλης - Δεξαμενή Αγίου Ιωάννη.....	128
5.7	Υδροηλεκτρικό εργοστάσιο Αγιάς	133

5.8	Δημοτικό Γηροκομείο Χανίων	138
5.9	Μεγάλο Αρσενάλι – ΚΕΠΠΕΔΗΧ – ΚΑΜ	145
5.10	Βίλα Κούνδουρου - Θέατρο «Δημήτρης Βλησίδης»	149
5.10.1	Βίλα Κούνδουρου.....	149
5.10.2	Θέατρο «Δημήτρης Βλησίδης»	151
5.11	Τελωνείο-«Θέατρο Μίκης Θεοδωράκης».....	153
5.12	Δημοτική Πινακοθήκη Χανίων	156
6.	Επίλογος - Συμπεράσματα.....	160
7.	Βιβλιογραφία	162

Πίνακας εικόνων

Εικόνα 1: Αυτοσχέδιοι οικισμοί Χαλικούττηδων - Πάνω Κουμ Καπί, 1898.....	22
Εικόνα 2: Το πρώτο φύλλο της Επίσημης Εφημερίδας Κρητικής Πολιτείας 1898 (Δημοτική Βιβλιοθήκη Χανίων)	27
Εικόνα 3: Καρτ-ποστάλ Ύψωσης Ελληνικής Σημαίας 1 ^η Δεκεμβρίου 1913.....	29
Εικόνα 4: Χουσεΐν Βέης Γιαννιτσαράκης (1897-3ο 1899)	30
Εικόνα 5: Το πρώτο Πρακτικό Δημοτικού Συμβουλίου 1898 (Από το αρχείο της Δημοτικής Βιβλιοθήκης Χανίων).....	31
Εικόνα 6: Ιωάννης Ξηράς (3ο 1899-8ο 1899)	33
Εικόνα 7: Αριστείδης Κριάρης (9ο 1899-5ο 1900)	34
Εικόνα 8: Χαμητβεηζαδέ Μεχμέτ Βέης (5ο 1900-3ο 1906 ανά διαστήματα)	35
Εικόνα 9: Χαράλαμπος Πλουμιδάκης (9ο 1901-12ο 1901)	36
Εικόνα 10: Κωνσταντίνος Μάνος (20/12/1901-10/05/1902).....	37
Εικόνα 11: Νικόλαος Σκαμνάκης (2ο 1903-9ο 1905)	38
Εικόνα 12: Εμμανουήλ Σειραδάκης (3ο 1906-12ο 1909).....	41
Εικόνα 13: Εμμανουήλ Μουντάκης (1910-1929, εκτός από 12ο 1921 μέχρι 8ο 1922)	43
Εικόνα 14: Ιωάννης Μουντάκης (1929-1937).....	49
Εικόνα 15: Νικόλαος Σκουλάς (1937-1939, 1941-1942, 1951-1954, 1959-1963)	51
Εικόνα 16: Παράγκες μέσα στην πόλη αμέσως μετά την Κατοχή.	54
Εικόνα 17: Ερείπια μέσα στην πόλη, μετά τους βομβαρδισμούς των Γερμανών.	55
Εικόνα 18: Αντώνιος Ησυχάκης Εικόνα 19: Απόστολος Φυτράκης (Μέσα 1942 - 7ο 1945)	56
Εικόνα 20: Στυλιανός Τσιλιγγερίδης (8ο 1950-6ο 1951).....	57
Εικόνα 21: Νικόλαος Μουντάκης (1955-3ο 1959) Εικόνα 22: Νικόλαος Νικολακάκης (3ο 1959-6/4/1959)	59
Εικόνα 23: Στέφανος Λεκανίδης (10ο 1963-7ο 1967)	61
Εικόνα 24: Γεώργιος Μπρεδάκης (7ο 1967-5ο 1971)	63
Εικόνα 25: Νικόλαος Πιμπλής (5ο 1971-9ο 1974)	64
Εικόνα 26: Αντώνιος Μαρής (6ο 1975-31/12/1978).....	66
Εικόνα 27: Ιωάννης Κλωνιζάκης (1979-1982).....	68
Εικόνα 28: Γεώργιος Κατσανεβάκης (1983-1990)	70
Εικόνα 29: Γεώργιος Τζανακάκης (1990-2002).....	73
Εικόνα 30: Κυριάκος Βιρβιδάκης (2002-2010)	76
Εικόνα 31: Εμμανουήλ Σκουλάκης (2011-31/08/2014)	79
Εικόνα 32: Αναστάσιος Βάμβουκας (01/09/2014-31/08/2019).....	81
Εικόνα 33: Παναγιώτης Σημανδηράκης (01/09/2019-).....	83
Εικόνα 34: Το Βενετσιάνικο Μοναστήρι της Σπλάντζιας που χρησιμοποιήθηκε ως Δημαρχείο από το 1879 μέχρι το 1894.....	92
Εικόνα 35: Το κτήριο του Δημαρχείου των οδών Χάληδων και Ζαμπελίου από το 1894 μέχρι το 1928	93
Εικόνα 36: Το Μεγάλο Αρσενάλι την περίοδο που στέγαζε το Δημαρχείο (1928-1941)	94
Εικόνα 37: Πυροσβεστική Υπηρεσία του Δήμου Χανίων στην οδό Χ' Μιχάλη Γιάνναρη	95
Εικόνα 38: Οι αποφάσεις έγκρισης πιστώσεων για ανέγερση Δημαρχείου και Βιβλιοθήκης 249/1947 και 429/1948.....	96
Εικόνα 39: Μέρος της Πλατείας 1878, πριν ανεγερθεί το κτήριο του σημερινού Δημαρχείου (τραβηγμένη από τη σημερινή οδό Καραϊσκάκη προς τα Δυτικά).....	97

Εικόνα 40: Ομιλία στο Αναγνωστήριο της Δημοτικής Βιβλιοθήκης, μόλις μεταφέρθηκε στον πρώτο όροφο όπου είναι και σήμερα	100
Εικόνα 41: Η Δημοτική Βιβλιοθήκη όπως είναι σήμερα.....	106
Εικόνα 42: Η πρόσοψη του κτηρίου επί της Τζανακάκη που θα στεγάσει μέρος της Δημοτικής Βιβλιοθήκης Χανίων.....	108
Εικόνα 43: Το κτήριο της Βιβλιοθήκης, όπως προβλέπεται να γίνει εξωτερικά	109
Εικόνα 44: Η Κρητική Βουλή μέσα στο Δημοτικό Κήπο	110
Εικόνα 45: Το Ρολόι του Δημοτικού Κήπου μετά την αποκατάστασή του, όπως είναι σήμερα	115
Εικόνα 46: Το Δημοτικό Νοσοκομείο Χανίων στη γωνία των οδών Χάληδων και Ζαμπελίου	118
Εικόνα 47: Πρακτικό 12, Απόφαση 90 του Δημοτικού Συμβουλίου Χανίων, 22/12/1903 ...	122
Εικόνα 48: Τεκμηριωμένο έγγραφο Πρακτικού 20, απ. 161, για κατασκευή Δημοτικής Αγοράς.....	123
Εικόνα 49: Η κατεδάφιση των νότιων τειχών, της Porta Retimiotta και του προμαχώνα Piatta Forma. (φωτ. Π. Διαμαντόπουλου).....	124
Εικόνα 50: Η Δημοτική Αγορά το 1952	126
Εικόνα 51: Από την υπογραφή του έργου ανάθεσης ανακατασκευής της Αγοράς, στις 13 Ιανουαρίου 2022, παρουσία μεταξύ άλλων των τέως δημάρχων Χανίων, Γ. Τζανακάκη και Α. Βάμβουκα, του αντιπεριφερειάρχη Χανίων Ν. Καλογερά, δημάρχου Χανίων Π. Σημανδηράκη, Αντιδημάρχου Μ. Καλογριδάκη, κ.α.....	127
Εικόνα 52: Τεκμηριωμένο απόσπασμα Πρακτικού 32, αποφάσεις 167, 168, 169, 28/09/1900	129
Εικόνα 53: Τεκμηριωμένο Απόσπασμα του Πρακτικού 87, απ. 229, 03/02/1905	130
Εικόνα 54: Η πλακέτα που βρίσκεται στο κτήριο της Δεξαμενής του Αγ. Ιωάννη	130
Εικόνα 55: Το κτήριο της Δεξαμενής τα πρώτα χρόνια που χτίστηκε	131
Εικόνα 56: Κατασκευή αγωγού προσαγωγής υδάτων στη λίμνη της Αγιάς	134
Εικόνα 57: Έναρξη εργασιών κατασκευής υδροηλεκτρικού σταθμού στην Αγιά Χανίων, παρουσία του Ελ. Βενιζέλου.....	135
Εικόνα 58: Η ταμπέλα που υπάρχει έως και σήμερα στο κτήριο των υδροηλεκτρικών έργων της Αγιάς.....	136
Εικόνα 59: Ο μικρός υδροηλεκτρικός σταθμός που έγινε Μουσειακός χώρος στην Αγιά ...	137
Εικόνα 60: Πρόσκληση στα εγκαίνια του Δημοτικού Γηροκομείου	139
Εικόνα 61: Θεμέλιος λίθος από τον δήμαρχο Αντώνιο Μαρή για την έναρξη κατασκευής της 3ης πτέρυγας, στις 7 Ιουλίου 1976	141
Εικόνα 62: Άποψη του Δημοτικού Γηροκομείου όπως είναι σήμερα. Φαίνεται το αρχικό κτήριο με τα κεραμίδια και τις προσθήκες των κτηρίων δεξιά κι αριστερά.....	144
Εικόνα 63: Το Μεγάλο Αρσενάλι πριν ξεκινήσουν οι εργασίες ανάπλασης.....	145
Εικόνα 64: Το Μεγάλο Αρσενάλι μετά την ανάπλαση.....	147
Εικόνα 65: Το εσωτερικό του κτηρίου στο Μεγάλο Αρσενάλι	148
Εικόνα 66: Η Βίλα Κούνδουρου πριν και μετά	150
Εικόνα 67: Η Βίλα Κούνδουρου όπως είναι σήμερα από την Βορειοανατολική πλευρά.....	150
Εικόνα 68: Το Θέατρο "Δημήτρης Βλησίδης" όπως είναι σήμερα	152
Εικόνα 69: Το Θέατρο "Μίκης Θεοδωράκης" όπως είναι σήμερα.....	155
Εικόνα 70: Το εσωτερικό του Θεάτρου "Μίκης Θεοδωράκης"	155
Εικόνα 71: Το εσωτερικό της Δημοτικής Πινακοθήκης.....	156
Εικόνα 72: Η Δημοτική Πινακοθήκη εξωτερικά όπως είναι σήμερα	159

1. Εισαγωγή

Στη συγκεκριμένη εργασία συγκεντρώνονται ιστορικά, οικονομικά, κοινωνικά, δημογραφικά και πολιτιστικά στοιχεία που αφορούν στον Δήμο και στην πόλη των Χανίων, πιστεύοντας ότι ο συνδυασμός όλων αυτών διαμορφώνει το πλαίσιο δράσης της κάθε Δημοτικής Αρχής. Με απόλυτη χρονική συνέχεια καταγράφεται η ιστορία της πόλης, συνοπτικά στην αρχή και αναλυτικότερα στον τελευταίο αιώνα, σε συνδυασμό με την εξέλιξη του Δήμου Χανίων, αναφέροντας τους δημάρχους που εκλέγονται ή διορίζονται με τα βιογραφικά στοιχεία και τα βασικότερα έργα τους.

Μην έχοντας συναντήσει κάποια παρόμοια εργασία στη βιβλιογραφία, ως προς το τι πρέπει να συμπεριλάβει, με ποια σειρά και σε ποια έκταση, γίνεται προσπάθεια καταγραφής και σύνθεσης των απαραίτητων στοιχείων που θα την κάνουν να είναι ενδιαφέρουσα για κάθε αναγνώστη, χωρίς να κουράζει και χωρίς να εξειδικεύει σε αριθμούς και λεπτομέρειες. Με σκοπό, διαβάζοντας την, να αποκτήσει κανείς βασικές ιστορικές γνώσεις για την πόλη, για τα δημοτικά κτήριά της και την ιστορία τους καθώς και για τον τρόπο που ασκείται η Τοπική Αυτοδιοίκηση ανάλογα με τις ανάγκες της κάθε εποχής. Με ένα ταξίδι γεγονότων μέσα στο χρόνο και μέσα από φωτογραφίες να τη γνωρίσει καλύτερα, επισημαίνοντας τα σωστά και τα λάθη της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, τι δεν θα έπρεπε να έχει γίνει και ίσως τι δεν έχει γίνει ακόμα.

Η παρούσα εργασία αποτελεί μία συλλογή και καταγραφή στοιχείων κυρίως μέσα από το αρχειακό υλικό της Δημοτικής Βιβλιοθήκης, που είναι εξαιρετικά πλούσιο ιδιαίτερα όσον αφορά στην τοπική συλλογή, τόσο σε πρόσωπα και κτήρια, όσο και σε γεγονότα, εκλογές και φωτογραφικό υλικό. Επίσης αντλεί στοιχεία μέσα από τα Πρακτικά του Δημοτικού Συμβουλίου και κυρίως από το ψηφιοποιημένο υλικό της περιόδου 1898-1936 που έγινε σε συνεργασία του Δήμου Χανίων και της Δημοτικής Βιβλιοθήκης, με το Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών και Μελετών «Ελευθέριος Βενιζέλος». Είναι αποτέλεσμα συνεργασίας με ερευνητές, με συναδέλφους από άλλα τμήματα του Δήμου και κυρίως από την Τεχνική Υπηρεσία, για τα δημοτικά κτήρια και για τα έργα που έγιναν, που «τρέχουν» σήμερα ή θα «τρέξουν» σύντομα. Τέλος συγκεντρώνει σε ένα ενιαίο έργο επιπλέον στοιχεία που αντλήθηκαν από βιβλία, εφημερίδες, άρθρα περιοδικών εκδόσεων του Δήμου Χανίων και όχι μόνο, την ιστοσελίδα του και γενικά από το διαδίκτυο.

Επειδή η εργασία εντάσσεται κυρίως στα πλαίσια της διοίκησης, ξεκινά με μια ιστορική αναδρομή για τις εκλογές, το δικαίωμα ψήφου, την ιστορία της Τοπικής Αυτοδιοίκησης στην Ελλάδα και τις σημαντικές αλλαγές που έγιναν σε αυτήν μέχρι σήμερα. Συνεχίζοντας, χωρίζεται σε έξι βασικές χρονικές περιόδους που έχουν να κάνουν με την ιστορία της πόλης, ώσπου, φτάνοντας στα μέσα περίπου του 19^{ου} αιώνα, εμφανίζονται οι πρώτοι δήμαρχοι, μουσουλμάνοι στην αρχή και χριστιανοί αργότερα. Φτάνοντας στο 1898, μετά την απελευθέρωση από τους Τούρκους και τη διακυβέρνηση από την Κρητική Πολιτεία, η Τοπική Αυτοδιοίκηση οργανώνεται πλήρως, ορίζονται Δημοτικά Συμβούλια, αποφασίζεται η πραγματοποίηση μεγάλων έργων και συνάπτονται τα πρώτα δάνεια για την πραγματοποίησή τους. Λίγο αργότερα (1910) οι δήμαρχοι ξεκινούν να ψηφίζονται από τον λαό κι έχουμε τη διενέργεια των πρώτων δημοτικών εκλογών. Συνεχίζεται ο χρονικός διαχωρισμός σε πέντε ακόμα περιόδους που στηρίζονται σε γεγονότα πολύ σημαντικά για την ιστορία της πόλης και την Τοπική Αυτοδιοίκηση, ώστε να γίνεται πιο εύκολα κατανοητό το «πνεύμα», οι συνθήκες και οι ανάγκες της κάθε περιόδου. Ακολουθεί σύντομη περιγραφή της κάθε εκλογικής διαδικασίας και των αποτελεσμάτων της, με την εκλογή του εκάστοτε δημάρχου και αναφορά των βασικών έργων του. Στο τελευταίο κεφάλαιο περιγράφονται, ένα ένα ξεχωριστά, δώδεκα σημαντικά δημοτικά κτήρια, από την κατασκευή τους μέχρι σήμερα.

Διατρέχοντας με αντικειμενικότητα και σεβασμό της ιστορία της πόλης και του Δήμου Χανίων, η εργασία ολοκληρώνεται με τα συνακόλουθα συμπεράσματα και μία σύντομη κριτική αποτίμηση του έργου που διετέλεσε η Τοπική Αυτοδιοίκηση.

2. Ο θεσμός της Τοπικής Αυτοδιοίκησης

Ο θεσμός της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, δηλαδή της διαχείρισης των κοινοτικών και δημοτικών υποθέσεων από όργανα ανεξάρτητα από την κρατική εξουσία, εισήχθη στη χώρα μας με το Βασιλικό Διάταγμα της 27ης Δεκεμβρίου του 1933, από τη βαναρική αντιβασιλεία. Η έννοια της Αυτοδιοίκησης ή «τοπικής διοίκησης», όπως λεγόταν παλιότερα, αποτελεί στην πραγματικότητα ένα θεσμό με βαθιές ρίζες από την αρχαία Αθήνα, όπου υπήρξε η αρχή του δήμου. Στη διάρκεια της Τουρκοκρατίας, γύρω στο 1690 διαμορφώθηκαν οι πρώτες κοινότητες με επικεφαλής τους δημογέροντες ή άρχοντες, που λειτουργούσαν στα πρότυπα του αρχαίου πολιτεύματος. Οι δημογεροντίες αναγνωρίστηκαν στη συνέχεια από την Α' Εθνοσυνέλευση της Επιδαύρου (1822), καταργήθηκαν από τον Ιωάννη Καποδίστρια (1830) και επανήλθαν λίγο αργότερα. Η Ελλάδα χωρίστηκε σε δήμους, επαρχίες και νομούς και ο λαός ξεκίνησε έμμεσα να ψηφίζει τους τοπικούς άρχοντές του. Στην πραγματικότητα, η κεντρική κυβέρνηση διατηρούσε την εξουσία, γιατί οι Έλληνες ψήφισαν για την εκλογή δημοτικών συμβούλων και η κυβέρνηση όριζε δήμαρχο τον έναν από τους τρεις πρώτους πλειοψηφήσαντες¹.

Οι πρώτες δημοτικές εκλογές έγιναν το 1834 στον νομό Αργολίδας με τη χρήση λευκού ψηφοδελτίου, όπου ο ψηφοφόρος σημείωνε χειρόγραφα το όνομα του υποψηφίου της αρεσκείας του. Με το σύνταγμα του 1864 το λευκό ψηφοδέλτιο καταργήθηκε, γιατί το μεγαλύτερο ποσοστό των Ελλήνων ήταν αναλφάβητοι και ήταν εύκολο να εξαπατηθούν. Τη θέση του πήρε το σφαιρίδιο, που εφαρμόστηκε ύστερα από εισήγηση των Επτανήσιων βουλευτών και παρέμεινε για 60 χρόνια περίπου. Ήταν ένας μικρός μολυβένιος βώλος που ο ψηφοφόρος τοποθετούσε στην κάλπη του κάθε υποψηφίου, είτε στο δεξιό μέρος που ήταν λευκό και αντιστοιχούσε στο ναι είτε στο αριστερό μέρος που ήταν μαύρο και αντιστοιχούσε στο όχι.² Ήταν υποχρεωμένος να κάνει αυτή τη διαδικασία σε όλες τις κάλπες των υποψηφίων, διαφορετικά τιμωρούνταν με πρόστιμο και ποινή φυλάκισης. Άλλοτε, οι φανατικοί οπαδοί ενός υποψηφίου δάγκωναν το σφαιρίδιο για να αφήσουν το αποτύπωμά τους και να δείξουν την αφοσίωσή τους σε αυτόν³. Ο θεσμός του σφαιριδίου, παρά το ότι ήταν αρκετά

---

¹ Η Ιστορία της Τοπικής Αυτοδιοίκησης στην Ελλάδα, Σαν Σήμερα:

<https://www.sansimera.gr/articles/772>

² Από αυτό προέρχεται η φράση «έφαγε μαύρο», «τον μαύρισαν», κ.λ.π.

³ Από αυτό προέρχεται η φράση «το έριξα δαγκωτό».

χρονοβόρος, κατάφερε να εξασφαλίσει την μυστικότητα και σε ένα μεγάλο βαθμό να εξαλείψει τη νοθεία που είχε διαπιστωθεί σε επτά εκλογικές διαδικασίες της οθωνικής περιόδου με τη χρήση των ψηφοδελτίων⁴.

Στην Αθήνα οι πρώτες δημοτικές εκλογές έγιναν από τις 15 μέχρι τις 20 Μαρτίου του 1835 και στον Πειραιά στις 14 Δεκεμβρίου του ίδιου χρόνου⁵.

Στις αρχές του 20^{ου} αιώνα, όταν ο αναλφαβητισμός είχε μειωθεί αισθητά, επανήλθε ο θεσμός του ψηφοδελτίου και εφαρμόστηκε για πρώτη φορά στις δημοτικές και κοινοτικές εκλογές του 1914. Το 1912 ο Βενιζέλος, με τον νόμο ΔΝΖ' «Περί συστάσεως Δήμων και Κοινοτήτων», προσπάθησε να αναμορφώσει το αυτοδιοικητικό σύστημα της χώρας, δημιουργώντας χιλιάδες κοινότητες σε όλη την επικράτεια. Η Θεσσαλονίκη, δεκατρία χρόνια μετά την ενσωμάτωσή της στην Ελλάδα, ψήφισε πρώτη φορά για δήμαρχο, στις 25 Οκτωβρίου 1925. Οι τελευταίες δημοτικές εκλογές που έγιναν πριν τη δικτατορία του Μεταξά, της Κατοχής και του Εμφυλίου ήταν το 1934. Οι πρώτες μεταπολεμικές δημοτικές εκλογές έγιναν στις 15 Απριλίου 1951, πάλι με το σύστημα της έμμεσης εκλογής δημάρχου, ψηφίζοντας τους δημοτικούς συμβούλους. Τελευταίες εκλογές πριν την δικτατορία έγιναν το 1964, ενώ κατά τη διάρκεια της δικτατορίας οι δήμαρχοι διορίζονταν. Ελεύθερες δημοτικές εκλογές έγιναν ξανά το 1975, οπότε οι δήμαρχοι πλέον εκλέγονταν κατευθείαν από τον λαό με το σύστημα των δύο γύρων⁶.

Βαθιά τομή στον θεσμό της Τοπικής Αυτοδιοίκησης αποτελεί το γεγονός ότι από το 1994 με τον Νόμο 2218, οι νομάρχες ξεκίνησαν να ψηφίζονται από τον λαό και να μη διορίζονται από το κράτος. Έτσι, οι εκλογές που έγιναν στις 16 και 23 Νοεμβρίου του 1994, ήταν δημοτικές και νομαρχιακές και οι νομαρχίες μετονομάστηκαν σε Νομαρχιακές Αυτοδιοικήσεις⁷.

Ο θεσμός της Νομαρχίας λειτούργησε από το 1833 μέχρι το 2010, αποτελούσε νομικό πρόσωπο δημοσίου δικαίου, με αρμοδιότητα τη διοίκηση των τοπικών ζητημάτων σε

---

⁴ Η ιστορία της ψήφου στην Ελλάδα: <https://www.sansimera.gr/articles/534>

⁵ Η Ιστορία της Τοπικής Αυτοδιοίκησης στην Ελλάδα, Σαν Σήμερα: <https://www.sansimera.gr/articles/772>

⁶ Η Ιστορία της Τοπικής Αυτοδιοίκησης στην Ελλάδα, Σαν Σήμερα: <https://www.sansimera.gr/articles/772>

⁷ Η Ιστορία της Τοπικής Αυτοδιοίκησης στην Ελλάδα, Σαν Σήμερα: <https://www.sansimera.gr/articles/772>

επίπεδο νομού. Οι νομάρχες μέχρι τότε διορίζονταν από το κράτος και ασκούσαν έλεγχο στις αποφάσεις των δημοτικών συμβουλίων σε τέτοιο βαθμό, που πολλές φορές παρεμπόδιζαν το έργο τους. Με τον Νόμο 2218/1994 καθιερώθηκαν ως δεύτερη βαθμίδα Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης (ΟΤΑ), με σκοπό την οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική ανάπτυξη της περιφέρειάς τους. Με το ίδιο άρθρο έπαψαν να ασκούν εποπτεία στους ΟΤΑ που ανήκαν στην πρώτη βαθμίδα και δεν υφίστατο πλέον ιεραρχική σχέση μεταξύ των δύο βαθμίδων Τοπικής Αυτοδιοίκησης.

Η διοίκηση των τοπικών υποθέσεων γίνεται πλέον από τους Οργανισμούς Τοπικής Αυτοδιοίκησης πρώτου και δεύτερου βαθμού, οι οποίοι έχουν διοικητική και οικονομική αυτοτέλεια. Το Κράτος ασκεί εποπτεία σε αυτούς, αλλά στα πλαίσια αποκλειστικά του ελέγχου νομιμότητας, χωρίς να παρεμποδίζει την πρωτοβουλία και την ελεύθερη δράση τους. Παράλληλα, για την εξασφάλιση της οικονομικής τους αυτοτέλειας, το Κράτος λαμβάνει νομοθετικά, κανονιστικά και δημοσιονομικά μέτρα, διασφαλίζοντας τη διαφάνεια στη διαχείριση των πόρων⁸.

Το 1997 πραγματοποιήθηκε η μεγαλύτερη αυτοδιοικητική μεταρρύθμιση από την εποχή του Ελευθερίου Βενιζέλου, με το σχέδιο «Καποδίστριας» (Νόμος 2539/97). Με αυτό η χώρα διαιρέθηκε σε 13 περιφέρειες, 51 νομούς, 910 δήμους και 124 κοινότητες. Σκοπός του ήταν η βελτιστοποίηση της δημόσιας διοίκησης στο επίπεδο της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, με αιρετούς τους νομάρχες, τους δημάρχους και τους κοινοτάρχες και διορισμένους από την κυβέρνηση τους περιφερειάρχες⁹.

Ακολούθησε το 2010, το πρόγραμμα «Καλλικράτης» (νόμος 3852/2010), που διαίρεσε την Ελλάδα σε 7 αποκεντρωμένες διοικήσεις, 13 περιφέρειες, 74 περιφερειακές ενότητες και 352 δήμους. Θεωρείται συνέχεια του «Καποδίστρια», επειδή διέπεται από την ίδια φιλοσοφία συνένωσης των υπαρχόντων μικρών δήμων και κοινοτήτων σε μεγαλύτερους δήμους. Οι νομαρχίες καταργήθηκαν στις 31/12/2010 ως β' βαθμιοί ΟΤΑ, αντικαταστάθηκαν από τις περιφέρειες και οι αρμοδιότητές τους διαμοιράστηκαν μεταξύ των περιφερειών και των δήμων. Οι περιφερειάρχες και οι δήμαρχοι συνέχισαν να είναι αιρετοί, ενώ οι επικεφαλής των αποκεντρωμένων διοικήσεων, διορίζονταν από την κυβέρνηση. Η θητεία τους θα

---

⁸ Οργανισμοί Τοπικής Αυτοδιοίκησης: <https://www.hellenicparliament.gr/Vouli-ton-Ellinon/To-Politevma/Syntagma/article-106/>

⁹ Η Ιστορία της Τοπικής Αυτοδιοίκησης στην Ελλάδα, Σαν Σήμερα: <https://www.sansimera.gr/articles/772>

διαρκούσε 5 χρόνια, από τα 4 που ίσχυαν μέχρι τώρα, και μεταξύ των άλλων περιλάμβανε και αλλαγή του τρόπου χρηματοδότησης των ΟΤΑ¹⁰.

Η τελευταία μεταρρύθμιση στο θεσμικό πλαίσιο της Τοπικής Αυτοδιοίκησης έγινε το 2018 με το «Πρόγραμμα Κλεισθένης Ι» (νόμος 4555/2018), που είχε στόχο την «εμβάθυνση της δημοκρατίας, την ενίσχυση της συμμετοχής και τη βελτίωση της οικονομικής και αναπτυξιακής λειτουργίας των ΟΤΑ¹¹», όπως αναφέρεται στον τίτλο του νόμου. Τα βασικά σημεία του ήταν η επαναφορά της θητείας στα 4 χρόνια, η εφαρμογή της απλής αναλογικής, η επανασύσταση των κοινοτήτων στο πλαίσιο λειτουργίας του ενιαίου διευρυμένου δήμου και η διάσπαση ορισμένων μεγάλων σε έκταση δήμων σε μικρότερους, προκειμένου να γίνεται πιο εύκολη η διαχείρισή τους¹².

2.1 Το δικαίωμα ψήφου

Το καθολικό δικαίωμα ψήφου που υπάρχει σήμερα εννοεί ότι όλοι οι ενήλικες πολίτες, ανεξάρτητα από φύλο, εισόδημα, κοινωνική κατάσταση, φυλή, εθνικότητα, πολιτικές πεποιθήσεις κ.α., μπορούν να προσέλθουν στις κάλπες και να ψηφίσουν. Αυτό δεν ίσχυε από την αρχή, μάλιστα χρειάστηκαν πολλά χρόνια, πολλοί ιδεολογικοί αγώνες και πολλές κινητοποιήσεις για να εφαρμοσθεί σε παγκόσμιο επίπεδο, τόσο η καθολική ψηφοφορία των ανδρών, όσο και η δυνατότητα ψήφου στις γυναίκες¹³.

Στις πρώτες δημοτικές εκλογές που έγιναν το 1834 δικαίωμα ψήφου είχαν μόνο οι ενήλικες άνδρες που ικανοποιούσαν κάποια εισοδηματικά κριτήρια. Με το Σύνταγμα

---

¹⁰ Η Ιστορία της Τοπικής Αυτοδιοίκησης στην Ελλάδα, Σαν Σήμερα:

<https://www.sansimera.gr/articles/772>

¹¹ Οι ΟΤΑ Α' βαθμού, δηλαδή οι Δήμοι, διαχειρίζονται ζωτικές ανάγκες των πολιτών τους, όπως την ύδρευση, την αποχέτευση, την καθαριότητα και την διαχείριση των απορριμμάτων, την κατασκευή και συντήρηση των δημοτικών οδών, γεφυρών και πλατειών, τον ηλεκτροφωτισμό των κοινόχρηστων χώρων, τα κοιμητήρια, κ.α. Είναι υποχρεωμένοι να εξασφαλίζουν μια πολιτισμένη διαβίωση στους πολίτες τους κι εκείνοι συμμετέχουν στις δαπάνες και τις παροχές αυτές, κυρίως μέσω των ανταποδοτικών τελών.

¹² Η Ιστορία της Τοπικής Αυτοδιοίκησης στην Ελλάδα, Σαν Σήμερα:

<https://www.sansimera.gr/articles/772>

¹³ Το δικαίωμα της ψήφου: Από τα σφαιρίδια και τα ψηφοδέλτια στην ηλεκτρονική ψηφοφορία. Το καθολικό δικαίωμα ψήφου και η Δημοκρατία:

https://foundation.parliament.gr/VoulhFoundation/VoulhFoundationPortal/images/site_content/voulhFoundation/file/Ekpaideytika%20New/Koinotites/0_5koinotites.pdf

του 1844 καθιερώθηκε η καθολική ψηφοφορία για το σύνολο του αντρικού πληθυσμού, ενώ με το Σύνταγμα του 1864 αναγνωρίστηκαν οι γυναίκες ως πολίτες, αλλά δεν απέκτησαν δικαίωμα ψήφου. Με το Προεδρικό Διάταγμα της 5^{ης} Φεβρουαρίου 1930 δόθηκε δικαίωμα ψήφου για πρώτη φορά στις γυναίκες, ωστόσο μόνο για τις δημοτικές και κοινοτικές εκλογές, με την προϋπόθεση να έχουν συμπληρώσει το 30^ο έτος της ηλικίας τους και να διαθέτουν τουλάχιστον απολυτήριο δημοτικού¹⁴. Έτσι στις δημοτικές εκλογές της 11^{ης} Φεβρουαρίου 1934 υπήρχε μικρή συμμετοχή τόσο γιατί δεν είχαν συμπεριληφθεί όλες οι γυναίκες στους εκλογικούς καταλόγους, αλλά και γιατί υπήρχαν πολλές ακόμα κοινωνικές προκαταλήψεις και αναλφαβητισμός σ' ένα μεγάλο ποσοστό τους¹⁵⁻¹⁶.

Η πλήρης κατοχύρωση των πολιτικών δικαιωμάτων των γυναικών ψηφίστηκε στις 28 Μαΐου 1952, οπότε απέκτησαν και καθολικό δικαίωμα του εκλέγειν και εκλέγεσθαι. Έτσι, στις βουλευτικές εκλογές του 1956 έχουμε την εκλογή των δύο πρώτων γυναικών στο Ελληνικό Κοινοβούλιο, της Ελένης Σκούρα και της Λίνας Τσαλδάρη και την ίδια χρονιά την εκλογή της πρώτης γυναίκας δημάρχου, της Μαρίας Δεσύλλα στην Κέρκυρα¹⁷.

Σύμφωνα με τα παραπάνω, οι βασικές αρχές που ισχύουν για την ψηφοφορία σύμφωνα με το Ελληνικό Σύνταγμα, είναι οι εξής:

- ✓ Η αρχή της καθολικής ψηφοφορίας με εξαίρεση ελάχιστες περιπτώσεις, όπως όταν υπάρχουν καταδίκες για συγκεκριμένα εγκλήματα ή άλλες δικαστικές αποφάσεις.
- ✓ Η αρχή της ισότητας της ψήφου με δύο επιμέρους αρχές: α. ότι κάθε πολίτης ψηφίζει μία φορά και β. ότι όλες οι ψήφοι είναι ισοδύναμες.
- ✓ Η αρχή της άμεσης ψηφοφορίας, δηλαδή ότι ο εκλογέας ψηφίζει κατευθείαν τον ψηφοφόρο και δεν μεσολαβεί κάποια άλλη αρχή ή εξουσία.
- ✓ Η αρχή της μυστικότητας της ψήφου, που σημαίνει ότι η εκλογική βούληση του εκλογέα δεν γίνεται γνωστή σε τρίτους.

---

¹⁴ Πρωτεργάτης στον αγώνα για τη συμμετοχή των γυναικών στα πολιτικά πράγματα της χώρας ήταν η Ρεθυμνιώτισσα φεμινίστρια Καλλιρρόη Σιγανού-Παρρέν (1861-1940), ιδρύτρια του Λυκείου Ελληνίδων το 1911 και εκδότρια του περιοδικού «Εφημερίς των Κυριών», από το 1887. (Περιοδικό Ζω, *Γυναίκες και Αυτοδιοίκηση-Οι γυναίκες στο δρόμο της κάλπης*, σελ. 65).

¹⁵ Περιοδικό Ζω, *Γυναίκες και Αυτοδιοίκηση-Οι γυναίκες στο δρόμο της κάλπης*, σελ. 65.

¹⁶ Είχαν εγγραφεί μόλις 2.655 γυναίκες στους εκλογικούς καταλόγους της Αθήνας και ψήφισαν μόνο 439 στις δημοτικές εκλογές του 1934. (Περιοδικό Ζω, *Γυναίκες και Αυτοδιοίκηση-Οι γυναίκες στο δρόμο της κάλπης*, σελ. 65).

¹⁷ Περιοδικό Ζω, *Γυναίκες και Αυτοδιοίκηση-Οι γυναίκες στο δρόμο της κάλπης*, σελ. 65.

- ✓ Η αρχή της υποχρεωτικής ψηφοφορίας, που σημαίνει ότι η άσκηση του εκλογικού δικαιώματος είναι υποχρεωτική. Όμως με τη συνταγματική αναθεώρηση του 2001 δεν προβλέπονται ποινικές κυρώσεις για μη συμμετοχή στις εκλογές.
- ✓ Η αρχή της ταυτόχρονης διενέργειας των εκλογών σε ολόκληρη την επικράτεια, με εξαίρεση τους κατοίκους του εξωτερικού, βάσει του αναθεωρημένου άρθρου 51 του Συντάγματος, όπου αρκεί να τηρείται η αρχή της ταυτόχρονης καταμέτρησης και ανακοίνωσης των αποτελεσμάτων.
- ✓ Η αρχή της αυτοπρόσωπης άσκησης του εκλογικού δικαιώματος μόνο για τους εκλογείς που βρίσκονται στην επικράτεια. Σύμφωνα με το παραπάνω άρθρο, για τους εκλογείς που βρίσκονται στο εξωτερικό, προβλέπεται να ασκούν το εκλογικό τους δικαίωμα «με επιστολική ψήφο ή άλλο πρόσφορο μέσο»¹⁸.

2.2 Ο θεσμός των Αντιδημάρχων και Αντιπεριφερειάρχων στο ελληνικό σύστημα

Ο θεσμός των Αντιδημάρχων και Αντιπεριφερειάρχων διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην οργάνωση της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, γιατί υποβοηθά στη διοίκηση των τοπικών υποθέσεων, συμπληρώνοντας και αποσυμφορώντας το έργο των Δημάρχων και Περιφερειάρχων. Είναι αυτοί που μεσολαβούν και μειώνουν την απόσταση μεταξύ πολιτών και αυτοδιοίκησης καθώς και μεταξύ πολιτών και κεντρικής διοίκησης, γιατί εκπροσωπούν τους κατά τόπους φορολογούμενους στη δημόσια ζωή και μεριμνούν για την ανταποδοτικότητα των δημόσιων πολιτικών προς όφελος του κοινωνικού συνόλου. Ρόλος τους είναι να παρακολουθούν, να επιβλέπουν, να ελέγχουν, να προλαμβάνουν και να εισηγούνται για την εκτέλεση του τοπικού έργου πρώτου και δεύτερου βαθμού, με σεβασμό και διαφάνεια. Με αυτό τον τρόπο συμβάλλουν στην ενδυνάμωση της τοπικότητας των περιοχών που εκπροσωπούν και διαθέτουν τη θεσμική νομιμοποίηση να συνεισφέρουν ενεργά στην οικονομική αυτοτέλεια και διοικητική αυτονομία των ΟΤΑ¹⁹.

---

¹⁸ Το δικαίωμα της ψήφου: Από τα σφαιρίδια και τα ψηφοδέλτια στην ηλεκτρονική ψηφοφορία. Οι βασικές αρχές για την ψηφοφορία, σύμφωνα με το ελληνικό Σύνταγμα: https://foundation.parliament.gr/VoulhFoundation/VoulhFoundationPortal/images/site_content/voulhFoundation/file/Ekpaideytika%20New/Koinotites/0_5koinotites.pdf

¹⁹ Μπαρμπαρούση: Ο θεσμός των Αντιδημάρχων και ο θεσμός των Αντιπεριφερειάρχων στο ελληνικό σύστημα. Οι δευτεραγωνιστές της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, <https://www.cbarbarousi.com/o-θεσμός-των-αντιδημάρχων-και-ο-θεσμός/>

2.2.1 Ο θεσμός των Αντιδημάρχων

Η πρώτη επαφή των νεοελληνικού κράτους με τον θεσμό των Αντιδημάρχων ξεκίνησε με τον Νόμο 1270/1982 και αφορούσε σε δήμους με πληθυσμό πάνω των 10.000 κατοίκων, κατ' αναλογία με το πληθυσμιακό μέγεθος του εκάστοτε δήμου. Από την αρχή εκλέγονταν από τους Δημάρχους, αλλά η θέση τους δεν ήταν τόσο αναβαθμισμένη και διακριτή ως προς την ποιότητα και τον όγκο των αρμοδιοτήτων. Αυτό συνεχίστηκε και μέχρι τη δεκαετία του 2000, ενώ προσπάθεια ενδυνάμωσης του ρόλου τους έγινε με τον Νόμο 3463/2006 με τον «Κώδικα Δήμων και Κοινοτήτων», όπου σύμφωνα με το άρθρο 87, ο θεσμός των Αντιδημάρχων επικουρεί στον θεσμό του Δημάρχου σε ρόλο συνυποστηρικτικό. Η ελάχιστη διάρκεια της θητείας τους ορίστηκε στον ένα (1) χρόνο, αναλαμβάνοντας αρμοδιότητες που τους μεταβιβάζει ο Δήμαρχος, ενώ μπορούν να τον αναπληρώνουν ή να τον αντικαθιστούν ανά περίπτωση²⁰.

Με τον «Καλλικράτη» (Ν. 3852/2010) ο θεσμός των Αντιδημάρχων αναβαθμίστηκε σημαντικά και πλαισίωσε πλέον βοηθητικά τον θεσμό των Δημάρχων, με *«καθ' ύλη και κατά τόπο»*, σύμφωνα με το άρθρο 59 του ΦΕΚ 87. Τους μεταβίβασε ευθύνες και αρμοδιότητες που πριν δεν διέθεταν και με αυτό τον τρόπο αποτέλεσαν επικουρικό όργανο αποσυμφόρησης του έργου του αιρετού Δημάρχου και εξισορροπήθηκε ο δημαρχοκεντρικός χαρακτήρας της Τοπικής Αυτοδιοίκησης. Το ηλικιακό όριο εκλογιμότητας τους πήγε στα 18 έτη και δόθηκε η δυνατότητα να ορίζονται και εκλεγμένοι σύμβουλοι των επιτυχόντων συνδυασμών της δημοτικής αντιπολίτευσης. Η θητεία τους ορίστηκε κατ' ελάχιστον στα 2,5 χρόνια, χωρίς τη δυνατότητα να υπηρετούν ταυτόχρονα ως πρόεδροι ή μέλη του προεδρείου του Δημοτικού Συμβουλίου. Η αντικατάστασή τους μπορεί να γίνεται μόνο από άλλο Αντιδήμαρχο και με απόφαση του Δημάρχου, ενώ κατοχυρώθηκε το δικαίωμά τους στην αντιμισθία²¹. Τέλος, σύμφωνα με το άρθρο 61 του ίδιου ΦΕΚ, επιφορτίστηκαν με δεοντολογικές υποχρεώσεις, όπως τον

---

²⁰ Μπαρμπαρούση: *Ο θεσμός των Αντιδημάρχων και ο θεσμός των Αντιπεριφερειάρχων στο ελληνικό σύστημα. Οι δευτεραγωνιστές της Τοπικής Αυτοδιοίκησης*, <https://www.cbarbarousi.com/o-θεσμός-των-αντιδημάρχων-και-ο-θεσμός/>

²¹ Αντιμισθία είναι ο μισθός που δίνεται ως ανταμοιβή για κάποια παρεχόμενη εργασία και όσων αφορά τους αντιδημάρχους, αντιστοιχεί στο 50% της αντιμισθίας που παίρνει ο Δήμαρχος.

σεβασμό στο λειτούργημα που ασκούν, την ευσυνειδησία, την τήρηση και προάσπιση της δημόσιας διαφάνειας της οποίας είναι υπόλογοι, κ.α.²².

Συγκεκριμένα, οι αρμοδιότητές τους για τη δημοτική ενότητα που υπηρετούν είναι οι εξής:

- + Έχουν την ευθύνη για τη λειτουργία των δημοτικών υπηρεσιών.
- + Παρακολουθούν την εξέλιξη των έργων και εργασιών που εκτελούνται.
- + Μεριμνούν για την καλή κατάσταση και λειτουργία του εξοπλισμού.
- + Υπογράφουν, με εξουσιοδότηση του Δημάρχου, πιστοποιητικά, βεβαιώσεις και λοιπά διοικητικά έγγραφα που εκδίδονται από τις δημοτικές υπηρεσίες.
- + Συνεργάζονται με τους εκπρόσωπους των τοπικών κοινοτήτων και τους προέδρους των τοπικών και δημοτικών κοινοτήτων για την επίλυση των προβλημάτων τους.
- + Είναι υποχρεωμένοι να ασκούν κάθε άλλη αρμοδιότητα που μπορεί να αποφασίσει να τους μεταβιβάσει ο δήμαρχος²³.

Ο θεσμός των Αντιπεριφερειάρχων, δεν αποτελεί άμεσο αντικείμενο της παρούσας εργασίας και για αυτό θα γίνει πολύ επιγραμματική αναφορά. Ο θεσμός ενεργοποιήθηκε με τον Νόμο 3852/2010 του Προγράμματος «Καλλικράτης» και αποτελεί ιδιαίτερα σημαντικό όργανο εκπροσώπησης των πολιτών στην Τοπική Αυτοδιοίκηση β' βαθμού και διοίκησης των τοπικών υποθέσεων της Περιφέρειας. Οι Αντιπεριφερειάρχες εκλέγονται άμεσα ή έμμεσα και στην πραγματικότητα ήρθαν, αφενός, να καλύψουν το κενό που δημιουργήθηκε από την κατάργηση των Αντινομαρχών και, αφετέρου, να καλύψουν το χάσμα μεταξύ Κράτους-Περιφερειάρχων-Πολιτών²⁴.

Όσον αφορά τη σύγχυση που επικρατεί μεταξύ των αρμοδιοτήτων των δύο βαθμών Αυτοδιοίκησης, μπορούμε να πούμε ότι οι Αντιδήμαρχοι είναι αρμόδιοι για εξειδικευμένα τοπικά θέματα με σαφείς αρμοδιότητες, ενώ οι Αντιπεριφερειάρχες

---

²² Μπαρμπαρούση: Ο θεσμός των Αντιδημάρχων και ο θεσμός των Αντιπεριφερειάρχων στο ελληνικό σύστημα. Οι δευτεραγωνιστές της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, <https://www.cbarbarousi.com/o-θεσμός-των-αντιδημάρχων-και-ο-θεσμός/>

²³ Μπαρμπαρούση: Ο θεσμός των Αντιδημάρχων και ο θεσμός των Αντιπεριφερειάρχων στο ελληνικό σύστημα. Οι δευτεραγωνιστές της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, <https://www.cbarbarousi.com/o-θεσμός-των-αντιδημάρχων-και-ο-θεσμός/>

²⁴ Μπαρμπαρούση: Ο θεσμός των Αντιδημάρχων και ο θεσμός των Αντιπεριφερειάρχων στο ελληνικό σύστημα. Οι δευτεραγωνιστές της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, <https://www.cbarbarousi.com/o-θεσμός-των-αντιδημάρχων-και-ο-θεσμός/>

για θέματα γενικής φύσεως του Κράτους. Επίσης οι Αντιπεριφερειάρχες είναι πολύ λιγότεροι στον αριθμό, αλλά καλύπτουν μεγαλύτερες γεωγραφικές περιοχές με μικρότερο όγκο αρμοδιοτήτων. Εν τούτοις οι δύο θεσμοί λειτουργούν παράλληλα και διακριτά στις δύο βαθμίδες Αυτοδιοίκησης, Τοπικής και Περιφερειακής, χωρίς να υπάρχει σχέση διοικητικής ιεραρχίας ή οικονομικής εξάρτησης μεταξύ τους²⁵.

---

²⁵ Μπαρμπαρούση: Ο θεσμός των Αντιδημάρχων και ο θεσμός των Αντιπεριφερειάρχων στο ελληνικό σύστημα. Οι δευτεραγωνιστές της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, <https://www.cbarbarousi.com/o-θεσμός-των-αντιδημάρχων-και-ο-θεσμός/>

3. Ιστορικά στοιχεία για την πόλη των Χανίων

Θα αναφερθούμε περιληπτικά στην ίδρυση της πόλης των Χανίων χωρίζοντάς την σε μεγάλες χρονικές περιόδους, από τα αρχαία χρόνια μέχρι σήμερα, για να μπορέσουμε να αντιληφθούμε πώς οι πόλεμοι, οι μακροχρόνιες υποδουλώσεις, οι επιρροές και άλλα ιστορικά, πολιτικά και κοινωνικά γεγονότα επηρέασαν την εξέλιξή της μέχρι να φτάσει στη σημερινή της μορφή.

3.1 Προϊστορικοί χρόνοι 3650 π.Χ. – 1070 π.Χ.

Η περιοχή των Χανίων κατοικείται από την πρωτομινωϊκή περίοδο (3650 π.Χ.) και απλώνεται πάνω στα ερείπια της αρχαίας πόλης-κράτους Κυδωνία, που ιδρύθηκε από τον Κύδωνα, στο λόφο Καστέλι. Στη μεσομινωϊκή περίοδο (2200 π.Χ.-1580 π.Χ.) ο οικισμός αναπτύχθηκε και οι κάτοικοι του ασχολούνταν με τη γεωργία, τη ναυτιλία και το εμπόριο. Στην υστερομινωϊκή περίοδο (1580 π.Χ.-1070 π.Χ.) γνώρισε μεγάλη οικονομική άνθηση με την ανάπτυξη της βιοτεχνίας και του εμπορίου, κυρίως κεραμικών ειδών. Ειδικά την περίοδο από το 1550-1450 π.Χ. γνώρισε μεγάλη ακμή κόβοντας δικό της νόμισμα και αποκτώντας πολεοδομική ανάπτυξη, που δυστυχώς καταστράφηκε από μεγάλη πυρκαγιά το 1450 π.Χ.. Η πόλη ξαναχτίστηκε αλλά το 1300 π.Χ. καταστράφηκε από νέα πυρκαγιά, ενώ φαίνεται ότι γύρω στο 1200 π.Χ. και πάλι δημιουργήθηκαν νέοι οικισμοί στη θέση αυτή²⁶.

3.2 Ιστορικοί χρόνοι 1070 π.Χ.- 330 μ.Χ.

Στους ιστορικούς χρόνους, η Κυδωνία είναι μία ισχυρή πόλη της Κρήτης, καθώς η κυριαρχία της επεκτάθηκε στα βόρεια μέχρι τον κόλπο των Χανίων, νότια μέχρι την αρχαία πόλη-κράτος Πολίχνη (σημερινά Κεραμιά), ανατολικά μέχρι την πόλη-κράτος Απτέρα (σημερινά Μεγάλα Χωράφια Αποκορώνου), δυτικά μέχρι την πόλη-κράτος Μοδαία (σημερινό Μόδι Κυδωνίας). Δέχτηκε πολλές εχθρικές επιδρομές από Ζακύνθιους, Αιγύπτιους, Αθηναίους, Σάμιους και βρέθηκε σε εμπόλεμη κατάσταση

---

²⁶http://chaniahistory.gr/index.php?option=com_k2&view=item&id=22:προϊστορικοί-χρόνοι&Itemid=1368&lang=el

ακόμα και με γειτονικές πόλεις-κράτη, όπως τα Φαλάσαρνα, τα Άπτερα, την Πολυρρήνια και την Έλυρο. Το 189 π.Χ. η Κυδωνία μόνη της αντιμετώπισε τις δύο μεγαλύτερες πόλεις-κράτη της Κρήτης, την Κνωσό και τη Γόρτυνα²⁷.

Από νεκροταφεία που έχουν εντοπισθεί φαίνεται ότι τα όρια της πόλης της Κυδωνίας των ιστορικών χρόνων έφταναν μέχρι τις περιοχές των Δικαστηρίων, του στρατοπέδου Μαρκοπούλου, του Αγίου Λουκά και των Παχιανών, έχοντας την ίδια περίπου έκταση που καταλάμβανε η πόλη στις αρχές του 20^{ου} αιώνα²⁸.

Τελικά, το 69 π.Χ. κατακτήθηκε από τους Ρωμαίους, αλλά από το 30 π.Χ. ανακηρύχθηκε αυτόνομη πόλη με δικό της νόμισμα και γνώρισε μεγάλη ακμή. Αυτό διήρκησε για όλη τη ρωμαϊκή περίοδο (69 π.Χ. - 330 μ.Χ.), αλλά και στην πρώτη Βυζαντινή, όταν απελευθερώθηκε από τους Ρωμαίους και προσαρτήθηκε στη Βυζαντινή Αυτοκρατορία²⁹.

3.3 1^η Βυζαντινή περίοδος 330 – 823

Το 330, που η Κρήτη προσαρτήθηκε στη Βυζαντινή Αυτοκρατορία, έγινε αυτοτελής διοικητική περιφέρεια με στρατιωτική και διοικητική έδρα του νησιού τη Γόρτυνα. Την περίοδο αυτή η πόλη διατήρησε την ισχυρή της θέση, κυρίως σε εκκλησιαστικό επίπεδο, με την ίδρυση της Επισκοπής Κυδωνίας και επίσκοπο τον Κυδώνιο. Η Κυδωνία αναφέρεται ανάμεσα στις 22 σπουδαιότερες πόλεις της Κρήτης στο «Συνέκδημο» του Ιεροκλέους τον 6^ο αιώνα και σε όλα τα εκκλησιαστικά «Τακτικά» πριν και μετά την Αραβοκρατία³⁰.

Τον 7ο αιώνα οι Βυζαντινοί οχύρωσαν το λόφο του Καστελίου, κατασκευάζοντας το «Βυζαντινό τείχος» για να προστατεύσουν την πόλη από τους Σαρακηνούς. Την ίδια περίοδο όλες οι αρχαίες πόλεις-κράτη καταστράφηκαν και αφανίστηκαν για διάφορες αιτίες, όπως σεισμούς, πολέμους, διοικητικές μεταβολές και κυρίως από την

---

²⁷ Τσίβης, Χανιά 1252-1940, Εκδόσεις Έρεισμα, σελ. 26.

²⁸ Ανδριανάκης, Η Παλιά πόλη των Χανίων, σελ. 12.

²⁹ http://chaniahistory.gr/index.php?option=com_k2&view=item&id=21:ιστορικοί-χρόνοι&Itemid=1369&lang=el

³⁰ Ανδριανάκης, Η Παλιά πόλη των Χανίων, σελ. 14.

κατάκτησή τους από τους Άραβες (Σαρακηνούς)³¹, το 823 μ.Χ. Την ίδια τύχη είχε και η πόλη-κράτος Κυδωνία³².

3.4 Αραβοκρατία 823 - 961 και 2^η Βυζαντινή περίοδος 961 - 1252

Η Αραβοκρατία κράτησε 138 χρόνια, μέχρι το 961 μ.Χ., και η έλλειψη αρχαιολογικών ευρημάτων για την περιοχή της Κυδωνίας από την εποχή αυτή, υποδηλώνει ότι η πόλη περιέπεσε σε αφάνεια³³.

Ακολούθησε η ανακατάληψη της Κρήτης από τους Βυζαντινούς, (με στρατηγό τον Νικηφόρο Φωκά) και η δεύτερη αυτή Βυζαντινή περίοδος, διήρκησε περίπου δύομισι αιώνες. Η πόλη άρχισε να ανθίζει λόγω της προσπάθειάς τους να επαναφέρουν την οικονομική, κοινωνική και θρησκευτική ευμάρεια σε όλο το νησί. Κατασκευάστηκε νέο τείχος³⁴ με οικοδομικά υλικά της αρχαίας Κυδωνίας, ενώ η επισκοπική έδρα φαίνεται να μεταφέρθηκε κοντά στην Αγιά, μάλλον για λόγους προστασίας από τις επιδρομές³⁵.

Την περίοδο αυτή πρωτοεμφανίστηκε το νέο όνομα της πόλης, Χανιά και αυτό προκύπτει από τον Άραβα γεωγράφο Edrizi, ο οποίος αναφέρεται σε δύο σημαντικές πόλεις στην Κρήτη, στην Rabdh El Khandak (Χάνδακας, το σημερινό Ηράκλειο) και η Rabdh el Djobh (η πόλη του Τυριού, τα σημερινά Χανιά). Πιθανολογείται ότι δόθηκε αυτό το όνομα στα Χανιά λόγω της ανεπτυγμένης κτηνοτροφίας της και της εξαγωγής μεγάλων ποσοτήτων τυριού που παρασκευάζονταν στα Λευκά Όρη³⁶.

Μετά την Τέταρτη Σταυροφορία και τη διανομή των εδαφών της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας το 1204, η Κρήτη δόθηκε στον Βονιφάτιο, Μαρκήσιο του Μομφερά, ο οποίος την πούλησε στους Βενετούς για 1.000 ασημένια μάρκα. Τα επόμενα χρόνια, διεκδίκησαν την Κρήτη και οι Γενουάτες και μετά από τέσσερις επαναστάσεις,

---

³¹ Οι Άραβες χρησιμοποίησαν το νησί της Κρήτης ως ορμητήριό τους στη Μεσόγειο.

³² Τσίβης, *Χανιά 1252-1940*, Εκδόσεις Έρεισμα, σελ. 27.

³³ Στρατιδάκης, *Ιστορικές περιηγήσεις στα Χανιά*, Πυξίδα της πόλης, 2017, σελ. 14.

³⁴ Το τείχος είναι η μοναδική αρχαιολογική απόδειξη για την ύπαρξη της πόλης από την περίοδο μεταξύ της Αραβοκρατίας και της Βενετοκρατίας. (Ανδριανάκης, σελ. 18.)

³⁵ Στρατιδάκης, *Ιστορικές περιηγήσεις στα Χανιά*, Πυξίδα της πόλης, 2017, σελ. 14.

³⁶ Καλογήρου, *Περπατώντας στα Χανιά*, Road-Τεγόπουλος, 2010, σελ. 11.

φτάνοντας στο 1252, οι Ενετοί κατάφεραν να επιβληθούν οριστικά στην περιοχή των Χανίων³⁷.

3.5 Ενετοκρατία 1252 - 1645

Οι Ενετοί κατέλαβαν ολόκληρη την Κρήτη, χωρίζοντας την σε 4 «τεριτόρια» (νομούς) και 20 «καστελανίες» που περιλάμβαναν 1066 χωριά. Ο σημερινός νομός Χανίων διαιρέθηκε σε 90 «καβαλαρίες», από τις οποίες οι 15 παρέμειναν στην ιδιοκτησία του Δημοσίου και οι 75 μοιράστηκαν στους βενετούς αποίκους³⁸. Τα Χανιά αποτελούσαν σημαντική πόλη για τους Ενετούς, γιατί ήταν το πρώτο λιμάνι για αυτούς που ερχόταν από την Βενετία και ήταν σημαντικό κέντρο εμπορίας και προστασίας του στόλου. Μετά την κατάκτησή της άρχισαν να την οικοδομούν με ενετικά πρότυπα αρχιτεκτονικής πάνω στα ερείπια της αρχαίας Κυδωνίας, επισκεύασαν τα βυζαντινά τείχη και με την περιτείχιση αυτή δημιούργησαν οχυρό με την ονομασία Καστέλι (φρούριο), όνομα που διατηρεί η περιοχή μέχρι σήμερα. Στους τέσσερις περίπου αιώνες που διήρκησε η Ενετοκρατία στην Κρήτη, το Καστέλι ήταν το κέντρο της νέας πόλης, μέσα στο οποίο χτίστηκαν εκκλησίες, το παλάτι του Ρέκτορα (διοικητή) Χανίων, 97 μέγαρα και πολλά καλαίσθητα σπίτια³⁹. Μέσα στην πόλη υπερίσχυε το καθολικό στοιχείο, ενώ στην ύπαιθρο οι ορθόδοξοι ήταν πολύ περισσότεροι⁴⁰.

Στο τέλος του 15^{ου} αιώνα, από φόβο επικείμενης επίθεσης από τους Τούρκους και αφότου η πόλη είχε αρχίσει να κατοικείται και έξω από τα τείχη, οι Ενετοί αναγκάστηκαν να κατασκευάσουν νέα μεγαλύτερη οχύρωση για την προστασία όλης της πόλης. Στις αρχές του 16^{ου} αιώνα ξεκίνησαν να οικοδομούν τάφρο, προμαχώνες, το φρούριο Φιρκά, το λιμενοβραχίονα κ.α. Η πόλη επεκτάθηκε, απέκτησε καλύτερο ρυμοτομικό σχέδιο, χτίστηκαν νέοι ναοί, δημόσια και ιδιωτικά κτήρια, τα Νεώρια, όπως και ο ενετικός φάρος των Χανίων (μεταξύ 1595-1601). Οι σχέσεις των κατοίκων της Κρήτης με τους Ενετούς ήταν πάντα δύσκολες και υπήρχε αντιπαλότητα, με βασικά στοιχεία διαφοροποίησης το θρησκευτικό τους δόγμα αλλά και τη φεουδαρχική συμπεριφορά των Ενετών. Οι Ενετοί παρέμειναν 417 χρόνια στην Κρήτη

---

³⁷ Ανδριανάκης, *Η Παλιά πόλη των Χανίων*, σελ. 19.

³⁸ Ανδριανάκης, *Η Παλιά πόλη των Χανίων*, σελ. 22.

³⁹ Τσίβης, *Χανιά 1252-1940*, Εκδόσεις Έρεισμα 2014, σελ. 43.

⁴⁰ Ανδριανάκης, *Η Παλιά πόλη των Χανίων*, σελ. 22.

και δέχτηκαν 13 επαναστάσεις από τους ανυπότακτους Κρητικούς. Η πόλη των Χανίων υπέστη επίσης μεγάλο αριθμό πειρατικών επιδρομών, τις οποίες κατάφερε να αντιμετωπίσει με επιτυχία. Ο πληθυσμός της πόλης των Χανίων το 1644, ένα χρόνο πριν από την κατάκτηση των Τούρκων, ήταν 10.401 κάτοικοι⁴¹.

3.6 Τουρκοκρατία 1645 - 1898

Το καλοκαίρι του 1645 οι Τούρκοι αποβιβάστηκαν στον κόλπο του Κολυμβαρίου και μετά από δίμηνη πολιορκία, στις 12 Αυγούστου του ίδιου χρόνου, κατέλαβαν την πόλη των Χανίων. Επέβαλαν τον δικό τους πολιτισμό μετατρέποντας σε τζαμιά πολλά καθολικά μοναστήρια και εκκλησίες και έχτισαν καινούρια τεμένη, κρήνες, λουτρά και χάνια⁴². Στην αρχή η συμβίωση των δύο λαών ήταν ομαλή και οι Τούρκοι έδωσαν στον ντόπιο πληθυσμό κάποια εκκλησιαστικά προνόμια που είχαν χάσει από την εποχή των Ενετών, μεταξύ των άλλων, επαναφέροντας και τον ορθόδοξο επίσκοπο Κυδωνίας στη θέση του.

Όσον αφορά τον πληθυσμό της πόλης των Χανίων όταν κατακτήθηκε από τους Τούρκους το 1645 και μετά την αποχώρηση των Ενετών πολιτών και στρατιωτών, ήταν 2.650 κάτοικοι⁴³, και συγκεκριμένα 2.000 Έλληνες Κρητικοί και 650 Εβραίοι⁴⁴. Γύρω στα 1700, ο πληθυσμός της ήταν 4.015 κάτοικοι και μεταξύ αυτών 2.000 Έλληνες Κρητικοί, 500 Εβραίοι, 1.500 Τούρκοι, 13 Γάλλοι και 2 καθολικοί μοναχοί. Πριν την έναρξη της Επανάστασης του 1821 ο πληθυσμός της πόλης ήταν 10.617 κάτοικοι, εκ των οποίων 2.200 Έλληνες Κρητικοί, 600 Εβραίοι, 7.800 Τούρκοι, 15 Γάλλοι και 2 καθολικοί μοναχοί⁴⁵.

Η επανάσταση του Δασκαλογιάννη το 1770 και κυρίως η επανάσταση του 1821 διατάραζαν τις σχέσεις των δύο λαών σε τέτοιο βαθμό ώστε να προχωρήσουν σε

---

⁴¹ Τσίβης, *Χανιά 1252-1940*, Εκδόσεις Έρεισμα 2014, σελ. 57.

⁴² Τσίβης, *Χανιά 1252-1940*, Εκδόσεις Έρεισμα 2014, σελ. 87.

⁴³ Τσίβης, *Χανιά 1252-1940*, Εκδόσεις Έρεισμα 2014, σελ. 80.

⁴⁴ Οι πρώτοι Εβραίοι εγκαταστάθηκαν στα Χανιά το καλοκαίρι του 1492 επί Ενετοκρατίας, όπου και καθορίστηκε συγκεκριμένος τόπος διαμονής τους, η Εβραϊκή (Τσίβης, σελ. 130). Τότε δημιουργήθηκε και η πρώτη Συναγωγή στην πόλη, ενώ η μεγάλη Συναγωγή που φτιάχτηκε το 1878 από τους Ισραηλίτες κατοίκους, καταστράφηκε ολοσχερώς από τους γερμανικούς βομβαρδισμούς. Η συνύπαρξη με τους κατοίκους ήταν πάντα αρμονική.

⁴⁵ Τσίβης, *Χανιά 1252 – 1940*, Εκδόσεις Έρεισμα 2014, σελ. 220.

σφαγές των Χριστιανών και ν' απαγχονίσουν στη Σπλάντζια τον επίσκοπο Κισάμου και Σελίνου Μελχισεδέκ και τον ιεροδιάκονο Καλλίνικο⁴⁶.

Στην πρώτη αυτή περίοδο της Τουρκοκρατίας (1645-1830) δεν υπήρχε πνευματική ανάπτυξη στα Χανιά, εξαιτίας της σκοταδιστικής νοοτροπίας των Τούρκων. Μόνο την περίοδο από το 1750 μέχρι το 1821 φαίνεται να υπήρξε υποτυπώδης εκπαίδευση, με πρωτοβουλία και χρηματοδότηση της οικογένειας Γερακάκη⁴⁷.

Στις 6 Ιουλίου 1827 υπογράφηκε το Πρωτόκολλο του Λονδίνου μεταξύ τη Αγγλίας, Γαλλία και Ρωσίας, με το οποίο αναγνωρίστηκε η ανεξαρτησία του Ελληνικού Κράτους, αφήνοντας ωστόσο την Κρήτη έξω από τα όριά του⁴⁸.

Σ' αυτό το σημείο είναι σημαντικό να προσδιορίσουμε τον όρο «Κρητικό Ζήτημα», ο οποίος αναφέρεται σε όλα τα γεγονότα που έγιναν στην Κρήτη από το 1830 μέχρι την Ένωση με την Ελλάδα το 1913, κατ' αρχάς για την απελευθέρωση και ανεξαρτητοποίησή της από την Οθωμανική Αυτοκρατορία και στη συνέχεια για την πολυπόθητη επίτευξη της Ένωσης. Έχουμε σειρά επαναστάσεων, που δεν αποτελούν αντικείμενο αυτής της εργασίας, και την εμπλοκή των «Μεγάλων Δυνάμεων», Αγγλίας, Γαλλίας, Ρωσίας και Ιταλίας, που για δικά τους διπλωματικά συμφέροντα πρωτίστως και στη συνέχεια για ειρηνευτικούς λόγους εκ μέρους της Ευρώπης, μεσολάβησαν και ενεπλάκησαν καθοριστικά στο «Κρητικό Ζήτημα». Θα ασχοληθούμε πιο αναλυτικά από την συγκεκριμένη περίοδο και μετά, γιατί σε αυτό τον αιώνα ξεκινά η ιστορία της Τοπικής Αυτοδιοίκησης στα Χανιά και σημειώνονται ιστορικά, κοινωνικά πολιτικά και άλλα γεγονότα που σηματοδότησαν την εξέλιξή της.

Μετά τη λήξη της επανάστασης, και συγκεκριμένα τον Σεπτέμβριο του 1830, ο Σουλτάνος παραχώρησε την Κρήτη στη διοίκηση και κυριαρχία της Αιγύπτου, ως αναγνώριση για τη βοήθεια που δέχθηκε από αυτούς στην επανάσταση του 1821. Έτσι, ολόκληρη η Κρήτη βρέθηκε υπό την κυριαρχία του Αντιβασιλιά της Αιγύπτου Μεχμέτ Αλή⁴⁹, ο οποίος την ενοποίησε σε 3 διοικητικά διαμερίσματα, Χανίων, Ρεθύμνης και Ηρακλείου, με ενιαία Γενική Διοίκηση Κρήτης⁵⁰.

---

⁴⁶ Τσίβης, *Χανιά 1252 – 1940*, Εκδόσεις Έρεισμα 2014, σελ. 140.

⁴⁷ Τσίβης, *Χανιά 1252 – 1940*, Εκδόσεις Έρεισμα 2014, σελ. 131.

⁴⁸ Τσίβης, *Χανιά 1252 – 1940*, Εκδόσεις Έρεισμα 2014, σελ. 153.

⁴⁹ Τσίβης, *Χανιά 1252 – 1940*, Εκδόσεις Έρεισμα 2014, σελ. 154-155.

⁵⁰ Τσίβης, *Χανιά 1252 – 1940*, Εκδόσεις Έρεισμα 2014, σελ. 157.

Όσον αφορά στον πληθυσμό της πόλης, το 1832 υπάρχει μείωση που οφείλεται στην ύπαρξη θυμάτων από τα ήδη 10 χρόνια του πολέμου αλλά και της πανώλης του 1824. Συγκεκριμένα, ο πληθυσμός ήταν 7.613 κάτοικοι, εκ των οποίων 1.400 Έλληνες, 400 Εβραίοι, 5.800 Τούρκοι, 8 Γάλλοι και 5 καθολικοί μοναχοί⁵¹.

Τα 11 αυτά χρόνια της Αιγυπτιακής κυριαρχίας (μέχρι το 1841), ο Μουσταφά Πασάς, που από αξιωματικός του τούρκικου στρατού διορίστηκε Γενικός Διοικητής Κρήτης, με αυστηρότατα μέτρα που πήρε κατά των Τουρκοκρητικών, κατάφερε να πετύχει την αρμονική συμβίωση Ελλήνων και Τούρκων. Την περίοδο αυτή ξαναχτίστηκαν κι επισκευάστηκαν μοναστήρια και γέφυρες, έγιναν δημόσια έργα, υδραγωγείο, ανακατασκευάστηκαν ο Φάρος και ο λιμενοβραχίονας, κ.α. Τότε εγκαταστάθηκε και το πρώτο τυπογραφείο στα Χανιά και εκδόθηκε η πρώτη δίγλωσση εφημερίδα που εκδόθηκε στην Κρήτη, με τον τίτλο «Βακάι Γκιρίτ» (εφημερίδα της Κρήτης) στην ελληνική και αραβική⁵². Η εφημερίδα έπαψε να λειτουργεί αμέσως αφού η Κρήτη επανήλθε για δεύτερη φορά στην κυριαρχία των Τούρκων στις 27 Νοεμβρίου 1841, κυριαρχία που διήρκεσε μέχρι τις 3 Οκτωβρίου 1878⁵³.

Τη δεύτερη αυτή περίοδο αυτή της Τουρκοκρατίας οι συνθήκες ήταν διαφορετικές προς όφελος των Ελλήνων της πόλης, οι οποίοι είχαν μάθει να πολεμούν και να αντιστέκονται, πρώτον γιατί με τα δέκα χρόνια της Αιγυπτιακής κυριαρχίας είχαν περιορισθεί οι αυθαιρεσίες των Τούρκων και δεύτερον γιατί υπήρχε ελεύθερο ελληνικό κράτος που τους υποστήριζε⁵⁴. Έτσι, τα Χανιά αναπτύχθηκαν και γνώρισαν μεγάλη άνθηση, σε αντίθεση με τις προηγούμενες περιόδους που βρισκόταν υπό τουρκική κυριαρχία. Το 1851 τον Μουσταφά Πασά διαδέχτηκε ο Σαλήχ Βαμίκ Πασάς, που υπηρέτησε ως Γενικός Διοικητής Κρήτης μέχρι το 1854. Με δική του απόφαση τα Χανιά ορίστηκαν πρωτεύουσα της Κρήτης και ήταν ο πρώτος Πασάς που έδωσε την άδεια να ιδρυθούν και να λειτουργήσουν σχολεία σε όλο το νησί. Τότε ιδρύθηκαν τα πρώτα Δημοτικά σχολεία με τέσσερις τάξεις και το Ελληνικό με τρεις τάξεις, ενώ αργότερα λειτούργησε και Γυμνάσιο με τέσσερις τάξεις⁵⁵.

---

⁵¹ Τσίβης, *Χανιά 1252 – 1940*, Εκδόσεις Έρεισμα 2014, σελ. 221.

⁵² Τσίβης, *Χανιά 1252 – 1940*, Εκδόσεις Έρεισμα 2014, σελ. 158-159.

⁵³ Τσίβης, *Χανιά 1252 – 1940*, Εκδόσεις Έρεισμα 2014, σελ. 169.

⁵⁴ Τσίβης, *Χανιά 1252 – 1940*, Εκδόσεις Έρεισμα 2014, σελ. 169-170.

⁵⁵ Τσίβης, *Χανιά 1252 – 1940*, Εκδόσεις Έρεισμα 2014, σελ. 171.

Το 1856 οι Μεγάλες δυνάμεις για διπλωματικούς λόγους και ίδια συμφέροντα, ενίσχυσαν την Οθωμανική Αυτοκρατορία και εγγυήθηκαν την ακεραιότητά της. Για αντάλλαγμα ο Σουλτάνος εξέδωσε το Χάτι-Χουμαγιούν (Αυτοκρατορικό Διάταγμα), προσφέροντας σημαντικές παραχωρήσεις στους Χριστιανούς υπηκόους του⁵⁶. Την ίδια χρονιά έγινε η εκλογή του Βελή Πασά ως Γενικού Διοικητή Κρήτης, ως του πλέον κατάλληλου για να εφαρμόσει τις ευεργετικές διατάξεις του διατάγματος⁵⁷. Πράγματι, η πρώτη σημαντική πράξη που έκανε ήταν να χορηγήσει γενική αμνηστία, και να ελευθερωθούν από τις φυλακές χιλιάδες αδικοκρατούμενοι Έλληνες, όπως ο Χατζή Μιχάλη Γιάνναρης κ.α. Έκανε δωρεές δικών του ακινήτων και χρηματικών ποσών, μεταξύ αυτών 30.000 γροσιών για την οικοδόμηση της εκκλησίας της Τριμάρτυρης⁵⁸, εκχώρησε το ακίνητό του στη γωνία των οδών Χάληδων και Ζαμπελίου για την ίδρυση νοσοκομείου (εκεί που εγκαταστάθηκε αργότερα και το δημαρχείο) κ.α.. Όμως στη συνέχεια προέβη σε απάνθρωπες ενέργειες και διωγμούς κατά των Μουσουλμάνων, πρώην εξισλαμισμένων χριστιανών που ήθελαν να επανέλθουν στη χριστιανική θρησκεία, επιβάλλοντας βαρύτατους φόρους, γεγονότα που στάθηκαν αφορμή για την επανάσταση του 1858⁵⁹.

Ακολούθησε η επανάσταση του 1866-1869 που θεωρείται ως η πιο σημαντική μετά την επανάσταση του 1821. Το αποτέλεσμα ήταν η παραχώρηση από τους Τούρκους διοικητικών και άλλων προνομίων στους χριστιανούς και παρόλο που οι όροι δεν ικανοποίησαν τους επαναστάτες, ψηφίστηκε και τέθηκε σε εφαρμογή στις 3 Φεβρουαρίου του 1868 με την ονομασία «Οργανικός Νόμος»⁶⁰.

Η τουρκική κυριαρχία στην Κρήτη συνεχίστηκε μέχρι το 1878, όπου η επανάσταση του 1877-1878 έφερε την υπογραφή της Σύμβασης της Χαλέπας μεταξύ της Επαναστατικής Κυβέρνησης των Κρητών και της Οθωμανικής Κυβέρνησης. Επικυρώθηκε στις 9 Νοεμβρίου 1878 από τον Σουλτάνο και χάρισε στον ελληνικό πληθυσμό της Κρήτης σημαντικά προνόμια, όπως την ίδρυση της Κρητικής Χωροφυλακής, την παραχώρηση σημαντικών αρμοδιοτήτων στην Κρητική Βουλή, την καθιέρωση της ελληνικής γλώσσας ως επίσημη γλώσσα των δημόσιων εγγράφων,

⁵⁶ Τσίβης, Χανιά 1252 – 1940, Εκδόσεις Έρεισμα 2014, σελ. 173.

⁵⁷ Τσίβης, Χανιά 1252 – 1940, Εκδόσεις Έρεισμα 2014, σελ. 174.

⁵⁸ Η εκκλησία της Τριμάρτυρης ξεκίνησε να χτίζεται το 1857 και ολοκληρώθηκε το 1861 (Τσίβης, Χανιά 1252 – 1940, Εκδόσεις Έρεισμα 2014, σελ. 177).

⁵⁹ Τσίβης, Χανιά 1252 – 1940, Εκδόσεις Έρεισμα 2014, σελ. 184-185.

⁶⁰ Τσίβης, Χανιά 1252 – 1940, Εκδόσεις Έρεισμα 2014, σελ. 203.

κ.α⁶¹. Από την εφαρμογή της Σύμβασης προέκυψε το ημιαυτόνομο πολίτευμα της Κρήτης που διήρκεσε περίπου 10 χρόνια και συγκεκριμένα μέχρι τις 26 Νοεμβρίου 1889. Η περίοδος αυτή, από τις 9 Νοεμβρίου 1878 μέχρι τις 26 Νοεμβρίου 1889, αποτελεί την τρίτη περίοδο της τουρκικής κυριαρχίας στην Κρήτη⁶². Περιλάμβανε μεταρρυθμίσεις που οδηγούσαν στην εξομόλυνση των σχέσεων μεταξύ των δύο λαών σε όλη την Κρήτη, πράγμα που βοήθησε στην ανάπτυξη του εμπορίου στο νησί. Μετά τη Σύμβαση της Χαλέπας ήρθαν κι εγκαταστάθηκαν στην πόλη των Χανίων πολλοί Ευρωπαίοι έμποροι, κυρίως Άγγλοι, Γάλλοι, Ιταλοί και Αυστριακοί⁶³.

Η τελευταία επίσημη απογραφή που έγινε το 1881 περιλάμβανε συνολικό πληθυσμό 13.812 κατοίκους. Από αυτούς οι 3.256 ήταν Έλληνες, οι 600 Εβραίοι, οι 9.715 Τούρκοι οι 225 Ευρωπαίοι Καθολικοί, 10 Διαμαρτυρόμενοι και 6 Αρμένιοι⁶⁴.

Η Σύμβαση της Χαλέπας, μεταξύ άλλων, επέτρεπε στον κρητικό λαό ελευθερία λόγου, και έκφρασης καθώς και δυνατότητα για κάθε πνευματική δραστηριότητα. Επέτρεψε την έκδοση εφημερίδων - που απαγορευόταν ρητά μέχρι τότε - και τη σύσταση Φιλεκπαιδευτικών Συλλόγων. Στη διάρκεια της Ημιαυτονομίας, εκδόθηκαν 12 πολιτικές εφημερίδες στα Χανιά, εκ των οποίων οι 9 εκδόθηκαν από Έλληνες στην ελληνική γλώσσα και 3 από Τουρκοκρητικούς στην τουρκική γλώσσα⁶⁵. Στις εφημερίδες μεταξύ των άλλων, δημοσιεύονταν αξιόλογα λογοτεχνικά κείμενα, επιστημονικά, φιλολογικά και ιστορικά άρθρα. Ιδρύθηκαν ελληνικά και μουσουλμανικά σχολεία, ελληνικό και μουσουλμανικό Παρθεναγωγείο, Νηπιαγωγείο και ιδιωτική Εμπορική Σχολή. Ήδη από την περίοδο της Οθωμανοκρατίας υπήρχε ο Φιλολογικός Σύλλογος «Ευτέρπη», ο οποίος ανέπτυξε αξιόλογη πνευματική δράση, κυρίως κατά την περίοδο της Ημιαυτόνομης Πολιτείας (1878-1889)⁶⁶.

Τότε έχουμε και την καταγραφή του πρώτου Δημάρχου της πόλης και συγκεκριμένα του **Χαϊδεραγαδάκη Ισμαήλ Βέη**, ο οποίος διορίστηκε το 1879. Ήταν κτηματίας και κατοικούσε στη συνοικία Μεϊντάνι Χαλέπας⁶⁷.

---

⁶¹ Τσίβης, *Χανιά 1252 – 1940*, Εκδόσεις Έρεισμα 2014, σελ. 208-209.

⁶² Τσίβης, *Χανιά 1252 – 1940*, Εκδόσεις Έρεισμα 2014, σελ. 211.

⁶³ Τσίβης, *Χανιά 1252 – 1940*, Εκδόσεις Έρεισμα 2014, σελ. 220.

⁶⁴ Τσίβης, *Χανιά 1252 – 1940*, Εκδόσεις Έρεισμα 2014, σελ. 221.

⁶⁵ Τσίβης, *Χανιά 1252 – 1940*, Εκδόσεις Έρεισμα 2014, σελ. 211.

⁶⁶ Τσίβης, *Χανιά 1252 – 1940*, Εκδόσεις Έρεισμα 2014, σελ. 222-223.

⁶⁷ <https://www.chania.gr/dimos/diatel-dimarxoi/xaidragadakis.html>

Στη συνέχεια, του **Σεραϊλάκη Μουσταφά Βέη**, του Σελίμ Αγά, ο οποίος διορίστηκε δήμαρχος Χανίων το 1882. Ήταν νομικός, Εφέτης Κρήτης, κτηματίας και επιχειρηματίας. Γεννήθηκε το 1851 στα Χανιά, κατοικούσε στη Σπλάντζια και το 1923 με την ανταλλαγή των πληθυσμών εγκαταστάθηκε στην Κωνσταντινούπολη⁶⁸.

Το καθεστώς που ίσχυε για τους δημάρχους στα Χανιά, όπως και σε όλες τις μεγάλες πόλεις, ήταν ότι εκλεγόταν μουσουλμάνος δήμαρχος με χριστιανό δημαρχιακό πάρεδρο (αντιδήμαρχο) και με ίσο αριθμό δημοτικών συμβούλων χριστιανών και μουσουλμάνων. Οι εκλογές γίνονταν συνήθως τις πρώτες Μαΐου κάθε τρίτου χρόνου και διαρκούσαν τρεις μέρες, από το πρωί της Παρασκευής μέχρι το βράδυ της Κυριακής. Οι εκλεγμένοι δήμαρχοι είχαν πολλές αρμοδιότητες, όπως διοικητικές, αστυνομικές, αγορανομικές, δημόσιας υγείας, πρόνοιας και ηθικής, δημοσίων έργων κ.α. Είχαν τη δυνατότητα να συγκροτούν δημοτική αστυνομία σε συνεργασία με τη Χωροφυλακή, προκειμένου να τηρείται η δημόσια τάξη και ασφάλεια. Μία από τις κυριότερες αρμοδιότητες των δημοτικών συμβουλίων ήταν η σύσταση και η συντήρηση των σχολείων πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, απ' όπου πήραν και το όνομά τους «Δημοτικά σχολεία»⁶⁹.

Άλλα σημαντικά γεγονότα της εποχής είναι η ίδρυση του πρώτου Δικηγορικού Συλλόγου στις 14 Οκτωβρίου του 1884, τα μέλη του οποίου είχαν πολύ σημαντικό ρόλο στην πνευματική εξέλιξη του τόπου. Τα δικαστήρια (Πρωτοδικείο, Ειρηνοδικείο, Πλημμελειοδικείο και Εφετείο Κρήτης) στεγάζονταν στη συνοικία Καστέλι⁷⁰.

---

⁶⁸ <https://www.chania.gr/dimos/diatel-dimarxoi/moustafas.html>

⁶⁹ *Κρητική Πολιτεία*, Χανιώτικα Νέα-Κοινωφελές Ίδρυμα «Αγία Σοφία», Τετάρτη 3 Μαΐου 2000, σελ. 5.

⁷⁰ Τσίβης, *Χανιά 1252 – 1940*, Εκδόσεις Έρευνα 2014, σελ. 222-223.

Το 1884, λόγω έλλειψης εργατικών χεριών, η Διοίκηση της Κρήτης μετέφερε από τη Βεγγάζη μεγάλο αριθμό Βεδουίνων που τους εγκατέστησε στην συνοικία Άνω Κουμ Καπί. Οι άνθρωποι αυτοί βρίσκονταν σε πρωτόγονη κατάσταση, ζούσαν αρχικά σε αντίσκηνα και στη συνέχεια σε αυτοσχέδιους οικίσκους που κατασκεύαζαν οι ίδιοι από ό,τι υλικά έβρισκαν. Σε συνδυασμό με τους μαύρους που είχαν μείνει στο νησί,

από την περίοδο της Αιγυπτιακής Αυτοκρατορίας, αποτέλεσαν το εργατικό δυναμικό για τις πιο σκληρές δουλειές. Είναι οι γνωστοί Χαλικούτηδες, όπως ονομάστηκαν από τους κατοίκους των Χανίων, και πρόκειται για αγαθούς, τίμιους κι εργατικούς ανθρώπους⁷¹.

Εικόνα 1: Αυτοσχέδιοι οικισμοί Χαλικούτηδων - Πάνω Κουμ Καπί, 1898

(Παπαδάκης, Οι Αφρικανοί στην Κρήτη, Χαλικούτες, σ. 89)

Το 1885 ιδρύθηκαν Γυμναστικός Σύλλογος και Φιλαρμονική. Οι επαγγελματίες των Χανίων οργανώθηκαν σε σωματεία, που υπηρετούσαν εθνικούς και κοινωνικούς σκοπούς, με δικό τους λάβαρο και συγκεκριμένη ημέρα εορτής. Αντίστοιχα επηρεάστηκε και η κοινωνική ζωή των κατοίκων, καθώς λειτούργησαν χοροδιδασκαλεία και συχνά δίνονταν επίσημοι χοροί και λαμπερές δεξιώσεις από πρόξενους, ναυάρχους, πασάδες και άλλες προσωπικότητες της πόλης⁷².

Γύρω στο 1890 ο πληθυσμός της πόλης των Χανίων αποτελούνταν από Τουρκοκρητικούς, Έλληνες Κρητικούς, Έλληνες υπηκόους, Εβραίους, Ευρωπαίους και Χαλικούτηδες και η πόλη των Χανίων περιλάμβανε μόνο όσες περιοχές βρίσκονταν εντός των τειχών και το Άνω Κουμ Καπί. Συγκεκριμένα αποτελούνταν από δέκα συνοικίες: Τοπανά, Καστέλι ή Μουσά Πασά, Αγά Τζαμισί, Τζιτζεάρ Κολού, Χουνγκιάρ Τζαμισί ή Σπλάντζια, Άνω και Κάτω Κουμ Καπί, Τοπαλί, Γιουσούφ

⁷¹ Τσίβης, Χανιά 1252 – 1940, Εκδόσεις Έρεισμα 2014, σελ. 215-217.

⁷² Τσίβης, Χανιά 1252 – 1940, Εκδόσεις Έρεισμα 2014, σελ. 223.

Πασά και Αράπ Τζαμισί. Η Χαλέπα ήταν χωριό του Δήμου Ακρωτηρίου και οι άλλες συνοικίες των Δικαστηρίων, Μπόλαρη, Νέας Χώρας κλπ., δεν είχαν δημιουργηθεί ακόμα⁷³.

Η ηρεμία ωστόσο δεν κράτησε για πολύ, γιατί η Ημιαυτονομία που δόθηκε στην Κρήτη δεν άρεσε ούτε στην Υψηλή Πύλη ούτε στους Τουρκοκρητικούς. Αφορμή στάθηκε η πρόταση του Αριστείδη Κριάρη στη Βουλή το 1889, να ενωθεί η Κρήτη με την Ελλάδα, πρόταση που έγινε δεκτή από την πλειοψηφία των Ελλήνων βουλευτών, αλλά προκάλεσε τεράστιες αντιδράσεις τόσο στους Τουρκοκρήτες βουλευτές, όσο και στις τουρκικές αρχές. Έτσι καταργήθηκε το Ημιαυτόνομο πολίτευμα και ξεκίνησαν και πάλι οι βιαιοπραγίες και οι δολοφονίες από τον τουρκικό όχλο της πόλης των Χανίων σε βάρος των Ελλήνων. Διανύουμε πλέον την τέταρτη και τελευταία περίοδο της Τουρκικής κυριαρχίας που ξεκίνησε στις 26 Νοεμβρίου 1889 και διήρκησε μέχρι τις 3 Νοεμβρίου 1898⁷⁴.

Παρά την κατακραυγή της Ευρώπης για τα απαράδεκτα γεγονότα και τον εξαναγκασμό του Σουλτάνου στην έκδοση νέου φερμανιού που παραχωρούσε πολλά και σημαντικά προνόμια στον ελληνικό πληθυσμό της Κρήτης, οι Τουρκοκρητικοί συνέχισαν τις δολοφονίες, τους βιασμούς, τις βιαιοπραγίες και τους εμπρησμούς. Οι περισσότερες συνοικίες των Χανίων μετατράπηκαν σε ερείπια και η πόλη καταστράφηκε⁷⁵.

Ο λαός της ελεύθερης Ελλάδας αγανάκτησε με τις απάνθρωπες πράξεις των Τουρκοκρητικών και ανάγκασε την Ελληνική Κυβέρνηση να στείλει εκστρατευτικό σώμα και πολεμικά πλοία στην Κρήτη, τον Φεβρουάριο του 1897⁷⁶. Η πρωτοβουλία αυτή δεν άρεσε στους Ευρωπαίους ναυάρχους, που ήθελαν να έχουν τον απόλυτο έλεγχο του νησιού, και διέταξαν την αποχώρηση των ελληνικών πλοίων από το νησί και την παρουσία του ελληνικού στρατού σε απόσταση άνω των έξι χιλιομέτρων από τα ενετικά τείχη της πόλης. Η ήττα στον ελληνοτουρκικό πόλεμο του 1898 ανάγκασε την ελληνική Κυβέρνηση να ανακαλέσει οριστικά τα πολεμικά πλοία και το εκστρατευτικό σώμα από την Κρήτη⁷⁷. Ο χριστιανικός πληθυσμός της Κρήτης δεν

---

⁷³ Τσίβης, *Χανιά 1252 – 1940*, Εκδόσεις Έρεισμα 2014, σελ. 220-221.

⁷⁴ Τσίβης, *Χανιά 1252 – 1940*, Εκδόσεις Έρεισμα 2014, σελ. 227.

⁷⁵ Τσίβης, *Χανιά 1252 – 1940*, Εκδόσεις Έρεισμα 2014, σελ. 229.

⁷⁶ Τσίβης, *Χανιά 1252 – 1940*, Εκδόσεις Έρεισμα, 2014, σελ. 235.

⁷⁷ Τσίβης, *Χανιά 1252 – 1940*, Εκδόσεις Έρεισμα 2014, σελ. 236.

σταμάτησε να αγωνίζεται, με τη Γενική Επαναστατική Κυβέρνηση να σχηματίζει προσωρινή Κυβέρνηση της Κρήτης με το όνομα «Εκτελεστικό Συμβούλιο» και να διαπραγματεύεται με τους τέσσερις ναυάρχους το Κρητικό Ζήτημα. Οι επαναστάτες περιόριζαν τους Τούρκους και καθημερινά υπήρχαν συμπλοκές και μάχες. Τελικά δημιουργήθηκε το Επαναστατικό Στρατόπεδο Ακρωτηρίου. Οι ναύαρχοι φοβούμενοι ότι οι επαναστάτες θα επιτεθούν στον τουρκικό στρατό και θα παραβιάσουν τις ζώνες που είχαν οι ίδιοι φτιάξει, βομβάρδισαν τη Μαλάξα και την οχυρά θέση του Προφήτη Ηλία, με τη γνωστή ανδραγαθία του Σπύρου Καγιαλεδάκη να κάνει το σώμα του ιστό για να υψώσει ξανά την πεσμένη ελληνική σημαία. Ο βομβαρδισμός αυτός προκάλεσε παγκόσμια κατακραυγή, υψώθηκαν φωνές διαμαρτυρίας σε όλη την Ευρώπη, έγιναν συλλαλητήρια που με ψηφίσματά τους ζητούσαν την απελευθέρωση της Κρήτης από τον τουρκικό ζυγό και τη λύση του Κρητικού Ζητήματος⁷⁸.

Ταυτόχρονα οι ηγέτες του Επαναστατικού Στρατοπέδου Ακρωτηρίου, μετά τον βομβαρδισμό, αποφάσισαν να παραμείνουν στις θέσεις τους και με πρωτοβουλία του Ελευθερίου Βενιζέλου, που ήταν ένας εξ αυτών, συνέταξαν διαμαρτυρία στις 10 Φεβρουαρίου 1897 για την απαράδεκτη ενέργεια του βομβαρδισμού από τους τέσσερις ναυάρχους. Στο ίδιο διάστημα σε όλες της πόλεις της Κρήτης ο ελληνικός πληθυσμός εξακολουθούσε την επαναστατική του δράση, ενώ διαπράχθηκαν δολοφονίες από την μεριά των Τουρκοκρητικών τόσο σε Έλληνες πολίτες, όσο και σε στρατιώτες των Μεγάλων Δυνάμεων στο Ηράκλειο. Το τελευταίο γεγονός στάθηκε η αφορμή να παρέμβουν ουσιαστικά οι Μεγάλες Δυνάμεις και να ζητήσουν την αποχώρηση των Τούρκων από το νησί, το 1898. Συγκεκριμένα, ο Άγγλος ναύαρχος Νοέλ πρότεινε την απομάκρυνση των τουρκικών στρατευμάτων από την Κρήτη και η απόφαση ήταν ομόφωνα θετική. Στις 3 Νοεμβρίου 1898 έφυγε και ο τελευταίος Τούρκος στρατιώτης και ακολούθησε η εκούσια φυγή άλλων 48.000 Τουρκοκρητικών, ενώ παρέμειναν γύρω στους 33.000 που αναχώρησαν το 1924 με την ανταλλαγή των πληθυσμών. Από τις 4 Νοεμβρίου 1898 ολόκληρη η Κρήτη ξεκίνησε να διοικείται από τους τέσσερις ναυάρχους, που είχαν την έδρα τους στα Χανιά⁷⁹.

Το Κρητικό Ζήτημα είχε πλέον εξελιχθεί σε διεθνές θέμα που αφορούσε όλες τις ευρωπαϊκές κοινωνίες και τις Μεγάλες Δυνάμεις της εποχής. Κάτω από αυτές τις

---

⁷⁸ Τσίβης, Χανιά 1252 – 1940, Εκδόσεις Έρεισμα 2014, σελ. 239-240.

⁷⁹ Τσίβης, Χανιά 1252 – 1940, Εκδόσεις Έρεισμα 2014, σελ. 244-245.

συνθήκες η Ρωσία πρότεινε: α) την αναγνώριση της Αυτονομίας της Κρήτης, β) την Κυβέρνηση της Αυτόνομης Πολιτείας της Κρήτης να αναλάβει ένας Ύπατος Αρμοστής που θα πρότειναν οι ίδιοι και γ) ο Ύπατος αυτός Αρμοστής να είναι ο Πρίγκιπας Γεώργιος, ο δευτερότοκος γιος του βασιλιά της Ελλάδας⁸⁰. Οι προτάσεις έγιναν δεκτές από τους άλλους τρεις ναυάρχους και στις 14 Νοεμβρίου του 1898 οι πρεσβευτές των μεγάλων δυνάμεων ζήτησαν από τον βασιλιά να επιτρέψει στον γιο του Πρίγκιπα Γεώργιο να δεχτεί το αξίωμα του Ύπατου Αρμοστή Κρήτης. Στις 9 Δεκεμβρίου του ίδιου έτους έγινε η άφιξη και εγκατάστασή του στα Χανιά και ξεκίνησε η ζωή της Αυτόνομης Κρητικής Πολιτείας⁸¹.

Εν τω μεταξύ, ακολούθησαν άλλοι δύο δήμαρχοι προ Κρητικής Πολιτείας και αυτοί ήταν ο **Καλλιοντζάκης Αλή Βής**, του Μεχμέτ ή Καλλιοντζιζαδές, που είχε διοριστεί δήμαρχος το 1894 και ήταν έμπορος. Είχε γεννηθεί το 1861 στα Χανιά, κατοικούσε στη Σπλάντζια και πέθανε το 1904⁸². Ακολούθησε ο **Εφεντάκης Μεχμέτ** του Σεφής ή Σεφκεφεντηζαδές, ο οποίος διετέλεσε δήμαρχος το 1896-1897 και ήταν επίσης έμπορος. Γεννήθηκε το 1848 και κατοικούσε στην περιοχή των Δικαστηρίων, δυτικά του κτηρίου της Γενικής Διοίκησης Κρήτης. Ήταν μέλος του Διοικητικού Συμβουλίου του Δημοτικού Νοσοκομείου Χανίων και αναπληρωματικό μέλος της Μουσουλμανικής Δημογεροντίας από το 1905 μέχρι το 1907. Τον Σεπτέμβριο του 1925, στην ανταλλαγή των πληθυσμών, έφυγε από τα Χανιά κι εγκαταστάθηκε στο Αϊβαλί του Μπαλίκεσιρ⁸³.

3.7 Κρητική Πολιτεία 09/12/1898-30/11/1913

3.7.1 Ιστορικά γεγονότα – Διοικητική οργάνωση

Αμέσως μετά την άφιξη του Πρίγκιπα Γεωργίου ξεκίνησε η διοικητική οργάνωση της Αυτόνομης Κρητικής Πολιτείας, με τον σχηματισμό κυβέρνησης, όπου την εκτελεστική εξουσία ασκούσε ο ίδιος συνεπικουρούμενος από το Ηγεμονικό Συμβούλιο (συμβούλιο Υπουργών)⁸⁴. Το ηγεμονικό συμβούλιο περιλάμβανε τον Ελευθέριο Βενιζέλο ως σύμβουλο της Δικαιοσύνης και πολλούς άλλους σημαντικούς

⁸⁰ Τσίβης, *Χανιά 1252 – 1940*, Εκδόσεις Έρεισμα 2014, σελ. 242.

⁸¹ Τσίβης, *Χανιά 1252 – 1940*, Εκδόσεις Έρεισμα 2014, σελ. 247.

⁸² <https://www.chania.gr/dimos/diatel-dimarxoi/kaliotzakis.html>

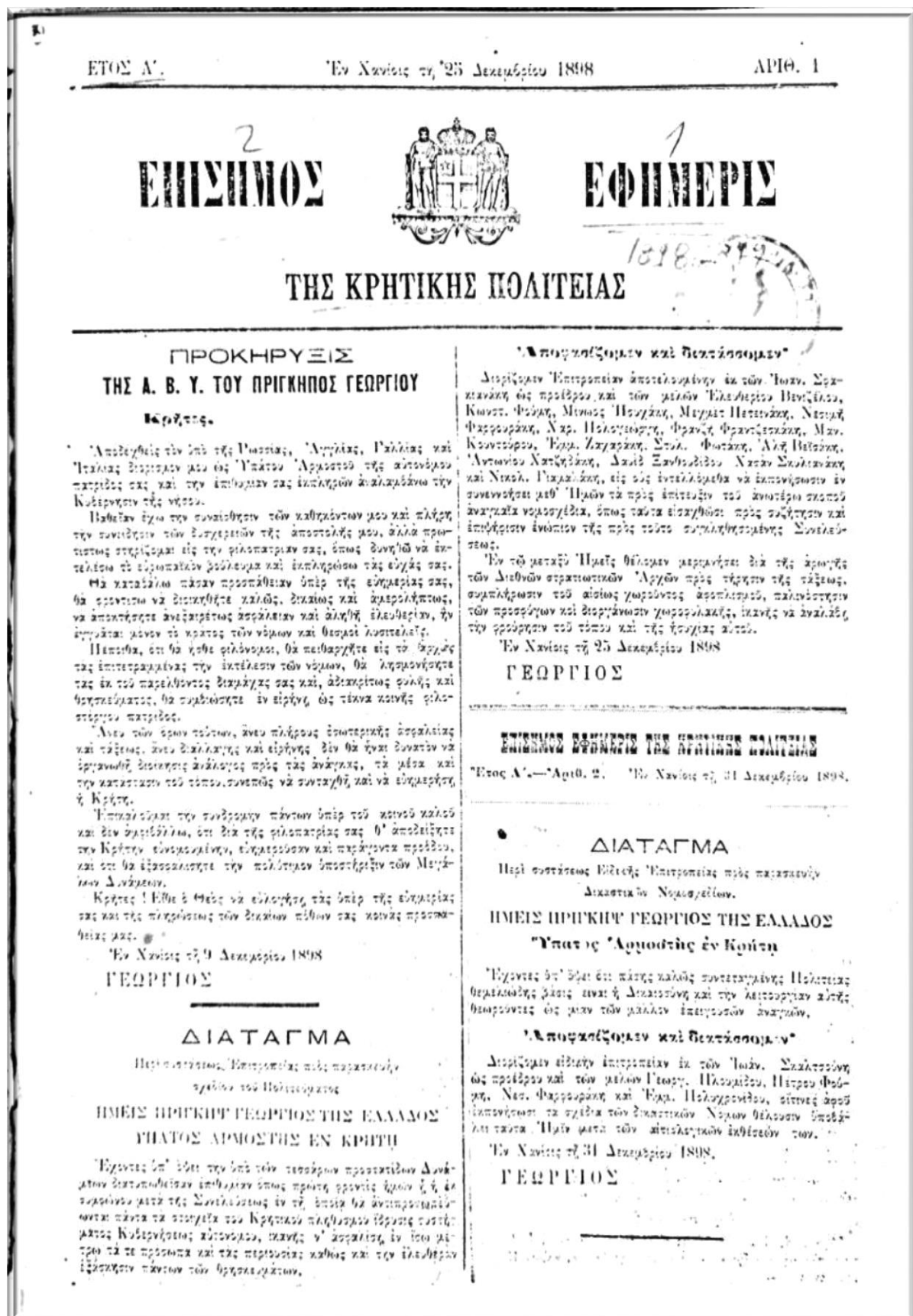
⁸³ <https://www.chania.gr/dimos/diatel-dimarxoi/efentakis.html>

⁸⁴ *Κρήτη- Ελλάδα 1913-2013, 100 χρόνια Ένωση*, Χανιώτικα Νέα-Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών και Μελετών «Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος», Χανιά. 2014, σελ. 69.

Κρητικούς που αγωνίστηκαν για την απελευθέρωση από τους Οθωμανούς, όπως τον Μανούσο Κούνδουρο, τον Κωνσταντίνο Φούμη και άλλους. Η πρώτη αυτή Κυβέρνηση επιδόθηκε στο τεράστιο έργο της ανασυγκρότησης της Κρήτης και της οργάνωσης της στα πρότυπα των πολιτισμένων ευρωπαϊκών κρατών. Όρισε επιτροπή για τη σύνταξη του συντάγματος της Αυτόνομης Κρητικής Πολιτείας, οργάνωσε υπηρεσίες Δημόσιας Υγείας, λιμανιών, δημοσίων έργων και Σώμα Χωροφυλακής. Ιδρύθηκε η Τράπεζα Κρήτης, κόπηκε νόμισμα, η κρητική δραχμή, δημιουργήθηκε ο Φιλολογικός Σύλλογος «Χρυσόστομος» (το 1899) και άλλα πνευματικά, φιλανθρωπικά, αθλητικά και εργατικά σωματεία. Ολόκληρος ο κρητικός λαός δέχτηκε με συνείδηση ευθύνης την υποταγή και την πειθαρχία στους νόμους της Κρητικής Πολιτείας. Οι κάτοικοι της πόλης, Έλληνες, Εβραίοι, Τουρκοκρητικοί και Ευρωπαίοι, ζούσαν πλέον ειρηνικά και ασχολούνταν μόνο με έργα προόδου και πολιτισμού. Τα Χανιά γνώρισαν μεγάλη ακμή και ήταν η έδρα όχι μόνο του Έπατου Αρμοστή, αλλά και της Κρητικής Βουλής, κατοικία των προξένων, των ανώτατων δικαστικών και στρατιωτικών αρχών. Με την αύξηση του πληθυσμού της πόλης (21.000 από την απογραφή του 1900, εκ των οποίων 11.091 Χριστιανοί, 639 Εβραίοι και 9.271 Τούρκοι), αλλά και μετά τις πρόσφατες καταστροφές από τους Οθωμανούς, η πόλη χρειαζόταν γενική ανοικοδόμηση, επέκταση και εκσυγχρονισμό. Για αυτό πραγματοποιήθηκαν πολλά δημόσια και δημοτικά έργα, διανοίχτηκαν δρόμοι, κατεδαφίστηκαν τμήματα των ενετικών τειχών σε διάφορα σημεία, όπως του Piatta Forma για να χτιστεί η Δημοτική Αγορά (1911). Δημιουργήθηκαν νέες μεγάλες συνοικίες, όπως της Νέας Χώρας, του Αγίου Λουκά, των Δικαστηρίων, του Αγίου Ιωάννη, των Λενταριανών και του Νοσοκομείου. Η Χαλέπα προσαρτήθηκε στον Δήμο Χανίων κι εκεί χτίστηκαν πλούσια αρχοντικά, όπως το παλάτι του Έπατου Αρμοστή, το σπίτι του Ελευθερίου Βενιζέλου, η εκκλησία της Αγίας Μαγδαληνής (1901), η Ελληνογαλλική Σχολή, τα Προξενεία και άλλα⁸⁵.

Αμέσως ξεκίνησε να εκδίδεται η Επίσημη Εφημερίδα της Κρητικής Πολιτείας, το πρώτο φύλλο της οποίας παρουσιάζεται παρακάτω και περιλαμβάνει προκηρύξεις και διατάγματα του Πρίγκιπα Γεωργίου, με ημερομηνία έκδοσης την 25^η Δεκεμβρίου 1898.

⁸⁵ Τσίβης, Χανιά 1252 – 1940, Εκδόσεις Έρεισμα 2014, σελ. 247-252.

Εικόνα 2: Το πρώτο της φύλλο Επίσημης Εφημερίδας Κρητικής Πολιτείας 1898 (Δημοτική Βιβλιοθήκη Χανίων)

Αξιοσημείωτο για την Τοπική Αυτοδιοίκηση τη εποχής αποτελεί το γεγονός ότι όσο η Κρήτη βρισκόταν υπό την εποπτεία των Μεγάλων Δυνάμεων και του Ύπατου Αρμοστή, δεν επιτρεπόταν στους Δήμους να εισπράττουν φορολογία, με αποτέλεσμα να μην υπάρχουν έσοδα. Έτσι, όταν ο Δήμος αποφάσισε να εκτελέσει τα μεγάλα έργα της κατασκευής του Υδραγωγείου, της Αγοράς, ηλεκτροφωτισμού και ηλεκτροκίνησης⁸⁶, αναγκάστηκε να συνάψει δάνειο. Μόνο μετά την Ένωση της Κρήτης το 1913, η Δημοτική αρχή απέκτησε πλήρη έλεγχο των οικονομικών της. Επίσης, την περίοδο της Κρητικής Πολιτείας οι δήμαρχοι δεν εκλέγονταν από το λαό, αλλά διορίζονταν από τον Ύπατο Αρμοστή Πρίγκηπα Γεώργιο⁸⁷.

Η δημιουργία της Αυτόνομης Κρητικής Πολιτείας αποτελούσε για τον ελληνικό πληθυσμό της Κρήτης το μεταβατικό στάδιο της ένωσης του με την Ελλάδα. Αυτό όμως δεν ήταν η πραγματική επιδίωξη του Ύπατου Αρμοστή και σε συνδυασμό με την αυταρχική του συμπεριφορά, ήρθε σε σύγκρουση με τον Βενιζέλο, τον οποίο και απέλυσε από σύμβουλο της Δικαιοσύνης στις 18 Μαρτίου 1901⁸⁸. Στη συνέχεια ο Βενιζέλος με άλλους αγωνιστές, οργανώθηκαν και κήρυξαν την επανάσταση του Θερίσου (1905), σχηματίζοντας προσωρινή Κυβέρνηση της Κρήτης. Το γεγονός αυτό εξανάγκασε τον Ύπατο Αρμοστή σε παραίτηση και αποχώρηση από το νησί και την αντικατάστασή του από τον Αλέξανδρο Ζαΐμη (στις 18 Σεπτεμβρίου 1906), που διόρισαν οι τέσσερις Μεγάλες Δυνάμεις, με υπόδειξη του βασιλιά της Ελλάδος Γεωργίου Α΄⁸⁹.

Τον Σεπτέμβριο του 1908 η Κρητική Βουλή κήρυξε την ένωση της Κρήτης με την Ελλάδα και ύψωσε την ελληνική σημαία στον Φιρκά. Οι Μεγάλες Δυνάμεις παρόλο που είχαν αρχίσει να αποσύρονται από το νησί, την υπέστειλαν και ξανατοποθέτησαν τη σημαία της Κρητικής Πολιτείας. Την ένωση δεν αναγνώρισε επίσημα ούτε η Ελλάδα, παρά το γεγονός ότι η Κρήτη διοικούνταν κυρίως από τους ελληνικούς νόμους, λόγω των αντιδράσεων των Μεγάλων Δυνάμεων και της Τουρκίας. Μετά τη νικηφόρα λήξη των Βαλκανικών πολέμων υπογράφηκε η συνθήκη του Λονδίνου (17/05/1913), καθώς και η ιδιαίτερη συνθήκη με την ονομασία «Σύμβαση των

⁸⁶ Πανελλήνιον Λεύκωμα, τόμος Ζ΄, 1928, σελ. 18-19.

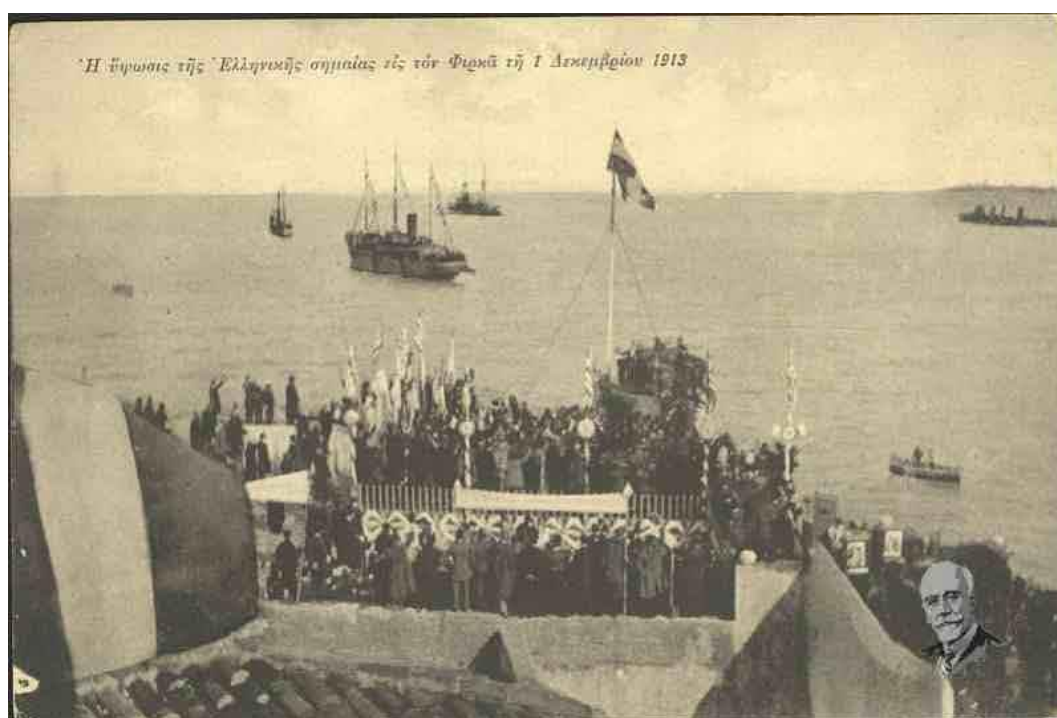
⁸⁷ Σαραντίδης, Αφιέρωμα: 125 χρόνια Δήμαρχοι Χανίων – Ποιοι υπηρέτησαν στον Δήμο από το 1894 έως σήμερα. <https://flashnews.gr/post/390483/afierwma-125-xronia-dhmarxoi-xaniwn-poioidyphrethsan-ston-dhmo-apo-to-1894-ews-shmera/>

⁸⁸ Τσίβης, Χανιά 1252 – 1940, Εκδόσεις Έρεισμα 2014, σελ. 253.

⁸⁹ Τσίβης, Χανιά 1252 – 1940, Εκδόσεις Έρεισμα 2014, σελ. 256.

Αθηνών» που αφορούσε την Ελλάδα και την Τουρκία (01/11/1913), στην οποία ο Σουλτάνος, μεταξύ των άλλων, παραιτήθηκε από κάθε δικαίωμα κυριαρχίας ή επικυριαρχίας στο νησί⁹⁰.

Στις 30 Νοεμβρίου 1913 έχουμε το λήξη της Αυτόνομης Κρητικής Πολιτείας και την 1^η Δεκεμβρίου 1913 την επίσημη Ένωση της Κρήτης με την ελεύθερη Ελλάδα, της οποίας πλέον αποτέλεσε αναπόσπαστο τμήμα της. Η έπαρση της ελληνικής σημαίας στο Φρούριο του Φιρκά έγινε παρουσία του πρωθυπουργού Ελευθερίου Βενιζέλου, του βασιλιά, του διαδόχου του, πολλών αξιωματούχων του Ελληνικού κράτους, αγωνιστών και πλήθος κόσμου⁹¹.

Εικόνα 3: Καρτ-ποστάλ Ὑψωσης Ἑλληνικῆς Σημαίας 1^η Δεκεμβρίου 1913

(Πηγή: Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών και Μελετών «Ελευθέριος Βενιζέλος», Ψηφιακό Αρχείο)

90

http://chaniahistory.gr/index.php?option=com_k2&view=item&id=26:%CE%BA%CF%81%CE%B7%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CF%80%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CF%84%CE%B5%CE%AF%CE%B1&Itemid=1373&lang=el

⁹¹ Τσίβης, Χανιά 1252 – 1940, Εκδόσεις Έρεισμα 2014, σελ. 279.

3.7.2 Δήμαρχοι Κρητικής Πολιτείας

Ο πρώτος δήμαρχος της Κρητικής Πολιτείας ήταν ο Χουσεΐν Βέης Γιαννιτσαράκης (ήδη από το 1897), του οποίου η θητεία διήρκεσε μέχρι τις 9 Μαρτίου του 1899. Δημαρχεύοντες (αντιδήμαρχοι) την περίοδο αυτή ήταν οι Ιωάννης Ξηράς και Αριστείδης Κριάρης.

Ο Χουσεΐν Βέης Γιαννιτσαράκης, διετέλεσε στη συνέχεια, υπουργός Εσωτερικών και Δημόσιας Ασφάλειας επί Κρητικής Πολιτείας. Κατοικούσε στη συνοικία Μουσά Πασά ή Καστέλι και έχαιρε εκτίμησης από τον λαό των Χανίων. Πέθανε στα Χανιά τον Ιούνιο του 1900, οπότε και κηρύχθηκε τριήμερο εθνικό πένθος για το θάνατό του⁹².

Εικόνα 4: Χουσεΐν Βέης Γιαννιτσαράκης (1897-30 1899)

(Πηγή: <https://www.chania.gr/dimos/diatel-dimarxoi/majors.html>)

Τα επίσημα Πρακτικά του Δημοτικού Συμβουλίου Χανίων ξεκίνησαν να καταγράφονται στις 30 Οκτωβρίου 1898, επί δημαρχίας του, και έγινε μυστική ψηφοφορία για την εκλογή των: Νικόλαου Βαρούχα ως προέδρου του Δημοτικού Συμβουλίου, Ζεκί Βέη Σουραζαδέ ως αντιπρόεδρου και Γεωργίου Θ. Αντωνακάκη ως γραμματέα. Ο Δήμος αποτελείτο από 28 δημοτικούς υπάλληλους στο σύνολο και συγκεκριμένα τον Δήμαρχο, τον υποδήμαρχο, 2 γραμματείς, τον δημοτικό γιατρό, τον ταμία, τον αποθηκάριο πετρελαίου, τον υπάλληλο του δικαιώματος κρέατος, τον υπηρέτη δημαρχίας, 9 δημαρχιακούς κλητήρες, 5 φανοκόρους, τον υδρονόμο, τον υδροφύλακα, τον επιστάτη φανών, τον επιστάτη καθαριότητας της πόλης και τον φύλακα σφαγείου⁹³.

⁹² <https://www.chania.gr/dimos/diatel-dimarxoi/housein-veis.html>

⁹³ Ψηφιακό αρχείο Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών και Μελετών «Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος». Πρακτικά Δημοτικού Συμβουλίου Χανίων, (30/10/1898). <http://www.venizelosarchives.gr/rec.asp?id=148626>

Χαρακτηριστικά στοιχεία αποφάσεων του Δημοτικού Συμβουλίου που προκύπτουν από το πρώτο Πρακτικό είναι ο καθορισμός των μισθών των υπαλλήλων του δήμου, που θα ήταν στα 1790 αργυρά φράγκα συνολικά και η νομισματική μονάδα στις εισπράξεις και πληρωμές του Δήμου που θα ήταν το αργυρό φράγκο (αντιστοιχούσε σε 5 γρόσια). Λόγω συστέγασης με το νοσοκομείο (στην οδό Χάληδων και Ζαμπελίου), ορίστηκαν ο αριθμός και η αντιμισθία του προσωπικού του νοσοκομείου, και συγκεκριμένα θα απασχολούνταν 9 νυχτοφύλακες και 2 αρχινυχτοφύλακες, με μισθούς 20 και 60 φράγκα αντίστοιχα. Επίσης ο Δήμαρχος ζήτησε τη χορήγηση έκτακτης πίστωσης μέχρι 6 χιλιάδες αργυρών φράγκων για την υποδοχή του πρίγκιπα Γεωργίου, ο οποίος θα έφτανε στα Χανιά στις 9 Δεκεμβρίου 1898⁹⁴.

Στις 12 Δεκεμβρίου 1898 το Δημοτικό Συμβούλιο συνεδρίασε εκτάκτως λόγω της προσεχούς αναχώρησης από τα Χανιά, των Ναυάρχων των τεσσάρων Μεγάλων Δυνάμεων, Αγγλίας, Γαλλίας, Ιταλίας και Ρωσίας. Ο Δήμαρχος πρότεινε να τιμήσουν τους παραπάνω για την προσφορά τους στο Κρητικό Ζήτημα, με την μετονομασία πέντε βασικών δρόμων της πόλης με τα ονόματά τους. Η πρόταση έγινε αποδεκτή παμψηφεί και έτσι η οδός Κρύο Βρυσάλι μετονομάστηκε σε Ναύαρχου Ποττιέ, η οδός Τοπχανά σε Ναύαρχου Σκρύδλωφ, η οδός Μπιτ Παζάρ σε Ναύαρχου Νοέλ, η οδός Καστελίου σε Ναύαρχου Κανεβάρο και η οδός Παπλωματάδικα σε Ναύαρχου Μπεττόλο⁹⁵. Άλλα σημαντικά θέματα που προέκυψαν προς συζήτηση ήταν η κατασκευή Υδραγωγείου (11 Μαρτίου 1899) και πολεοδομικά ζητήματα σχετικά με την αναμόρφωση της πόλης μετά τις πρόσφατες καταστροφές, που αφορούσαν στα ετοιμόρροπα κτήρια και όχι μόνο, ενώ αποφασίστηκε ο διορισμός βοηθού μηχανικού στον Δήμο⁹⁶.

Από τις αρχές του 1899 απουσίαζε από τις συνεδριάσεις ο Δήμαρχος και τον αντικαθιστούσε ο Υποδήμαρχος Ιωάννης Ξηράς, ο οποίος τον Μάρτιο ορίστηκε δήμαρχος, με τη θητεία του να διαρκεί 5 μήνες περίπου, μέχρι τον Αύγουστο του 1899⁹⁷.

⁹⁴ Ψηφιακό αρχείο Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών και Μελετών «Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος». Πρακτικά Δημοτικού Συμβουλίου Χανίων ((30/10/1898). <http://www.venizelosarchives.gr/rec.asp?id=148626>

⁹⁵ Ψηφιακό αρχείο Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών και Μελετών «Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος». Πρακτικά Δημοτικού Συμβουλίου Χανίων (12/12/1898). <http://www.venizelosarchives.gr/rec.asp?id=149346>

⁹⁶ Ψηφιακό αρχείο Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών και Μελετών «Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος». Πρακτικά Δημοτικού Συμβουλίου Χανίων (11/03/1899). <http://www.venizelosarchives.gr/rec.asp?id=150203>

⁹⁷ Ψηφιακό αρχείο Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών και Μελετών «Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος». Πρακτικά Δημοτικού Συμβουλίου Χανίων (21/08/1899). <http://www.venizelosarchives.gr/rec.asp?id=150715>

Εικόνα 6: Ιωάννης Ξηράς (3ο 1899-8ο 1899)

(Πηγή: <https://www.chania.gr/dimos/diatel-dimarxoi/majors.html>)

Ο **Ιωάννης Ξηράς** γεννήθηκε το 1847 με καταγωγή από τα Κεραμιά, αλλά ο ίδιος κατοικούσε στα Χανιά και ήταν δημότης Χανίων. Σπούδασε νομικά και εργάστηκε ως δικηγόρος και δικαστής. Ήταν έντιμος, τολμηρός και θαρραλέος, με έντονο πατριωτισμό και επαναστατική δράση, η οποία ξεκίνησε με την επανάσταση του 1866. Συμμετείχε ως οπλαρχηγός στην επανάσταση του 1878 και τα έτη 1896 και 1897 ήταν μέλος της Μεταπολιτευτικής Επιτροπής. Τα έτη 1905 και 1910 εκλέχθηκε βουλευτής Χανίων, ενώ

στις 22 Σεπτεμβρίου 1908 οργάνωσε στο Πεδίον του Άρεως με τους Βενιζέλο, Πλουμιδάκη κ.α. συλλαλητήριο, το οποίο ενέκρινε ομόφωνα το πρώτο λαϊκό ψήφισμα για την Ένωση της Κρήτης με την Ελλάδα. Το 1912 πήρε μέρος στους Βαλκανικούς πολέμους και το 1924 διετέλεσε πρόεδρος του Δικηγορικού Συλλόγου Χανίων. Πέθανε το 1931 σε ηλικία 84 ετών⁹⁸.

Αντικαταστάθηκε από τον Αριστείδη Κριάρη ως δημαρχεύοντα (εκτελούντα χρέη δημάρχου) στις 6 Σεπτεμβρίου 1899, ο οποίος παρέμεινε στη θέση αυτή για εννέα μήνες περίπου, μέχρι τον Μάιο του 1900.

---

⁹⁸ Κρητική Πολιτεία, Χανιώτικα Νέα-Κοινοφελές Ίδρυμα «Αγία Σοφία», Τετάρτη 3 Μαΐου 2000, σελ. 17.

Εικόνα 7: Αριστείδης Κριάρης (9ο 1899-5ο 1900)

(Πηγή: <https://www.chania.gr/dimos/diatel-dimarxoi/majors.html>)

Ο **Αριστείδης Κριάρης** γεννήθηκε στον Αζογυρέ Σελίνου το 1858 και ήταν γιος του γενικού φρούραρχου της συνέλευσης των Κρητών στα Μπουτσουνάρια και αρχηγού της επαρχίας Σελίνου, Κωνσταντίνου Κριάρη. Σπούδασε στη Νομική Σχολή Αθηνών και το 1882 διορίστηκε Πρωτοδίκης Χανίων. Διετέλεσε βουλευτής Χανίων το 1887, δήμαρχος Χανίων το 1899 και πάλι βουλευτής Χανίων την περίοδο 1901-1903. Από το 1904 έως το 1906 ήταν Υπουργός Εσωτερικών της Κρητικής Πολιτείας και το 1907 επανεξελέγη

βουλευτής Χανίων, στη θέση του Συμβούλου (υπουργού) της Δικαιοσύνης. Είχε πλούσια επαναστατική δράση στο Σέλινο, όπου και είχε εκλεγεί βουλευτής τα έτη 1885 και 1889. Με δική του πρωτοβουλία πέντε βουλευτές είχαν υποβάλει στην Κρητική Πολιτεία, παρουσία αντιπροσώπου του Σουλτάνου, ψήφισμα υπέρ της Ένωσης, πράξη για την οποία καταδικάστηκε ερήμην σε θάνατο. Πολέμησε στον Ηπειρωτικό αγώνα του 1912-1913 ως γενικός αρχηγός Κρητών πολεμιστών. Τιμήθηκε με τον Χρυσό Σταυρό του Τάγματος του Σωτήρος⁹⁹. Το 1915 εκλέχτηκε βουλευτής Χανίων στη Βουλή των Ελλήνων, στην οποία για ένα διάστημα διετέλεσε αντιπρόεδρος. Ασχολήθηκε με τη λαογραφία και είναι ο πρώτος συλλέκτης και εκδότης των Κρητικών ασμάτων. Πέθανε το 1924 σε ηλικία 66 ετών¹⁰⁰.

Σύμφωνα με τα Πρακτικά του Δημοτικού συμβουλίου, (15 Μαΐου 1900)¹⁰¹, δήμαρχος είναι ο **Χαμητβεζαδές Μεχμέτ Βέης** και πρόεδρος Συμβουλίου-Επιτροπής ο

⁹⁹ Το Τάγμα του Σωτήρος αποτελούσε το ανώτερο ιεραρχικά Τάγμα Αριστείας του Βασιλείου τη Ελλάδος και στη συνέχεια της Ελληνικής Δημοκρατίας. Η Δ' Εθνική Συνέλευση του Άργους αποφάσισε τη δημιουργία του το 1829, αλλά συστάθηκε στις 20 Μαΐου του 1833, με Βασιλικό Διάταγμα στο ΦΕΚ 19/1833. «Περί Συστάσεως Τάγματος Αριστείας του Βασιλείου της Ελλάδος». Πρώτος αρχηγός του Τάγματος ήταν ο Βασιλιάς Όθωνας της Ελλάδος. <https://tinyurl.com/46rycys9>

¹⁰⁰ 1. *Κρητική Πολιτεία*, Χανιώτικα Νέα-Κοινωφελές Ίδρυμα «Αγία Σοφία», Τετάρτη 3 Μαΐου 2000, σελ. 15 και

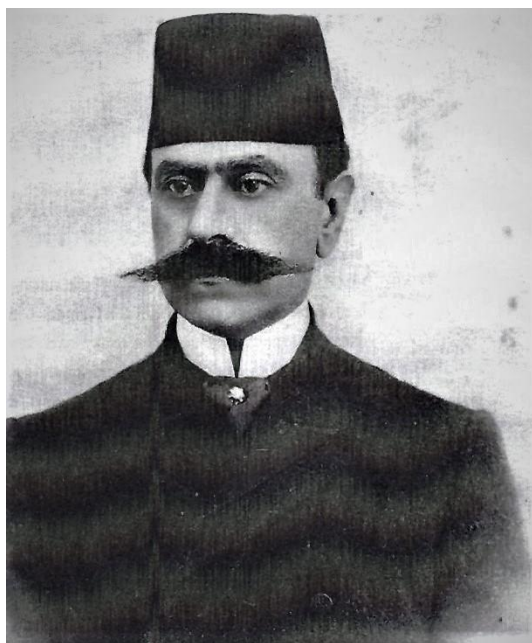
2. <https://www.chania.gr/dimos/diatel-dimarxoi/kriaris.html>

¹⁰¹ Ψηφιακό αρχείο Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών και Μελετών «Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος». Πρακτικά Δημοτικού Συμβουλίου Χανίων (15/05/1900). <http://www.venizelosarchives.gr/rec.asp?id=148629>

Χαράλαμπος Πωλογιώργης. Γραμματέας εξακολουθεί να είναι ο Γεώργιος Θ. Αντωνακάκης, ο οποίος παρέμεινε στη θέση αυτή μέχρι τις αρχές Μαρτίου 1906, οπότε και αντικαταστάθηκε από τον πρώτο εκλεγμένο δήμαρχο κ. Σειραδάκη Εμμανουήλ. Ο Χαμητβεζαδές Μεχμέτ Βέης παρέμεινε δήμαρχος μέχρι το 1901 και διορίστηκε ξανά το 1905.

Εικόνα 8: Χαμητβεζαδέ Μεχμέτ Βέης (5ο 1900-3ο 1906 ανά διαστήματα)

(Μανούσακας, «Ιστορικά γεγονότα, συνοικίες και κτήρια της πόλης των Χανίων», σ. 37).

Ο Χαμητβεζαδές Μεχμέτ Βέης γεννήθηκε στα Χανιά το 1861, ήταν αγροτοκτηματίας, καπνοβιομήχανος και ξενοδόχος και κατοικούσε στη συνοικία Κουκουναρά του Τοπ Αλτί Κυδωνίας. Εξελέγη επτά φορές βουλευτής Χανίων και διετέλεσε υπουργός Παιδείας επί Κρητικής Πολιτείας από τις 8 Ιουλίου μέχρι τις 11 Οκτωβρίου 1907. Έγινε Νομάρχης Χανίων από το 1913 έως το 1915 και Νομάρχης Αδριανούπολης το 1920, μέχρι την οπισθοχώρηση του

Ελληνικού στρατού. Για τα φιλελληνικά του αισθήματα, με πρωτοβουλία του Ελ. Βενιζέλου, ψηφίστηκε ειδικός νόμος στη Βουλή για να μην υπαχθεί στους ανταλλάξιμους¹⁰² και να μπορεί να πουλήσει την περιουσία του¹⁰³.

Αντικαταστάθηκε από τον Χαράλαμπο Πλουμιδάκη, στις αρχές του Σεπτεμβρίου 1901, ο οποίος παρέμεινε στη θέση αυτή ως δημαρχεύων για διάστημα λιγότερο των 3

¹⁰² Σύμφωνα με το 9^ο άρθρο της συνθήκης της Λωζάνης, η σύμβαση ανταλλαγής των πληθυσμών μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας, προέβλεπε την αποζημίωση από το κράτος υποδοχής των ανταλλάξιμων προσφύγων για τις περιουσίες που εγκατέλειπαν στις πατρίδες τους. Το έργο της εκτίμησης της αξίας των περιουσιών ανέλαβε η Μικτή Επιτροπή. Το 1924 συστήθηκε η Γενική Διεύθυνση Ανταλλαγής Πληθυσμών, που υπαγόταν στο Υπουργείο Γεωργίας και για την αποτελεσματικότερη λειτουργία της, συστήθηκαν τα κατά τόπους Γραφεία Ανταλλαγής Πληθυσμών. (Πηγή: Η αποζημίωση των ανταλλάξιμων και η ελληνοτουρκική προσέγγιση). http://ebooks.edu.gr/ebooks/v/html/8547/2758/Themata-Neoellinikis-Istorias-G-Lykeiou.html-apli/index3_10.html

¹⁰³ <https://www.chania.gr/dimos/diatel-dimarxoi/hamhtbehzades.html>

μηγών, οπότε και αντικαταστάθηκε από τον Κωνσταντίνο Μάνο τον Δεκέμβριο του 1901.

Εικόνα 9: Χαράλαμπος Πλουμιδάκης (9ο 1901-12ο 1901)

(Πηγή: <https://www.chania.gr/dimos/diatel-dimarxoi/majors.html>)

Ο **Χαράλαμπος Πλουμιδάκης** γεννήθηκε στα Χανιά το 1866 και ήταν πρώτος ξάδελφος του Ελευθερίου Βενιζέλου. Σπούδασε νομικά στο Πανεπιστήμιο Αθηνών και μετά το τέλος των σπουδών του επέστρεψε στα Χανιά όπου ασχολήθηκε με την δικηγορία και την πολιτική. Εκλέχθηκε βουλευτής στην Κρητική Βουλή το 1891 και διετέλεσε υπουργός Εσωτερικών την περίοδο της Κρητικής Πολιτείας. Το 1899 ήταν ανάμεσα στους πρώτους Χανιώτες δικηγόρους που απέκτησαν το δικαίωμα της

άσκησης της Δικηγορίας, σύμφωνα με το αναμορφωμένο νομικό πλαίσιο του Ηγεμονικού Διατάγματος. Το 1908 συμμετείχε στο Κρητικό Ενωτικό Κίνημα και διετέλεσε μέλος της Προσωρινής Επαναστατικής Συνέλευσης του 1912. Μετά την ένωση της Κρήτης με την Ελλάδα εκπροσώπησε αρκετές φορές τον τόπο μας στην ελληνική Βουλή. Λόγω προβλημάτων υγείας δεν μπόρεσε να πάρει μέρος στις Κρητικές επαναστάσεις, αλλά βοηθούσε όσο μπορούσε υλικά και ηθικά. Διετέλεσε πρόεδρος του Δικηγορικού Συλλόγου από το 1914 μέχρι το 1921, τον Μάρτιο του 1924 και το 1928. Ήταν παππούς του Κωνσταντίνου Μητσοτάκη, καθώς ένα από τα επτά παιδιά του ήταν η Σταυρούλα Πλουμιδάκη (1896-1991), μητέρα του Κωνσταντίνου Μητσοτάκη. Πέθανε το 1943 σε ηλικία 77 ετών¹⁰⁴.

¹⁰⁴ 1. *Κρητική Πολιτεία*, Χανιώτικα Νέα-Κοινωφελές Ίδρυμα «Αγία Σοφία», Τετάρτη 3 Μαΐου 2000, σελ. 18,

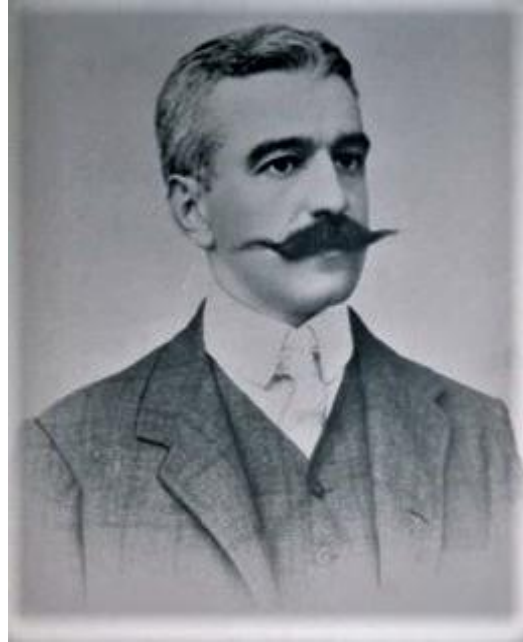
2. <https://www.chania.gr/dimos/diatel-dimarxoi/ploumidakis.html>

3. https://el.wikipedia.org/wiki/Πλουμιδάκης_Χαράλαμπος

Εικόνα 10: Κωνσταντίνος Μάνος (20/12/1901-10/05/1902)

(Πηγή: <https://www.chania.gr/dimos/diatel-dimarxoi/majors.html>)

Ο **Κωνσταντίνος Μάνος** γεννήθηκε στο Ναύπλιο το 1869. Ο πατέρας του Θρασύβουλος ήταν στρατηγός και καταγόταν από επιφανή οικογένεια του Φαναρίου, ενώ η μητέρα του Ρωξάνη Μαυρομιχάλη, καταγόταν από την γνωστή οικογένεια Μαυρομιχάλη. Ο ίδιος σπούδασε νομικά στη Λειψία και φιλοσοφία στην Οξφόρδη και ασχολήθηκε με την λαογραφία και την ποίηση. Το 1890 κυκλοφόρησε την πρώτη συλλογή ποιημάτων του. Είχε

ιδιαίτερη αγάπη στον αθλητισμό και ασχολήθηκε με την αναβίωση των Ολυμπιακών Αγώνων και έγινε ο πρώτος χορηγός των αγώνων του 1896. Στη συνέχεια ανέπτυξε πλούσια επαναστατική δράση, με τη συμμετοχή του στην Κρητική Επανάσταση του 1897, με τη συγκρότηση και χρηματοδότηση του δεύτερου Ιερού Λόχου Κρητών¹⁰⁵ και τη συμμετοχή του στον Μακεδονικό Αγώνα με το ψευδώνυμο Μιχαηλίδης. Διορίστηκε δήμαρχος Χανίων από τον Δεκέμβριο του 1901 μέχρι τον Μάιο του 1902. Το 1905 μαζί με τους Βενιζέλο και Φούμη οργάνωσαν την επανάσταση του Θερίσου και ήρθαν σε έντονη αντιπαράθεση με τον Πρίγκηπα Γεώργιο. Το 1909 συμμετείχε στο Κίνημα στο Γουδί, στη συνέχεια στους Βαλκανικούς Πολέμους του 1912-1913 και με το Ανεξάρτητο Σύνταγμα Κρητών συμμετείχε στην απελευθέρωση της Πρέβεζας. Σκοτώθηκε τον Απρίλιο του 1913, καθώς συνετρίβη το πολεμικό αεροσκάφος που επέβαινε σε αναγνωριστική πτήση κοντά στη Θεσσαλονίκη¹⁰⁶.

¹⁰⁵ Στρατιωτικό σώμα που ιδρύθηκε το 1912 κατά τη διάρκεια της Κρητικής Επανάστασης.

¹⁰⁶ 1. *Κρητική Πολιτεία*, Χανιώτικα Νέα-Κοινωφελές Ίδρυμα «Αγία Σοφία», Τετάρτη 3 Μαΐου 2000, σελ. 16,

2. <https://www.chania.gr/dimos/diatel-dimarxoi/manos.html>

3. Παπαγεωργίου (2002), *Κωνσταντίνος Θ. Μάνος, Λόγιος – επαναστάτης – πολεμιστής*, Κήρυξ 17 Ιανουαρίου, φ. 8.251, σελ. 11.

Αμέσως επόμενος διορισμένος δημαρχεύων εμφανίζεται ο **Μπαλτζάκης Χουσεΐν Βέης**, από τις 3 Ιουνίου 1902 μέχρι τις 13 Φεβρουαρίου 1903. Ο Μπαλτζάκης Χουσεΐν Βέης γεννήθηκε το 1866 στο Μουστάκο του νυν Δήμου Κανδάνου - Σελίνου. Ήταν κτηματίας και έμπορος και διετέλεσε πρόεδρος της Μουσουλμανικής Δημογεροντίας Χανίων. Πέθανε το 1924 στα Χανιά σε ηλικία 58 ετών¹⁰⁷.

Επόμενος δήμαρχος διορίστηκε ο **Νικόλαος Αθ. Σκαμνάκης**, ο οποίος γεννήθηκε το 1868, και η θητεία του διήρκεσε από τον Φεβρουάριο του 1903 μέχρι τον Σεπτέμβριο του 1905.

Εικόνα 11: Νικόλαος Σκαμνάκης (2ο 1903-9ο 1905)

(Πηγή: Νικολακάκης, περιοδικό Εν Χανίοις 1/2007, σελ. 137)

Ο **Νικόλαος Σκαμνάκης** ήταν γιατρός γυναικολόγος, ανήκε στην αντιβενιζελική παράταξη, είχε συντηρητικές πεποιθήσεις και ήταν φανατικός υποστηρικτής και φίλος του Πρίγκιπα Γεωργίου. Το 1901 είχε διατελέσει δημαρχιακός πάρεδρος επί Δημαρχίας Κωνσταντίνου Μάνου και το 1902 είχε εκτελέσει χρέη δημάρχου εν απουσία του Κ. Μάνου. Ήταν φιλόδοξος, δραστήριος, με διοικητικές και οργανωτικές ικανότητες. Για αυτό κι επιτέλεσε σημαντικό έργο στην ενίσχυση των οικονομικών του Δήμου, γιατί

μεταξύ των άλλων πέτυχε τη δημοτικοποίηση των τειχών της νότιας πλευράς του Φρουρίου, αλλά και έθεσε για πρώτη φορά την ιδέα δημιουργίας Δημοτικής Αγοράς¹⁰⁸ και εξασφάλισε τον χώρο που θα χτιζόταν. Προώθησε τον πολεοδομικό σχεδιασμό της πόλης με την κατασκευή δεξαμενών, αγωγών λυμάτων και όμβριων, με την αρίθμηση των κατοικιών, με τη μαζική κατεδάφιση των ξύλινων κιοσκιών της πόλης για να γίνει διαπλάτυνση των δρόμων. Ίδρυσε το Δημοτικό Μαιευτήριο Χανίων,

¹⁰⁷ <https://www.chania.gr/dimos/diatel-dimarxoi/mpaltzakhs.html>

¹⁰⁸ Πρακτικό 12, απόφαση 90, 22/12/1903. Αναλυτικά παρακάτω, στην ιστορία κατασκευής της Δημοτικής Αγοράς.

αποφάσισε τη σύναψη δανείου¹⁰⁹ για την κατασκευή του Υδραγωγείου, συμμετείχε στη δημιουργία Δημοτικού Νοσοκομείου το 1903, το οποίο και εγκαινιάστηκε επί δημαρχίας του στις 20 Φεβρουαρίου 1905. Στις εκλογές του 1906 ήταν υποψήφιος, αλλά νικήθηκε από τον Εμμανουήλ Σειραδάκη, ο οποίος είχε και την υποστήριξη του Βενιζέλου. Το 1907 διορίστηκε νομάρχης Ρεθύμνου και το 1908-1909 νομάρχης Ηρακλείου. Το επόμενο έτος επέστρεψε ως νομάρχης στο Ρέθυμνο, θέση από την οποία παραιτήθηκε τον ίδιο χρόνο, προκειμένου να προετοιμάσει την υποψηφιότητά του για τις επόμενες δημοτικές εκλογές του 1911¹¹⁰.

Πράγματι στις εκλογές που έγιναν την 1^η Μαΐου 1911 πήρε μέρος αλλά νικήθηκε από τον βενιζελικό Εμμανουήλ Μουντάκη. Την ίδια χρονιά έθεσε υποψηφιότητα με το συντηρητικό κόμμα στις βουλευτικές εκλογές και τον Νοέμβριο εκλέχτηκε βουλευτής της πόλης των Χανίων, μαζί με τους Κατζουράκη και Δασκαλογιάννη. Μετά τη λήξη της βουλευτικής του θητείας εγκαταστάθηκε στην Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου, όπου και πέθανε το 1950 σε ηλικία 85 ετών¹¹¹.

Στους λίγους μήνες που μεσολάβησαν μέχρι τη διεξαγωγή των εκλογών και την ανάληψη των καθηκόντων του νέου δημάρχου, ξαναδιορίστηκαν δήμαρχοι οι Χαμητβεζαδές Μεχμέτ Βέης και Μπαλτζάκης Χουσεΐν Βέης. Τον Οκτώβριο του 1905 προκηρύχτηκαν εκλογές σε όλο το νησί για εκλογή δημάρχων, δημορχιακών παρέδρων και δημοτικών συμβούλων με τετραετή θητεία¹¹².

Ήταν οι πρώτες ελεύθερες εκλογές για δημοτικούς άρχοντες μετά από μια σχετικά μεγάλη χρονική περίοδο, από το 1899 έως το 1905, που ο πρίγκηπας Γεώργιος διορίζε τους δημάρχους του νησιού. Δυστυχώς, την περίοδο αυτή συνέπεσε να υπάρχουν έντονα πολιτικά πάθη και διχασμός του λαού. Από τη μια μεριά ήταν οι οπαδοί του Πρίγκηπα, οι συντηρητικοί, κι από την άλλη οι αντιπολιτευόμενοι που τους εξέφραζε κυρίως ο Ελευθέριος Βενιζέλος. Ο Πρίγκηπας Γεώργιος προσπάθησε να ελέγξει όσους

¹⁰⁹ Πρακτικό 87, απόφαση 229, 03/02/1905, ύψους 350.000 δρχ. από την Τράπεζα Κρήτης. Αναλυτικά παρακάτω, στην ιστορία κατασκευής του υδραγωγείου.

¹¹⁰ Το σύνολο των βιογραφικών στοιχείων αντλήθηκαν από τις πηγές που αναφέρονται παρακάτω.

¹¹¹ 1. *Κρητική Πολιτεία*, Χανιώτικα Νέα-Κοινωφελές Ίδρυμα «Αγία Σοφία», Τετάρτη 3 Μαΐου 2000, σελ. 18,

2. <https://www.chania.gr/dimos/diatel-dimarxoi/skamnakis.html>

3. Νικολακάκης (2007) «Νικόλαος Σκαμνάκης Δήμαρχος Χανίων 1903-1905». Εν Χανίοις-Ετήσια έκδοση Δήμου Χανίων-τόμος 1^{ος}, σελ. 136-142.

¹¹² Η διενέργεια δημοτικών εκλογών και η εκλογή των Δημάρχων ήταν ένα από τα κύρια αιτήματα της επανάστασης του Θερίσου.

περισσότερους δήμους μπορούσε και ο Βενιζέλος κινητοποίησε τους μηχανισμούς του σε όλη την Κρήτη, προκειμένου να περιορίσει την επιρροή του Πρίγκηπα στην Τοπική Αυτοδιοίκηση. Στα Χανιά, που ήταν και η πρωτεύουσα του νησιού, ο Βενιζέλος κατέβασε μουσουλμάνο υποψήφιο, τον Μεχμέτ Βέη Κασιμζαδέ, για να εξασφαλίσει τους ψήφους των αντιπολιτευόμενων και των Οθωμανών. Από τη μεριά των χριστιανών διεκδικούσαν το αξίωμα οι Νικόλαος Σκαμνάκης που ήταν συντηρητικός και ανεξάρτητος και ο Εμμανουήλ Σειραδάκης που ήταν κυβερνητικός. Και οι δυο έκαναν ένσταση για την υποψηφιότητα του Μεχμέτ Βέη, ο οποίος μιλούσε άλλα δεν έγραφε ελληνικά, όπως απαιτούσε ο εκλογικός νόμος. Η ένσταση έγινε δεκτή κι έτσι στις εκλογές που έγιναν την 1^η Ιανουαρίου 1906 συμμετείχαν τελικά οι δύο υποψήφιοι, Σκαμνάκης και Σειραδάκης. Δήμαρχος εκλέχτηκε, με σχετικά μεγάλη πλειοψηφία, ο Εμμανουήλ Β. Σειραδάκης, που πήρε και τους ψήφους των Βενιζελικών και συγκεκριμένα πήρε 2.000 ψήφους, έναντι 1.090 του Νικολάου Σκαμνάκη. Ανέλαβε καθήκοντα τον Μάρτιο του 1906. Δημαρχιακός πάρεδρος με το συνδυασμό του Σειραδάκη εξελέγη ο Εμμανουήλ Μουντάκης που συγκέντρωσε 2.158 ψήφους, έναντι 759 που πήρε ο αντίπαλος του Εμμ. Τσεπετάκης. Οι δημοτικοί σύμβουλοι εκλέχτηκαν νόμιμα από τις εκλογές, ενώ οι αλλοδαποί διορίστηκαν με ηγεμονικό διάταγμα. Έχοντας λοιπόν και την υποστήριξη του μουσουλμανικού στοιχείου του Δήμου Χανίων, ο Εμμανουήλ Σειραδάκης παρέμεινε δήμαρχος μέχρι και το τέλος του 1909, οπότε και παραιτήθηκε την 1^η Ιανουαρίου 1910¹¹³.

---

¹¹³ *Κρητική Πολιτεία*, Χανιώτικα Νέα-Κοινοφελές Ίδρυμα «Αγία Σοφία», Τετάρτη 3 Μαΐου 2000, σελ. 20.

Εικόνα 12: Εμμανουήλ Σειραδάκης (3ο 1906-12ο 1909)

(Πηγή: <https://www.chania.gr/dimos/diatel-dimarxoi/majors.html>)

Ο Εμμανουήλ Β. Σειραδάκης γεννήθηκε στον Λειβαδά Σούγιας Σελίνου το 1869 από αγρότες γονείς. Σπούδασε στη Νομική Σχολή της Αθήνας και μετά την απόκτηση του πτυχίου του, το 1890, εγκαταστάθηκε στα Χανιά, όπου άσκησε τη δικηγορία και ασχολήθηκε με την πολιτική. Εξελέγη βουλευτής Σελίνου το 1895 και στην Επανάσταση του 1897 έσωσε από βέβαιη σφαγή των Τούρκων σαράντα κρητικές οικογένειες. Το 1902 διορίστηκε αναπληρωτής Πρωτοδίκης

στο Πρωτοδικείο Χανίων και το 1905 εκλέχτηκε βουλευτής Χανίων. Μετά την παραίτησή του από το δημαρχιακό αξίωμα το 1910 εξελέγη πληρεξούσιος της επαρχίας Σελίνου στην επαναστατική συνέλευση των Κρητών. Την περίοδο 1913-1914 διορίστηκε νομάρχης Ηρακλείου και την περίοδο 1925-1927 νομάρχης Ρεθύμνου. Η Κρητική Πολιτεία, θεωρώντας τον ως τον τιμιότερο πολίτη της Κρήτης, του απένειμε το «Μαυρογένειο Βραβείο». Πέθανε το 1940 σε ηλικία 78 χρόνων και κηδεύτηκε με δημόσια δαπάνη¹¹⁴.

Ήταν εκείνος που προχώρησε την ιδέα υλοποίησης της Δημοτικής Αγοράς¹¹⁵, ήρθε σε επαφή με γνωστή γαλλική εταιρεία για τα σχέδια και τη θέση της και ξεκίνησε η κατασκευή της. Επί δημαρχίας του ολοκληρώθηκε το έργο κατασκευής του σωληνωτού Υδραγωγείου.

¹¹⁴ 1. *Κρητική Πολιτεία*, Χανιώτικα Νέα-Κοινοφελές Ίδρυμα «Αγία Σοφία», Τετάρτη 3 Μαΐου 2000, σελ. 18,

2. <https://www.chania.gr/dimos/diatel-dimarxoi/seiradakis.html>.

¹¹⁵ Ψηφιακό αρχείο Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών και Μελετών «Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος». Πρακτικά Δημοτικού Συμβουλίου Χανίων 13/06/1908, από τα οποία προκύπτει ότι ψηφίστηκε παμψηφεί πίστωση για την ανέγερση της αγοράς, την απαλλοτρίωση των οικοπέδων της τάφρου και τη διαρρύθμιση του κατά μήκος αυτής οχετού: <http://www.venizelosarchives.gr/rec.asp?id=153865>

Για όλο το 1910 και μετά την παραίτηση Σειραδάκη, χρέη δημάρχου (δημαρχεύων) εκτελούσε ο Εμμανουήλ Μουντάκης, ο οποίος ήταν ένας εκ των τριών Χριστιανών υποψηφίων δημάρχων στις επόμενες εκλογές του 1911. Οι άλλοι ήταν ο Νικόλαος Σκαμνάκης και ο Ιωάννης Σ. Παπαδάκης διευθυντής του Κοινωφελούς Ταμείου, θέση από την οποία παραιτήθηκε για να λάβει μέρος στις εκλογές. Από τη μεριά των Μουσουλμάνων ήταν δύο υποψήφιοι, ο Ρεφήτ Βέης Χαμητβενζαδέ και ο Μπαλτζάκης Χουσεΐν Βέης, αλλά συμφώνησαν να κατέβει μόνο ο ένας, που κατόπιν κλήρωσης ήταν ο Ρεφήτ Βέης Χαμητβενζαδέ. Υποψήφιοι δημαρχιακοί πάρεδροι ήταν οι Ν. Μοάτσος και Κ. Μπουζιανάκης από τη μεριά των Χριστιανών και ο Ελφή Γαρμπάκης από τη μεριά των Μουσουλμάνων. Οι Μουσουλμάνοι ψηφοφόροι ήταν πολύ λιγότεροι από τους Χριστιανούς (1.287 έναντι 3.035) όμως εξαιτίας της διάσπασης των Χριστιανών, υπήρχε περίπτωση να εκλεγεί ο μουσουλμάνος δήμαρχος. Αυτός ήταν και ο λόγος που ο τρίτος υποψήφιος των Χριστιανών, ο Ιωάννης Σ. Παπαδάκης, τελικά δεν κατέβηκε στις εκλογές. Είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι την περίοδο αυτή η Κυβέρνηση της Κρητικής Πολιτείας ήταν συμμαχική και αποτελούταν από Βενιζελικούς και συντηρητικούς. Παρ' όλα αυτά, στις δημοτικές εκλογές βρισκόταν σε έντονη αντιπαλότητα μεταξύ τους. Μετά την αποχώρηση Παπαδάκη, επικρατέστερος υποψήφιος ήταν ο Βενιζελικός Εμμανουήλ Μουντάκης, που λόγω της ισχυρής προσωπικότητάς του εξασφάλισε την υποστήριξη στελεχών και της συντηρητικής παράταξης, όπως των Φούμη, Ησυχάκη, Κατζουράκη, κ.α. Πράγματι, εξελέγη με 2.778 ψήφους, έναντι 1.983 του Νικολάου Σκαμνάκη και 1.570 του Ρεφήτ Βέη Χαμητβενζαδέ, που πήρε ψήφους κι από κάποιους Χριστιανούς. Δημαρχιακός πάρεδρος εξελέγη ο Νικόλαος Μοάτσος με 2.785 ψήφους και ο Κωνσταντίνος Μπουζιανάκης με 2.362 ψήφους¹¹⁶.

¹¹⁶ *Κρητική Πολιτεία*, Χανιώτικα Νέα-Κοινωφελές Ίδρυμα «Αγία Σοφία», Τετάρτη 3 Μαΐου 2000, σελ. 21.

Εικόνα 13: Εμμανουήλ Μουντάκης (1910-1929, εκτός από 12ο 1921 μέχρι 8ο 1922)

(Πηγή: <https://www.chania.gr/dimos/diatel-dimarxoi/majors.html>)

Ο **Εμμανουήλ Μουντάκης** γεννήθηκε στην Αρχοντική Ρεθύμνου το 1857, αλλά η καταγωγή του ήταν από τον Κεφαλά. Τα παιδικά και εφηβικά του χρόνια τα έζησε στη Χαλέπα και επηρεάστηκε από τα κοινωνικά και επαναστατικά γεγονότα της εποχής. Σπούδασε στην Ιατρική σχολή Αθηνών και πήρε το δίπλωμά του το 1893. Ήταν από τους ηγέτες του Επαναστατικού Στρατού Ακρωτηρίου το 1897 και πληρεξούσιος στην Α' Συντακτική Συνέλευση των Κρητών το

1899. Υπήρξε πιστός φίλος και συνεργάτης του Ελ. Βενιζέλου και συμμετείχε μαζί του στην Επανάσταση του Θερίσου το 1905. Εκλέχτηκε βουλευτής στις συνόδους του 1901 και 1903. Πήρε μέρος στο Επαναστατικό Κίνημα του 1935¹¹⁷ και μετά την αποτυχία του κατέφυγε στη Νεάπολη της Ιταλίας. Το 1936 εκλέχτηκε βουλευτής και παρέμεινε μέχρι τη δικτατορία του Μεταξά και τη διάλυση της Βουλής, οπότε και καταδικάστηκε σε ισόβια κάθειρξη, αρχικά στις φυλακές Ιτζεδίν Χανίων και μετά στις φυλακές της Πύλου και της Συγγρού. Όταν ανεστάλη η ποινή του αποφάσισε να σταματήσει την ενεργό δράση, ενώ έχαιρε καθολικής εκτίμησης και αναγνώρισης στο πρόσωπό του. Πέθανε πλήρης ημερών στις 3 Οκτωβρίου του 1953 και κηδεύτηκε «δημοτική δαπάνη» στο νεκροταφείο της Αγίας Φωτεινής¹¹⁸.

¹¹⁷ Ως Κίνημα της 1ης Μαρτίου 1935 ονομάστηκε η αποτυχημένη απόπειρα πραξικοπήματος της Βενιζελικής αντιπολίτευσης ενάντια στη φιλοβασιλική κυβέρνηση του Παναγή Τσαλδάρη, η οποία είχε προκύψει μετά τις βουλευτικές εκλογές του 1933. Είναι η προσπάθεια των Βενιζελικών να αποφύγουν τη διαφαινόμενη επαναφορά της μοναρχίας στην Ελλάδα. Το κίνημα κατεστάλη με σχετική ευκολία από τις κυβερνητικές δυνάμεις, γεγονός που οδήγησε στη φυγή του Ελευθερίου Βενιζέλου και άλλων ηγετών της δημοκρατικής παράταξης στο εξωτερικό, σε μαζικές εκκαθαρίσεις στις τάξεις των ενόπλων δυνάμεων και τελικά, στην επαναφορά του Γεωργίου Β' στα τέλη του ίδιου έτους. <https://tinyurl.com/4bat7756>.

¹¹⁸ 1. Νικολακάκης, *Εμμανουήλ Μουντάκης*, Ελλωτία, Χανιά 2006, τόμος 11, σελ. 176-182,
2. *Κρητική Πολιτεία*, Χανιώτικα Νέα-Κοινωφελές Ίδρυμα «Αγία Σοφία», Τετάρτη 3 Μαΐου 2000, σελ. 16,
3. https://www.chania.gr/dimos/diatel-dimarxoi/mountakisemm.html?item_id=35778,

Στις 6 Ιουνίου 1911 η νέα Δημοτική Αρχή ξεκίνησε τη θητεία της και δυο μήνες αργότερα το Δημοτικό Συμβούλιο με την απόφαση 58 όρισε σαν ημερομηνία απόθεσης του θεμέλιου λίθου στην Αγορά την 11^η Αυγούστου 1911¹¹⁹.

Ακολούθησαν οι Βαλκανικοί πόλεμοι του 1912-1913 και άλλες πολιτικές αναταράξεις, που δεν επέτρεψαν στον δήμαρχο να πραγματοποιήσει πολλά έργα τα επόμενα χρόνια. Με την Ένωση της Κρήτης με την Ελλάδα περάσαμε στη λήξη του Κρητικού Ζητήματος και ο τόπος πέρασε σε μία νέα φάση της ιστορίας του.

3.8 Νεώτεροι χρόνοι

3.8.1 Από την Ένωση μέχρι την έναρξη του πολέμου (1^η Δεκεμβρίου 1913-1940)

Ξημέρωσε η ιστορική και πανηγυρική μέρα της 1^{ης} Δεκεμβρίου 1913 που έφερε την τυπική και ουσιαστική Ένωση της Κρήτης με την Ελλάδα. Στην υποδοχή του ελληνικού στρατού και πολλών αξιωματούχων, του Ελ. Βενιζέλου, του βασιλιά Κωνσταντίνου και του διαδόχου του πρίγκιπα Γεωργίου ήταν ο Γενικός Διοικητής Κρήτης Λουκάς Ρούφος Κανάρης, ο δήμαρχος Εμμανουήλ Μουντάκης, ο Επίσκοπος Κυδωνίας και Αποκορώνου Αγαθάγγελος Νινολάκης, κ.α.¹²⁰. Μετά από τρεις μέρες, στις 4 Δεκεμβρίου 1913 έγιναν τα εγκαίνια της Δημοτικής Αγοράς. Τα Χανιά εξακολουθούσαν να είναι η πρωτεύουσα της Γενικής Διοίκησης Κρήτης και είχαν πληθυσμό 24.349 κατοίκους. Ήταν μια πολυεθνική και πολυπολιτισμική πόλη που ακολουθούσε τον δυτικό τρόπο ζωής. Επεκτεινόταν ήδη από την τουρκική κατοχή έξω από τα τείχη, τμήματα των οποίων αφαιρούνταν σταδιακά¹²¹.

Η πόλη επηρεάστηκε τόσο από εθνικά και διεθνή γεγονότα όσο και από τη πολιτική δράση του Ελευθερίου Βενιζέλου, που ήταν πρωθυπουργός της χώρας (1910 μέχρι 25/02/1915 και 14/06/1917 μέχρι 04/11/ 1920)¹²² (και αργότερα από το 1928 μέχρι το 1932). Ακολούθησε ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος που ξεκίνησε το 1914, η ρήξη του

---

4. Κουτσουκλάκη, εφημερίδα Κήρυξ Χανίων, *Τοπική Αυτοδιοίκηση του χθες και του σήμερα, Σημαντικές προσωπικότητες που σημάδεψαν το Δήμο Χανίων*, 23/10/2006, φ. 393 (9674), σελ. 14.

¹¹⁹ Ψηφιακό αρχείο Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών και Μελετών «Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος». Πρακτικά Δημοτικού Συμβουλίου Χανίων (6/11/1911) <http://www.venizelosarchives.gr/rec.asp?id=154838>

¹²⁰ Τσίβης, *Χανιά 1252-1940*, Έρευνα 2014, σελ. 279.

¹²¹ Κλάδου-Μπλέτσα, *Τα Χανιά 100 χρόνια από την Ένωση στο 2013*, ΤΕΕ Δυτ. Κρήτης, 2015, σελ. 12.

¹²² Κλάδου-Μπλέτσα, *Τα Χανιά 100 χρόνια από την Ένωση στο 2013*, ΤΕΕ Δυτ. Κρήτης, 2015, σελ. 24.

Βενιζέλου με το βασιλιά και η Μικρασιατική Καταστροφή του 1922 που είχε άμεσο αντίκτυπο στη ζωή της πόλης.

Σημαντικά γεγονότα της περιόδου αυτής για τον πολιτισμό της πόλης ήταν η ίδρυση του Λυκείου Ελληνίδων τον Οκτώβριο του 1915 και με αφορμή τη συγκέντρωση των αρχείων της Κρητικής Πολιτείας¹²³, η ίδρυση του Ιστορικού Αρχείου¹²⁴ το 1920. Το 1914 συγκροτήθηκε ο Σύνδεσμος Υπέρ της Διαδόσεων των Καλών Τεχνών εν Κρήτη, του οποίου η μουσική σχολή αποτέλεσε τον προθάλαμο της δημιουργίας του Ωδείου Χανίων, το οποίο χρηματοδότησε ο Ελευθέριος Βενιζέλος (Κρητικό Ωδείο, 1925), αργότερα η Έλενα Βενιζέλου, η μητέρα της Βιργινία Σκυλίτση και άλλοι επώνυμοι Χανιώτες. Ο Δήμος Χανίων παραχώρησε το οικόπεδο που προέκυψε από κατεδάφιση μέρους των τειχών, το έργο δημοπρατήθηκε το 1929 και ο χώρος εγκαινιάσθηκε με την πανηγυρική συναυλία που έγινε στις 13 Ιανουαρίου 1935, παρουσία των Ελευθερίου και Έλενας Βενιζέλου¹²⁵.

Ο Εμμανουήλ Μουντάκης παρέμεινε δήμαρχος και συνέχισε τα έργα που είχε δρομολογήσει. Τον Δεκέμβριο του 1921 παύτηκε προσωρινά από τα καθήκοντά του από τη νέα συντηρητική κυβέρνηση, που διόρισε στη θέση του τον αναπληρωματικό δημοτικό σύμβουλο και πολιτευτή Εμμανουήλ Παπαγιαννάκη. Επανήλθε στο αξίωμά του τον Σεπτέμβριο του 1922, μετά την κατάρρευση του Μικρασιατικού Μετώπου, και κατέβαλε μεγάλη προσπάθεια για την ομαλή αφομοίωση των προσφύγων που κατέφθαναν κατά χιλιάδες στα Χανιά όπως και σε όλη την Ελλάδα, μετά την ήττα του ελληνικού στρατού στη Μικρά Ασία¹²⁶.

Προηγουμένως, στις αρχές Αυγούστου του 1922, είχαν καταφτάσει οι πρώτοι πρόσφυγες από τον Πόντο και αριθμούσαν περίπου στα 300 άτομα¹²⁷.

Η Ελληνοτουρκική Σύμβαση Ανταλλαγής, υπογράφηκε στις 20 Ιανουαρίου 1923 και προέβλεπε την υποχρεωτική ανταλλαγή μεταξύ των ορθοδόξων κατοίκων της Τουρκίας και των Μουσουλμάνων κατοίκων της Ελλάδας. Αυτό δημιούργησε

---

¹²³ Κλάδου-Μπλέτσα, *Τα Χανιά 100 χρόνια από την Ένωση στο 2013*, ΤΕΕ Δυτ. Κρήτης, 2015, σελ. 80.

¹²⁴ Αναγνωρίστηκε ως οργανισμός του Δημοσίου και νομικό πρόσωπο το 1928, και με το ΝΔ/2080/1933 αποτέλεσε δημόσια υπηρεσία υπό τη διεύθυνση του Νίκου Τωμαδάκη και στεγάστηκε στο κτήριο του Τελωνείου στο Λιμάνι. (Κλάδου-Μπλέτσα, σελ. 80).

¹²⁵ Κλάδου-Μπλέτσα, *Τα Χανιά 100 χρόνια από την Ένωση στο 2013*, ΤΕΕ Δυτ. Κρήτης, 2015, σελ. 82.

¹²⁶ Νικολακάκης *Εμμανουήλ Μουντάκης*, Ελλωτία, Χανιά 2006, τόμος 11, σελ. 179.

¹²⁷ Σημανδηράκη. *Η άφιξη και η εγκατάσταση των προσφύγων στα Χανιά*. Βενιζελισμός και Πρόσφυγες στην Κρήτη-Πρακτικά Ημερίδας, 2008, σελ. 101.

μεγάλες δυσκολίες στην αποκατάσταση και στέγαση των προσφύγων, τόσο γιατί οι ντόπιοι είχαν βλέψεις οικειοποίησης της μουσουλμανικής περιουσίας, όσο και αργότερα στον τομέα των επιχειρηματικών δραστηριοτήτων, καθώς υπήρχε μεγάλος ανταγωνισμός μεταξύ τους¹²⁸.

Στα Χανιά, μέχρι το τέλος Σεπτεμβρίου του 1922, είχαν φτάσει πάνω από 17.000 Μικρασιάτες, που φιλοξενήθηκαν προσωρινά σε χώρους όπως στην αίθουσα του Φιλολογικού Συλλόγου «Χρυσόστομος», σε πρώην μουσουλμανικά σχολεία, στον Ιταλικό στρατώνα, στη σχολή Χωροφυλακής, στο Παρθεναγωγείο, στη Μουσουλμανική Σχολή, στο κενό Τζαμί του Κάτωλα, στο Γυμνάσιο και σε κενές οικίες. Δημιουργήθηκαν διάφορες επιτροπές, όπως η επιτροπή Περίθαλψης των προσφύγων, και στα Χανιά η επιτροπή επίταξης οικημάτων που είχε να επιτελέσει πολύ δύσκολο έργο, επειδή κάποιες μουσουλμανικές περιουσίες είχαν ήδη πουληθεί ή καταπατηθεί από τους ντόπιους. Ο Δήμαρχος είχε αναθέσει σε δύο υπαλλήλους του Δήμου την επίβλεψη και προστασία, καθώς και την εξυπηρέτηση και συμπαράσταση στους πρόσφυγες, ώστε να γίνει όσο πιο ομαλά γίνεται η εγκατάστασή τους στην πόλη. Φτιάχτηκαν επιτροπές για τη στήριξή τους, οικονομικό συσσίτιο που σίτιζε καθημερινά 3.500 περίπου πρόσφυγες, ενώ η σύζυγος του Δημάρχου Χανίων, Ελένη Μουντάκη πήρε δικαιωματικά τον τίτλο της «Μάνας» για τον αγώνα και τη συνεχή φροντίδα της προς τους Μικρασιάτες της πόλης. Πολλοί Χανιώτες προθυμοποιήθηκαν να απασχολήσουν πρόσφυγες στα καταστήματά τους, σε οικιακές ή γεωργικές εργασίες, έχοντας την υποχρέωση να πάρουν προφορική έγκριση από τον Δήμαρχο Χανίων. Επίσης, έγιναν πολλές δωρεές μεγάλων ποσών, όπως 80.000 δρχ. από τον Ελευθέριο Βενιζέλο και τη σύζυγό του, (η οποία λίγο αργότερα πρόσφερε άλλες 50.000 δρχ. στο Γενικό Διοικητή Κρήτης για αυτό το σκοπό), 60.000 δρχ. από το Ναύαρχο Κουντουριώτη και άλλα μικρότερα ποσά από επώνυμους και ανώνυμους, πέρα από την αρωγή του Ελληνικού Κράτους.¹²⁹ Τελικά, μέσα στα επόμενα χρόνια φτιάχτηκαν στα Χανιά έξι συνολικά προσφυγικοί συννοικισμοί με 148 κατοικίες, εκτός από τις μεμονωμένες που φτιάχτηκαν σε ανταλλάξιμα οικόπεδα, για να στεγάσουν τους πρόσφυγες της πόλης¹³⁰.

¹²⁸ Ανδριώτης, *Βενιζελισμός και Πρόσφυγες στην Κρήτη-Πρακτικά Ημερίδας*, 2008, σελ. 15.

¹²⁹ Σημανδηράκη. *Η άφιξη και η εγκατάσταση των προσφύγων στα Χανιά*. Βενιζελισμός και Πρόσφυγες στην Κρήτη-Πρακτικά Ημερίδας, 2008, σελ. 107-118.

¹³⁰ Κλάδου-Μπλέτσα, *Τα Χανιά 100 χρόνια από την Ένωση στο 2013*, ΤΕΕ Δυτ. Κρήτης, 2015, σελ. 40.

Τον Σεπτέμβριο του 1925 έγινε πρόταση από τον τέως δήμαρχο Νικόλαο Σκαμνάκη, που κατοικούσε πλέον στη Αλεξάνδρεια, για την κατασκευή προβλήτας και χρήση του λιμανιού της Σούδας. Όμως η πρόταση δεν προχώρησε, γιατί είχε ξεκινήσει ήδη στο παλιό Λιμάνι από το 1913 η κατασκευή του Τελωνείου Χανίων, το οποίο ολοκληρώθηκε το 1927 και παρέμεινε η χρήση του παλιού λιμανιού ως η βασική πύλη εξυπηρέτησης της πόλης¹³¹.

Τον Οκτώβριο του 1925 και μετά από 14 χρόνια (από το 1911), προκηρύχθηκαν δημοτικές εκλογές, με υποψήφιο τον νυν δήμαρχο Εμμανουήλ Μουντάκη και τους Γεώργιο Αντωνίου Σήφακα, δικηγόρο και πολιτευτή, και τον Ιωσήφ Λεκανίδη. Επανεκλέχτηκε ο Εμμανουήλ Μουντάκης λαμβάνοντας και τις ψήφους των προσφύγων της πόλης που αναγνώρισαν τη βοήθεια που τους είχε προσφέρει, και συνέχισε τα σημαντικά έργα που είχε ξεκινήσει¹³².

Τα βασικά θέματα που απασχολούσαν την πόλη των Χανίων το 1927 ήταν το προσφυγικό και το λιμενικό. Για το θέμα του λιμενικού συνεδρίασε το Λιμενικό Ταμείο στις 30 Αυγούστου 1927, παρουσία του Ελ. Βενιζέλου, και με δεδομένη δυσμενή οικονομική κατάσταση, αποφάσισε την κατασκευή προβλήτας στη Σούδα, αλλά και την εκβάθυνση του λιμανιού των Χανίων για την κάλυψη μικρότερων αναγκών¹³³.

Το 1928 ο πληθυσμός της πόλης των Χανίων αριθμούσε 26.604 κατοίκους, με προσδόκιμο ζωής τα 49 χρόνια για τους άνδρες και τα 51 για τις γυναίκες¹³⁴. Βρισκόμαστε και στην τελευταία τετραετία διακυβέρνησης του Ελευθερίου Βενιζέλου (1928-1932), η οποία χαρακτηρίζεται από πολιτική σταθερότητα, η χώρα ήταν οργανωμένη σύμφωνα με τα ευρωπαϊκά πρότυπα και την ίδια εικόνα παρουσίαζε και η πόλη των Χανίων¹³⁵.

Συνολικά, στα 18 χρόνια της δημαρχίας του Εμμανουήλ Μουντάκη, έγινε η ολοκλήρωση και τα εγκαίνια της Δημοτικής Αγοράς Χανίων (4/12/1913), δημιουργήθηκε η Πλατεία των Νέων Καταστημάτων (1920) στον χώρο του μουσουλμανικού νεκροταφείου και το υδροηλεκτρικό εργοστάσιο της Αγιάς (1929).

---

¹³¹ Κλάδου-Μπλέτσα, *Τα Χανιά 100 χρόνια από την Ένωση στο 2013*, ΤΕΕ Δυτ. Κρήτης, 2015, σελ. 26.

¹³² Νικολακάκης *Εμμανουήλ Μουντάκης*, Ελλωτία, Χανιά 2006, τόμος 11, σελ. 180.

¹³³ Κλάδου-Μπλέτσα, *Τα Χανιά 100 χρόνια από την Ένωση στο 2013*, ΤΕΕ Δυτ. Κρήτης, 2015, σελ. 33.

¹³⁴ Κλάδου-Μπλέτσα, *Τα Χανιά 100 χρόνια από την Ένωση στο 2013*, ΤΕΕ Δυτ. Κρήτης, 2015, σελ. 52.

¹³⁵ Κλάδου-Μπλέτσα, *Τα Χανιά 100 χρόνια από την Ένωση στο 2013*, ΤΕΕ Δυτ. Κρήτης, 2015, σελ. 33.

Κατασκευάσθηκε το υδραγωγείο της Δεξαμενής Χανίων στον Άγιο Ιωάννη (1913-1927), ανακατασκευάστηκε ο Δημοτικός Κήπος (1918), φτιάχτηκε το Δημοτικό ρολόι (1924-1927) και προχώρησε η κατεδάφιση μέρους των ενετικών οχυρώσεων της πόλης. Η πόλη επεκτάθηκε, πλακοστρώθηκαν και ηλεκτροφωτίστηκαν κεντρικοί δρόμοι της, δημιουργήθηκαν νέες πλατείες, αναδασώθηκαν οι λόφοι του Προφήτη Ηλία και του Αγ. Ματθαίου, κ.α.¹³⁶.

Το 1929 έγιναν δημοτικές εκλογές, στις οποίες ο Εμμανουήλ Μουντάκης συμμετείχε πάλι ως υποψήφιος. Παρά το αξιόλογο έργο του, οι πολίτες είχαν κουραστεί από τα 18 χρόνια της θητείας του και υπερψήφισαν (με ποσοστό 60%) τον πρώτο ανιψιό του **Ιωάννη Μουντάκη** που κατήλθε ως βασικός αντίπαλός του¹³⁷.

Ο **Ιωάννης Μουντάκης** είχε την υποστήριξη σημαντικών προσωπικοτήτων ευρείας αποδοχής της πόλης, όπως των Κυριάκου Μητσοτάκη, Χαράλαμπου Πλουμιδάκη, Μανούσου Κούνδουρου κ.α.. Στις δημοτικές εκλογές που έγιναν τον Φεβρουάριο του 1934, επανεκλέχτηκε έναντι του άλλου συνυποψήφιου γιατρού Στυλιανού Γεωργιά¹³⁸. Παρέμεινε δήμαρχος μέχρι τις 27 Ιουνίου 1937, οπότε και απολύθηκε από το καθεστώς Ιωάννη Μεταξά, λόγω της αντιφασιστικής ομιλίας που είχε κάνει κατά την άφιξη του δικτάτορα στα Χανιά. Διορίστηκε εκ νέου δήμαρχος από τις αρχές του 1945 μέχρι τον Ιούλιο του 1946, οπότε απολύθηκε πάλι¹³⁹.

---

¹³⁶ 1. Νικολακάκης *Εμμανουήλ Μουντάκης*, Ελλωτία, Χανιά 2006, τόμος 11, σελ. 176-182,
2. Κρητική Πολιτεία, Χανιώτικα Νέα-Κοινωφελές Ίδρυμα «Αγία Σοφία», Τετάρτη 3 Μαΐου 2000, σελ. 16, 3. https://www.chania.gr/dimos/diatel-dimarxoi/mountakisemm.html?item_id=35778,

4. Κουτσουκλάκη, εφημερίδα Κήρυξ Χανίων, *Τοπική Αυτοδιοίκηση του χθες και του σήμερα, Σημαντικές προσωπικότητες που σημάδεψαν το Δήμο Χανίων*, 23/10/2006, φ. 393 (9674), σελ. 14.

¹³⁷ Νικολακάκης *Εμμανουήλ Μουντάκης*, Ελλωτία, Χανιά 2006, τόμος 11, σελ. 181.

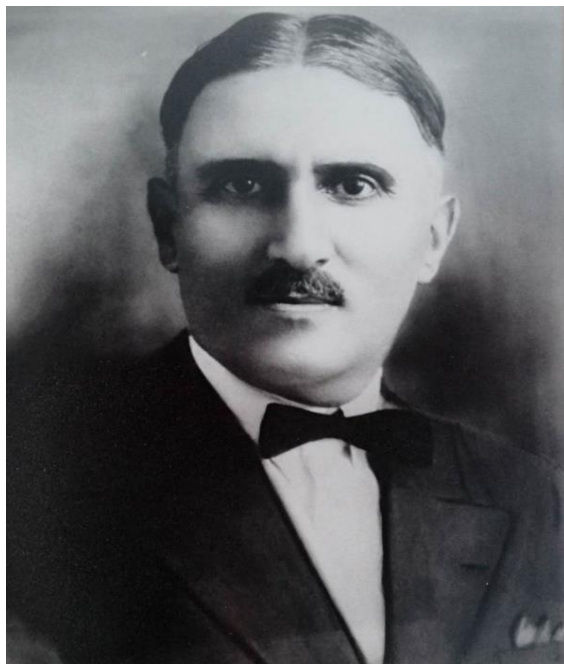
¹³⁸ Κλάδου-Μπλέτσα, *Τα Χανιά 100 χρόνια από την Ένωση στο 2013*, ΤΕΕ Δυτ. Κρήτης, 2015, σελ. 77.

¹³⁹ 1. Τσίβης, *Χανιά 1252-1940*, Έρευνα 2014, σελ. 298.

2. <https://www.chania.gr/dimos/diatel-dimarxoi/mountakis-ioannis.html>

Εικόνα 14: Ιωάννης Μουντάκης (1929-1937)

(Πηγή: <https://www.chania.gr/dimos/diatel-dimarxoi/majors.html>)

Επί δημαρχίας του, και συγκεκριμένα στις 10 Αυγούστου 1930, με το 268 Πρακτικό του Δημοτικού Συμβουλίου, αποφασίστηκε η ίδρυση του Δημοτικού Γηροκομείου Χανίων. Το 1932 ο Δήμος πήρε δάνειο 3.000.000 δραχμών, από τις οποίες το 1.000.000 χρησιμοποιήθηκε για το εξωραϊσμό της πλατείας Νέων Καταστημάτων και τα 2.000.000 χρησιμοποιήθηκαν για τα έργα ύδρευσης της πόλης και την ολοκλήρωση της Δεξαμενής του Αγίου Ιωάννη¹⁴⁰.

Άλλα σημαντικά έργα που έγιναν στα Χανιά την περίοδο αυτή ανεξάρτητα από τον Δήμο, ήταν η θεμελίωση του Φθισιατρείου Χανίων στη θέση Σάντουιτς στον Αγ. Ιωάννη,¹⁴¹ το οποίο εγκαινιάσθηκε στις 30 Νοεμβρίου 1930¹⁴², και η μετασκευή του κτήματος Λυγκούνη στη Σούδα το 1929 σε Ψυχιατρικό νοσοκομείο¹⁴³. Η απόφαση ανέγερσης των φυλακών¹⁴⁴ (1929) στη νοτιοδυτική πλευρά του Μεγάρου των Δικαστηρίων, που εγκαινιάσθηκαν την 1^η Φεβρουαρίου 1930. Η απόφαση ανέγερσης των Αγροτικών φυλακών (1929) στη θέση Λιβιάδια Αγιάς σε αγρόκτημα του Δημοσίου, έργο που κόστισε 3.200.000 δρχ. μετά την αποπεράτωσή του, το 1932¹⁴⁵. Επίσης το 1930 έγινε η θεμελίωση του Γυμναστηρίου Χανίων, παρουσία του Ελευθερίου Βενιζέλου και δαπάνης Έλενας Βενιζέλου, το οποίο κατασκευάστηκε και ολοκληρώθηκε από τον εργολάβο Κωνσταντίνο Λυγιδάκη το 1935¹⁴⁶. Ήδη από το

¹⁴⁰ Η πόλη υπέφερε από λειψυδρία τις δεκαετίες 1920 & 1930, λόγω και της αύξησης του πληθυσμού, καθώς το νερό της ύδρευσης από τις πηγές στα Μπουτσουνάρια δεν επαρκούσε πια. (Μπλέτσα, σελ. 34-35).

¹⁴¹ Η ασθένεια της εποχής ήταν η φυματίωση.

¹⁴² Κλάδου-Μπλέτσα, *Τα Χανιά 100 χρόνια από την Ένωση στο 2013*, ΤΕΕ Δυτ. Κρήτης, 2015, σελ. 52.

¹⁴³ Κλάδου-Μπλέτσα, *Τα Χανιά 100 χρόνια από την Ένωση στο 2013*, ΤΕΕ Δυτ. Κρήτης, 2015, σελ. 54.

¹⁴⁴ Μέχρι τότε οι φυλακές βρίσκονταν στο Φρούριο Φιρκά.

¹⁴⁵ Κλάδου-Μπλέτσα, *Τα Χανιά 100 χρόνια από την Ένωση στο 2013*, ΤΕΕ Δυτ. Κρήτης, 2015, σελ. 56.

¹⁴⁶ Κλάδου-Μπλέτσα, *Τα Χανιά 100 χρόνια από την Ένωση στο 2013*, ΤΕΕ Δυτ. Κρήτης, 2015, σελ. 48-50.

1919 ο Γενικός Διοικητής Κρήτης Σωτήριος Κροκιδάς είχε ξεκινήσει να εφαρμόζει την πρόταση του αρχιτέκτονα και συνεργάτη του Ελ. Βενιζέλου, Νικόλαου Σαλίβερου, για την ανέγερση σχολείων στην ανατολική πλευρά του Πεδίου του Άρεως. Η λειτουργία και αποπεράτωσή τους ολοκληρώθηκε σταδιακά μέχρι το 1933¹⁴⁷. Τον Ιανουάριο του 1930 οι τελωνειακές αρχές εγκαταστάθηκαν στον χώρο του Τελωνείου, έπειτα από 17 χρόνια που είχε ξεκινήσει η κατασκευής του¹⁴⁸. Ο Φιλολογικός σύλλογος «Ο Χρυσόστομος» συνένωσε όλα τα σωματεία της πόλης και δημιούργησε βιβλιοθήκη, η οποία εγκαινιάστηκε στις 21 Μαΐου 1936¹⁴⁹. Τον Απρίλιο του 1932 ο Ιταλός λιμενολόγος Κοέν Γκάλι γνωμοδότησε υπέρ της κατασκευής λιμανιού στη Σούδα, γνώμη με την οποία συμφώνησε και ο πρωθυπουργός Ελ. Βενιζέλος. Το 1934 δημοσιεύθηκε η σύμβαση κατασκευής των λιμενικών έργων, προϋπολογισμού 6.000.000 δρχ. για την εκβάθυνση του ενετικού λιμανιού και 12.500.000 δρχ. για την κατασκευή αγκυροβολίου στη Σούδα για την εξυπηρέτηση των ατμόπλοιων και των εμπορικών πλοίων¹⁵⁰.

Σημαντικά πολιτικά γεγονότα της εποχής αποτελούν η κυριαρχία του αντιδημοκρατικού Λαϊκού Κόμματος του στρατηγού Ιωάννη Μεταξά το 1933 στις εθνικές εκλογές και η επανάσταση του Βενιζέλου, του Πλαστήρα και άλλων αγωνιστών που ακολούθησαν και απέτυχαν. Ο θάνατος του Ελευθερίου Βενιζέλου στις 18 Μαρτίου 1936 και η επιβολή της Δικτατορίας από το βασιλιά Γεώργιο τον Β', την 4^η Αυγούστου 1936. Η επίσκεψη του δικτάτορα στα Χανιά τον Νοέμβριο του ίδιου χρόνου, που έτυχε μεγάλης αποχής και αποδοκιμασίας και το ίδιο κατά την επίσκεψη του βασιλιά τον Μάιο του 1937. Συγκεκριμένα, στην υποδοχή του βασιλιά, ο δήμαρχος Χανίων Ιωάννης Μουντάκης χαρακτηριστικά είπε: *«Μεγαλειότατε, Ο λαός της πόλης των Χανίων σας καλωσορίζει και εύχεται πολλά τα έτη της βασιλείας σας, Ως εκπρόσωπος και διερμηνέας των εθνικών και πατριωτικών πόθων και αισθημάτων του λαού, που έχω την τιμή ν' αντιπροσωπεύω ως Δήμαρχος, υποβάλλω μετά σεβασμού την ομόθυμον προσδοκίαν του να καταλύσετε το δυνατόν ταχύτερον τη δικτατορίαν και να επαναφέρετε το κοινοβουλευτικό πολίτευμα...»*¹⁵¹.

¹⁴⁷ Κλάδου-Μπλέτσα, *Τα Χανιά 100 χρόνια από την Ένωση στο 2013*, ΤΕΕ Δυτ. Κρήτης, 2015, σελ. 44.

¹⁴⁸ Κλάδου-Μπλέτσα, *Τα Χανιά 100 χρόνια από την Ένωση στο 2013*, ΤΕΕ Δυτ. Κρήτης, 2015, σελ. 56.

¹⁴⁹ Κλάδου-Μπλέτσα, *Τα Χανιά 100 χρόνια από την Ένωση στο 2013*, ΤΕΕ Δυτ. Κρήτης, 2015, σελ. 83.

¹⁵⁰ Κλάδου-Μπλέτσα, *Τα Χανιά 100 χρόνια από την Ένωση στο 2013*, ΤΕΕ Δυτ. Κρήτης, 2015, σελ. 56 και 78.

¹⁵¹ Τσίβης, *Χανιά 1252-1940*, Έρεισμα 2014, σελ. 298.

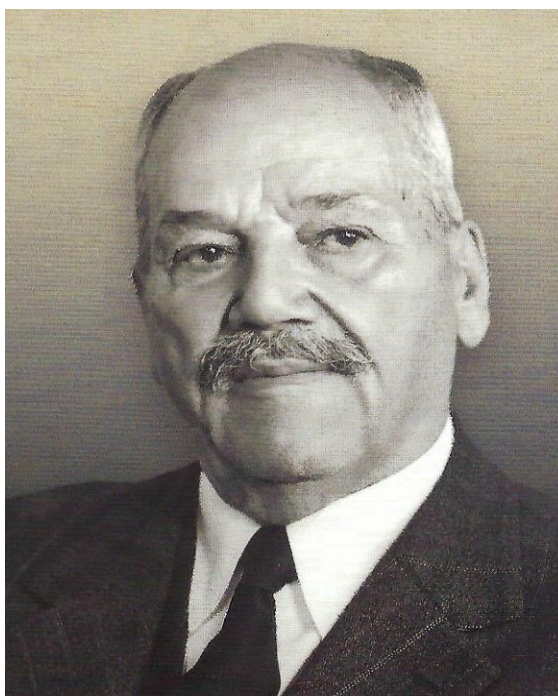

Με το ίδιο διάταγμα της απόλυσης του Ιωάννη Μουντάκη (1937) διορίστηκε νέος δήμαρχος ο Νικόλαος Σκουλάς, που ήταν μέλος μιας πενταμελούς επιτροπής, αποτελούμενη ακόμα από τους: Μιχ. Ε. Παπαγιαννάκη, Κυριάκο Γεωργακάκη, Παναγιώτη Μαλινάκη και Αντώνιο Μελισσάκη¹⁵².

Εικόνα 15: Νικόλαος Σκουλάς (1937-1939, 1941-1942, 1951-1954, 1959-1963)

(Πηγή: Νικόλαος Σκουλάς: «Η Δημοτική Βιβλιοθήκη Χανίων», σ. 1)

Ο **Νικόλαος Σκουλάς** γεννήθηκε στους Λάκκους Κυδωνίας στις 23 Μαρτίου 1878. Το 1899 κατετάγη στο σώμα της Χωροφυλακής, και αποστρατεύθηκε το 1928 με τον βαθμό του αντισυνταγματάρχη. Στα χρόνια της Γερμανικής Κατοχής πήρε μέρος στην αντίσταση και την απελευθέρωση της Κρήτης και από το 1941 μέχρι το 1945 ήταν πρόεδρος της Εθνικής Οργάνωσης Κρήτης Νομού Χανίων (Ε.Ο.Κ.). Κυνηγήθηκε από τους Γερμανούς για την εθνική του δράση,

φυγοδίκησε για αρκετό καιρό, αλλά συνελήφθη και φυλακίστηκε το 1944, οπότε και αποφυλακίστηκε λίγο αργότερα. Μετά την απελευθέρωση της Κρήτης το 1945 η τότε Κυβέρνηση για να τον τιμήσει για τη συμμετοχή του στους αγώνες της Κατοχής, τον διόρισε νομάρχη στο νομό Χανίων. Ήταν ο πρώτος νομάρχης μετά την Απελευθέρωση, θέση από την οποία παραιτήθηκε μετά τις εθνικές εκλογές του 1946 και τον σχηματισμό Κυβέρνησης από τον Τσαλδάρη. Είχε τιμηθεί με μετάλλια για τη συμμετοχή του στους δύο Βαλκανικούς πολέμους, με τον Αργυρό Σταυρό του Σωτήρος και το μετάλλιο της Στρατιωτικής Αξίας¹⁵³. Είναι ο δήμαρχος με τις

¹⁵² Σαραντίδης, *Οι Δήμαρχοι του Εικοστού αιώνα*, Κήρυκας, 23/10/2006, φ. 393 (9674) σελ. 12. (Αρχική πηγή: Εφημ. «Βήμα του Λαού», 6/7/1937).

¹⁵³ Το Μετάλλιο Στρατιωτικής αξίας απονέμεται στους Αξιωματικούς για διακεκριμένες πράξεις, για άριστη ικανότητα στη διοίκηση και εκτέλεση υπηρεσιών.

περισσότερες θητείες στην ιστορία του Δήμου Χανίων. Πέθανε το 1968 σε ηλικία 90 ετών¹⁵⁴.

Επί δημαρχίας του το 1939 ο Δήμος Χανίων με την απόφαση 16078 σύναψε δάνειο 16.700.000 δραχμών, από την Κτηματική Τράπεζα, για την κατασκευή εξωτερικού Υδραγωγείου και την επίλυση του προβλήματος ύδρευσης που αντιμετώπιζε η πόλη¹⁵⁵. Έγινε ονοματοθεσία δρόμων που είχαν τούρκικες ονομασίες με ιστορικά πρόσωπα, τοποθετήθηκαν πινακίδες και αριθμοί, έγιναν κι άλλα σημαντικά ρυμοτομικά και έργα οδοποιίας, ανοίχτηκαν νέοι δρόμοι, πλατείες, κλπ. Δημιουργήθηκε η Φιλαρμονική του Δήμου Χανίων (1938), η Πυροσβεστική Υπηρεσία του Δήμου για την οποία αγοράστηκε σύγχρονο πυροσβεστικό όχημα (1938-1939), και αργότερα η Δημοτική Βιβλιοθήκη-Πινακοθήκη (1953) και το Δημοτικό Μέγαρο (1963).

Αξιοσημείωτο γεγονός της περιόδου αποτελεί η αποτυχημένη προσπάθεια εξέγερσης κατά της δικτατορίας του Μεταξά, το 1938, από τον τέως δήμαρχο Ιωάννη Μουντάκη, τους βουλευτές Χανίων πριν τη δικτατορία, Αριστομένη Κ. Μητσοτάκη, Μανούσο Βολουδάκη και Μανόλη Μπακλατζή, τον φυγόδικο στρατηγό Μανόλη Μάντακα και άλλους¹⁵⁶.

Λίγο πριν το πόλεμο, τον Ιούλιο του 1939, ο Νικόλαος Σκουλάς ήρθε σε σύγκρουση με τη Γενική Διοίκηση για το θέμα της ύδρευσης των Χανίων από τις πηγές της Αγιάς και εξαναγκάστηκε σε παραίτηση στις 14 Ιουλίου 1939. Για μερικούς μήνες και συγκεκριμένα μέχρι τις 13 Φεβρουαρίου 1940, χρέη δημάρχου εκτελούσε ο επιχειρηματίας και έμπορος **Παναγιώτης Μαλινάκης**¹⁵⁷ και στη συνέχεια ο μεγαλοεξαγωγέας από την Κίσαμο, **Αντώνιος Ησυχάκης**¹⁵⁸. Συγκεκριμένα, στη συνεδρίαση της Δημαρχιακής Επιτροπής στις 23 Ιουλίου 1941, παρουσιάστηκε το υπ' αρ. 128/22-6-1941 έγγραφο της Γερμανικής Στρατιωτικής Διοίκησης Κρήτης, με το οποίο γνωστοποιήθηκε η παύση από τα καθήκοντά του του Αντωνίου Ησυχάκη, τη

---

¹⁵⁴ 1. Βαρουχάκης, *Χανιά 1898-2008-Υπατοι Αρμοστές, Γενικοί Διοικητές, Νομάρχες*, Χανιά, 2009, Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Χανίων, σελ. 141.

2. <https://www.chania.gr/dimos/diatel-dimarxoi/skoulas.html>,

3. Κουτσουκλάκη, *Τοπική Αυτοδιοίκηση του χθες και του σήμερα, Σημαντικές προσωπικότητες που σημάδεψαν το Δήμο Χανίων*, Κήρυξ 23/10/2006, φ. 393 (9674), σελ. 14.

¹⁵⁵ Κλάδου-Μπλέτσα, *Τα Χανιά 100 χρόνια από την Ένωση στο 2013*, ΤΕΕ Δυτικής Κρήτης, 2015, σελ. 34-35.

¹⁵⁶ Τσίβης, *Χανιά 1252-1940*, Έρεισμα 2014, σελ. 302-303.

¹⁵⁷ <https://www.chania.gr/dimos/diatel-dimarxoi/malinakis.html>

¹⁵⁸ Σαραντίδης, *Οι Δήμαρχοι του 20^{ου} αιώνα*, Κήρυκας 23/10/2006, φ. 393 (9674), σελ. 12.

θέση του οποίου αναλάμβανε ο Νικόλαος Σκουλάς¹⁵⁹. Ο Αντώνιος Ησυχάκης πρόλαβε να κάνει τα εγκαίνια του έργου της ύδρευσης στις 5 Αυγούστου 1940, όταν η πόλη αριθμούσε 28.168 κατοίκους¹⁶⁰.

Κλείνοντας την περίοδο 1913-1940, όσον αφορά στο Πολεοδομικό, σημαντικό στοιχείο αποτελεί ότι από το 1924 μέχρι το 1940 κατασκευάστηκαν συνολικά 644 νέες κατοικίες μέσα στην πόλη των Χανίων¹⁶¹. Επίσης το 1938, μετά από εισήγηση του Συλλόγου Μηχανικών και Αρχιτεκτόνων Χανίων, έγινε αεροφωτογράφιση της πόλης με τη μέριμνα του υπουργείου Συγκοινωνιών δαπάνης 90.000 δρχ. που κάλυψε ο Δήμος, προκειμένου να συνταχθεί νέο ρυμοτομικό σχέδιο, για τη δημιουργία χώρων αερισμού στην παλιά πόλη και για τον καθορισμό των ορίων της¹⁶².

3.8.2 Τα χρόνια του Πολέμου 1940-1949

Εν τω μεταξύ, ξεκίνησε ο Β' Παγκόσμιος πόλεμος και στην Ελλάδα, με την κήρυξη του Ελληνοϊταλικού πολέμου στις 28 Οκτωβρίου 1940 και τη νίκη των Ελλήνων. Τους πρώτους μήνες του 1941 φτιάχτηκε εσπευσμένα το αεροδρόμιο στο Μάλεμε¹⁶³. Ακολούθησε η εισβολή των Γερμανών τον Μάιο 1941 με την πτώση χιλιάδων αλεξιπτωτιστών, με την σθεναρή αντίσταση των Κρητικών, τον θάνατο άμαχου πληθυσμού και την καταστροφή ολόκληρων χωριών, όπως η Κάνδανος. Στις 20 Μαΐου ξεκίνησαν οι γερμανικοί βομβαρδισμοί που προκάλεσαν ανεπανόρθωτες ζημιές σε πολλές περιοχές της πόλης των Χανίων, όπως στη Σπλάντζια, στις Χιόνες και στο Καστέλι. Τότε χάθηκαν τα σημαντικότερα δημόσια και ιδιωτικά κτήρια που είχαν φτιαχτεί κατά την Ενετική και Οθωμανική περίοδο και κάηκε η Βιβλιοθήκη στο κτήριο του «Χρυσόστομου»¹⁶⁴. Άλλα κτήρια και αρχοντικά της πόλης εξάλλου επιτάχθηκαν από τους Γερμανούς, όπως το σπίτι του Ελευθερίου Βενιζέλου στη Χαλέπα.

Τον Μάιο του 1945 που τελείωσε ο πόλεμος τα Χανιά ήταν από τις πιο κατεστραμμένες πόλεις στην Ελλάδα και το θέμα της ανοικοδόμησης ήταν άμεσης

---

¹⁵⁹ Σημανδηράκη, *Δημοτική Αγορά Χανίων : 80 χρόνια : 1913 – 1993*, σελ. 132.

¹⁶⁰ Κλάδου-Μπλέτσα, *Τα Χανιά 100 χρόνια από την Ένωση στο 2013*, ΤΕΕ Δυτ. Κρήτης, 2015, σελ. 95.

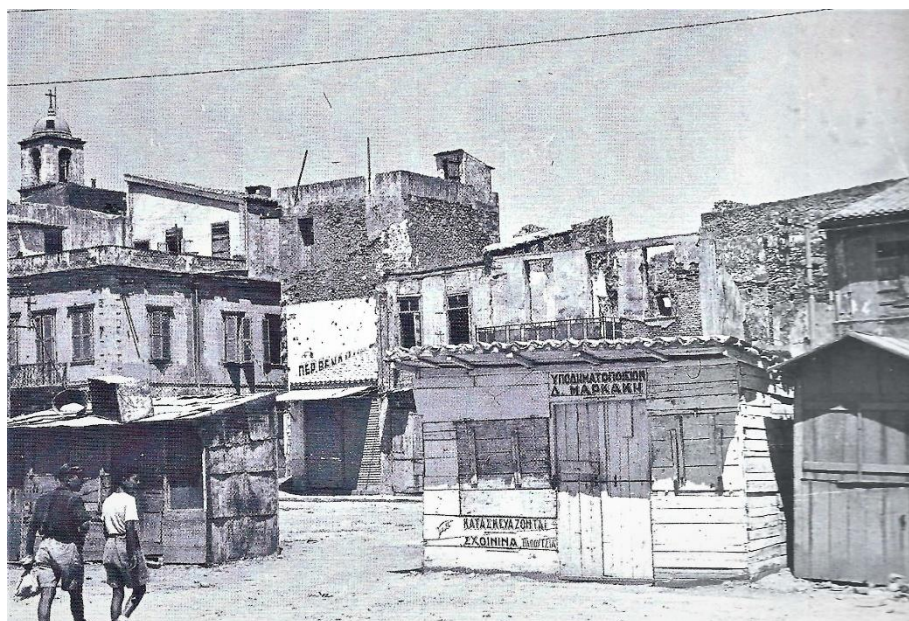
¹⁶¹ Κλάδου-Μπλέτσα, *Τα Χανιά 100 χρόνια από την Ένωση στο 2013*, ΤΕΕ Δυτ. Κρήτης, 2015, σελ. 58.

¹⁶² Κλάδου-Μπλέτσα, *Τα Χανιά 100 χρόνια από την Ένωση στο 2013*, ΤΕΕ Δυτ. Κρήτης, 2015, σελ. 92.

¹⁶³ Κλάδου-Μπλέτσα, *Τα Χανιά 100 χρόνια από την Ένωση στο 2013*, ΤΕΕ Δυτ. Κρήτης, 2015, σελ. 98.

¹⁶⁴ Κλάδου-Μπλέτσα, *Τα Χανιά 100 χρόνια από την Ένωση στο 2013*, ΤΕΕ Δυτ. Κρήτης, 2015, σελ. 98.

προτεραιότητας. Μέσα στην πόλη υπήρχαν πάνω από 2.500 χιλιάδες βομβαρδισμένα κτήρια και οι άνθρωποι ζούσαν σε παράγκες και τρώγλες ανάμεσα στα ερείπια. Οι άνεργοι της πόλης ήταν γύρω στους 15.000, εκτός από τα θύματα πολέμου και τους εργαζόμενους που δεν μπορούσαν να εξασφαλίσουν τα βασικά προς το ζην. Το κέντρο της πόλης έχει γεμίσει από παράγκες - καταστήματα, προχειροφτιαγμένα με σανίδες και λαμαρίνες που αριθμούσαν γύρω στις 300 και βρίσκονταν κυρίως γύρω από την Αγορά, την πλατεία 1866 και την πλατεία Κοτζάμπαση¹⁶⁵.

Εικόνα 16: Παράγκες μέσα στην πόλη αμέσως μετά την Κατοχή.

(Από το βιβλίο του Γεωργίου Χ. Μπριντάκη «Χανιά 27-5-1941 έως 23-5-1945. Στον πόλεμο και στην ειρήνη», σ. 113).

Τον Νοέμβριο του 1946 το Δημοτικό Συμβούλιο αποφάσισε να διαχειριστεί το θέμα των παραγκών και να βοηθήσει στη συντήρηση εκατοντάδων οικογενειών¹⁶⁶. Το 1947 υπήρχαν ακόμα τόσοι άστεγοι σε όλες τις περιοχές της πόλης, στη Νέα Χώρα, στη Χαλέπα, στον Άη Γιάννη, που, σε έναν πρόχειρο υπολογισμό που έγινε, στο σύνολο των 30.000 κατοίκων οι 10.000 περίπου από αυτούς στερούνταν στέγης¹⁶⁷.

¹⁶⁵ Μαχαιρίδης, Χανιά 1946-1952, Β' τόμος, Εκδόσεις Έρεισμα, σελ. 94.

¹⁶⁶ Μαχαιρίδης, Χανιά 1946-1952, Α' τόμος, Εκδόσεις Έρεισμα, σελ. 53.

¹⁶⁷ Μαχαιρίδης, Χανιά 1946-1952, Α' τόμος, Εκδόσεις Έρεισμα, σελ. 57.

Εικόνα 17: Ερείπια μέσα στην πόλη, μετά τους βομβαρδισμούς των Γερμανών.

(Από το βιβλίο του Γεωργίου Χ. Μπριντάκη «Χανιά 27-5-1941 έως 23-5-1945. Στον πόλεμο και στην ειρήνη», σ. 133).

Κατά τη διάρκεια της Γερμανικής Κατοχής και συγκεκριμένα τους τελευταίους μήνες του 1941 και μέχρι το 1942, ο Νικόλαος Σκουλάς ξαναδιορίστηκε δήμαρχος. Ο διορισμός των δημάρχων συνεχίστηκε σε όλη τη διάρκεια της Γερμανικής κατοχής και του Εμφυλίου που ακολούθησε (από το 1946 μέχρι τις 31/08/1949) και μέχρι να επανέλθει η πολιτική ισορροπία στη χώρα, δημοτικές εκλογές ξαναέγιναν το 1951.

Συγκεκριμένα, μετά τον Νικόλαο Σκουλά, διορίστηκε δήμαρχος ο απόστρατος αξιωματικός **Απόστολος Φυτράκης**, που παρέμεινε μέχρι τον Ιούλιο του 1945¹⁶⁸. Στη συνέχεια, για λίγους μήνες διορίστηκε δήμαρχος ο **Μιχαήλ Αρπακουλάκης**, ο οποίος απολύθηκε τον Δεκέμβριο του ίδιου χρόνου (1945)¹⁶⁹. Το 1946, επανατοποθετήθηκε δήμαρχος ο **Αντώνιος Ησυχάκης**, ο οποίος παρέμεινε μέχρι τον Ιούλιο του 1950, οπότε και παραιτήθηκε λόγω ασθένειας. Το Δημοτικό Συμβούλιο τον τίμησε για την

¹⁶⁸ <https://www.chania.gr/dimos/diatel-dimarxoi/fytrakis.html>

¹⁶⁹ <https://www.chania.gr/dimos/diatel-dimarxoi/arpakoulakis.html>

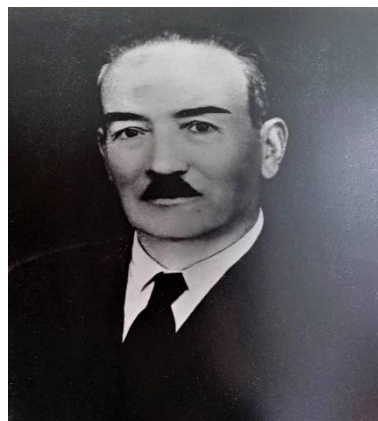

προσφορά του, στην αναδιοργάνωση των δημοτικών υπηρεσιών και στην ανασυγκρότηση των οικονομικών του Δήμου¹⁷⁰.

Εικόνα 18: Αντώνιος Ησυχάκης

(6ο 1940-1941, 7ο 1946-7ο 1950)

Εικόνα 19: Απόστολος Φυτράκης (Μέσα 1942 - 7ο 1945)

(Πηγή: <https://www.chania.gr/dimos/diatel-dimarxoi/majors.html>)

Εν τω μεταξύ είχε ξεκινήσει η ανοικοδόμηση της πόλης με την κατασκευή λαϊκών κατοικιών για τους βομβόπληκτους στις περιοχές Αγ. Ιωάννη και Σπλάντζια, με την Υπηρεσία Ανοικοδόμησης να ασχολείται με τη στέγαση των αστέγων, τον καθαρισμό από τα ερείπια, τη διάνοιξη δρόμων και την κατεδάφιση των ετοιμόρροπων κτηρίων. Παράλληλα, άρχισε να υπάρχει οικοδομική δραστηριότητα από ιδιωτική πρωτοβουλία για τη δημιουργία νέων κατοικιών και την επισκευή όσων είχαν πληγεί από τους βομβαρδισμούς. Συνολικά, την περίοδο 1942-1949, χτίστηκαν στην πόλη 20 καταστήματα και 314 νέες κατοικίες, έναντι των 473 που είχαν ισοπεδωθεί κατά τη διάρκεια του πολέμου. Επισκευάστηκαν 304 οικοδομές και έγιναν προσθήκες σε άλλες 190¹⁷¹.

Στις 27 Ιουνίου 1947 υπογράφηκε η συμφωνία για την εφαρμογή του σχεδίου Μάρσαλ¹⁷² στην Ελλάδα και λίγο αργότερα, στις 12 Ιανουαρίου 1948, έφτασαν στα

¹⁷⁰ Κλάδου-Μπλέτσα, *Τα Χανιά 100 χρόνια από την Ένωση στο 2013*, ΤΕΕ Δυτ. Κρήτης, 2015, σελ. 125.

¹⁷¹ Κλάδου-Μπλέτσα, *Τα Χανιά 100 χρόνια από την Ένωση στο 2013*, ΤΕΕ Δυτ. Κρήτης, 2015, σελ. 113-115.

¹⁷² Πρόκειται για την οικονομική βοήθεια που πρόσφερε η Αμερική σε διάφορες χώρες, προκειμένου να εξαλειφθεί ο Κομμουνισμός. Είναι αποτέλεσμα της εξωτερικής πολιτικής της, για να μην διακυβευθούν τα δικά της συμφέροντα και πήρε το όνομά του από τον υπουργό εξωτερικών των ΗΠΑ Τζορτζ Μάρσαλ. <https://tinyurl.com/94wxeeym>.

Χανιά μελετητές του ιδρύματος Ροκφέλλερ¹⁷³, για να εκπονήσουν έρευνα για την ανάπτυξη της Κρήτης και τη βελτίωση της ποιότητας ζωής των Κρητικών. Βασικοί στόχοι ήταν η ανασυγκρότηση της οικονομίας μας με έργα υποδομών, με αναδιάρθρωση της παραγωγής, με αναμόρφωση της γεωργίας, με ανάπτυξη της παραγωγής ενέργειας με υδροηλεκτρικά έργα, με ενίσχυση των υφιστάμενων και δημιουργία νέων βιομηχανικών δραστηριοτήτων¹⁷⁴.

Από τις 11 Δεκεμβρίου 1948 Γενικός Διοικητής Κρήτης ανέλαβε ο Πολυχρόνης Πολυχρονίδης, ο οποίος συνέβαλε σημαντικά στην κοινωνική και οικονομική ανασυγκρότηση της Κρήτης, εφαρμόζοντας την πολιτική της ειρήνευσης και του κατευνασμού¹⁷⁵.

3.8.3 Ανασυγκρότηση 1950-1967

Ο Αντώνιος Ησυχάκης αντικαταστάθηκε από τον εφέτη Κρήτης **Στυλιανό Τσιλιγγερίδη**, ο οποίος διορίστηκε δήμαρχος από τον νομάρχη τον Αύγουστο του 1950. Ο συγκεκριμένος δήμαρχος δραστηριοποιήθηκε σε έργα οδοποιίας,

ασφαλοστρώσεων και επέκτεινε το υδρευτικό δίκτυο και σε άλλες περιοχές της πόλης¹⁷⁶. Παραιτήθηκε στις 7 Ιουνίου 1951, για να παραδώσει τη θέση του στον έμμεσα εκλεγμένο δήμαρχο των εκλογών της 15^{ης} Απριλίου 1951, μετά από 17 χρόνια που είχε να διεξαχθεί εκλογική διαδικασία και συγκεκριμένα από το 1934 που είχε επανεκλεγεί ο Ιωάννης Μουντάκης¹⁷⁷.

Εικόνα 20: Στυλιανός Τσιλιγγερίδης (8ο 1950-6ο 1951)

(Πηγή: <https://www.chania.gr/dimos/diatel-dimarxoi/majors.html>)

¹⁷³ Ίδρυμα Ροκφέλλερ, το σχετικό βιβλίο βρίσκεται στη Δημοτική Βιβλιοθήκη Χανίων «Η Κρήτη: υποδειγματική έρευνα δια τας υπαναπτύκτους περιοχάς του Ιδρύματος Ροκφέλλερ. / Leland G. Allbaugh ; George Soule ; μετ. Γ. Ι. Παυλίδης.

¹⁷⁴ Κλάδου-Μπλέτσα, *Τα Χανιά 100 χρόνια από την Ένωση στο 2013*, ΤΕΕ Δυτ. Κρήτης, 2015, σελ. 111-112.

¹⁷⁵ Κλάδου-Μπλέτσα, *Τα Χανιά 100 χρόνια από την Ένωση στο 2013*, ΤΕΕ Δυτ. Κρήτης, 2015, σελ. 113.

¹⁷⁶ <https://www.chania.gr/dimos/diatel-dimarxoi/tsiggeridis.html>

¹⁷⁷ Σαραντίδης, *Οι Δήμαρχοι του Εικοστού αιώνα*. Κήρυξ, 23 Οκτωβρίου 2006, φ. 393 (9674). σελ. 12.

Στις εκλογές αυτές εξελέγη δήμαρχος ο **Νικόλαος Σκουλάς**, μέσω των συμβούλων που εξελέγησαν με το ισχύον εκλογικό σύστημα, και το νέο δημοτικό συμβούλιο ορκίστηκε στις 16 Μαΐου 1951¹⁷⁸.

Με την απογραφή που έγινε στις 7 Μαΐου 1951 ο πληθυσμός της πόλης των Χανίων είχε φτάσει στους 33.837 κατοίκους¹⁷⁹. Η θητεία του νέου δημάρχου ξεκίνησε με 5.000 περίπου κατοίκους της πόλης να στερούνται στέγης και με την επιτακτική ανάγκη να βρεθούν λύσεις για το φως¹⁸⁰, το νερό¹⁸¹ και την απομάκρυνση των 320 παραγκών που είχαν μείνει ακόμα στο κέντρο της πόλης¹⁸². Το πρόβλημα αυτό προσπάθησε να λύσει ο νέος δήμαρχος, στεγάζοντας 56 παραγκούχους στο ισόγειο του νεοαναγειρόμενων δημοτικών καταστημάτων της τέως Πλατείας 1878, στο κτήριο του σημερινού Δημαρχείου¹⁸³.

Στις 16 Οκτωβρίου 1951 εγκαινιάσθηκε από τη Βασίλισσα Φρειδερίκη το 2^ο εξαθέσιο Δημοτικό σχολείο Χανίων, που είχε θεμελιωθεί από τον Οκτώβριο του 1950. Στη θέση αυτή κατοικούσαν 24 οικογένειες, οι οποίες, με μέριμνα του Δήμου, εγκαταστάθηκαν σε οικισμούς στο βορεινό τμήμα του δυτικού τείχους¹⁸⁴.

Στις δημοτικές εκλογές του 1954 ο Νικόλαος Σκουλάς ηττήθηκε από τον **Νικόλαο Μουντάκη**, ο οποίος ορκίστηκε δήμαρχος στις 14 Ιανουαρίου 1955. Τον Ιούλιο του ίδιου χρόνου ήρθε στα Χανιά ο υπουργός Δημοσίων Έργων Κωνσταντίνος Καραμανλής, ο οποίος, μετά από επίσκεψη στην παλιά πόλη, χορήγησε στο Δήμο πίστωση 500.000 δρχ. για την κατεδάφιση των ετοιμόρροπων κτηρίων, τη διάνοιξη των δρόμων και των πλατειών και την απομάκρυνση των υλικών που υπήρχαν ακόμα από τους γερμανικούς βομβαρδισμούς¹⁸⁵.

---

¹⁷⁸ Κλάδου-Μπλέτσα, *Τα Χανιά 100 χρόνια από την Ένωση στο 2013*, ΤΕΕ Δυτ. Κρήτης, 2015, σελ. 127.

¹⁷⁹ Κλάδου-Μπλέτσα, *Τα Χανιά 100 χρόνια από την Ένωση στο 2013*, ΤΕΕ Δυτ. Κρήτης, 2015, σελ. 127.

¹⁸⁰ Το 1951, για την αύξηση της Ηλεκτροπαραγωγής, η επιχείρηση Ηλεκτροφωτισμού Χανίων σύναψε δάνειο από το σχέδιο Μάρσαλ, 100.000 δολαρίων και έχτισε ένα ακόμα θερμοηλεκτρικό σταθμό στη θέση Λίμνη (Παλιά Ηλεκτρική, που έχει μετατραπεί σε χώρο άθλησης). (Κλάδου-Μπλέτσα σελ. 128).

¹⁸¹ Με χρήματα του σχεδίου Μάρσαλ, το 1952 αντικαταστάθηκαν οι παλιές σωληνώσεις της πόλης, και κατασκευάστηκε η δεξαμενή της Χαλέπας, έργα που βελτίωσαν το πρόβλημα της ύδρευσης (Κλάδου-Μπλέτσα, σελ. 131).

¹⁸² Κλάδου-Μπλέτσα, *Τα Χανιά 100 χρόνια από την Ένωση στο 2013*, ΤΕΕ Δυτ. Κρήτης, 2015, σελ. 126-127.

¹⁸³ Κλάδου-Μπλέτσα, *Τα Χανιά 100 χρόνια από την Ένωση στο 2013*, ΤΕΕ Δυτ. Κρήτης, 2015, σελ. 128.

¹⁸⁴ Κλάδου-Μπλέτσα, *Τα Χανιά 100 χρόνια από την Ένωση στο 2013*, ΤΕΕ Δυτ. Κρήτης, 2015, σελ. 127.

¹⁸⁵ Κλάδου-Μπλέτσα, *Τα Χανιά 100 χρόνια από την Ένωση στο 2013*, ΤΕΕ Δυτ. Κρήτης, 2015, σελ. 138.

Άλλα σημαντικά στοιχεία της περιόδου αυτής που αφορούν στα Χανιά είναι ότι στις 23 Μαΐου 1955 καταργήθηκε η Γενική Διοίκηση Κρήτης¹⁸⁶, που είχε την έδρα της στην πόλη μας από το 1850. Επίσης το σχολικό έτος 1956-1957 λειτουργούσαν 14 δημοτικά σχολεία με 80 οργανικές θέσεις διδασκάλων και 4.576 μαθητές¹⁸⁷. Στις 22 Σεπτεμβρίου 1957 θεμελιώθηκε το νέο νοσοκομείο στη θέση του παλιού, με 250 κλίνες και με χορηγία 50.000 δολαρίων από τους ομογενείς της Αμερικής¹⁸⁸. Βασικό στοιχείο αποτελεί και η αλλαγή της δημογραφικής σύνθεσης της πόλης, με την αστυφιλία που εμφανίζεται σε όλη την Ελλάδα κι έχει σαν αποτέλεσμα την αυθαίρετη δόμηση εντός της πόλης και των περιχώρων¹⁸⁹.

Εικόνα 21: Νικόλαος Μουντάκης (1955-3ο 1959)

Εικόνα 22: Νικόλαος Νικολακάκης (3ο 1959-6/4/1959)

(Πηγή: <https://www.chania.gr/dimos/diatel-dimarxoi/majors.html>)

(Πηγή: <https://www.chania.gr/dimos/diatel-dimarxoi/majors.html>)

Στις επόμενες δημοτικές εκλογές της 5^{ης} Μαρτίου 1959 ο Νικόλαος Σκουλάς επανεξελέγη (είχε χάσει τις εκλογές του 1954), έναντι του άλλου υποψηφίου

¹⁸⁶ Κλάδου-Μπλέτσα, *Τα Χανιά 100 χρόνια από την Ένωση στο 2013*, ΤΕΕ Δυτ. Κρήτης, 2015, σελ. 138.

¹⁸⁷ Κλάδου-Μπλέτσα, *Τα Χανιά 100 χρόνια από την Ένωση στο 2013*, ΤΕΕ Δυτ. Κρήτης, 2015, σελ. 140.

¹⁸⁸ Κλάδου-Μπλέτσα, *Τα Χανιά 100 χρόνια από την Ένωση στο 2013*, ΤΕΕ Δυτ. Κρήτης, 2015, σελ. 142.

¹⁸⁹ Κλάδου-Μπλέτσα, *Τα Χανιά 100 χρόνια από την Ένωση στο 2013*, ΤΕΕ Δυτ. Κρήτης, 2015, σελ. 151.

στρατηγού Στέφανου Λεκανίδη. Μέχρι την ανάληψη των καθηκόντων του, για διάστημα 2 μηνών περίπου, διορίστηκε δημαρχεύων ο **Νικόλαος Νικολακάκης**¹⁹⁰.

Το 1963 ο Δήμαρχος Νικόλαος Σκουλάς, συγκρούστηκε με τη Νομαρχία, παραιτήθηκε και προσωρινά δήμαρχος διορίστηκε ο **Ιωάννης Λελεδάκης**¹⁹¹, πολίτευτης Χανίων της Εθνικής Ριζοσπαστικής Ένωσης (ΕΡΕ).

Την δεκαετία αυτή ξεκίνησε να αναπτύσσεται ο πολιτισμός της πόλης με τον ερχομό πολιτικών προσώπων, απόδημων Κρητών, συμμάχων σε σημαντικές επετείους όπως της Ένωσης της Κρήτης με την Ελλάδα, το ετήσιο μνημόσυνο του Ελευθερίου Βενιζέλου και την επέτειο της Μάχης της Κρήτης¹⁹².

Η αεροπορική σύνδεση της πόλης με την Αθήνα τον Αύγουστο του 1957¹⁹³ και η προβολή του τουρισμού, ήταν τα βασικά στοιχεία που χαρακτήριζαν την περίοδο της δεκαετίας του 1960 που ακολούθησε για την πόλη μας. Τότε ξεκίνησε η τουριστική ανάπτυξη και η κατασκευή μεγάλων κυρίως ξενοδοχειακών μονάδων στα Χανιά¹⁹⁴. Την 1η Ιουνίου 1964 ξεκίνησε η δρομολόγηση φεριμπότ στη γραμμή Σούδας - Πειραιά, σημαντικό γεγονός επίσης για την τουριστική, επιχειρηματική, κοινωνική και πολιτιστική ανάπτυξη της πόλης¹⁹⁵.

Ταυτόχρονα, συνεχίστηκε η οικοδομική δραστηριότητα στην πόλη τόσο σε εργατικές κατοικίες, σε δημόσια κτήρια, όσο και στον ιδιωτικό τομέα. Έγιναν τα εγκαίνια του νέου κτηρίου του Ιστορικού Αρχείου στις 29 Σεπτεμβρίου 1961¹⁹⁶, του νέου Δημαρχείου (2 Ιουνίου 1963) και η μεταστέγαση της Δημοτικής Βιβλιοθήκης-Πινακοθήκης στον πρώτο όροφο του Δημαρχείου, που είχε ιδρυθεί το 1953 και στεγαζόταν στο ισόγειο του κτηρίου. Στις 31 Οκτωβρίου 1964 έγιναν τα εγκαίνια του ανακαινισμένου κτηρίου του «Χρυσόστομου»¹⁹⁷, που είχε καταστραφεί από τους γερμανικούς βομβαρδισμούς το 1941.

---

¹⁹⁰ <https://www.chania.gr/dimos/diatel-dimarxoi/nikolakakis.html>

¹⁹¹ Σαραντίδης, *Οι Δήμαρχοι του Εικοστού αιώνα*, Κήρυξ, 23/10/2006, φ. 393 (9674). σελ. 12.

¹⁹² Κλάδου-Μπλέτσα, *Τα Χανιά 100 χρόνια από την Ένωση στο 2013*, ΤΕΕ Δυτ. Κρήτης, 2015, σελ. 152-153.

¹⁹³ Το 1954 ξεκίνησε η κατασκευή του αεροδρομίου στο Ακρωτήριο με απόφαση του ΝΑΤΟ. Το αεροδρόμιο ξεκίνησε να λειτουργεί το 1956 και το 1957 ξεκίνησε να εξυπηρετεί όλες τις αερομεταφορές. Το 1959 το αεροδρόμιο του Μάλεμε παύει να χρησιμοποιείται. (Κλάδου-Μπλέτσα σελ. 138).

¹⁹⁴ Κλάδου-Μπλέτσα, *Τα Χανιά 100 χρόνια από την Ένωση στο 2013*, ΤΕΕ Δυτ. Κρήτης, 2015, σελ. 174.

¹⁹⁵ Κλάδου-Μπλέτσα, *Τα Χανιά 100 χρόνια από την Ένωση στο 2013*, ΤΕΕ Δυτ. Κρήτης, 2015, σελ. 204.

¹⁹⁶ Κλάδου-Μπλέτσα, *Τα Χανιά 100 χρόνια από την Ένωση στο 2013*, ΤΕΕ Δυτ. Κρήτης, 2015, σελ. 179.

¹⁹⁷ Κλάδου-Μπλέτσα, *Τα Χανιά 100 χρόνια από την Ένωση στο 2013*, ΤΕΕ Δυτ. Κρήτης, 2015, σελ. 206.

Παράλληλα, έγιναν έργα εξωραϊσμού, προσπάθειες διατήρησης και ανάδειξης της πόλης και φτάνοντας στον Αύγουστο του 1965 η παλιά πόλη ανακηρύχτηκε σε ιστορικό διατηρητέο μνημείο. Την ίδια περίοδο ολοκληρώθηκαν και λειτούργησαν τα πρώτα κρατικά τουριστικά έργα, όπως το ξενοδοχείο «Ξενία» τον Απρίλιο του 1965 και το Λιμενικό Περίπτερο τον Φεβρουάριο του 1966¹⁹⁸.

Εν τω μεταξύ, στις 6 Οκτωβρίου 1963 μετά από ψηφοφορία των 25 μελών του δημοτικού συμβουλίου, νέος δήμαρχος αναδείχτηκε ο **Στέφανος Λεκανίδης**, που πήρε δεκαπέντε ψήφους, έναντι πέντε ψήφων του προσωρινού δημάρχου Ιωάννη Λελεδάκη, τριών του Ν. Παπαδογιάννη και δύο λευκών. Παρέμεινε στη θέση του μέχρι τον Ιούλιο του 1967, οπότε και εξαναγκάστηκε σε παραίτηση, από τον υπουργό Εσωτερικών της Δικτατορίας¹⁹⁹. Με δικές του ενέργειες δημοπρατήθηκε στις 28 Ιουνίου 1965 το έργο του Εθνικού Οδικού Δικτύου δαπάνης 200 εκατομμυρίων δρχ. και επιταχύνθηκε η διάνοιξη του δρόμου Χανίων-Προφήτη Ηλία²⁰⁰.

Ο **Στέφανος Λεκανίδης** Στρατηγός ε.α. από τον Αλικάμπο Αποκορώνου, ήταν ο τελευταίος δήμαρχος που εξελέγη έμμεσα, από τους ψήφους των δημοτικών συμβούλων²⁰¹⁻²⁰².

Εικόνα 23: Στέφανος Λεκανίδης (10ο 1963-7ο 1967)

(Πηγή: <https://www.chania.gr/dimos/diatel-dimarxoi/majors.html>)

¹⁹⁸ Κλάδου-Μπλέτσα, *Τα Χανιά 100 χρόνια από την Ένωση στο 2013*, ΤΕΕ Δυτ. Κρήτης, 2015, σελ. 174.

¹⁹⁹ Σαραντίδης, *Οι Δήμαρχοι του Εικοστού αιώνα*, Κήρυκας, 23/10/2006, φ. 393 (9674), σελ. 12.

²⁰⁰ Κλάδου-Μπλέτσα, *Τα Χανιά 100 χρόνια από την Ένωση στο 2013*, ΤΕΕ Δυτ. Κρήτης, 2015, σελ. 210.

²⁰¹ 1. Σαραντίδης, *Οι Δήμαρχοι του 20^{ου} αιώνα*, Κήρυκας, 23/10/2006, φ. 393 (9674), σελ. 12.

2. <https://www.chania.gr/dimos/diatel-dimarxoi/lekanidhs.html>

²⁰² Στις εκλογές, οι δημότες ψήφισαν για την εκλογή των δημοτικών συμβούλων και η κεντρική κυβέρνηση επέλεγε τον ένα από τους τρεις πρώτους σε ψήφους για να γίνει δήμαρχος. Αυτό ξεκίνησε επί Όθωνα το 1835 μέχρι και το 1864. Ξαναεφαρμόστηκε από τις εκλογές του 1951 με εξαίρεση τις εκλογές του 1954, μέχρι το 1964. Στις επόμενες εκλογές που έγιναν με τη μεταπολίτευση (1975), οι δήμαρχοι εκλέγονται κατευθείαν από το λαό. <https://www.sansimera.gr/articles/772>.

Ένα τραγικό γεγονός για τους κατοίκους και την πόλη την περίοδο αυτή είναι η βύθιση του οχηματαγωγού πλοίου «Ηράκλειο» στις 8 Δεκεμβρίου 1966 με 225 νεκρούς, που έφερε τεράστιο πένθος και αποτέλεσε την αφορμή για την ίδρυση της Ανώνυμης Ναυτιλιακής Εταιρείας Κρήτης (ANEK), στις 10 Απριλίου 1967²⁰³.

Την ίδια ημέρα, στις 10 Απριλίου 1967, ο αρχιτέκτονας Αντώνης Τρίτσης²⁰⁴ κατέθεσε ενώπιον του Δημοτικού Συμβουλίου Χανίων το ρυθμιστικό σχέδιο και την πολεοδομική μελέτη που είχε συντάξει για τα Χανιά με τον Θ. Αργυρόπουλο²⁰⁵. Με την έλευση της Δικτατορίας ωστόσο κι ενώ κατατέθηκε η μελέτη στις 2 Αυγούστου 1967, δεν προχώρησε η διαδικασία ούτε οι νομοθετικές ρυθμίσεις για την εφαρμογή της²⁰⁶.

3.8.4 Δικτατορία 1967-1974

Από την έναρξη της δικτατορίας των Συνταγματαρχών, στις 21 Απριλίου 1967, οι δήμαρχοι διορίζονταν από το Υπουργείο Εσωτερικών.

Χαρακτηριστικά στοιχεία της περιόδου αυτής, όσον αφορά στο πολεοδομικό είναι ότι το 1968, ψηφίστηκε ο νόμος που προέβλεπε την προσθήκη ορόφων και ξεκίνησε η ανακατασκευή της πόλης με το σύστημα της αντιπαροχής. Τη δεκαετία του 1970 κατεδαφίστηκαν πολλές διώροφες κατοικίες που είχαν χτιστεί την περίοδο της Κρητικής Πολιτείας και του Μεσοπολέμου και στη θέση τους χτίστηκαν πολυκατοικίες²⁰⁷. Στην ιδιωτική οικοδομική δραστηριότητα της επταετίας 1967-1974, χτίστηκαν συνολικά 125 πολυκατοικίες αλλά και πολλά ξενοδοχεία, όπως το Πόρτο Βενετσιάνο, το Κρήτη κ.α.²⁰⁸.

Στις 8 Δεκεμβρίου 1969, ακριβώς τρία χρόνια μετά το ναυάγιο του Ηρακλείου, συνέβη το αεροπορικό δυστύχημα της Ολυμπιακής Αεροπορίας στη γραμμή Χανιά-Αθήνα, με 90 νεκρούς. Στις 9 Σεπτεμβρίου 1970 ξεκίνησε η δρομολόγηση του πλοίου της ANEK

---

²⁰³ Κλάδου-Μπλέτσα, *Τα Χανιά 100 χρόνια από την Ένωση στο 2013*, ΤΕΕ Δυτ. Κρήτης, 2015, σελ. 215.

²⁰⁴ Άλλωστε, μετά την παράδοση της μελέτης, ο Αντώνης Τρίτσης εγκατέλειψε την Ελλάδα για να μη συλληφθεί από τη Χούντα. (Κλάδου-Μπλέτσα, σελ. 221).

²⁰⁵ Κλάδου-Μπλέτσα, *Τα Χανιά 100 χρόνια από την Ένωση στο 2013*, ΤΕΕ Δυτ. Κρήτης, 2015, σελ. 217.

²⁰⁶ Κλάδου-Μπλέτσα, *Τα Χανιά 100 χρόνια από την Ένωση στο 2013*, ΤΕΕ Δυτ. Κρήτης, 2015, σελ. 221.

²⁰⁷ Κλάδου-Μπλέτσα, *Τα Χανιά 100 χρόνια από την Ένωση στο 2013*, ΤΕΕ Δυτ. Κρήτης, 2015, σελ. 224.

²⁰⁸ Κλάδου-Μπλέτσα, *Τα Χανιά 100 χρόνια από την Ένωση στο 2013*, ΤΕΕ Δυτ. Κρήτης, 2015, σελ. 235.

«Κύδων» στη γραμμή Χανιά - Πειραιά²⁰⁹. Στις 14 Οκτωβρίου 1971 παρουσιάστηκε στον Δήμο γενικό κυκλοφοριακό σχέδιο της πόλης και στη συνέχεια ανατέθηκε η μελέτη διαμόρφωσης και ηλεκτροφωτισμού πλατειών, αλσουλίων, του Δημοτικού Κήπου και του ευρύτερου χώρου της πόλης των Χανίων. Στις 9 Αυγούστου 1972 έγιναν τα εγκαίνια του Ναυτικού Ομίλου Χανίων και την ίδια περίοδο εκτελέστηκαν έργα υποδομής στην περιοχή των Αγίων Αποστόλων²¹⁰. Στις 15 Σεπτεμβρίου 1972 πραγματοποιήθηκε σύσκεψη στον «Χρυσόστομο» και εκφράστηκε η ανησυχία για την έλλειψη ευαισθησίας στη διάσωση των μεσαιωνικών μνημείων, οικιών και άλλων κτισμάτων, αφότου – δυστυχώς - είχαν κατεδαφιστεί πολλά από αυτά²¹¹. Την ίδια χρονιά έγινε δημοπράτηση εργασιών για το λιμάνι της Σούδας αξίας 40.000.000 δρχ.²¹² και στις 27 Μαΐου έγιναν τα εγκαίνια του Ναυτικού Μουσείου Κρήτης στο πλαίσιο της 32ης επετείου της Μάχης της Κρήτης. Δημιουργήθηκε με τη συμβολή του Ναυστάθμου Κρήτης, ιδιωτών και του τοπικού τύπου²¹³.

3.8.4.1 Δήμαρχοι επταετίας

Εικόνα 24: Γεώργιος Μπρεδάκης (7ο 1967-5ο 1971)

(Πηγή: Περιοδικό «Κρήτη», Ποιος είναι Ποιος, Ο κ. Νικόλαος Πιμπλής, ο κ. Γεώργιος Μπρεδάκης, 1^{ος}/1974, τεύχος 2, σελ. 57 & 66)

Ο πρώτος δήμαρχος ήταν ο **Γεώργιος Μπρεδάκης**, που γεννήθηκε στα Τοπόλια Κισάμου το 1900, ήταν δικηγόρος και αρχικά ακολούθησε το συμβολαιογραφικό κλάδο, από τον οποίο παραιτήθηκε το 1935 για να πολιτευθεί. Εξελέγη για 6 μήνες βουλευτής Χανίων του Λαϊκού Κόμματος το 1935, μετά τη διάλυση του οποίου ασχολήθηκε με τη δικηγορία. Ήταν αντιβενιζελικός και το 1937 άρχισε να εκδίδει την 15θήμερη εφημερίδα

²⁰⁹ Κλάδου-Μπλέτσα, *Τα Χανιά 100 χρόνια από την Ένωση στο 2013*, ΤΕΕ Δυτ. Κρήτης, 2015, σελ. 222.

²¹⁰ Κλάδου-Μπλέτσα, *Τα Χανιά 100 χρόνια από την Ένωση στο 2013*, ΤΕΕ Δυτ. Κρήτης, 2015, σελ. 242.

²¹¹ Κλάδου-Μπλέτσα, *Τα Χανιά 100 χρόνια από την Ένωση στο 2013*, ΤΕΕ Δυτ. Κρήτης, 2015, σελ. 230.

²¹² Κλάδου-Μπλέτσα, *Τα Χανιά 100 χρόνια από την Ένωση στο 2013*, ΤΕΕ Δυτ. Κρήτης, 2015, σελ. 228.

²¹³ Κλάδου-Μπλέτσα, *Τα Χανιά 100 χρόνια από την Ένωση στο 2013*, ΤΕΕ Δυτ. Κρήτης, 2015, σελ. 232.

«Εθνική Φωνή», που η έκδοση της διήρκησε περίπου 15 χρόνια. Διορίσθηκε δήμαρχος των Αύγουστο του 1967 και στις 21 Μαΐου 1971 παύτηκε από τα καθήκοντα του²¹⁴ και αντικαταστάθηκε από τον επίσης διορισμένο δήμαρχο **Νικόλαο Πιμπλή**. Μετά την παραίτηση Πιμπλή (19/09/1974), δήμαρχος διορίστηκε ο **Γεώργιος Σφυρής**²¹⁵, ο οποίος παρέμεινε στη θέση αυτή μέχρι τις 31 Μαΐου 1975, οπότε και αντικαταστάθηκε από τον εκλεγμένο πλέον μεταπολιτευτικό δήμαρχο Ιωάννη Μαρή.

Εικόνα 25: Νικόλαος Πιμπλής (5ο 1971-9ο 1974)

(Πηγή: Αρχείο Δημοτικής Βιβλιοθήκης Χανίων με τίτλο «Πιμπλής Νικόλαος»)

Ο **Νικόλαος Πιμπλής** γεννήθηκε το 1924 στο Κεφάλι Κισάμου και προερχόταν από αγροτική οικογένεια. Το 1944 γράφτηκε στην Ιατρική Σχολή Αθηνών. Αποφοίτησε το 1948, έκανε ειδικότητα σε διάφορα νοσοκομεία της χώρας στην Παθολογία και Πνευμονολογία και μετεκπαίδευση τα έτη 1956-1957 στο Μόναχο. Διετέλεσε πρόεδρος της Ιατρικής Εταιρείας Χανίων (1968-1973) και πρόεδρος του Συνδέσμου των ιατρών Ι.Κ.Α. Χανίων από την ίδρυσή του μέχρι τον διορισμό του ως Δημάρχου Χανίων, στις 22 Μαΐου 1971²¹⁶.

Ανήκε στην Ελεύθερη Δημοκρατική Παράταξη και με έκπληξη δέχτηκε την πρόταση από την Κυβέρνηση των Συνταγματαρχών να αναλάβει καθήκοντα Δημάρχου. Βρέθηκε σε μεγάλο ηθικό δίλημμα για την αποδοχή της ή όχι, αλλά αποφάσισε να δεχτεί για το καλό της πόλης και για να μην αναλάβουν άλλα επικίνδυνα όργανα της Κυβέρνησης τη θέση αυτή. Από την αρχή ξεκαθάρισε ότι δεν θα αποδεχόταν την πολιτική γραμμή της Δικτατορίας, αλλά θα υπηρετούσε την πόλη με ανιδιοτέλεια, ανθρωπιά κι αξιοπρέπεια, όπως ταίριαζε σε κάθε ελεύθερο άνθρωπο. Γενικά, προσπάθησε να αποφύγει με κάθε τρόπο την αφοσίωση στο Κυβερνητικό καθεστώς,

²¹⁴ 1. <https://www.chania.gr/dimos/diatel-dimarxoi/mpredakis.html>

2. Ποιος είναι Ποιος, Ο κ. Νικόλαος Πιμπλής, ο κ. Γεώργιος Μπρεδάκης, Περιοδικό «Κρήτη», 1^{ος}/1974, τεύχος 2, σελ. 57 & 66.

²¹⁵ Πρακτικά Δημοτικού Συμβουλίου Χανίων 1974, Δημοτική Βιβλιοθήκη Χανίων.

²¹⁶ 1. <https://www.chania.gr/dimos/diatel-dimarxoi/pimplis.html>

2. Ποιος είναι Ποιος, Ο κ. Νικόλαος Πιμπλής, ο κ. Γεώργιος Μπρεδάκης, Περιοδικό «Κρήτη», 1^{ος}/1974, τεύχος 2, σελ. 57 & 66.

όπως με την κατάργηση της φρασεολογίας και υμνολογίας υπέρ της Κυβέρνησης, με την άρνηση του ιδίου και όλου του Δημοτικού Συνεδρίου (πλην ενός) για τη διακήρυξη του Γεωργίου Παπαδόπουλου ως επίτιμου δημότη της πόλης και της απονομής του χρυσού μεταλλείου, κατά την επίσκεψή του στα Χανιά στις 20 Δεκεμβρίου 1972. Θεωρούσε άστοχη την απομάκρυνση των αιρετών δημάρχων και με έγγραφό του στις 14 Νοεμβρίου 1973, ζήτησε από τον Πρόεδρο της Κυβέρνησης Σπύρο Μαркеζίνη την επαναφορά του καθεστώτος των αιρετών δημοτικών και κοινοτικών διοικήσεων. Γενικά, προσπάθησε να αξιολογήσει τις ανάγκες της πόλης, να επιλύσει προβλήματα και να τακτοποιήσει τα οικονομικά του Δήμου. Αισθάνθηκε συνειδησιακό βάρος για τα γεγονότα της 17^{ης} Νοεμβρίου 1973 και σε συνδυασμό με τα πολλά σχόλια που υπήρξαν σε βάρος του και έθιγαν την αξιοπρέπειά του δήλωσε παραίτηση από το δημαρχιακό αξίωμα, η οποία έγινε αποδεκτή στις 19/09/1974.²¹⁷⁻
218.

3.8.5 1974 έως 2022

Τον Αύγουστο του 1974 έχουμε την πτώση του δικτατορικού καθεστώτος και στις 17 Νοεμβρίου του ίδιου χρόνου τη διενέργεια βουλευτικών εκλογών με κυβέρνηση Εθνικής ενότητας και πρωθυπουργό τον Κωνσταντίνο Καραμανλή²¹⁹. Στις 30 Μαρτίου 1975 διεξήχθησαν δημοτικές εκλογές με βασικούς υποψήφιους για τον Δήμο Χανίων τους Αντώνιο Μαρή, Στέφανο Λεκανίδη και Κωνσταντίνο Χιωτάκη. Στις επαναληπτικές εκλογές μεταξύ των δύο πρώτων εκλέχτηκε ο Αντώνιος Μαρής, με ποσοστό 63,8%, με υπερκομματικό ψηφοδέλτιο και ευρεία εκπροσώπηση, ανεξάρτητα από κομματικές τοποθετήσεις. Η θητεία του ξεκίνησε την 1^η Ιουνίου 1975 και παρέμεινε στη θέση αυτή μέχρι τις 31 Δεκεμβρίου 1978 και την ανάληψη καθηκόντων του δημάρχου που προέκυψε από τις επόμενες δημοτικές εκλογές²²⁰.

²¹⁷ Εφημερίδα Κήρυξ «Δήμος Χανίων και Δικτατορία, Σειρά συνεντεύξεων στον «Κήρυκα» του γιατρού Νικολάου Πιμπλή που διετέλεσε διορισμένος δήμαρχος Χανίων επί Δικτατορίας (22-5-1971-19-9-74)», Παρασκευή 2/11/1984 φ. 3057 σελ. 5, Σάββατο 3/11/1984 φ. 3058 σελ. 5, Κυριακή 4/11/1984 φ. 3059 σελ. 5.

²¹⁸ Έχει δημοσιεύσει βιβλίο με τίτλο «Η αναζήτηση της αλήθειας», διαθέσιμο στη Δημοτική Βιβλιοθήκη Χανίων.

²¹⁹ Κλάδου-Μπλέτσα, *Τα Χανιά 100 χρόνια από την Ένωση στο 2013*, ΤΕΕ Δυτ. Κρήτης, 2015, σελ. 245.

²²⁰ 1. Σαραντίδης, *Οι Δήμαρχοι του 20^{ου} αιώνα*, Κήρυκας, 23/10/2006, φ. 393 (9674), σελ. 12.
2. Αρχείο «Δημοτικές εκλογές 1975» της Δημοτικής Βιβλιοθήκης Χανίων.

Εικόνα 26: Αντώνιος Μαρής (6ο 1975-31/12/1978)

(Πηγή: <https://www.chania.gr/dimos/diatel-dimarxoi/majors.html>)

Ο **Αντώνιος Μαρής** γεννήθηκε το 1905 στο Εμπρόσνερο Αποκορώνου. Σπούδασε νομικά και από φοιτητής είχε ενταχθεί στη Δημοκρατική Νεολαία που είχε ιδρύσει ο Αλ. Παπαναστασίου. Υπήρξε μέλος της Εθνικής Αντίστασης και Γενικός Γραμματέας του ΕΑΜ Κρήτης κατά τη διάρκεια της γερμανικής κατοχής. Το 1933 διορίστηκε δικηγόρος στο Πρωτοδικείο Χανίων, το 1937 προήχθη σε δικηγόρο του Εφετείου Κρήτης, ενώ συνολικά εξελέγη τρεις φορές πρόεδρος του Δικηγορικού Συλλόγου. Μετά την Απελευθέρωση υπήρξε βασικό στέλεχος του κόμματος των Φιλελευθέρων, του οποίου ήταν υποψήφιος το 1958 και 1961. Σε αυτό το διάστημα συνεργάστηκε με πολλές εφημερίδες στις οποίες αρθρογραφούσε, όπως τη «Νέα Εποχή», και γενικά έγραψε μελέτες και βιβλία, κυρίως με νομική και ιστορική θεματολογία. Υπήρξε από τους εμπνευστές της ίδρυσης του Δημοτικού Γηροκομείου (επί Δημαρχίας Ιωάννου Μουντάκη), ενώ στις 7 Ιουλίου 1976 θεμελίωσε την τρίτη πτέρυγά του. Διετέλεσε πρόεδρος του Δημοτικού Συμβουλίου και γενικά θεωρούνταν άνθρωπος προοδευτικός, με δημοκρατικές ιδέες, εργατικός έντιμος και ειλικρινής. Πέθανε τον Αύγουστο του 1982 στην Αθήνα σε ηλικία 77 ετών²²¹.

Επί δημαρχίας του τα οικονομικά της Τοπικής Αυτοδιοίκησης και κατ' επέκταση του Δήμου Χανίων δεν ήταν καθόλου καλά. Από το κράτος οι χρηματοδοτήσεις ήταν ελάχιστες, ενώ αντίστοιχα τα έσοδα του Δήμου από τα δημοτικά τέλη, πολύ περιορισμένα. Έτσι, ενώ υπήρχε η πρόθεση δεν υπήρχαν τα μέσα για την πραγματοποίηση μεγάλων έργων²²².

²²¹ 1. <https://www.chania.gr/dimos/diatel-dimarxoi/marhs.html>,

2. Κουτσουκλάκη, *Τοπική Αυτοδιοίκηση του χθες και του σήμερα, σημαντικές προσωπικότητες που σημάδεψαν την ιστορία του Δήμου*, Κήρυξ 23/10/2006, φ. 393 (9674), σελ. 14.

²²² Κουφουδάκης, *Παλιά και σήμερα στα Χανιά*, Χανιώτικα Νέα, 03/09/2001, φ. 10186, σελ. 6-7.

Τη δεκαετία 1970-1980 συνεχίστηκε η αντιπαροχή στα Χανιά²²³, οι πολεοδομικές παραβάσεις και η αυθαίρετη δόμηση εντός κι εκτός πόλης, για οικιστικούς, εμπορικούς και επιχειρηματικούς σκοπούς²²⁴. Με το άρθρο 24 του νέου συντάγματος, η προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος αποτελεί υποχρέωση του κράτους. Για αυτό στις 30 Ιουλίου 1976 ανατέθηκε μελέτη προστασίας και ανάδειξης της παλιάς πόλης με χρηματοδότηση του ΕΟΤ. Είναι η γνωστή μελέτη Α.Σ. Καλλιγά-Α.Γ. Ρωμανού, με τίτλο: *Μελέτη προστασίας και ανάδειξης μεσαιωνικής πόλεως Χανίων*. Πρώτο στόχο είχε την πολεοδομική προστασία και δεύτερο τη βελτίωση των συνθηκών ζωής και ενεργοποίηση των πόρων ανάπτυξης²²⁵.

Ακολουθούν άλλα σημαντικά γεγονότα για την πόλη, όπως η απόφαση ίδρυσης του Πολυτεχνείου Κρήτης, με το νόμο 545/ΦΕΚ 46^Α/17-2-1977, με προσφορά 3.500 στρεμμάτων στο ύψωμα του Προφήτη Ηλία²²⁶, που θα διαδραμάτιζε σημαντικό ρόλο στην οικονομική και πνευματική ζωή του τόπου.

Στις 20 Νοεμβρίου 1977 έγιναν εθνικές εκλογές και η Νέα Δημοκρατία βγήκε πρώτο κόμμα. Στις 4 Οκτωβρίου 1978 υπογράφηκε στον Δήμο η απόφαση ανάθεσης της μελέτης γενικής ανάπτυξης της περιοχής των Χανίων, με γενικό συντονιστή τον αρχιτέκτονα-Πολεοδόμο Αντώνη Τρίτση. Περιλάμβανε συνολική έκταση 10.026 στρεμμάτων και πληθυσμό 59.586 κατοίκων²²⁷.

Εν τω μεταξύ πάρθηκε απόφαση οι δημοτικές εκλογές να γίνονται τον μήνα Οκτώβριο κι έτσι οι επόμενες δημοτικές και κοινοτικές εκλογές προκηρύχθηκαν για τις 15 Οκτωβρίου 1978, με βασικούς υποψηφίους τους Ιωάννη Κλωνιζάκη, Νικήτα Γαλάνη και Κωνσταντίνο Χιωτάκη. Στις επαναληπτικές εκλογές στις 22 Οκτωβρίου, μεταξύ των δύο πρώτων υποψηφίων, δήμαρχος εκλέχτηκε ο Ιωάννης Κλωνιζάκης με ποσοστό 60,43%, έχοντας και την στήριξη του Κ. Χιωτάκη²²⁸.

²²³ Κλάδου-Μπλέτσα, *Τα Χανιά 100 χρόνια από την Ένωση στο 2013*, ΤΕΕ Δυτ. Κρήτης, 2015, σελ. 290.

²²⁴ Κλάδου-Μπλέτσα, *Τα Χανιά 100 χρόνια από την Ένωση στο 2013*, ΤΕΕ Δυτ. Κρήτης, 2015, σελ. 298.

²²⁵ Κλάδου-Μπλέτσα, *Τα Χανιά 100 χρόνια από την Ένωση στο 2013*, ΤΕΕ Δυτ. Κρήτης, 2015, σελ. 265.

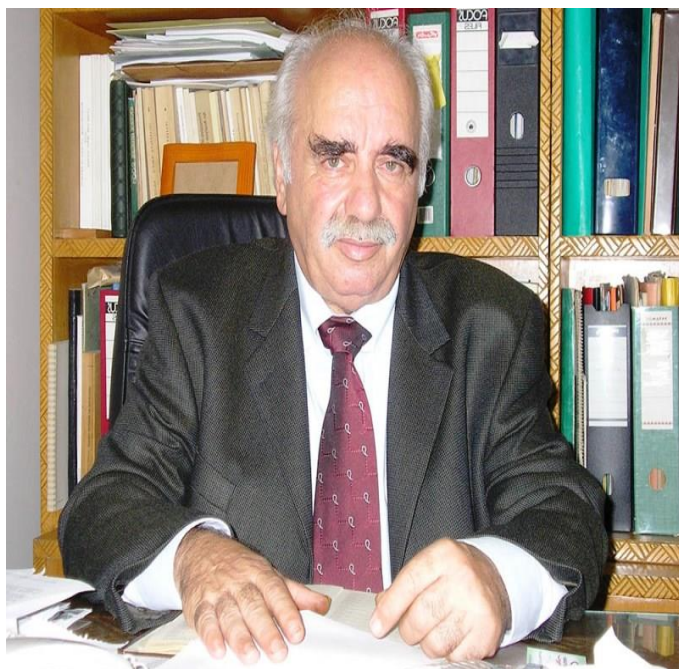
²²⁶ Κλάδου-Μπλέτσα, *Τα Χανιά 100 χρόνια από την Ένωση στο 2013*, ΤΕΕ Δυτ. Κρήτης, 2015, σελ. 272.

²²⁷ Κλάδου-Μπλέτσα, *Τα Χανιά 100 χρόνια από την Ένωση στο 2013*, ΤΕΕ Δυτ. Κρήτης, 2015, σελ. 280.

²²⁸ 1. <https://www.eetaa.gr/ekloges/dhmekl2pdf.php?id=4296>,

2. Αρχείο «Δημοτικές εκλογές 1978», Δημοτική Βιβλιοθήκη Χανίων.

Εικόνα 27: Ιωάννης Κλωνιζάκης (1979-1982)

(Πηγή:
<https://agonaskritis.gr/κώστας-τσιτίπρας-τον-ήρωα-αντιστασιακ/>)

Ο **Ιωάννης Κλωνιζάκης** γεννήθηκε στα Χανιά το 1940. Σπούδασε στη Σχολή Πολιτικών Μηχανικών του Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου και εργάστηκε ως ελεύθερος επαγγελματίας, αρχικά στην Αθήνα και αργότερα στα Χανιά. Συμμετείχε στην οργάνωση «Ελληνική Αντίσταση», που με επικεφαλής τον Αλέκο Παναγούλη οργάνωσαν την απόπειρα κατά του δικτάτορα Παπαδόπουλου (1968). Για την συμμετοχή του καταδικάστηκε σε φυλάκιση 24 χρόνων. Μετά την αποφυλάκισή του (1973) και την πτώση της Χούντας (1974), πολιτεύθηκε με την «Ένωση Κέντρου» και ήταν υποψήφιος βουλευτής στο ψηφοδέλτιο του Νομού Χανίων. Με τις πολιτικές εξελίξεις να τρέχουν και λόγω της επικείμενης διάλυσης της «Ένωσης Κέντρου», βρέθηκε υποψήφιος δήμαρχος Χανίων στις εκλογές του 1978. Διετέλεσε μέλος της αντιπροσωπείας του ΤΕΕ, μέλος του Πανελλήνιου Συλλόγου Πολιτικών Μηχανικών και μέλος του Δ.Σ. του Παραρτήματος Δυτικής Κρήτης. Εκτός από δήμαρχος, θήτευσε ως αντινομάρχης την τετραετία 1995-1998. Πέθανε στα Χανιά στις 14 Απριλίου 2015 σε ηλικία 75 ετών²²⁹.

Επί δημαρχίας του έπρεπε να παρθούν σημαντικές αποφάσεις που αφορούσαν στο πολεοδομικό, στο κυκλοφοριακό, στην ύδρευση, στην αποχέτευση και στην

²²⁹ 1. <https://www.chania.gr/dimos/diatel-dimarxoi/klonizakhs.html>

2. ΤΑ ΝΕΑ: «Πέθανε ο Γιάννης Κλωνιζάκης «συνεργός» του Αλέκου Παναγούλη στην απόπειρα κατά του δικτάτορα Παπαδόπουλου», <https://www.tanea.gr/2015/04/15/greece/pethane-o-giannis-klwnizakis-synergos-toy-alekoy-panagoyli-stin-apopeira-kata-toy-diktatora-papadopoyloy/>

οργάνωση του Δήμου. Έγιναν πολλά έργα, όπως η δημιουργία του Πολεοδομικού γραφείου του Δήμου (με το ΦΕΚ 106Δ/05-05-1980)²³⁰, και ο Κινηματογράφος του Κήπου έγινε Δημοτικός την άνοιξη του 1980²³¹. Επίσης ολοκληρώθηκε και εγκαταστάθηκε η τρίτη πτέρυγα του Γηροκομείου Κρήτης, δυναμικότητας 37 κλινών (1^η Δεκεμβρίου 1980) και απονεμήθηκε στον τέως δήμαρχο και δικηγόρο Χανίων Αντώνη Μαρή για την προσφορά του το Χρυσό Μετάλλιο της πόλης²³². Δρομολογήθηκε η επίλυση του αποχετευτικού προβλήματος της πόλης, με την απόφαση του Δημοτικού Συμβουλίου για τη δημιουργία της Δημοτικής Επιχείρησης Ύδρευσης και Αποχέτευσης Χανίων (Δ.Ε.Υ.Α.Χ.) και μάλιστα με την ελάχιστη πλειοψηφία των 13 έναντι 12 ψήφων. Αντιρρήσεις εκφράστηκαν λόγω της μεγάλης επικείμενης αύξησης των δημοτικών τελών ύδρευσης που θα προκαλούσε²³³.

Επίσης ο Ιωάννης Κλωνιζάκης είχε ζητήσει να προχωρήσει το θέμα της αξιοποίησης των Αγ. Αποστόλων και να παραχωρηθεί στο Δήμο η διοίκηση της περιοχής, ενώ παραχωρήθηκε στον Δήμο έκταση 15.814,20 τ.μ. από το στρατόπεδο Τζομπανάκη για τη δημιουργία πάρκου και 2.000 τ.μ. για τη δημιουργία του Πνευματικού Κέντρου²³⁴. Τότε πρωτοσυζητήθηκε και το θέμα της ανάπλασης του Κουμ Καπί, και συγκεκριμένα την Τετάρτη 15 Οκτωβρίου 1980 παρουσιάστηκε στο Δημαρχείο η χωροταξική μελέτη από τον πολεοδόμο και αρχιτέκτονα Αντώνη Τρίτση, αφότου είχε προηγηθεί επίσκεψη με τον Δήμαρχο στην περιοχή²³⁵. Στις 19 Φεβρουαρίου 1981 υπογράφηκε στο Δημαρχείο Χανίων το συμβόλαιο αγοράς του Καθολικού Νεκροταφείου²³⁶.

Εν τω μεταξύ, με το διάταγμα ΠΔ 383/1979, υπογράφηκε η σύμβαση και συστήθηκε ο τοπικός μη κερδοσκοπικός οργανισμός ΟΑΔΥΚ, για την αξιοποίηση του υδάτινου δυναμικού της Κρήτης, προϋπολογισμού 3 δισ. δρχ.²³⁷, ενώ στις 10 Φεβρουαρίου 1982 αποφασίστηκε από το Διεθνές Κέντρο Ανώτατων Μεσογειακών Γεωπονικών

²³⁰ Κλάδου-Μπλέτσα, *Τα Χανιά 100 χρόνια από την Ένωση στο 2013*, ΤΕΕ Δυτ. Κρήτης, 2015, σελ. 296.

²³¹ Το έργο ανέλαβε ο δημοτικός σύμβουλος και πολιτικός μηχανικός, Μανώλης Γκαζής, σε συνεργασία με τον πρόεδρο της Κινηματογραφικής Λέσχης Χανίων, Λεωνίδα Κακάρογλου.

²³² Κλάδου-Μπλέτσα, *Τα Χανιά 100 χρόνια από την Ένωση στο 2013*, ΤΕΕ Δυτ. Κρήτης, 2015, σελ. 303.

²³³ Στοιχεία πάρθηκαν από συνέντευξη που είχε δώσει ο ίδιος στον Ανδρέα Κουφουδάκη στα Χανιώτικα Νέα (28/10/2001 & 30/10/2001), φ. 10241 & 10242, σελ. 16-17 & 20-21.

²³⁴ Κλάδου-Μπλέτσα, *Τα Χανιά 100 χρόνια από την Ένωση στο 2013*, ΤΕΕ Δυτ. Κρήτης, 2015, σελ. 306.

²³⁵ Κλάδου-Μπλέτσα, *Τα Χανιά 100 χρόνια από την Ένωση στο 2013*, ΤΕΕ Δυτ. Κρήτης, 2015, σελ. 293.

²³⁶ Κλάδου-Μπλέτσα, *Τα Χανιά 100 χρόνια από την Ένωση στο 2013*, ΤΕΕ Δυτ. Κρήτης, 2015, σελ. 304.

²³⁷ Κλάδου-Μπλέτσα, *Τα Χανιά 100 χρόνια από την Ένωση στο 2013*, ΤΕΕ Δυτ. Κρήτης, 2015, σελ. 286.

Σπουδών, η ίδρυση του 4ου Μεσογειακού Αγρονομικού Ινστιτούτου (Μ.Α.Ι.Χ.) στα Χανιά²³⁸.

Στις επόμενες εκλογές που έγιναν στις 17 Οκτωβρίου 1982 ο Ιωάννης Κλωνιζάκης συμμετείχε εκ νέου, αλλά τρεις από το ψηφοδέλτιο της «Δημοκρατικής Συνεργασίας» (με επικεφαλής τον ίδιο στις προηγούμενες εκλογές), κατήλθαν υποψήφιοι δήμαρχοι με διαφορετικά ψηφοδέλτια. Βρισκόμαστε στην περίοδο που υπάρχει έντονη κομματικοποίηση, τα μεγάλα κόμματα στηρίζουν δικούς τους υποψήφιους και συγκεκριμένα η Ν.Δ. τον Περικλή Καλαϊτζάκη, το ΠΑΣΟΚ (που ήταν ήδη στην εξουσία από τις βουλευτικές εκλογές του 1981) την Αλέκα Μαρκογιαννάκη ενώ ως ανεξάρτητος κατήλθε ο Γεώργιος Κατσανεβάκης. Το αποτέλεσμα της διάσπασης ήταν να μην εκλεγεί κανένας από αυτούς. Στις επαναληπτικές εκλογές στις 24 Οκτωβρίου μεταξύ των συνδυασμών της Αλέκας Μαρκογιαννάκη και του Γεωργίου Κατσανεβάκη, δήμαρχος εκλέχτηκε ο Γιώργος Κατσανεβάκης με ποσοστό 55,3%, μετά από τη συσπείρωση όλων των υπολοίπων που δεν είχαν εκλεγεί²³⁹.

Ακολούθησαν οι εκλογές που έγιναν στις 14 Οκτωβρίου 1986, με βασικούς υποψήφιους τον Γεώργιο Κατσανεβάκη και τους Παναγιώτη Κλάδο και Εμμανουήλ Γκαζή. Επανεξελέγη ο Γεώργιος Κατσανεβάκης από την πρώτη Κυριακή με ποσοστό 60,38%²⁴⁰.

Εικόνα 28: Γεώργιος Κατσανεβάκης (1983-1990)

(Πηγή: Zarpanews.gr.

<https://tinyurl.com/yru4546k>)

²³⁸ Κλάδου-Μπλέτσα, *Τα Χανιά 100 χρόνια από την Ένωση στο 2013*, ΤΕΕ Δυτ. Κρήτης, 2015, σελ. 326.

²³⁹ 1. <https://www.eetaa.gr/ekloges/dhmekl2pdf.php?id=4296>

2. Αρχείο «Δημοτικές εκλογές 1982» της Δημοτικής Βιβλιοθήκης Χανίων.

²⁴⁰ 1. <https://www.eetaa.gr/ekloges/dhmekl2pdf.php?id=4296>

2. Αρχείο «Δημοτικές εκλογές 1986» της Δημοτικής Βιβλιοθήκης Χανίων.

Ο Γεώργιος Κατσανεβάκης γεννήθηκε στις 6 Μαΐου 1942 στο Μανωλιόπουλο Κυδωνίας. Τα σχολικά και γυμνασιακά του χρόνια τα πέρασε στα Χανιά και στη συνέχεια από το 1960 έως το 1965 σπούδασε Πολιτικός Μηχανικός στο Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο. Μετά την στρατιωτική του θητεία το 1967 εργάστηκε σαν ελεύθερος επαγγελματίας. Διετέλεσε πρόεδρος του ΤΕΕ Δυτικής Κρήτης, πρόεδρος του διοικητικού συμβουλίου της ANEK LINES και μέλος των Διοικουσών Επιτροπών του Πολυτεχνείου Κρήτης. Μετά την εκλογή του ως δημάρχου για δύο συνεχόμενες θητείες (1982-1990), συμμετείχε στις νομαρχιακές εκλογές του 1998, όπου εκλέχθηκε νομάρχης και πάλι σε δύο εκλογικές διαδικασίες και συγκεκριμένα από την 1^η Ιανουαρίου 1999 μέχρι τις 31 Δεκεμβρίου 2006²⁴¹.

Ήταν ένας δήμαρχος ευρείας αποδοχής, δημοφιλής και αδιαμφισβήτητος που επιτέλεσε το έργο του με συνέπεια, σοβαρότητα, με διάθεση συνεργασίας με τους υπαλλήλους του Δήμου και τους πολίτες, μακριά από κάθε κομματικοποίηση που πίστευε ότι δεν έχει καμία θέση στα κοινά²⁴². Άλλωστε σε συνέντευξή του είχε πει χαρακτηριστικά: *«Ο κομματισμός είναι μια μεγάλη εθνική ασθένεια. Ο καθένας πρέπει να κρίνεται ανάλογα με την προσφορά του, τις ικανότητές του και την απόδοση στο έργο που έχει αναλάβει»*²⁴³. Γι' αυτό στον συνδυασμό του υπήρχαν αναγνωρισμένοι και καταξιωμένοι άνθρωποι που ανήκαν σε όλες τις κομματικές παρατάξεις, σημαντική δυναμική που έκανε την οκταετία της δημαρχίας του να θεωρηθεί μια από τις πιο πετυχημένες στη συνείδηση του χανιώτικου λαού²⁴⁴.

Επί δημαρχίας του συνεχίστηκαν και ολοκληρώθηκαν έργα που είχε ξεκινήσει η προηγούμενη δημοτική αρχή, όπως η οργάνωση και επάνδρωση της ΔΕΥΑΧ και ο εξωραϊσμός της πόλης. Αναβαθμίστηκαν οι γειτονιές, δημιουργήθηκαν χώροι πρασίνου και αθλητικά πάρκα και έγινε η ανάπλαση του Κουμ Καπί. Οργανώθηκε η καθαριότητα, δρομολογήθηκε η εγκατάσταση του βιολογικού καθαρισμού και η διαχείριση των στερεών αποβλήτων. Σε συνεργασία με τον ΟΑΔΥΚ κατασκευάστηκε

²⁴¹ 1. https://www.chania.gr/dimos/diatel-dimarxoi/cv-katsanebakis.html?item_id=35777

2. Βαρουχάκης, Χανιά 1898-2008-Υπατοι Αρμοστές, Γενικοί Διοικητές, Νομάρχες, Χανιά, 2009 Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Χανίων, σελ. 203.

²⁴² Κουφουδάκης, *Παλιά και σήμερα στα Χανιά*, συνέντευξη Δημοτικού Συμβούλου 1978-1990, Γιάννη Δασκαλάκη Χανιώτικα Νέα 12/11/2001, φ. 10.255, σελ. 14-15.

²⁴³ Κουφουδάκης *Παλιά και σήμερα στα Χανιά*, συνέντευξη Γεωργίου Κατσανεβάκη, Χανιώτικα Νέα 10/12/2001, φ. 10.282, σελ. 14-15.

²⁴⁴ Κουφουδάκης, *Παλιά και σήμερα στα Χανιά*, συνέντευξη Δημοτικού Συμβούλου 1978-1990, Γιάννη Δασκαλάκη Χανιώτικα Νέα 12/11/2001, φ. 10.255, σελ. 14-15.

ο τρίτος αγωγός νερού που ενίσχυσε τα υδάτινα αποθέματα της Δεξαμενής Χανίων. Αξιοποιήθηκαν χρηματοδοτήσεις που έδωσε η κυβέρνηση που ήταν στην εξουσία για την αναβάθμιση της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, με ευρωπαϊκά προγράμματα για την καταπολέμηση της ανεργίας, για τον βιολογικό κ.α. Με δικές του ενέργειες παραχωρήθηκε στο Πολυτεχνείο Κρήτης το συγκρότημα κτηρίων της 5^{ης} Μεραρχίας, του στρατώνα και των φυλακών στο λόφο Καστέλι, από το Υπουργείο Εθνικής Άμυνας.²⁴⁵

Την οκταετία της θητείας του, ανεξάρτητα από τον Δήμο, είχαν γίνει πολλά έργα που διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο στην πνευματική και οικονομική εξέλιξη της πόλης, όπως η λειτουργία του Πολυτεχνείου, που δέχτηκε τους πρώτους φοιτητές το 1984²⁴⁶ και η ίδρυση του Τεχνολογικού Εκπαιδευτικού Ιδρύματος (ΤΕΙ), με τον Νόμο 1404/83, που ξεκίνησε να λειτουργεί το 1985²⁴⁷. Στην παλιά πόλη έγιναν πολλές παρεμβάσεις για την προστασία και ανάδειξη των κτισμάτων της και με τον αναπτυξιακό Νόμο 1262/82, διατηρητέα κτίσματα αξιοποιήθηκαν και μετατράπηκαν σε μικρά ξενοδοχεία ή άλλους χώρους πολιτισμού και αναψυχής²⁴⁸.

Όσον αφορά στις εκλογές, η έντονη κομματικοποίηση που είχε ξεκινήσει εδώ και μια δεκαετία σταδιακά κλιμακώθηκε, με αποτέλεσμα και στις επόμενες δημοτικές εκλογές του 1990 να συμμετέχουν κυρίως εκπρόσωποι των συνδυασμών των κομμάτων. Μάλιστα, κάποιες χρονιές τα μεγάλα κόμματα χρησιμοποιούσαν τις δημοτικές εκλογές σαν δημοσκοπήση των επόμενων βουλευτικών εκλογών²⁴⁹.

Στις δημοτικές εκλογές που έγιναν στις 14 Οκτωβρίου 1990 οι βασικοί υποψήφιοι ήταν: με τη στήριξη της Νέας Δημοκρατίας ο Χάρης Καρατζάς, με τη στήριξη του ΠΑΣΟΚ ο Γεώργιος Τζανακάκης και ο Γεώργιος Κατσανεβάκης ως ανεξάρτητος. Στις επαναληπτικές της 21^{ης} Οκτωβρίου 1990, μεταξύ των συνδυασμών του Χάρη Καρατζά και Γεωργίου Τζανακάκη, δήμαρχος εξελέγη ο δεύτερος με ποσοστό 53,4%²⁵⁰.

²⁴⁵Κουφουδάκης *Παλιά και σήμερα στα Χανιά*, συνέντευξη Γεωργίου Κατσανεβάκη, Χανιώτικα Νέα 10/12/2001, φ. 10.282, σελ. 14-15.

²⁴⁶ Κλάδου-Μπλέτσα, *Τα Χανιά 100 χρόνια από την Ένωση στο 2013*, ΤΕΕ Δυτ. Κρήτης, 2015, σελ. 327.

²⁴⁷ Κλάδου-Μπλέτσα, *Τα Χανιά 100 χρόνια από την Ένωση στο 2013*, ΤΕΕ Δυτ. Κρήτης, 2015, σελ. 343.

²⁴⁸ Κλάδου-Μπλέτσα, *Τα Χανιά 100 χρόνια από την Ένωση στο 2013*, ΤΕΕ Δυτ. Κρήτης, 2015, σελ. 333.

^{249 249} Κουφουδάκης, *Παλιά και σήμερα στα Χανιά*, Χανιώτικα Νέα 13/08/2001, φ. 10.167, σελ. 16-17.

²⁵⁰ 1. <https://www.eetaa.gr/ekloges/dhmekl2pdf.php?id=4296>

2. Αρχείο «Δημοτικές εκλογές 1990» της Δημοτικής Βιβλιοθήκης Χανίων.

Ο Γεώργιος Τζανακάκης εκλέχτηκε δήμαρχος για τρεις συνεχείς τετραετίες και συγκεκριμένα στις επόμενες εκλογές που έγιναν στις 16 Οκτωβρίου 1994, βασικοί εκλογικοί του αντίπαλοι ήταν οι Δημήτριος Καρτάκης και Ιωάννης Ντερμανάκης. Στις επαναληπτικές της επόμενης Κυριακής 23 Οκτωβρίου, που κατήλθε με συνυποψήφιο τον Ιωάννη Καρτάκη, επανεκλέχτηκε με ποσοστό 51,55%²⁵¹.

Εδώ είναι σημαντικό να αναφέρουμε ότι οι δημοτικές εκλογές του 1994 έγιναν μαζί με τις νομαρχιακές εκλογές, όπου για πρώτη φορά οι νομάρχες εκλέχτηκαν από τον λαό, ενώ μέχρι τότε διορίζονταν από την εκάστοτε κυβέρνηση.

Στις εκλογές της 3ης τετραετίας που έγιναν στις 11 Οκτωβρίου 1998, βασικός αντίπαλος του Γεωργίου Τζανακάκη ήταν ο Κυριάκος Βιρβιδάκης, του οποίου όμως επικράτησε στον δεύτερο γύρο στις 18 Οκτωβρίου, με ποσοστό 50,78%²⁵².

Σημαντική διοικητική μεταρρύθμιση σχετικά με τους ΟΤΑ ψηφίστηκε το 1997 με το Ν.2539/1997 το ονομαζόμενο «Σχέδιο Καποδίστρια»²⁵³, με την εφαρμογή του να ξεκινά την 1^η Ιανουαρίου 1999 από τις δημοτικές αρχές που θα υπερίσχυαν στις εκλογές του Οκτωβρίου 1998. Το σχέδιο προέβλεπε τη συνένωση των κοινοτήτων σε μεγαλύτερους δήμους κι έτσι δημιουργήθηκαν 23 δήμοι στον νομό Χανίων και παρέμειναν μόνο δύο κοινότητες, της Γαύδου και της Ασή Γωνιάς²⁵⁴.

Εικόνα 29: Γεώργιος Τζανακάκης (1990-2002)

(Πηγή: <https://www.chania.gr/dimos/diatel-dimarxoi/majors.html>)

²⁵¹ <https://www.eetaa.gr/ekloges/dhmekl2pdf.php?id=4296>

²⁵² <https://www.eetaa.gr/ekloges/dhmekl2pdf.php?id=4296>

²⁵³ Το όνομα το πήρε από τον Ιωάννη Καποδίστρια, που ήταν ο πρώτος Κυβερνήτης της Ελλάδας (1827), μετά την απελευθέρωσή της από την Οθωμανική Αυτοκρατορία.

²⁵⁴ Διοικητική διαίρεση της Ελλάδας 1997. Wikipedia. https://el.wikipedia.org/wiki/Διοικητική_διαίρεση_της_Ελλάδας_1997

Ο **Γεώργιος Τζανακάκης** γεννήθηκε στα Χανιά το 1946, όπου και τελείωσε τις γυμνασιακές του σπουδές. Σπούδασε αρχιτεκτονική στη Νάπολη της Ιταλίας και ήταν γραμματέας του Συλλόγου Ελλήνων φοιτητών της Νάπολης. Την περίοδο της δικτατορίας ήταν ήδη ενταγμένος στην Ένωση Κέντρου και ήταν από τα πρώτα μέλη του Π.Α.Κ. Ιταλίας, μιας αντιστασιακής οργάνωσης με ηγέτη τον Ανδρέα Παπανδρέου που αγωνίστηκε για την πτώση της δικτατορίας. Είναι από τα ιδρυτικά μέλη του ΠΑΣΟΚ και για πολλά χρόνια ήταν γραμματέας της Ν.Ε. Χανίων. Το 1985 διορίστηκε από το ΠΑΣΟΚ, νομάρχης Λασιθίου, αργότερα νομάρχης Ηρακλείου και περιφερειάρχης Κρήτης²⁵⁵.

Στα δώδεκα χρόνια της δημαρχίας του, έγιναν σημαντικά έργα για την πόλη και συγκεκριμένα στον πολιτισμό ιδρύθηκε η Δημοτική Πολιτιστική Επιχείρηση Χανίων (ΔΗ.Π.Ε.Χ.) και αργότερα έγινε η αναστήλωση του κτηρίου στο Μεγάλο Αρσενάλι και ιδρύθηκε το Κέντρο Αρχιτεκτονικής της Μεσογείου (Κ.Α.Μ.). Η ανακαίνιση του κτηρίου του Φιλολογικού Συνδέσμου «Χρυσόστομος» από το Γραφείο της Παλιάς Πόλης²⁵⁶ και η αίθουσα πολλαπλών χρήσεων Θέατρο «Δημήτρης Βλησίδης» στο Κουμ Καπί. Η διαμόρφωση του κτηρίου και τα εγκαίνια της Δημοτικής Πινακοθήκης Χανίων (2002) και η ολοκλήρωση της μελέτης και τη δημοπράτηση του έργου αποκατάστασης του Φάρου στο Ενετικό Λιμάνι Χανίων από το Γραφείο της Παλιάς Πόλης (31/08/2006). Δημιουργήθηκαν νέα αθλητικά κέντρα και έγινε αποκατάσταση του κτηρίου της Παλιάς Ηλεκτρικής από τις υπηρεσίες του Δήμου, όταν περιήλθε στην κατοχή του και δόθηκε σε χρήση το 1993. Κατασκευάστηκαν νέες αθλητικές εγκαταστάσεις στη Μοναχή Ελιά και ξεκίνησαν οι εργασίες ανέγερσης του Κλειστού Γυμναστηρίου στον Κλαδισό, στο τέλος της θητείας του το 2002. Φτιάχτηκαν νέα Κέντρα Ανοιχτής Προστασίας Ηλικιωμένων (Κ.Α.Π.Η.) στον Αγ. Ιωάννη και στη Σπλάντζια, και νέα πτέρυγα στο Δημοτικό Γηροκομείο Χανίων, δυναμικότητας 50 κλινών. Λειτουργήσε και επεκτάθηκε το πρόγραμμα «Βοήθεια στο σπίτι», με τη συγχρηματοδότηση της Ε.Ε. στις περιοχές της Σπλάντζιας, της Νέας Χώρας και των Παχιανών. Φτιάχτηκε το δημοτικού γκαράζ στην οδό Περίδου, που ξεκίνησε να λειτουργεί το 2000 με 138 θέσεις στάθμευσης. Ξεκίνησε να λειτουργεί και στα Χανιά

²⁵⁵ https://www.chania.gr/dimos/diatel-dimarxoi/cv-tsanakakis.html?item_id=35776

²⁵⁶ Το Γραφείο Παλιά Πόλης δημιουργήθηκε από τη σχετική Προγραμματική σύμβαση που υπογράφηκε τον Ιούνιο του 1995, μεταξύ του Δήμου Χανίων, του Υ.ΠΕ.ΧΩ.ΔΕ, του ΥΠ.ΠΟ, ΤΑΠΑ, Περιφέρειας Κρήτης και Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Χανίων, με 20ετή διάρκεια. <https://www.chania.gr/enimerosi/yphr-polites/old-town-chania-b.html>

το πρώτο Κέντρο Εξυπηρέτησης Πολιτών (Κ.Ε.Π.)²⁵⁷ το 2002. Όσον αφορά σε έργα υποδομής και ανάπτυξης, επεκτάθηκε ο βιολογικός καθαρισμός, έγιναν αρκετά αντιπλημμυρικά έργα, διαμορφώθηκαν κοινόχρηστοι χώροι, ανακατασκευάστηκαν πεζοδρόμια, έγιναν διανοίξεις δρόμων κ.α.²⁵⁸

Άλλα σπουδαία γεγονότα των χρόνων αυτών που επηρέασαν την εξέλιξη της πόλης των Χανίων είναι η δημιουργία του Στεγαστικού Οργανισμού Δημοσίων Υπαλλήλων (ΣΟΔΥ)²⁵⁹ στην περιοχή Κουμπελή, η επέκταση της πόλης και η δημιουργία οικισμού και σχολείων στην περιοχή²⁶⁰. Επίσης η κατασκευή νέων σχολικών συγκροτημάτων, η έναρξη λειτουργίας του Πνευματικού Κέντρου Χανίων (1999)²⁶¹, η κατασκευή και λειτουργία του νέου νοσοκομείου (2000). Την ίδια χρονιά ιδρύθηκε το Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών και Μελετών «Ελευθέριος Βενιζέλος»²⁶² και ολοκληρώθηκε το Πάρκο Ειρήνης και Φιλίας των Λαών. Το 2001 εγκαινιάστηκε ο νέος αεροσταθμός Χανίων²⁶³, που έδωσε τη δυνατότητα για αύξηση του αριθμού των πτήσεων και τη σύνδεση με πολλές ευρωπαϊκές χώρες, σημαντικό γεγονός για τον τουρισμό και την οικονομία της πόλης.

Στις δημοτικές εκλογές που ακολούθησαν στις 13 Οκτωβρίου 2002 βασικοί αντίπαλοι ήταν πάλι οι Γεώργιος Τζανακάκης και Κυριάκος Βιρβιδάκης, αλλά αυτή τη φορά στο δεύτερο γύρο της Κυριακής 20 Οκτωβρίου, νικητής ήταν ο Κυριάκος Βιρβιδάκης, με ποσοστό 52,80%²⁶⁴.

---

²⁵⁷ Σύμφωνα με το άρθρο 31 του Ν 3013/2002, ΦΕΚ 102^Α απόφασης ίδρυσής τους.

²⁵⁸ Από το Απολογιστικό έργο των τετραετιών 1990-1994, 1995-1998 και 1998-2002. Αρχείο Δημοτικής Βιβλιοθήκης Χανίων «Δημοτικές Εκλογές 1994», «Δημοτικές Εκλογές 1998», «Δημοτικές Εκλογές 2002».

²⁵⁹ Κλάδου-Μπλέτσα, *Τα Χανιά 100 χρόνια από την Ένωση στο 2013*, ΤΕΕ Δυτ. Κρήτης, 2015, σελ. 238 & 320.

²⁶⁰ Με το ΦΕΚ 219Δ/10-03-1992.

²⁶¹ Το Πνευματικό Κέντρο είναι ΝΠΔΔ., ιδρύθηκε με το Ν.320/12-5-1976, ΦΕΚ 12^Α. (Μπλέτσα, σελ. 357).

²⁶² Κλάδου-Μπλέτσα, *Τα Χανιά 100 χρόνια από την Ένωση στο 2013*, ΤΕΕ Δυτ. Κρήτης, 2015, σελ. 354.

²⁶³ Κλάδου-Μπλέτσα, *Τα Χανιά 100 χρόνια από την Ένωση στο 2013*, ΤΕΕ Δυτ. Κρήτης, 2015, σελ. 318.

²⁶⁴ 1. <https://www.eetaa.gr/ekloges/dhmekl2pdf.php?id=4296>

2. Αρχείο «Δημοτικές εκλογές 2002» της Δημοτικής Βιβλιοθήκης Χανίων.

Εικόνα 30: Κυριάκος Βιρβιδάκης (2002-2010)

(Πηγή: <https://www.chania.gr/dimos/diatel-dimarxoi/majors.html>)

Ο Κυριάκος Βιρβιδάκης γεννήθηκε στα Χανιά στις 13 Φεβρουαρίου 1948 και τελείωσε τις γυμνασιακές του σπουδές το 1965. Σπούδασε στην Ιατρική σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών, όπου και αποφοίτησε με άριστα το 1971. Ειδικεύτηκε στην Παθολογία και στη Νεφρολογία και το 1978 απέκτησε τον τίτλο του διδάκτορα στη σχολή την οποία φοίτησε. Υπηρέτησε για πολλά χρόνια σε νοσοκομεία της χώρας και από το 1993 είναι επίκουρος καθηγητής Νεφρολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών. Έχει

διατελέσει πρόεδρος και μέλος σε πολλούς συναφείς συλλόγους, αλλά αντίστοιχα και σε αθλητικούς, καθώς υπήρξε δρομέας και άλτης του μήκους των εθνικών ομάδων στίβου από το 1966 έως το 1973. Το 1986 εκλέχτηκε πρώτος δημοτικός σύμβουλος Χανίων μεταξύ όλων των συνδυασμών. Υπήρξε μέλος της κεντρικής επιτροπής της Νέας Δημοκρατίας από το 1986 μέχρι το 1989, ξανά από το 1991 μέχρι το 1994 και από το 2001 και μετά. Το 1989 διετέλεσε Γενικός Γραμματέας Αθλητισμού, θέση που ξαναπήρε από το 1991 μέχρι το 1993, καθώς από τον Νοέμβριο του 1989 μέχρι και τον Απρίλιο του 1990, είχε εκλεγεί βουλευτής Χανίων. Στις εκλογές του 1998 ήταν δημοτικός σύμβουλος, επικεφαλής της μειοψηφίας, και το 1999 ήταν μέλος του διοικητικού συμβουλίου της Τοπικής Ένωσης Δήμων και Κοινοτήτων (Τ.Ε.Δ.Κ), στην οποία το 2007 εξελέγη πρόεδρος της Διοικούσας Επιτροπής. Το 1999 είχε εκλεγεί επίσης μέλος του διοικητικού συμβουλίου της Κεντρικής Ένωσης Δήμων και Κοινοτήτων Ελλάδος (Κ.Ε.Δ.Κ.Ε), θέση στην οποία επανεξελέγη το 2004 και το 2007 και ως μέλος της εκτελεστικής επιτροπής της. Από τον Απρίλιο του 2003 μέχρι και τον Απρίλιο του 2007 διετέλεσε αντιπρόεδρος της Ένωσης Δημοτικών Επιχειρήσεων

Υδρευσης Αποχέτευσης και στη συνέχεια έγινε μέλος του Διοικητικού Συμβουλίου²⁶⁵.

Στις δημοτικές εκλογές του 2006 έγινε αλλαγή του εκλογικού συστήματος, στο οποίο ο υποψήφιος έπρεπε να συμπληρώνει ποσοστό πάνω του 42% για να εκλεγεί από την πρώτη Κυριακή. Σε αυτές βασικός αντίπαλος του Κυριάκου Βιρβιδάκη ήταν ο Ιωάννης Ντερμανάκης. Όμως ο Κυριάκος Βιρβιδάκης επανεξελέγη με ποσοστό 44,72% , έναντι 40,88% του εκλογικού του αντιπάλου²⁶⁶.

Βασικά έργα που έγιναν επί δημαρχίας του είναι η κατασκευή του κλειστού Γυμναστηρίου στον Κλαδισό, (ξεκίνησε το 2002 και ολοκληρώθηκε το 2005), η υλοποίηση του έργου «Αποκατάσταση του Αιγυπτιακού Φάρου και του δυτικού τμήματος του λιμενοβραχίονα στο Ενετικό Λιμάνι Χανίων», η παραχώρηση του Παλιού Τελωνείου και του ακινήτου ΒΚ 191 περιοχής Χονολουλού, από την Κτηματική Εταιρεία του Δημοσίου (ΚΕΔ) στο Δήμο Χανίων, επ' αόριστον. Ακόμα, η ένταξη προγράμματος ανάπτυξης της Σπλάντζιας στο Γ' ΚΠΣ, που περιλάμβανε την ανάδειξη της πύλης Sabbionara, και η δημιουργία του Δημοτικού Λιμενικού Ταμείου, με τη μεταβίβαση αρμοδιοτήτων του Λιμενικού Ταμείου στον Δήμο Χανίων. Παράλληλα, τακτοποιήθηκε η εργασιακή αβεβαιότητα πολλών συμβασιούχων με την κάλυψη των κενών οργανικών θέσεων προσωπικού και πολλές άλλες δράσεις κοινωνικής πολιτικής, μέσω της Δημοτικής Πολιτιστικής Επιχείρησης Χανίων (ΔΗ.Π.Ε.Χ) και του Οργανισμού Δημοτικής και Κοινωνικής Πολιτικής (Ο.ΔΗ.ΚΟΙ.Π). Επίσης, σε συνεργασία με τη Δημοτική Επιχείρηση Υδρευσης και Αποχέτευσης Χανίων (Δ.Ε.Υ.Α.Χ) και τη Διαδημοτική Επιχείρηση Διαχείρισης Στερεών Αποβλήτων (Δ.Ε.ΔΙ.Σ.Α.)²⁶⁷ επιτεύχθηκε η ανάδειξη της πόλης των Χανίων σε μία από τις καθαρότερες πόλεις της Ελλάδας. Τέλος αξιοποιήθηκαν η πληροφορική

²⁶⁵ 1. <https://www.chania.gr/dimos/proig-dim-arx/virvidakis.html>

2. Κυριάκος Βιρβιδάκης, βουλευτής Χανίων, πρώην Δήμαρχος Χανίων, μέλος Δ.Σ. Κ.Ε.Δ.Ε., https://www.virvidakis.gr/page_id_34/

3. Κυριάκος Επ. Βιρβιδάκης - Πλήρες βιογραφικό. <https://www.virvidakis.gr/viografiko/index/>

²⁶⁶ 1. <https://www.eetaa.gr/ekloges/dhmekl2pdf.php?id=4296>

2. Αρχείο «Δημοτικές εκλογές 2006» της Δημοτικής Βιβλιοθήκης Χανίων.

²⁶⁷ Η Διαδημοτική Επιχείρηση Διαχείρισης Στερεών Αποβλήτων, δημιουργήθηκε το 1993 και ξεκίνησε να λειτουργεί το 1994. Αποτελεί το πρώτο βήμα συνεργιών και διαδημοτικής συνεργασίας της Τοπικής Αυτοδιοίκησης στη διαχείριση των απορριμμάτων. Στα Χανιά με την συνεργασία του κεντρικού κράτους και της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, κατασκευάστηκε το εργοστάσιο Μηχανικής Ανακύκλωσης & Κομποστοποίησης – Χώρου Υγειονομικής Ταφής (ΕΜΑΚ-ΧΥΤ) που αποτελεί άριστη τεχνική, οικονομική και περιβαλλοντική λύση. <https://www.dedisa.gr/istoriko/>

και οι νέες τεχνολογίες στο μέγιστο βαθμό, ώστε ο Δήμος να ακολουθεί τις εξελίξεις την ψηφιακής εποχής²⁶⁸.

Οι επόμενες Περιφερειακές - Δημοτικές εκλογές έγιναν στις 7 Νοεμβρίου 2010 και βασικοί υποψήφιοι ήταν ο τότε δήμαρχος Κυριάκος Βιρβιδάκης με τη στήριξη της Νέας Δημοκρατίας, ο Εμμανουήλ Σκουλάκης με τη στήριξη του ΠΑΣΟΚ, και για πρώτη φορά, οι Γρηγόριος Αρχοντάκης και Αναστάσιος Βάμβουκας. Στις επαναληπτικές της επόμενης Κυριακής στις 14 Νοεμβρίου οι δύο πρώτοι σε ψήφους ήταν οι Εμμανουήλ Σκουλάκης και Γρηγόριος Αρχοντάκης και τελικά δήμαρχος εκλέχτηκε ο Εμμανουήλ Σκουλάκης με ποσοστό 53,70%²⁶⁹.

Σημαντικό είναι να υπενθυμίσουμε ότι το 2010 ψηφίστηκε το σχέδιο «Καλλικράτης» (ΦΕΚ 87Α' / 2010, Ν.3852/2010) με την κατάργηση της Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης και τη θεσμοθέτηση της Περιφερειακής και την αντικατάσταση των 57 νομαρχιών σε 13 περιφέρειες και 74 περιφερειακές ενότητες. Αυτό άλλαξε την αρχιτεκτονική της Αυτοδιοίκησης, έγινε ανακατανομή αρμοδιοτήτων σε όλες τις βαθμίδες, έγινε σύσταση αποκεντρωμένων διοικήσεων και προέκυψαν αλλαγές στον τρόπο χρηματοδότησης των ΟΤΑ²⁷⁰. Η εφαρμογή του ξεκίνησε την 1^η Ιανουαρίου 2011 και οι βασικές αλλαγές που έγιναν ήταν ότι οι Αυτοδιοικητικές εκλογές θα γίνονται κάθε 5 χρόνια τον μήνα Ιούνιο μαζί με τις ευρωεκλογές και ότι επανήλθε το σύστημα της απόλυτης πλειοψηφίας (50+1) για την ανάδειξη συνδυασμού ως νικητή. Σε περίπτωση που αυτό δεν επιτευχθεί από την πρώτη Κυριακή, γίνονται επαναληπτικές την επόμενη μεταξύ των δύο πρώτων συνδυασμών.

Πρακτικά, η συνένωση των Δήμων ήταν οργανωτικά και λειτουργικά δυσχερής. Απαιτήσε πολύ χρόνο να γίνει η ενοποίηση των νέων διοικητικών σχημάτων, την ίδια στιγμή που δε δόθηκαν οι προβλεπόμενοι πόροι για να υποστηρίξουν τις νέες αρμοδιότητες και τους νέους Δήμους. Αντίστοιχα, ο αντίκτυπος των μνημονιακών μέτρων που εισήλθε η χώρα το 2010, επηρέασε και τους Δήμους γιατί οδήγησε σε περικοπές οικονομικών πόρων / επιχορηγήσεων, αναστολή προσλήψεων προσωπικού, μεγαλύτερη γραφειοκρατία καθώς θεσπίστηκαν διαδικασίες και έλεγχοι για τον εξ

---

²⁶⁸ Από το απολογιστικό έργο της τετραετίας 2002-2006, με τίτλο: *Χάρτης Υποχρεώσεων – Τα Χανιά έχουν Δήμαρχο*.

²⁶⁹ 1. <https://www.eetaa.gr/ekloges/dhmekl2pdf.php?id=4296>

2. Αρχείο «Δημοτικές εκλογές 2010» της Δημοτικής Βιβλιοθήκης Χανίων.

²⁷⁰ Πρόγραμμα Καλλικράτης: https://el.wikipedia.org/wiki/Πρόγραμμα_Καλλικράτης.

ορθολογισμό της οικονομικής διαχείρισής τους. Λίγο αργότερα (2013) η διάλυση της Δημοτικής Αστυνομίας είχε σαν αποτέλεσμα τη μείωση των δημοτικών εσόδων, τη μη εύρυθμη λειτουργία των πόλεων (κατάληψη πεζοδρομίων, μη εφαρμογή κανονιστικών αποφάσεων Δήμου κ.λπ.)²⁷¹.

Θετικό στοιχείο αυτής της χρονικής περιόδου αποτελεί το Πρόγραμμα «Διαύγεια», που ψηφίστηκε με τον Νόμο 3861/2010 και ξεκίνησε να εφαρμόζεται από τον Οκτώβριο του ίδιου χρόνου. Στόχο έχει τη διασφάλιση της διαφάνειας, της υπευθυνότητας και της λογοδοσίας από τους φορείς άσκησης της δημόσιας εξουσίας και αφορά και τους Οργανισμούς Τοπικής Αυτοδιοίκησης Α' και Β' Βαθμού. Με τη Διαύγεια, όλες οι αποφάσεις πράξεων των κυβερνητικών και διοικητικών οργάνων (εκτός αυτών που δημοσιεύονται με ΦΕΚ) αποκτούν ισχύ μόνο εφόσον αναρτηθούν στο Διαδίκτυο. Το Πρόγραμμα επικαιροποιήθηκε στις 10 Ιουνίου 2014 κι έγινε ακόμα πιο λειτουργικό και χρήσιμο για τους πολίτες²⁷².

Εικόνα 31: Εμμανουήλ Σκουλάκης (2011-31/08/2014)

(Πηγή: <https://www.chania.gr/dimos/diatel-dimarxoi/majors.html>)

Ο **Εμμανουήλ Σκουλάκης** γεννήθηκε στον Πλάτανο Κισάμου το 1944. Σπούδασε στην Ιατρική σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών και εργάστηκε ως γιατρός στην Κίσαμο. Ήταν μέλος του ΠΑΣΟΚ από την ίδρυσή του το 1974 και εξελέγη βουλευτής Χανίων στις εκλογές του 1981, 1985, 1989, 1990, 1993, 1996, 2000, 2004 και 2007. Διετέλεσε Υφυπουργός Υγείας Πρόνοιας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων από τον Ιούνιο του 1988 έως το Μάρτιο του 1989 και στη συνέχεια αναπληρωτής Υπουργός Υγείας

και Κοινωνικών Ασφαλίσεων, από τον Μάρτιο μέχρι τον Ιούλιο του 1989. Με την επιστροφή του ΠΑΣΟΚ στην εξουσία (1993), χρημάτισε Υφυπουργός Υγείας και

²⁷¹ Προφορική πληροφορία Γαβριήλ Κουρή - Γενικού Γραμματέα Δήμου Χανίων 2011-2014.

²⁷² Υπουργείο Ψηφιακής Διακυβέρνησης – Πρόγραμμα Διαύγεια. <https://diavgeia.gov.gr/info>

Πρόνοιας από τον Οκτώβριο του 1993 μέχρι τον Ιανουάριο του 1996 και πάλι από τον Σεπτέμβριο του 1996 μέχρι τον Νοέμβριο του 1998. Πέθανε στις 30 Ιουλίου 2019 σε ηλικία 75 ετών²⁷³.

Προώθησε πολύ σημαντικά έργα για τα Χανιά στον τομέα της υγείας όταν ήταν Υφυπουργός Υγείας, όπως το Γενικό Νοσοκομείο Χανίων που θεμελιώθηκε το 1994, την κατεδάφιση του Παλαιού Νοσοκομείου επί δημαρχίας του και την έναρξη κατασκευής του «Κέντρου Υγείας Αστικού Τύπου» (στο οποίο δόθηκε το όνομα του). Δημιουργήθηκαν τα Κέντρα Υγείας Βάμου, Καντάνου, Κισάμου και Κουνουπιδιανών, η Μονάδα Χορήγησης Υποκατάστατων ΟΚΑΝΑ, λειτούργησαν τέσσερα νέα ΚΑΠΗ (σε Κεραμειά, Βαμβακόπουλο, Δαράτσο και Κουνουπιδιανά) και επεκτάθηκαν τα προγράμματα «Βοήθεια στο σπίτι». Δρομολογήθηκαν πολλά έργα υποδομών, όπως η υπογραφή σύμβασης για τη χρηματοδότηση επέκτασης του δημοτικού πάρκινγκ της οδού Περίδου, και η κατεδάφιση του Λιμενικού Περιπτέρου στο παλιό λιμάνι, με στόχο την ανάδειξη του Τεμένους Κιουτσούκ Χασάν (Γιαλί Τζαμί). Παραχωρήθηκαν στον Δήμο Χανίων η κυριότητα των Αγίων Αποστόλων, ο χώρος της πισίνας του πρώην Ξενία και η έκταση των τάφων των Βενιζέλων. Λειτούργησαν το Κοινωνικό Παντοπωλείο και το Κοινωνικό Φροντιστήριο, καθιερώθηκε ο τουρισμός κρουαζιέρας και ανακατασκευάστηκε το γήπεδο Περιβολίων. Έγινε αναδιοργάνωση των υπηρεσιών του Δήμου για την καλύτερη εξυπηρέτηση των πολιτών και πλήρης αξιοποίηση των τεχνολογιών με την ψηφιοποίηση των περισσότερων διαδικασιών. Εφαρμόστηκε η χρήση του προγράμματος «Διαύγεια», που διασφάλισε την απόλυτη διαφάνεια στη λήψη αποφάσεων σε όλες τις υπηρεσίες του Δήμου. Αναμορφώθηκε το κτήριο του πρώην Δημαρχείου Ελ. Βενιζέλου και εγκαταστάθηκε εκεί το σύνολο της υπηρεσίας της ΔΕΥΑΧ. Φτιάχτηκε νέο κτήριο στην Πελεκαπίνα για τις ανάγκες στέγασης των τεχνικών συνεργείων και κατατέθηκαν μια σειρά από μελέτες που αφορούσαν στην αποκατάσταση και ανακαίνιση της Δημοτικής Αγοράς. Γενικά, έγιναν πολλές αναπλάσεις, πολλά έργα υποδομής και συνολικά εξασφαλίστηκαν και αξιοποιήθηκαν 60 και πλέον εκατομμύρια ευρώ από ευρωπαϊκά προγράμματα²⁷⁴.

²⁷³ 1. <https://www.chania.gr/dimos/proig-dim-arx/mayor2011-14.html>

2. Μαρουλοσηφάκη, *Θλίψη για το θάνατο του Μανώλη Σκουλάκη*, Χανιώτικα Νέα, 31 Ιουλίου 2019, φ. 15.823, Τοπικά σελ. 10.

²⁷⁴ Από το απολογιστικό έργο της τετραετίας 2011-2014, με τίτλο: *Συνεχίζουμε μαζί για τα Χανιά που μας αξίζουν*. Αρχείο «Δημοτικές εκλογές 2014.» της Δημοτικής Βιβλιοθήκης Χανίων.

Φτάνοντας στις Δημοτικές και Περιφερειακές εκλογές που έγιναν στις 18 Μαΐου 2014, βασικοί υποψήφιοι δήμαρχοι ήταν ο δήμαρχος Εμμανουήλ Σκουλάκης, ο Αναστάσιος Βάμβουκας και για πρώτη φορά οι Αριστείδης Παπαδογιάννης και Ιωάννης Σαρρής. Οι δύο πρώτοι πλειοψηφήσαντες που κατήλθαν στις επαναληπτικές εκλογές της επόμενης Κυριακής 25 Μαΐου ήταν οι Εμμανουήλ Σκουλάκης και Αναστάσιος Βάμβουκας και τελικά νέος δήμαρχος εκλέχτηκε ο δεύτερος με ποσοστό 59,88%²⁷⁵.

Εικόνα 32: Αναστάσιος Βάμβουκας (01/09/2014-31/08/2019)

(Πηγή: <https://www.chania.gr/dimos/diatel-dimarxoi/majors.html>)

Ο **Αναστάσιος (Τάσος) Βάμβουκας** γεννήθηκε στα Χανιά το 1957 και αποφοίτησε από το 2^ο Γυμνάσιο Αρρένων Χανίων. Σπούδασε στη Φαρμακευτική σχολή του ιταλικού Πανεπιστημίου Camerino και υπήρξε ενεργητικό μέλος του φοιτητικού κινήματος και πρόεδρος του συλλόγου Ελλήνων φοιτητών στην πόλη του Καμερίνο. Διατηρεί φαρμακείο στο κέντρο της πόλης, διετέλεσε πρόεδρος του Φαρμακευτικού συλλόγου Χανίων για τρεις διαδοχικές θητείες,

μέλος του Διοικητικού Συμβουλίου του συλλόγου για πολλά χρόνια και πρόεδρος του Συνεταιρισμού Φαρμακοποιών Χανίων. Έχει αναπτύξει κι άλλες επιχειρηματικές δραστηριότητες και είναι μέλος του Δ.Σ. της Συνεταιριστικής Τράπεζας Χανίων, της Ακίνητα Α.Ε. και ιδρυτικό μέλος του καταναλωτικού συνεταιρισμού «Γαία»²⁷⁶.

Επί δημαρχίας του ολοκληρώθηκε η επέκταση του πάρκινγκ της Περίδου, η ανακαίνιση της οικίας Μίκη Θεοδωράκη, του παλιού δημαρχείου Θερίσου και η ανακατασκευή του παλαιού δημαρχείου Σούδας. Ολοκληρώθηκε και εγκαινιάσθηκε το Θέατρο «Μίκης Θεοδωράκης» στον χώρο του Παλαιού Τελωνείου (2017), ανακαινίστηκε η Παιδική & Εφηβική Βιβλιοθήκη του Κήπου (2017) και αγοράστηκε νεοκλασικό κτήριο για τη μεταστέγαση της Δημοτικής Βιβλιοθήκης, στην οδό

²⁷⁵ 1. <https://www.eetaa.gr/ekloges/dhmekl2pdf.php?id=4296>

2. Αρχείο «Δημοτικές εκλογές 2014» της Δημοτικής Βιβλιοθήκης Χανίων.

²⁷⁶ <https://www.chania.gr/dimos/proig-dim-arx/dimarxos2014-19.html>

Στρατηγού Τζανακάκη (2015). Όσον αφορά στην κοινωνική πολιτική, λειτούργησε νυχτερινό καταφύγιο αστέγων, φτιάχτηκε νέο Κέντρο Παιδικής Δημιουργίας στη Νέα Χώρα και ενισχύθηκε ο ξενώνας κακοποιημένων γυναικών. Επίσης ανανεώθηκε η παραχώρηση χρήσης από το Υπουργείο Πολιτισμού των Νεωρίων, της Βίλας Κούνδουρου και του Θεάτρου «Δημήτρης Βλησίδης». Έγιναν αναπλάσεις σε δρόμους και πλατείες, δημιουργήθηκε το πρότυπο Αθλητικό Κέντρο Αμπεριάς και δημοπρατήθηκε έργο κατασκευής 8 νέων σχολικών μονάδων. Συνολικά, αξιοποιήθηκαν ευρωπαϊκοί και εθνικοί πόροι άνω των 100 εκατομμυρίων ευρώ για έργα που είχαν ξεκινήσει ή θα ξεκινούσαν στη συνέχεια²⁷⁷.

Εν τω μεταξύ, έχει ψηφιστεί ο Νόμος 4555/2018 με το Πρόγραμμα Κλεισθένης Ι, το οποίο θεωρείται διάδοχος του Καλλικράτη και αποτελείται από 283 άρθρα που αφορούν σε μεταρρυθμίσεις στον τρόπο εκλογής των οργάνων και τις αρμοδιότητές τους, την εποπτεία των ΟΤΑ, κ.α. Το σχέδιο αναφέρει την εφαρμογή της απλής αναλογικής (δηλαδή το 50% +1), στην οποία το πλήθος των δημοτικών συμβούλων που θα εκλέξει ο κάθε συνδυασμός εξαρτάται από τα ποσοστά που έλαβαν την πρώτη Κυριακή χωρίς να πριμοδοτεί τον πρώτο με το 60% που ίσχυε πριν. Επίσης, προβλέπει τη μείωση πάλι της θητείας των δημοτικών αρχών από την πενταετία στην τετραετία, και για πρώτη φορά δίνει δικαίωμα ψήφου σε όσους είχαν συμπληρώσει το 17^ο έτος της ηλικίας τους²⁷⁸.

Για αυτό η θητεία της τελευταίας Δημοτικής Αρχής διήρκεσε 5 χρόνια και οι επόμενες Αυτοδιοικητικές εκλογές προκηρύχθηκαν για τις 26 Μαΐου 2019, με βασικούς υποψήφιους για τα Χανιά τον τότε δήμαρχο Αναστάσιο Βάμβουκα και τους Αριστείδη Παπαδογιάννη, Παναγιώτη Σημανδηράκη, Ευτύχιο Δαμιανάκη και Γρηγόριο Αρχοντάκη. Στις επαναληπτικές εκλογές της επόμενης Κυριακής στις 2 Ιουνίου 2019, μεταξύ των δύο πρώτων συνδυασμών του Αριστείδη Παπαδογιάννη και Παναγιώτη Σημανδηράκη, δήμαρχος εκλέχτηκε ο δεύτερος με ποσοστό 57,03%²⁷⁹.

²⁷⁷ Από το απολογιστικό έργο της τετραετίας 2014-2019, με τίτλο: *Πεπραγμένα 2014-2019-απολογισμός έργων πρώτης θητείας-Συνεχίζουμε!* Αρχείο «Δημοτικές εκλογές 2019» της Δημοτικής Βιβλιοθήκης Χανίων.

²⁷⁸ Πρόγραμμα «Κλεισθένης Ι». <https://tinyurl.com/yc622ze2>

²⁷⁹ 1. <https://www.eetaa.gr/ekloges/dhmekl2pdf.php?id=4296>

2. Αρχείο «Δημοτικές εκλογές 2019» της Δημοτικής Βιβλιοθήκης Χανίων.

Εικόνα 33: Παναγιώτης Σημανδηράκης (01/09/2019-)

(Πηγή: <https://www.chania.gr/dimos/dimarxos/dimarxos2014-2023.html>)

Ο Παναγιώτης Σημανδηράκης γεννήθηκε το 1982 στο χωριό Κερά Κισάμου. Σπούδασε Οικονομικές Επιστήμες στο Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών και είναι κάτοχος Μεταπτυχιακού διπλώματος στην «Εφαρμοσμένη Οικονομική και Χρηματοοικονομική με ειδίκευση σε θέματα Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης» του ίδιου Πανεπιστημίου. Εργάστηκε ως

οικονομικός σύμβουλος στην «Αθηναϊκή Αναπτυξιακή» και είναι συνιδιοκτήτης στην οικογενειακή βιοτεχνία «Κρητικά Εδέσματα Σημανδηράκη». Είναι εμπνευστής και πρόεδρος της Οργανωτικής Επιτροπής των γιορτών Ρόκκας²⁸⁰. Είναι γενικός γραμματέας του Οικονομικού Επιμελητηρίου τμήματος Δυτικής Κρήτης και εκλεγμένο μέλος της Κεντρικής Αντιπροσωπείας του Οικονομικού Επιμελητηρίου Ελλάδος. Ήταν τακτικό μέλος στην Οικονομική Επιτροπή της Περιφέρειας Κρήτης και στις Περιφερειακές εκλογές του 2010 εκλέχτηκε για πρώτη φορά Περιφερειακός Σύμβουλος Κρήτης με τον συνδυασμό του Σταύρου Αρναουτάκη. Επανεκλέχτηκε στις Περιφερειακές εκλογές του 2014 και διετέλεσε Αντιπεριφερειάρχης Παιδείας, Διά Βίου Μάθησης και Απασχόλησης έως το 2017. Από το 2017 μέχρι το 2019 ήταν εντεταλμένος Περιφερειακός Σύμβουλος σε θέματα Παιδείας και Διά Βίου Μάθησης. Έλαβε μέρος για πρώτη φορά στις Δημοτικές εκλογές Χανίων το 2019 στις οποίες εκλέχθηκε Δήμαρχος Χανίων²⁸¹.

²⁸⁰ Το χωριό Ρόκκα βρίσκεται στην Κίσαμο Χανίων, δίπλα στο χωριό Κερά και τόπο καταγωγής του. Έχει πλούσια αρχαιολογική ιστορία και από το 2013 διοργανώνονται κάθε χρόνο τον Αύγουστο οι γιορτές Ρόκκας, που κορυφώνονται με την Πανσέληνο του Αυγούστου. Αποτελούν μια συνάντηση και μια γιορτή των τεχνών και του πολιτισμού, που διοργανώνεται από τους ίδιους τους κατοίκους της και προσελκύει χιλιάδες επισκέπτες από την Ελλάδα και το εξωτερικό.

²⁸¹ 1. <https://www.ota24.gr/viografiko-dimarchou-dimou-chanion-panagiotti-simandiraki/>
2. https://el.wikipedia.org/wiki/Παναγιώτης_Σημανδηράκης

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΟ ΔΗΜΑΡΧΩΝ

ΔΙΑΡΚΕΙΑ	ΟΝΟΜΑ
1879	Χαϊδεραγαδάκης Ισμαήλ Βέης (διορισμένος)
1882	Σεραϊλάκης Μουσταφάς Βέης (διορισμένος)
1894	Καλλιοντζάκης Αλής Βέης ή Καλλιοντζηζαδές (διορισμένος)
1896-1897	Εφεντάκης Μεχμέτ ή Εφεντηζαδές (διορισμένος)
1897 μέχρι 09/03/1899	Γιαννιτσαράκης Χουσεΐν Βέης (διορισμένος)
10/03/1899 μέχρι 8 ^ο 1899	Ξηράς Ιωάννης (διορισμένος)
9 ^ο 1899 μέχρι 5 ^ο 1900	Κριάρης Αριστείδης (διορισμένος)
5 ^ο 1900 μέχρι 9 ^ο 1901	Χαμητβεηζαδές Μεχμέτ Βέης ή Κασιμζαδές (διορισμένος)
9 ^ο 1901 μέχρι 12 ^ο 1901	Πλουμιδάκης Χαράλαμπος (διορισμένος)
20/12/1901 μέχρι 10/05/1902 (για διάστημα ενός μήνα περίπου δεν παρίσταται δήμαρχος σύμφωνα με τα Πρακτικά του Δ.Σ)	Μάνος Κωνσταντίνος (διορισμένος)
03/06/1902 μέχρι 10/02/1903	Μπαλτζάκης Χουσεΐν Βέης (δημαρχεύων) (διορισμένος)
11/02/1903 μέχρι 9 ^ο 1905	Σκαμνάκης Νικόλαος (διορισμένος)
9 ^ο 1905	Χαμητβεηζαδές Μεχμέτ Βέης ή Κασιμζαδές (διορισμένος)
Αρχές 1906	Μπαλτζάκης Χουσεΐν Βέης (δημαρχεύων) (διορισμένος)
3 ^ο 1906 μέχρι 12 ^ο 1909	Σειραδάκης Εμμανουήλ (εκλεγμένος)
1910 μέχρι 5 ^ο 1911	Μουντάκης Εμμανουήλ (δημαρχεύων) (διορισμένος)
6 ^ο 1911 μέχρι 11 ^ο 1921	Μουντάκης Εμμανουήλ (εκλεγμένος)
12 ^ο 1921 μέχρι 8 ^ο 1922	Παπαγιαννάκης Εμμανουήλ (διορισμένος)
9 ^ο 1922-1929	Μουντάκης Εμμανουήλ (εκλεγμένος)
1929 μέχρι 6 ^ο 1937	Μουντάκης Ιωάννης (εκλεγμένος)
7 ^ο 1937 μέχρι 7 ^ο 1939	Σκουλάς Νικόλαος (διορισμένος)

7° 1939- μέχρι 2° 1940	Μαλινάκης Παναγιώτης (διορισμένος)
3° 1940 μέχρι μέσα 1941	Ησυχάκης Αντώνιος (διορισμένος)
Μέσα 1941 μέχρι μέσα 1942	Σκουλάς Νικόλαος (διορισμένος)
Μέσα 1942 μέχρι 7° 1945	Φυτράκης Απόστολος (διορισμένος)
7° 1945 μέχρι 12° 1945	Αρπακουλάκης Μιχαήλ (διορισμένος)
1946 μέχρι 7° 1950	Ησυχάκης Αντώνιος (διορισμένος)
8° 1950 μέχρι 6° 1951	Τσιλιγγερίδης Στυλιανός (διορισμένος)
8 Ιουνίου 1951 μέχρι 12° 1954	Σκουλάς Νικόλαος (εκλεγμένος)
14 Ιανουαρίου 1955 μέχρι 3° 1959	Μουντάκης Νικόλαος (εκλεγμένος)
3° 1959 μέχρι 6/4/1959	Νικολακάκης Νικόλαος (διορισμένος)
4° 1959 μέχρι 1963	Σκουλάς Νικόλαος (εκλεγμένος)
1963 μέχρι 06/10/1963	Λελεδάκης Νικόλαος (προσωρινά διορισμένος)
10° 1963 μέχρι 7° 1967	Λεκανίδης Στέφανος (εκλεγμένος)
7° 1967 μέχρι 5° 1971	Μπρεδάκης Γεώργιος (διορισμένος)
5° 1971 μέχρι 9° 1974	Πιμπλής Νικόλαος (διορισμένος)
9° 1974 μέχρι 31/05/1975	Σφυρής Γεώργιος (διορισμένος)
6° 1975 μέχρι 1978	Μαρής Αντώνιος (εκλεγμένος)
1979 μέχρι 1982	Κλωνιζάκης Ιωάννης (εκλεγμένος)
1983 μέχρι 1990	Κατσανεβάκης Γεώργιος (εκλεγμένος)
1991 μέχρι 2002	Τζανακάκης Γεώργιος (εκλεγμένος)
2003 μέχρι 2010	Βιρβιδάκης Κυριάκος (εκλεγμένος)
2011 μέχρι 31/08/2014	Σκουλάκης Εμμανουήλ (εκλεγμένος)
1/9/2014 μέχρι 31/08/2019	Βάμβουκας Αναστάσιος (εκλεγμένος)
1/9/2019 μέχρι σήμερα	Σημανδηράκης Παναγιώτης (εκλεγμένος)

4. Διοικητική οργάνωση της Τοπικής Αυτοδιοίκησης σήμερα

Ο Δήμος Χανίων, με τη σημερινή του μορφή, συστήθηκε με το Ν. 3852/2010, με το Πρόγραμμα «Καλλικράτης» (ΦΕΚ Α' 87/07-06-2010), έχει έδρα τα Χανιά, περιλαμβάνει 7 δημοτικές ενότητες που συγχωνεύτηκαν και συγκεκριμένα τους πρώην Δήμους: Ακρωτηρίου, Ελευθερίου Βενιζέλου, Θερίσου, Κεραμιών, Νέας Κυδωνίας, Σούδας και Χανίων. Η συνολική του έκταση είναι 356,12 τετραγωνικά χιλιόμετρα²⁸² και ο μόνιμος πληθυσμός του 110.646 κάτοικοι, σύμφωνα με την τελευταία απογραφή του 2021.

Στις 31 Δεκεμβρίου 2022 απασχολούσε 832 υπαλλήλους προσωπικό, εκ των οποίων οι 373 ήταν μόνιμοι, οι 118 Ιδιωτικού Δικαίου Αορίστου Χρόνου (ΙΔΑΧ), οι 318 Ιδιωτικού Δικαίου Ορισμένου Χρόνου (ΙΔΟΧ), και 23 ακόμα με διάφορες άλλες μορφές εργασίες²⁸³.

4.1 Όργανα διοίκησης

- **Ο Δήμαρχος**, ο οποίος είναι ο επικεφαλής της πλειοψηφούσας δημοτικής παράταξης και έχει επιτελικό ρόλο, δηλαδή δίνει τις κατευθύνσεις για τη δράση των δημοτικών υπηρεσιών και την υλοποίηση του προγράμματος της Δημοτικής Αρχής. Στα διοικητικά του καθήκοντα υποστηρίζεται από τον Γενικό Γραμματέα, ο οποίος υλοποιεί τις αρμοδιότητες που του εκχωρεί ο Δήμαρχος.
- **Η Εκτελεστική Επιτροπή**, που αποτελείται από το Δήμαρχο και τους Αντιδημάρχους, με βασικό ρόλο την υλοποίηση του προγράμματος της Δημοτικής Αρχής.
- **Το Δημοτικό Συμβούλιο**, το οποίο αποφασίζει για όλα τα θέματα που δεν έχουν ανατεθεί σε άλλο όργανο του Δήμου, εγκρίνοντας τα και ελέγχοντας για την υλοποίησή τους.

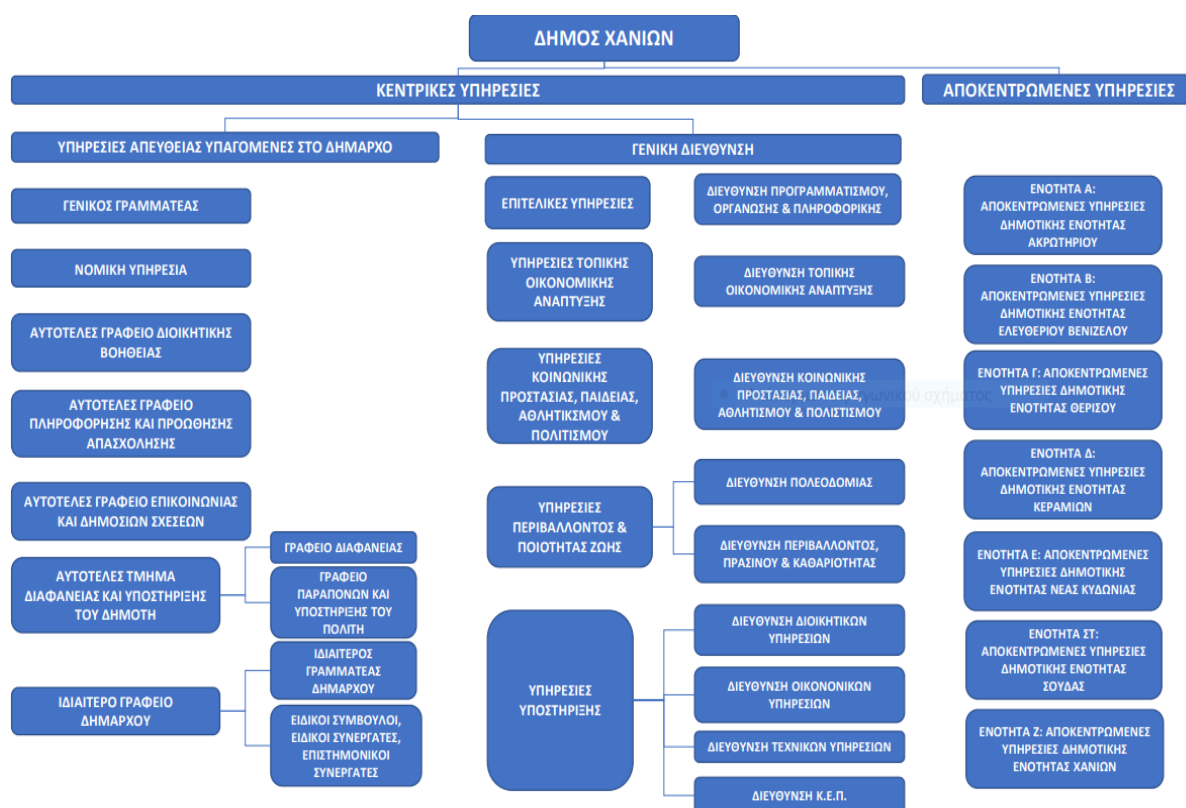
²⁸² Στρατηγικός σχεδιασμός Δήμου Χανίων 2019-2023, σελ. 18.

https://www.chania.gr/files/55/44724/stratigikos_sxediasmos_2019-2023.pdf

²⁸³ Οι πληροφορίες δόθηκαν από το Τμήμα Ανθρώπινου Δυναμικού Δήμου Χανίων.

- **Η Οικονομική επιτροπή**, είναι το όργανο που διαδέχτηκε με τον «Καλλικράτη» τη Δημαρχιακή Επιτροπή και είναι αυτή που παρακολουθεί και ελέγχει την οικονομική λειτουργία του Δήμου. Συντάσσει τον προϋπολογισμό και ελέγχει την υλοποίησή του, αποφασίζει για την έγκριση των δαπανών και τη διάθεση των πιστώσεων, μελετά την ανάγκη σύναψης δανείων, αποφασίζει για ζητήματα διαφάνειας και ηλεκτρονικής διακυβέρνησης, για την αξιοποίηση της περιουσίας του Δήμου και πολλά άλλα.
- **Η Επιτροπή Ποιότητας Ζωής**, η οποία αποτελεί το αποφασιστικό και εισηγητικό όργανο άσκησης των σχετικών με την ποιότητα ζωής, τη χωροταξία, την πολεοδομία και την προστασία του περιβάλλοντος, που βρίσκονται στην αρμοδιότητα του Δήμου²⁸⁴.

4.2 Οργανόγραμμα Δήμου Χανίων²⁸⁵

²⁸⁴ Στρατηγικός σχεδιασμός Δήμου Χανίων 2019-2023., σελ. 66-67.

https://www.chania.gr/files/55/44724/stratigikos_sxediasmos_2019-2023.pdf

²⁸⁵ Στρατηγικός σχεδιασμός Δήμου Χανίων 2019-2023., σελ. 71.

https://www.chania.gr/files/55/44724/stratigikos_sxediasmos_2019-2023.pdf

4.3 Έργο τρέχουσας Δημοτικής αρχής

Η θητεία της τρέχουσας Δημοτικής αρχής δεν έχει λήξει ακόμα και δεν έχει συνταχθεί το απολογιστικό της έργου. Όμως αποτελείται από νέους ανθρώπους με πολλή ενέργεια και διάθεση σε όλους τους τομείς και με ιδιαίτερη βαρύτητα στην ολοκλήρωση έργων, στη δημιουργία νέων, σε ανακατασκευές δρόμων, συντήρηση κτηρίων και εξωραϊσμό της πόλης. Η Τεχνική Υπηρεσία και το Γραφείο της Παλιάς Πόλης βρίσκονται στο στάδιο της μελέτης, της ανακατασκευής, της επέκτασης και της ανάπλασης μεγάλου αριθμού έργων που θα αναφερθούν εν συντομία εδώ, κυρίως από στοιχεία που δόθηκαν από συναδέλφους των αρμόδιων γραφείων.

Ξεκινώντας από αυτά που εκτελούνται ήδη ξεχωρίζει η ανακατασκευή της Δημοτικής Αγοράς, που η ανάθεση του έργου έγινε στις 13 Ιανουαρίου 1922 και θα διαρκέσει 24 μήνες και η ανάπλαση του Δημοτικού Κήπου που ξεκίνησε στις 3 Ιανουαρίου 2022 και θα παραδοθεί μέχρι τις 31 Μαρτίου 2023. Η εκπόνηση μελέτης από το 2020 για την κατασκευή νέας Δημοτικής Βιβλιοθήκης στην οδό Στρατηγού Τζανακάκη, που τώρα βρίσκεται στο στάδιο της οριστικοποίησης, ώστε να προχωρήσει ο διαγωνισμός και η ανάθεση του έργου. Η εκπόνηση μελέτης για επέκταση κτηρίου και εκσυγχρονισμό του Δημοτικού Γηροκομείου καθώς και οι μελέτες για αποκατάσταση και επανάχρηση της Βίλας Πωλογιώργη στην Αμπεριά Χανίων και της Βίλας Σβαρτς στη Χαλέπα Χανίων, με χρηματοδότηση από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης και εθνικούς πόρους. Η μελέτη ανέγερσης κτηρίου υπηρεσιών Πρόνοιας στη Ρεγγίνα Χανίων, η οποία συντάχθηκε τον Ιούνιο του 2022, άλλες μελέτες που αφορούν σε όλο το παραλιακό μέτωπο, από την Αγία Κυριακή, τα Ταμπακαριά, το Κουμ Καπί, το Παλιό Λιμάνι και μέχρι τους Αγ. Αποστόλους. Το Ανοιχτό Κέντρο Εμπορίου στην πλατεία 1866 και η ανάπλαση των πεζοδρομίων της ευρύτερης περιοχής. Το Ποδηλατοδρόμιο στο Ακρωτήριο κι ένα σωρό άλλα έργα συνολικά 170 εκατομμυρίων ευρώ, που προέρχονται από ευρωπαϊκούς πόρους, χρηματοδοτήσεις του Κράτους και της Περιφέρειας²⁸⁶.

Αντίστοιχα, με την ευθύνη του Γραφείου της Κοινωνικής Πολιτικής, προστασίας ΑΜΕΑ και Ισότητας του Δήμου Χανίων, δημιουργήθηκαν δύο νέοι βρεφονηπιακοί

²⁸⁶ Τα στοιχεία πάρθηκαν από βιντεοσκοπημένες ομιλίες του Δημάρχου Χανίων και του Αντιδημάρχου Διεύθυνσης Τεχνικών Υπηρεσιών Καλογριδάκη Μιχάλη (αρχές του 2023) κι από την αναλυτική περιγραφή δημοτικών κτηρίων που αναφέρονται παρακάτω.

σταθμοί στις περιοχές Κουμπέ Νεροκούρου και στο Πιθάρι Χανίων. Τον Μάρτιο του 2021 δημιουργήθηκε το Κοινωνικό Πλυντήριο του Δήμου Χανίων, που προσφέρει ποικιλία παροχών στις ευάλωτες κοινωνικές ομάδες. Επεκτάθηκε το Κέντρο Κοινότητας Δήμου Χανίων και δημιουργήθηκε Κέντρο Στήριξης Οικογένειας (ΚΣΟΙ) και Ολοκληρωμένης Φροντίδας Ηλικιωμένων (ΟΦΗΛΙ), με τη στελέχωση τεσσάρων ακόμα κοινωνικών επιστημόνων κι ενός διαπολιτισμικού μεσολαβητή. Μέχρι τον Σεπτέμβριο του 2023 πρόκειται να λειτουργήσει Κέντρο Δημιουργικής Απασχόλησης Ατόμων με Αναπηρία²⁸⁷.

Στον Πολιτισμό, εκτός από την πληθώρα των συναυλιών, εκθέσεων, θεατρικών παραστάσεων κλπ, διοργανώθηκαν για πρώτη φορά και νέες δραστηριότητες, όπως το 1^ο Φεστιβάλ Βιβλίου το καλοκαίρι του 2022 και η πρωτότυπη καλλιτεχνική παραγωγή τα «Ανοιχτά Πανιά». Η ΚΕΠΠΕΔΗΧ-KAM ανέλαβε τη διαχείριση του Αμφιθέατρου των Λενταριανών και του Προμαχώνα San Salvatore²⁸⁸, χώροι που αξιοποιούνται για συναυλίες και άλλες παραστάσεις, εκτός από την Ανατολική Τάφρο. Στην ΚΕΠΠΕΔΗΧ-KAM παραχωρήθηκε και η διαχείριση του κτηρίου του Ρωσικού Στρατώνα που βρίσκεται στο Δυτικό Ανάχωμα των ενετικών οχυρώσεων, το οποίο παρέχει στέγη σε φορείς και συλλόγους διατήρησης της παράδοσης και φιλοξενεί δράσεις Πολιτισμού και Παιδείας που σχετίζονται με την παράδοση²⁸⁹. Το Θέατρο «Δημήτρης Βλησίδης» ανακαινίζεται στο εσωτερικό του ενώ η προτομή του Μανούσου Κούνδουρου που αποτελεί αίτημα πολλών δεκαετιών, είναι έτοιμη και σύντομα θα τοποθετηθεί στον περιβάλλοντα χώρο της Βίλας Κούνδουρου²⁹⁰.

4.4 Πανδημία και Τοπική Αυτοδιοίκηση

Μια ιδιαίτερη κατάσταση που κλήθηκε να διαχειριστεί η τρέχουσα δημοτική αρχή είναι η Πανδημία του Covid 19, γεγονός με παγκόσμιο αντίκτυπο που έπληξε και στη χώρα μας τον Φεβρουάριο του 2020. Μέτρα πάρθηκαν σε εθνικό και διεθνές επίπεδο

²⁸⁷ Τα στοιχεία δόθηκαν από το Γραφείο της Κοινωνικής Πολιτικής.

²⁸⁸ Πήρε το όνομα του από τη μονή του San Salvatore που σώζεται στην περιοχή, και βρίσκεται στα δυτικά του φρουρίου Φιρκά και στη βορειοδυτική γωνία των ενετικών οχυρώσεων.

²⁸⁹ Chania Culture: Ρώσικος Στρατώνας, <https://www.chania-culture.gr/venues/promachonas-san-salvatore-chamili-plateia/>
²⁹⁰ Chania Culture: Ρώσικος Στρατώνας, <https://www.chania-culture.gr/venues/rosikos-stratonas-stegi-anaviosis-tis-paradosis/>

²⁹⁰ Τα στοιχεία δόθηκαν προφορικά από τον Αντιδήμαρχο Πολιτισμού Ιωάννη Γιαννακάκη.

σε συνεργασία με την Ευρωπαϊκή Ένωση και άλλους κρατικούς φορείς για την αντιμετώπιση της υγειονομικής κρίσης σε επίπεδο δημόσιας και Τοπικής Αυτοδιοίκησης.

Η Τοπική Αυτοδιοίκηση Α΄ και Β΄ βαθμού συνεργάστηκε με όλες τις υπηρεσίες των Υπουργείων, με ειδικούς επιστήμονες σε θέματα πανδημίας, με την Γενική Γραμματεία Πολιτικής Προστασίας (ΦΕΚ64/Α΄/14.03.2020), την Κεντρική Ένωση Δήμων Ελλάδος (ΚΕΔΕ) και κατάφερε με δράσεις και μέτρα που πήρε να έχει σημαντικό ρόλο στην πρόληψη και αντιμετώπιση της Πανδημίας. Συγκεκριμένα, προωθήθηκε το μέτρο της τηλεργασίας, δίνοντας τη δυνατότητα άδειας ειδικού σκοπού (ΦΕΚ 55Α΄/11.03.2020) και την εκ περιτροπής εργασία. Δόθηκε στην Τοπική Αυτοδιοίκηση έκτακτη οικονομική ενίσχυση 15 εκατομμυρίων ευρώ για την προμήθεια υλικών ατομικής προστασίας, παρέχοντας τη δυνατότητα στους Δημάρχους και τους Περιφερειάρχες να κάνουν απευθείας αναθέσεις για την προμήθεια των υλικών αυτών. Για τις επιχειρήσεις που έκλεισαν με κυβερνητική εντολή ανεστάλη η καταβολή μιας σειράς ανταποδοτικών τελών και μειώθηκαν τα ενοίκια σε αυτούς που μισθώνουν δημοτικά ακίνητα, βάσει του νέου θεσμικού πλαισίου. Παράλληλα, οι εργαζόμενοι των ΚΑΠΗ και των παιδικών σταθμών που είχαν κλείσει λόγω των μέτρων εντάχθηκαν στο πρόγραμμα «Βοήθεια στο σπίτι» και ενίσχυσαν το έργο του, παραχωρώντας επιπλέον είδη ατομικής προστασίας για τους εργαζόμενους στο πρόγραμμα. Σε όλους τους Δήμους δημιουργήθηκε τηλεφωνικό κέντρο που μπορούσαν να απευθύνονται οι πολίτες και δημιουργήθηκαν ή ενισχύθηκαν οι δομές αστέγων, απόρων κ.λ.π. Οι συνεδριάσεις όλων των συλλογικών οργάνων της Τοπικής Αυτοδιοίκησης γίνονταν μέσω τηλεδιάσκεψης ή δια περιφοράς²⁹¹. Η Κεντρική Ένωση Δήμων Ελλάδας (ΚΕΔΕ) δημιούργησε την Ψηφιακή Πλατφόρμα Καταγραφής Αιτημάτων ΟΤΑ και έδωσε στους Δήμους τη

²⁹¹ Ανάμεσα στα μέτρα που πάρθηκαν για τον περιορισμό και τη διάδοση του Covid-19, ήταν η υπ΄ αρ. 18318/13.03.2020 εγκύκλιος, που έδινε τη δυνατότητα στη διεξαγωγή δια περιφοράς συνεδρίασης. Οι αιρετοί των Δήμων μπορούσαν να συγκαλούν συνεδριάσεις προσκαλώντας τα μέλη να συμμετέχουν μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου, ηλεκτρονικών μηνυμάτων κ.λπ., αποστέλλοντας τους τα θέματα προς ψήφιση και επιστροφή της ψήφου με τον ίδιο τρόπο. <https://www.airetos.gr/dia-periforas-synedriaseis-tilediaskepseis-egkyklios-ypes.aspx>

δυνατότητα να αποστέλλουν άμεσα ερωτήματα ή αιτήματα που είχαν, ώστε να δίνονται λύσεις και επεξηγήσεις σχετικά με τις νέες συνθήκες²⁹².

Η Δημοτική αρχή εφάρμοσε όλα αυτά τα μέτρα με επιτυχία και με τη συνεργασία όλων των τμημάτων της αξιοποιεί τα πλεονεκτήματα της πρωτόγνωρης αυτής κατάστασης και για το μέλλον, όπως είναι η καλύτερη ψηφιακή οργάνωση των υπηρεσιών της, η τηλεργασία, όπου υπάρχει η δυνατότητα, η εξυπηρέτηση των πολιτών εξ αποστάσεων κ.α.

---

²⁹² Μουρούτσος, Ι. (2020). Δημόσια Διοίκηση και Τοπική Αυτοδιοίκηση κατά την κρίση του κορωνοϊού, https://www.researchgate.net/publication/346155820_Demosia_Dioikese_kai_Topike_Autodioikese_kata_ten_krise_tou_koronoiou

5. ΣΗΜΑΝΤΙΚΑ ΚΤΗΡΙΑ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΧΑΝΙΩΝ

5.1 Τα κτήρια που στέγασαν το Δημαρχείο Χανίων και η ιστορία τους.

Ο Οργανικός Νόμος του 1866 προέβλεπε για πρώτη φορά τον διορισμό δημάρχων στην πόλη των Χανίων επί Τουρκοκρατίας, μόνο που αυτοί, όπως και οι δημοτικοί σύμβουλοι, ήταν μουσουλμάνοι. Αργότερα, το 1879, ψηφίστηκε νόμος που προέβλεπε ισότιμη αναλογική συμμετοχή από χριστιανούς και μουσουλμάνους.

Το πρώτο δημαρχείο που λειτούργησε στα Χανιά στεγάστηκε σε ένα τμήμα του βενετσιάνικου μοναστηριού του Αγ. Νικολάου στην πλατεία της Σπλάντζιας.

Εικόνα 34: Το Βενετσιάνικο Μοναστήρι της Σπλάντζιας που χρησιμοποιήθηκε ως Δημαρχείο από το 1879 μέχρι το 1894

Πηγή: <https://flashnews.gr/post/390483/afierwma-125-xronia-dhmarxoi-xaniwn-poi-i-yphrethsan-ston-dhmo-apo-to-1894-ews-shmera/>

Το 1894 μεταφέρθηκε και συστεγάστηκε με το νοσοκομείο στο κτήριο της οδού Χάληδων και Ζαμπελίου στο παλιό Λιμάνι. Το κτήριο αυτό χρονολογείται στα τέλη του 16^{ου} αιώνα και στέγαζε το βενετσιάνικο ναυαρχείο. Με την προσθήκη ορόφων στη συνέχεια έφτασε να στεγάζει στο ισόγειο και στον πρώτο το δημαρχείο και στους δύο επάνω ορόφους το νοσοκομείο. Στο ισόγειο λειτουργούσε υποτυπώδης πυροσβεστικός σταθμός που αποτελούνταν από κουβάδες, γάντζους κι ένα χειροκίνητο πυροσβεστήρα με αυλό. Μετά την είσοδο υπήρχε ένας διάδρομος που λειτουργούσε σαν χώρος υποδοχής του νοσοκομείου και του δημαρχείου. Εκεί βρισκόταν μια αρχαία προτομή κι ένας ανάγλυφος λέοντας του Αγίου Μάρκου, που πιθανώς προερχόταν από τη διακόσμηση της κεντρικής εισόδου επί ενετοκρατίας²⁹³. Στα μέσα του 19^{ου} αιώνα ιδιοκτήτης του κτηρίου ήταν ο ευκατάστατος Μουσταφά Πασάς, Γενικός Διοικητής Κρήτης, ο οποίος δώρισε στο γιο του Βελή Πασά, 5.000 λίρες με ένα μέρος των οποίων εξαγόρασε από τον πατέρα του το οίκημα. Το 1857 ο Βελή Πασάς αφιέρωσε το κτήριο στην πόλη των Χανίων για να γίνει νοσοκομείο²⁹⁴.

Εικόνα 35: Το κτήριο του Δημαρχείου των οδών Χάληδων και Ζαμπελίου από το 1894 μέχρι το 1928

(Πηγή: <https://flashnews.gr/post/279024/ta-xania-opws-den-ta-kserame-monadikes-fwtoγραφies-apo-to-parelthon/>)

²⁹³ Μανούσακας, *Ιστορικά κτήρια της πόλης των Χανίων*, εκδόσεις Έρεισμα, σελ. 30.

²⁹⁴ Σιδεράς κ.α., *Στα ερείπια του Παλιού Δημαρχείου-Οδοιπορικό στις αραχνιασμένες και ετοιμόρροπες αίθουσές του, με οδηγούς τρεις καταξιωμένους επιστήμονες της πόλης μας*, Κήρυξ, 22/02/1998, φ. 7.075, σελ. 12.

Το 1905 μεταστεγάστηκε αλλά το δημαρχείο παρέμεινε μέχρι το 1928, οπότε στις 12 Μαΐου καταστράφηκε από πυρκαγιά και μεταφέρθηκε στο Μεγάλο Αρσενάλι. Παρέμεινε εκεί μέχρι το 1941, όταν το κτήριο χτυπήθηκε από τους γερμανικούς βομβαρδισμούς και εγκαταλείφθηκε για πολλές δεκαετίες.

Εικόνα 36: Το Μεγάλο Αρσενάλι την περίοδο που στέγαζε το Δημαρχείο (1928-1941)

(Πηγή: Περιοδικό «Χανιά Ο Δήμος μας», τ.χ. 10, Ιούλιος-Αύγουστος 2010, σελ. 3)

Στη συνέχεια το Δημαρχείο μεταφέρθηκε στην οδό Χατζή Μιχάλη Γιάνναρη, πάνω από το κτήριο της Πυροσβεστικής του Δήμου²⁹⁵ που είχε δημιουργήσει ο Νικόλαος Σκουλάς, κατά την περίοδο της διετούς δημαρχίας του 1937-1939, και παρέμεινε εκεί μέχρι την ανέγερσή του στη σημερινή θέση.

---

²⁹⁵ Σκουλάς. *Η Δημοτική Βιβλιοθήκη Χανίων*, σελ. 10.

Εικόνα 37: Πυροσβεστική Υπηρεσία του Δήμου Χανίων στην οδό Χ' Μιχάλη Γιάνναρη²⁹⁶

(Πηγή: Από το ψηφιακό αρχείο της Δημοτικής Βιβλιοθήκης)

Τα πρώτα στοιχεία που συναντήσαμε για την πρόθεση ανέγερσης νέου δημαρχείου ήταν το 1947 επί δημαρχίας Αντωνίου Ησυχάκη, και συγκεκριμένα με την απόφαση 249/16-6-1947, που «εγκρίνει την αναγραφή πιστώσεως δρ. 15.000.000 δι' έξοδα συντάξεως μελέτης Δημαρχείου και Δημοτικής Βιβλιοθήκης». Ακολουθεί η απόφαση 429/12-8-1948, που «εγκρίνει αναγραφήν εις μεν τα έσοδα και προϋπολογισμού του Δήμου πιστώσεως εκ δρ. 300.000.000 εξ εκποιήσεως ακινήτου περιουσίας του Δήμου, εις δε τα έξοδα πιστώσεως εκ 300.000.000 δρ. δι' έναρξιν ανεγέρσεως δημοτικού μεγάρου»²⁹⁷.

²⁹⁶ Η προμήθεια Πυροσβεστικού οχήματος αναφέρεται στον λεπτομερή απολογισμό 1937-1939 του Νικ. Σκουλά, όπου γράφει ότι «Λόγω της ελλείψεως Πυροσβεστικής υπηρεσίας, κατόπιν ενεργειών του Δήμου, ενεκρίθη δια Βασιλικού Διατάγματος, η ίδρυσις και εν Χανίοις Πυροσβεστικού Σταθμού, αφού προηγουμένως ηγοράσθη, παρ' ημών εκ της αλλοδαπής, σύγχρονος πυροσβεστικόν όχημα τύπου Μερσεντές, αξίας 800.000 δρχ. όμοιον του οποίου δεν υπήρχε τότε στην Ελλάδα....», σελ. 6.

²⁹⁷ Ευρετήριο Αποφάσεων Δημοτικού Συμβουλίου από αρ. 282/1946 μέχρι 609/1955.

16 Ιουνίου 1947

248 Έγκριση υπ'αγαγραφής πιστώσεως εις τον υπό φημίον αρρέ/μεν του Δήμου 1/νίκρτα
 249 Έγκριση υπ'αγαγραφής πιστώσεως ερ. 15.000.000 δι'έφοδα συντάξεως μεγάλου Δη-
 μαρχείου και Δημοτ. βιβλιοθήκης.
 250 Τροποσού 247 ε.ε. αφορά εις αύταν φημιθέντα έφοδα (άρημεντα μεραχίαι,
 αρρέ/μεν χρήσεως 1947-48.
 251 Υψηλ'ι πάροισα έφοδα αρρέ/μεν Δήμου χρήσεως 1947-48.
 252 Έγκριση υπ'άνω δημοπρασίας αρομηθείαν των αρομημένων νερο
 ωτάων ανά των αναλωμένων δια των εωισμένων εις ναρομείων
 6 τεχνής εις Δημοτ. Αγοράς.
 253 Έγκριση γεγομένην δαπάνην παρομείων ή γευτριζις έργατα εις
 254 Έγκριση γεγομένην δαπάνην δι'έφοδα τερεζών, δεφιώσεων κτλ. και τω

429 Έγκριση υπ'αγαγραφής εις μιν τα έφοδα του αρρέ/μεν του Δήμου
 πιστώσεως εις ερ. 300.000.000 δι'επιστήσεως αμνηζου ωριονίς
 του Δήμου, εις δε τα έφοδα πιστώσεως εις 300.000.000 ερ. δι'έσοφ
 429 υπ'αγαγραφής υπ'αγαγραφής υπ'αγαγραφής υπ'αγαγραφής υπ'αγαγραφής
 Καταρτί/με βωιζρωήν εις τον ν.ν. Δημάρχον, Προέδρου 5' Αν.

Εικόνα 38: Οι αποφάσεις έγκρισης πιστώσεων για ανέγερση Δημαρχείου και Βιβλιοθήκης 249/1947 και 429/1948

(Πηγή: Ευρετήριο Αποφάσεων Δημοτικού Συμβουλίου από αρ. 282/1946 μέχρι 609/1955).

Οι επόμενες σχετικές αναφορές που υπάρχουν είναι οι προεκλογικές δεσμεύσεις του υποψήφιου δημάρχου Χανίων Νικολάου Σκουλά, ότι εάν εκλεγόταν στις επερχόμενες εκλογές του 1951, θα κατεδάφιζε τις παράγκες-καταστήματα που είχαν κατασκευαστεί επί γερμανικής κατοχής σε διάφορα σημεία της πόλης και θα μεταφερόταν με χαμηλό ενοίκιο στο νέο κτήριο που θα χτιζόταν στον χώρο της τέως πλατείας 1878, στο ισόγειο του σημερινού δημαρχείου²⁹⁸.

Εικόνα 39: Μέρος της Πλατείας 1878, πριν ανεγερθεί το κτήριο του σημερινού Δημαρχείου (τραβηγμένη από τη σημερινή οδό Καραϊσκάκη προς τα Δυτικά)

(Πηγή: Αδημοσίευτη, δόθηκε από Ευθύμη Λεκάκη και προέρχεται από ιδιωτική συλλογή οικ. Γεωργίου Ζουρίδη)

Πράγματι, μετά την εκλογή του και συγκεκριμένα στη συνεδρίαση του Δημοτικού Συμβουλίου στις 5 Οκτωβρίου 1951, πρότεινε την εκποίηση οικοπέδων του Δήμου που δεν αποφέρουν κανένα όφελος στον Δήμο και τη διάθεση του ποσού αυτού σε παραγωγικά έργα που θα οδηγούσαν στον ευπρεπισμό της πόλης. Με την απόφαση 431 την πρόταση υπερψήφισαν 11 δημοτικοί σύμβουλοι και καταψήφισαν 4, από το σύνολο

²⁹⁸ Σκουλάς. *Η Δημοτική Βιβλιοθήκη Χανίων*, σελ. 3-4.

των 15²⁹⁹. Πρόκειται για τη θέση του σημερινού δημαρχείου, όπου αρχικά δημιουργήθηκε το ισόγειο και κατασκευάστηκαν καταστήματα, αλλά με αίτημα του δημάρχου κατά τη θεμελίωση (1952), υπήρχε δυνατότητα προσθήκης δύο επιπλέον ορόφων μελλοντικά³⁰⁰. Ο πολιτικός μηχανικός του ισογείου ήταν ο Σάββας Κουντούρης και κατόπιν αιτήματος του δημάρχου, εκτός των καταστημάτων, στο ισόγειο στεγάσθηκαν προσωρινά, η Δημοτική Βιβλιοθήκη Χανίων³⁰¹ (σε τρεις θέσεις καταστημάτων), το Δημοτικό Ιατρείο (σε δύο θέσεις καταστημάτων) και η Τουριστική Αστυνομία (σε μία θέση καταστήματος)³⁰².

Μετά την ήττα του στις εκλογές του 1954 το διάστημα που ακολούθησε δεν έγιναν ενέργειες για την επέκταση των ορόφων. Αφού επανεξελέγη στις εκλογές της 2^{ης} Απριλίου 1959, αποφάσισε την κατασκευή του πρώτου ορόφου για τη μεταστέγαση του Δημαρχείου, που πάνω από 20ετία στεγαζόταν σε ακατάλληλο κτήριο, και την οριστική μεταστέγαση της Βιβλιοθήκης και Πινακοθήκης στον ίδιο όροφο³⁰³. Η ανέγερση ξεκίνησε το 1960 και ολοκληρώθηκε το 1962 με τη συμμετοχή του πολιτικού μηχανικού του Δήμου Κ. Κουκούτση (1930-2005), που ήταν διευθυντής της Τεχνικής Υπηρεσίας Χανίων. Σε αναφορά του ο Δήμαρχος στις 20 Σεπτεμβρίου 1962 μετά την αποπεράτωση και του πρώτου ορόφου, επεσήμανε ότι το κόστος κατασκευής όλου του κτηρίου από τη θεμελίωση ανήλθε στο ποσό των 6.000.000 δραχμών περίπου, και ο κάθε όροφος είχε εμβαδόν 1.854 τ.μ. μέτρων. Παράλληλα, εξέφρασε την πικρία του για αντιδράσεις που υπήρχαν ακόμα και από μέλη του Δημοτικού Συμβουλίου για την απόφαση δημιουργίας του πρώτου ορόφου, γιατί στην πραγματικότητα το κτήριο ήταν άξιο θαυμασμού για την εποχή του από Έλληνες και ξένους επισκέπτες³⁰⁴. Τα επίσημα εγκαίνια του νέου δημαρχείου και της νέας Βιβλιοθήκης - Πινακοθήκης έγιναν στις 2 Ιουνίου 1963³⁰⁵.

Σήμερα, το Δημαρχείο Χανίων, 60 χρόνια αργότερα, στεγάζεται ακόμα στον ίδιο χώρο, ενώ τα καταστήματα του ισογείου, πλην ενός καφενείου, έχουν διαμορφωθεί σε γραφεία και υπηρεσίες του Δήμου. Μεγάλος αριθμός υπηρεσιών βρίσκονται σε εκμισθωμένα κτήρια ή σε κτήρια των διευρυμένων δήμων μετά τη συνένωση, με

²⁹⁹ Σκουλάς. *Η Δημοτική Βιβλιοθήκη Χανίων*, σελ. 4.

³⁰⁰ Σκουλάς. *Η Δημοτική Βιβλιοθήκη Χανίων*, σελ. 8.

³⁰¹ Πιο λεπτομερής αναφορά θα γίνει παρακάτω.

³⁰² Σκουλάς. *Η Δημοτική Βιβλιοθήκη Χανίων*, σελ. 13-14.

³⁰³ Σκουλάς. *Η Δημοτική Βιβλιοθήκη Χανίων*, σελ. 20.

³⁰⁴ Σκουλάς. *Η Δημοτική Βιβλιοθήκη Χανίων*, σελ. 64.

³⁰⁵ Κλάδου-Μπλέτσα, *Τα Χανιά 100 χρόνια από την Ένωση στο 2013*, ΤΕΕ Δυτ. Κρήτης, 2015, σελ. 199.

αποτέλεσμα να υπάρχει διασπορά τους, πράγμα που καθιστά δύσκολο τον συντονισμό και την παρακολούθηση των διαδικασιών. Οι ανάγκες συγκέντρωσης τουλάχιστον όλων των τμημάτων μιας Διεύθυνσης στον ίδιο χώρο είναι επιβεβλημένη για την εύρυθμη λειτουργία της ενώ και η αναβάθμιση του εξοπλισμού και των κτηριακών υποδομών, – όπως η πρόσβαση για ΑΜΕΑ, είναι δεδομένη. Εξίσου απαραίτητη είναι η αξιοποίηση ακινήτων που ανήκουν στον Δήμο για την εξοικονόμηση πόρων, αλλά και η δημιουργία σύγχρονων χώρων με νέες κτηριακές προδιαγραφές, που θα εξυπηρετούν καλύτερα πολίτες και εργαζόμενους.

Οι συνθήκες αλλάζουν συνεχώς και η κάθε Δημοτική Αρχή, για να είναι αποτελεσματική, οφείλει να προσαρμόζεται σε αυτές. Η εξέλιξη της ηλεκτρονικής διακυβέρνησης και η ολοένα και μεγαλύτερη εξυπηρέτηση των πολιτών μέσω διαδικτύου, σπάνια δια ζώσης πια, όπως και η τηλεργασία, είναι παράμετροι που οφείλουν να ληφθούν σοβαρά υπόψη στις μελλοντικές αποφάσεις για την κτηριακή εξέλιξη του Δημαρχείου Χανίων και την αναβάθμιση των υπηρεσιών του.

5.2 Δημοτική Βιβλιοθήκη Χανίων

Τα Χανιά ήταν ανέκαθεν μία πόλη με έντονο το στοιχείο του πολιτισμού, από την εποχή της Τουρκοκρατίας ακόμα, όταν οι συνθήκες το επέτρεπαν. Ήδη από το τέλος του 19^{ου} αιώνα και κυρίως μετά την Κρητική Πολιτεία, λειτουργούν φιλολογικοί, πολιτιστικοί, εκπαιδευτικοί, ψυχαγωγικοί σύλλογοι, καθώς και θεατρικές σκηνές και κινηματογράφοι. Η ανάγκη δημιουργίας μιας Βιβλιοθήκης στα Χανιά της ανασυγκρότησης ήταν πιο επιτακτική από ποτέ, ιδιαίτερα αφού είχε προηγηθεί και η καταστροφή της Βιβλιοθήκης του «Χρυσόστομου» από τους βομβαρδισμούς των Γερμανών.

Ο διορατικός δήμαρχος Νικόλαος Σκουλάς διεκδίκησε τη δημιουργία Δημοτικής Βιβλιοθήκης το 1952 και ανέθεσε στον «άριστο», όπως χαρακτήρισε, δημοτικό υπάλληλο Λεωνίδα Μανωλικάκη να βρει τον κατάλληλο προς ενοικίαση χώρο³⁰⁶. Έπειτα από άκαρπες προσπάθειες και μειοδοτικό διαγωνισμό χωρίς επαρκές αποτέλεσμα ζήτησε από τον επιβλέποντα μηχανικό Σάββα Κουντούρη την παραχώρηση δύο καταστημάτων και τη διαμόρφωση ενός ενιαίου χώρου των 45 τ.μ.,

---

³⁰⁶ Σκουλάς. *Η Δημοτική Βιβλιοθήκη Χανίων*, σελ. 10-11.

για την προσωρινή στέγαση της Βιβλιοθήκης, από αυτά που κατασκευάζονταν στο ισόγειο του νεόδμητου κτηρίου³⁰⁷. Τελικά σε έκτακτη συνεδρίαση του Δημοτικού Συμβουλίου στις 20 Ιανουαρίου 1953 παραχωρήθηκαν τρία καταστήματα για τη στέγασή της³⁰⁸.

Ταυτόχρονα, έστειλε επιστολές σε Κρήτες και μη, ιδιώτες και φορείς, υπουργεία και βιβλιοθήκες, να προσφέρουν βιβλία για τον εμπλουτισμό της συλλογής³⁰⁹. Μέχρι τα εγκαίνια της Βιβλιοθήκης στις 14 Μαρτίου 1954 είχαν συγκεντρωθεί 1.200 τόμοι³¹⁰, αλλά συνέχεια κατέφθαναν δωρεές. Διευθυντή της βιβλιοθήκης τοποθέτησε τον Λεωνίδα Μανωλικάκη, ο οποίος, παρόλο που διατήρησε τη θέση του στο Λογιστήριο του Δήμου, μαζί με τους υπόλοιπους υπαλλήλους επέδειξε αξιόλογο ζήλο για την καλή λειτουργία και ανάπτυξη της Βιβλιοθήκης³¹¹.

Εικόνα 40: Ομιλία στο Αναγνωστήριο της Δημοτικής Βιβλιοθήκης, μόλις μεταφέρθηκε στον πρώτο όροφο όπου είναι και σήμερα

(Πηγή: Σκουλάς. *Η Δημοτική Βιβλιοθήκη Χανίων*, σελ. 41)

³⁰⁷ Σκουλάς. *Η Δημοτική Βιβλιοθήκη Χανίων*, σελ. 12.

³⁰⁸ Σκουλάς. *Η Δημοτική Βιβλιοθήκη Χανίων*, σελ. 13.

³⁰⁹ Σκουλάς. *Η Δημοτική Βιβλιοθήκη Χανίων*, σελ. 15.

³¹⁰ Σκουλάς. *Η Δημοτική Βιβλιοθήκη Χανίων*, σελ. 16.

³¹¹ Σκουλάς. *Η Δημοτική Βιβλιοθήκη Χανίων*, σελ. 19.

Την ίδια περίοδο ο Επίσκοπος Αγαθάγγελος Ξηρουχάκης, που ήταν πρόεδρος της Διοικητικής Επιτροπείας του Ιστορικού Αρχείου Κρήτης, έθιξε το θέμα της μεταφοράς των βιβλίων της προσωπικής βιβλιοθήκης του Ελ. Βενιζέλου, που φιλοξενούνταν σε καθ' ομολογία ακατάλληλο χώρο του Ιστορικού Αρχείου Κρήτης. Είχαν διασωθεί με προσωπικές ενέργειες του διευθυντή του Ιστορικού Αρχείου Ιωάννη Τωμαδάκη και του τότε δημάρχου Νικολάου Σκουλά. Συγκεκριμένα, στα μέσα Ιουλίου 1941 ο Κυριάκος Μητσοτάκης είχε επισημάνει στον Δήμαρχο ότι μετά την επίταξη της οικίας Ελ. Βενιζέλου από του Γερμανούς υπήρχε κίνδυνος αρπαγής ή καταστροφής της βιβλιοθήκης που αριθμούσε γύρω στους 10.000 τόμους. Μετά από τηλεφωνική παράκληση και αρχική άρνηση του τότε Γενικού Διοικητή Κρήτης Γεωργίου Δασκαλάκη για την παραλαβή των βιβλίων από τον Δήμο Χανίων, λίγες μέρες αργότερα, ο ίδιος, αφού έλαβε τη σύμφωνη γνώμη των Γερμανών που διέμεναν στην οικία, ζήτησε από τον Δήμαρχο να μεριμνήσει για τη διαδικασία της παραλαβής. Με έξοδα του Δήμου, με διάθεση υπαλλήλων και κάρων καθαριότητας, και κάτω από την επίβλεψη του Ιωάννη Τωμαδάκη και άλλων υπαλλήλων του Ιστορικού Αρχείου, τα βιβλία μεταφέρθηκαν προσωρινά σε χώρο του Ιστορικού Αρχείου. Φτιάχτηκαν προθήκες από ξυλεία εγκαταλειμμένου δημαρχείου και δόθηκε χρηματοδότηση από τη Γενική Διοίκηση για την περαιτέρω διαμόρφωση του χώρου φιλοξενίας των βιβλίων της συλλογής του Ελ. Βενιζέλου³¹².

Με αφορμή την έκφραση παραπόνων και από την Έλενα Βενιζέλου για την ακαταλληλότητα του χώρου, εθίχθη το θέμα της έγερσης του πρώτου ορόφου στο μελλοντικό κτήριο του Δημαρχείου και της μεταφοράς της συλλογής εκεί. Μεσολάβησαν οι εκλογές στις 21 Νοεμβρίου 1954, με την απώλεια όμως της δημαρχίας από τον Νικόλαο Σκουλά δεν έγιναν ενέργειες για την εξεύρεση λύσης³¹³.

Με την επανεκλογή του Ν. Σκουλά στις εκλογές του 1959 σε συνεδρίαση του Δημοτικού Συμβουλίου στις 19 Ιουλίου 1960 έγινε δεκτή η πρότασή του (11 θετικές ψήφοι στους 18 ψηφίσαντες), με την απόφαση 470, για έγκριση μελέτης κατασκευής Δημοτικής Βιβλιοθήκης στον πρώτο όροφο, αξίας 1.350.000 δραχμών. Στις 9 Αυγούστου ενέκρινε και η Νομαρχία³¹⁴ με σχετική απόφαση (28920) και στην

³¹² Σκουλάς. *Η Δημοτική Βιβλιοθήκη Χανίων*, σελ. 16-18.

³¹³ Σκουλάς. *Η Δημοτική Βιβλιοθήκη Χανίων*, σελ. 19.

³¹⁴ Όπως έχουμε αναφέρει ξανά, οι Νομαρχίες έλεγχαν τους Δήμους και σε πολλές περιπτώσεις δημιουργούσαν εμπόδια στην υλοποίηση αποφάσεών τους.

προκήρυξη μειοδοτικού διαγωνισμού το έργο ανέλαβε ο Στυλιανός Μουσουράκης. Οι εργασίες ξεκίνησαν και με την 33732/21-9-1960, σύμφωνη απόφαση και της Νομαρχίας³¹⁵. Το συνολικό κόστος για τη Δημοτική Βιβλιοθήκη υπολογίστηκε στο 1.000.000 δραχμές, σε συνολικό προϋπολογισμό του Δήμου από 13.000.000 έως 15.000.000 δρχ. ετησίως³¹⁶. Εντούτοις η Βιβλιοθήκη ασφυκτιούσε, σύντομα οι συνθήκες για ερευνητές και εργαζόμενους ήταν πολύ δύσκολες, γιατί εκτός από τα βιβλία υπήρχαν και πίνακες ζωγραφικής που κινδύνευαν να καταστραφούν από την έλλειψη χώρου. Επίσης, είχε ήδη υπογραφεί από το 1957 και επίσημα η δωρεά της συλλογής του Ελ. Βενιζέλου από τη σύζυγό του Έλενα³¹⁷ προς τον Δήμο Χανίων και έπρεπε να μεταφερθεί σε δικό της χώρο που θα πληρούσε τις κατάλληλες προϋποθέσεις.

Η νέα Βιβλιοθήκη – Πινακοθήκη κατέλαβε χώρο 800 τ.μ. και γρήγορα αγκαλιάστηκε από τους Χανιώτες μαθητές και σπουδαστές, καθώς και από ερευνητές Έλληνες και ξένους. Το αναγνωστήριο ήταν πάντα γεμάτο και η συλλογή συνεχώς εμπλουτιζόταν με βιβλία, αλλά και με δωρεές ολόκληρων συλλογών, όπως του πρέσβη Βασιλείου Παπαδάκη με 5.800 περίπου τόμους, του ιατροφιλόσοφου Γρηγορίου Γεωργουδάκη, του Επισκόπου Κυδωνίας και Αποκορώνου Αγαθάγγελου Ξηρουχάκη και του Γιάννη Χιωτάκη, που αποτελούν ξεχωριστές συλλογές μέχρι σήμερα. Πολλές άλλες ακόμα συλλογές, όπως τα βιβλία του «Χρυσόστομου», του Λεωνίδα Μανωλικάκη, του Εμμανουήλ Κουβαριτάκη, του Ιωάννη Καντάρα, του Αντωνίου Μαρή, της Θάλειας Καλλιγιάννη, της βιβλιοθήκης του Μάλμου, των Γεωργίου και Αθηνάς Σταυρουλάκη, ενσωματώθηκαν με την κύρια συλλογή της Βιβλιοθήκης³¹⁸.

Ένας από τους πρωτεργάτες της Δημοτικής Βιβλιοθήκης ήταν ο Μιχάλης Γρηγοράκης ο οποίος διορίστηκε το 1962 κι έμεινε μέχρι το 1988 που συνταξιοδοτήθηκε, με ένα μικρό κενό απομάκρυνσής του την περίοδο της Δικτατορίας λόγω φρονημάτων. Ήταν εκείνος που δημιούργησε και οργάνωσε το πολύτιμο αρχείο της Βιβλιοθήκης, το οποίο αποτελείται από προκηρύξεις της γερμανικής κατοχής, από έγγραφα, χειρόγραφα, φωτογραφίες, αφίσες, λαογραφικά αντικείμενα, άρθρα εφημερίδων. Το αρχείο ενημερώνεται μέχρι και σήμερα και υπάρχουν εκατοντάδες φάκελοι σε θέματα που

³¹⁵ Σκουλάς. *Η Δημοτική Βιβλιοθήκη Χανίων*, σελ. 20-21.

³¹⁶ Σκουλάς. *Η Δημοτική Βιβλιοθήκη Χανίων*, σελ. 50.

³¹⁷ Ο Νικόλαος Σκουλάς, βρισκόταν σε επικοινωνία μαζί της χρόνια πριν και είχε και η ίδια εκφράσει την ανησυχία της για την ακαταλληλότητα του χώρου που φυλασσόταν στο Ιστορικό Αρχείο Κρήτης.

³¹⁸ Εν Χανίοις (2008), Χαιρετισμός Βιρβιδάκη Κυριάκου, *Δημοτική Βιβλιοθήκη Χανίων*, σελ. 262.

αφορούν κυρίως στην Κρήτη και στα Χανιά και είναι διαθέσιμοι προς χρήση εντός του χώρου της Βιβλιοθήκης. Ο Μιχάλης προσέφερε τις υπηρεσίες του μέχρι τις τελευταίες μέρες της ζωής του το 2008, συμπληρώνοντας τα αρχεία με νέο υλικό, εμπλουτίζοντας τη συλλογή με 16 δικά του βιβλία, δίνοντας τις συμβουλές του και μεταφέροντας τις πολύτιμες γνώσεις του στο προσωπικό και σε όποιον άλλο ερευνητή τις χρειαζόταν.

Το 1987 δημιουργήθηκε η Παιδική & Εφηβική Βιβλιοθήκη μέσα στον Δημοτικό Κήπο, που λειτούργησε υπό την «ομπρέλα» της Δημοτικής Βιβλιοθήκης. Εν τω μεταξύ είχε δημιουργηθεί η σχολή Βιβλιοθηκονομίας και όλο το προσωπικό των Βιβλιοθηκών ήταν απόφοιτοι αυτής της σχολής. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα και οι δύο βιβλιοθήκες να οργανωθούν άρτια βιβλιοθηκονομικά και το υλικό τους να ταξινομηθεί σύμφωνα με το δεκαδικό σύστημα ταξινόμησης Dewey και τους αγγλοαμερικάνικους κώδικες καταλογογράφησης. Αργότερα τα βιβλία και τα περιοδικά καταχωρήθηκαν ηλεκτρονικά στο βιβλιοθηκονομικό πρόγραμμα ABEKT, και σήμερα ακολουθώντας όλες τις αναβαθμίσεις που έχουν γίνει, είναι σε online σύνδεση προσβάσιμο στους χρήστες όλων των παραρτημάτων.

Όταν δημιουργήθηκε η Δημοτική Πινακοθήκη το 2002, οι πίνακες που βρίσκονταν στη Δημοτική Βιβλιοθήκη μεταφέρθηκαν άμεσα εκεί κι έτσι ελευθερώθηκε χώρος που αξιοποιήθηκε αμέσως, ενώ τα έργα βρέθηκαν σε ένα πιο ασφαλές και κατάλληλο για την φύλαξη και αξιοποίησή τους, περιβάλλον.

Το 2008, η συλλογή της Δημοτικής Βιβλιοθήκης είχε φτάσει στους 62.000 τόμους βιβλίων, στους 7.000 τόμους περιοδικών, 1.000 τόμους εφημερίδων, 3.000 τεμαχίων οπτικοακουστικού υλικού, και μεγάλου αριθμού φωτογραφιών, αφισών, χαρτών και αρχειακού υλικού³¹⁹. Ο χώρος του αναγνωστηρίου, στον οποίο από το 1962 δεν είχε γίνει καμία παρέμβαση, χρειαζόταν επείγοντως ανακαίνιση και αναμόρφωση. Ο Δήμος Χανίων διέθεσε 12.000 ευρώ για το σκοπό αυτό και νέες βιβλιοθήκες τοποθετήθηκαν περιμετρικά στο αναγνωστήριο, όπως και εκθετήρια για τα καινούριες εκδόσεις και ειδικά έπιπλα για το οπτικοακουστικό υλικό. Οι θέσεις μελέτης λιγόστεψαν, γιατί η απόλυτη ησυχία για διάβασμα δεν αποτελούσε πια πρώτη προτεραιότητα σε μια βιβλιοθήκη, αλλά και γιατί τα κλειστά βιβλιοστάσια έπρεπε να αποσυμφορηθούν και οι αναγνώστες να έχουν πιο άμεση πρόσβαση στα βιβλία.

---

³¹⁹ Εν Χανίοις (2008), *Δημοτική Βιβλιοθήκη Χανίων*, σελ. 261.

Το 2009 ξεκίνησε η ανακαίνιση του χώρου της Βιβλιοθήκης Βενιζέλου και η ψηφιοποίηση του υλικού της, που εκτός από τα βιβλία της προσωπικής του συλλογής, περιλαμβάνει 378 τίτλους περιοδικών, την Εφημερίδα της Κυβερνήσεως από το 1833, δικόγραφα από την εποχή της δικηγορίας του και σπάνια χειρόγραφα. Τα εγκαίνια του νέου χώρου, που είναι επισκέψιμος και προσβάσιμος σε ερευνητές, αναγνώστες και μαθητές, έγιναν την Κυριακή 1^η Δεκεμβρίου 2013 παρουσία του υπουργού Διοικητικής Μεταρρύθμισης και Ηλεκτρονικής Διακυβέρνησης Κυριάκου Μητσοτάκη, στα πλαίσια των επετειακών εκδηλώσεων που έγιναν στα Χανιά με αφορμή τα 100 χρόνια από την Ένωση της Κρήτης με την Ελλάδα.

Το 2011 με την εφαρμογή του προγράμματος «Καλλικράτης» και τις συνενώσεις των Δήμων, προσαρτήθηκε στη Δημοτική Βιβλιοθήκη και η Παιδική-Εφηβική Βιβλιοθήκη της Σούδας, που απασχολεί ένα βιβλιοθηκονόμο. Την ίδια χρονιά ξεκίνησε να λειτουργεί Κινητή Βιβλιοθήκη με την ευθύνη του προσωπικού της Βιβλιοθήκης και με επισκέψεις σε απομακρυσμένα σχολεία του διευρυμένου Δήμου. Από το 2019, λόγω παλαιότητας του αυτοκινήτου και λόγω των μέτρων του Covid-19, σταμάτησε να λειτουργεί. Ευχή και στόχος του Δήμου και των Βιβλιοθηκών είναι η επαναλειτουργία της, με την απόκτηση νέου αυτοκινήτου και την πρόσληψη προσωπικού (οδηγού και υπαλλήλου).

Φτάνοντας στο 2011 ο χώρος του αναγνωστηρίου εκσυγχρονίστηκε πλήρως με χρηματοδότηση από το Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος, καθώς η Δημοτική Βιβλιοθήκη Χανίων επιλέχτηκε ανάμεσα στις 9 πιο ζωντανές και δραστήριες βιβλιοθήκες της Ελλάδας. Δημιουργήθηκε το Media Lab που περιλαμβάνει: music studio για ηχογραφήσεις, χώρους χαλάρωσης, 6 σύγχρονους υπολογιστές για τους αναγνώστες, βιβλιοθήκες, τηλεόραση, προτζέκτορα και μία βιβλιοθήκη με 200 περίπου βιβλία διαφόρων κατηγοριών. Το Ίδρυμα πρότεινε μία σειρά δράσεις για τα επόμενα χρόνια, σε συνεργασία με την Εθνική Βιβλιοθήκη, όπως την «Καλοκαιρινή εκστρατεία Ανάγνωσης και Δημιουργικότητας» και εκπαίδευσε το προσωπικό της διοργανώνοντας σεμινάρια. Η εξωστρέφεια της Βιβλιοθήκης που ήδη υπήρχε, καθώς διοργάνωνε εκδηλώσεις, προσκλήσεις συγγραφέων, παρουσιάσεις βιβλίων, επιμορφωτικά σεμινάρια κ.α., και με τους εθελοντές που «αγκάλιασαν» αυτές τις δράσεις, την έκαναν να είναι περισσότερο από ποτέ ανθρωποκεντρική και ν' αποτελεί ένα ζωντανό οργανισμό για την πόλη των Χανίων.

Το 2013 ενσωματώθηκε στη Βιβλιοθήκη και η Παιδική-Εφηβική βιβλιοθήκη του Σταλού, που δημιουργήθηκε ένα χρόνο πριν και παρά το ότι λειτουργεί μέχρι σήμερα με εθελόντρια, κάνει δράσεις και συμμετέχει σε εκπαιδευτικά προγράμματα όπως κι οι υπόλοιπες βιβλιοθήκες.

Τα τελευταία δέκα χρόνια περίπου στην Κεντρική Βιβλιοθήκη λειτουργούν δύο λέσχες ανάγνωσης, που τα μέλη της συναντιούνται μία φορά το μήνα και συζητούν για ένα προεπιλεγμένο βιβλίο που έχουν διαβάσει.

Το 2017, μετά από 30 περίπου χρόνια λειτουργίας της Παιδικής και Εφηβικής Βιβλιοθήκης, ήρθε και η σειρά της να ανακαινισθεί πλήρως, με δαπάνη του Δήμου Χανίων και να παραδοθεί στο κοινό της ανανεωμένη και αναβαθμισμένη.

Ταυτόχρονα ξεκίνησε η ψηφιοποίηση και τεκμηρίωση μέρους υλικού της Βιβλιοθήκης σε συνεργασία με το Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών και Μελετών «Ελευθέριος Βενιζέλος», στο πλαίσιο του προγράμματος, «Ψηφιακές διαδρομές στην Κρήτη του Ελ. Βενιζέλου», το οποίο εντάχθηκε στο Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Κρήτη 2014-2020» και συγχρηματοδοτήθηκε από την Ευρωπαϊκή Ένωση - Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΤΠΑ) κι από εθνικούς πόρους. Περιλαμβάνει βιβλία, δικογραφίες, έγγραφα, σχέδια, χάρτες, φωτογραφίες της Βιβλιοθήκης του Ελ. Βενιζέλου καθώς και τα Πρακτικά του Δημοτικού Συμβουλίου Χανίων από το 1898 μέχρι το 1936³²⁰, που απεβίωσε ο Ελ. Βενιζέλος.

Με επαρκή χρηματοδότηση από τον Δήμο Χανίων, η Βιβλιοθήκη εμπλουτίζεται συνέχεια με νέες εκδόσεις βιβλίων, εφημερίδων και περιοδικών και το αναγνωστικό κοινό συνεχώς μεγαλώνει. Σήμερα, αριθμεί περίπου 90.000 τόμους βιβλίων, που προέρχονται τόσο από αγορές όσο και από μεγάλο αριθμό δωρεών, σε τέτοιο βαθμό ώστε από τις δωρεές να ενισχύει και τις βιβλιοθήκες άλλων οργανισμών και ιδρυμάτων, (όπως τις φυλακές της Αγιάς) αλλά και τις ανταλλακτικές βιβλιοθήκες του Δήμου Χανίων. Καθημερινά την επισκέπτονται πάνω από 50 πολίτες για διάβασμα, για έρευνα, για χρήση του διαδικτύου και για δανεισμό βιβλίων που ανέρχονται στους 70 με 180 τίτλους. Η περίοδος της κρίσης έφερε ακόμα περισσότερους ανθρώπους στις βιβλιοθήκες, λόγω ανεργίας ή λόγω αδυναμίας αγοράς βιβλίων. Η χρήση των

---

³²⁰ Ιστοσελίδα Δημοτικής Βιβλιοθήκης Χανίων, Ψηφιακή Βιβλιοθήκη: <https://tinyurl.com/4kf79x22>

υπολογιστών, του διαδικτύου, η απόλαυση δροσιάς το καλοκαίρι ή ζέστης το χειμώνα, το διάβασμα της καθημερινής εφημερίδας, που για πολλούς ανθρώπους δυστυχώς δεν είναι δεδομένα, «αγκαλιάζονται» κάθε μέρα στη Βιβλιοθήκη. Σχεδόν καθημερινές είναι και οι διδακτικές επισκέψεις σχολείων όλων των βαθμίδων και στις τέσσερις βιβλιοθήκες, κατά τη διάρκεια του σχολικού έτους. Τόσο η Κεντρική βιβλιοθήκη όσο και η Παιδική-Εφηβική του Κήπου λειτουργούν 6 ημέρες την εβδομάδα και δύο απογεύματα, αλλά οι πολίτες και κυρίως οι μαθητές και οι φοιτητές εκφράζουν εδώ και χρόνια την επιθυμία της διεύρυνσης του ωραρίου.

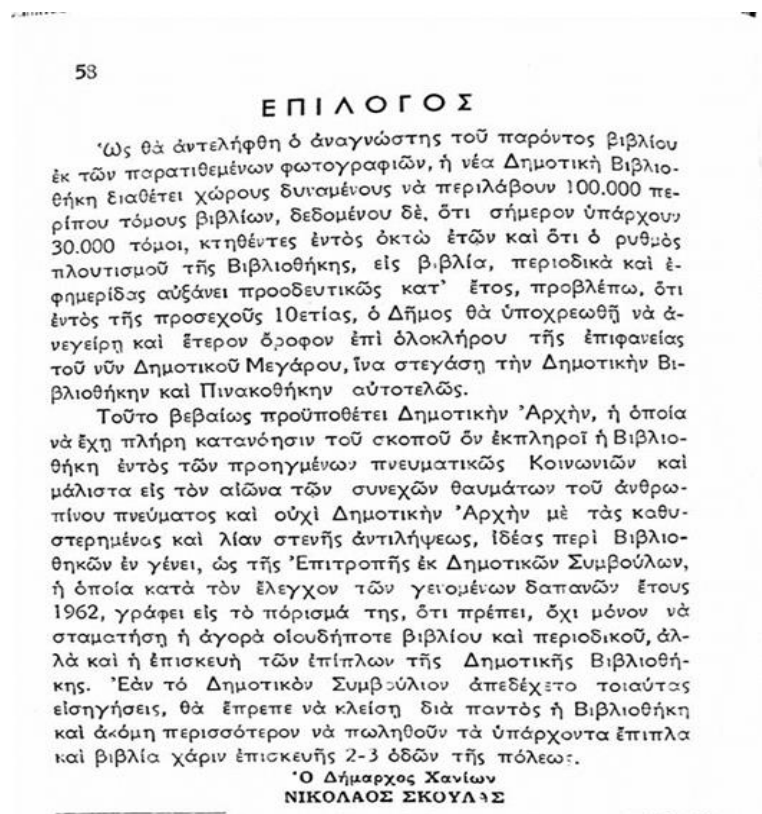

Εικόνα 41: Η Δημοτική Βιβλιοθήκη όπως είναι σήμερα

(Φωτογραφία Αντωνακάκη Χρυσή)

Δύο μεγάλα προβλήματα ταλανίζουν όλες τις βιβλιοθήκες του Δήμου την τελευταία κυρίως δεκαετία. Το ένα είναι το πρόβλημα του χώρου, που δυστυχώς υπάρχει σε όλες και δημιουργεί σοβαρή δυσκολία στην ενσωμάτωση νέων τίτλων αλλά και στη χρήση των υπάρχοντων. Στην Κεντρική κάθε χρόνο προστίθενται 2.000 περίπου νέοι τίτλοι, ωστόσο οι χώροι των βιβλιοστασιών έχουν φτάσει σε εντελώς οριακά σημεία δυσκολίας τακτοποίησης του υλικού αλλά και επικινδυνότητας λόγω ύψους. Η ακόμα άρτια εξυπηρέτηση των αναγνωστών οφείλεται καθαρά στις φιλότιμες προσπάθειες των βιβλιοθηκονόμων να διατηρήσουν το υψηλό επίπεδο λειτουργίας των βιβλιοθηκών.

Το δεύτερο έχει να κάνει με την υποστελέχωση του προσωπικού και αφορά πολλές ακόμα υπηρεσίες του Δήμου. Σήμερα στις τέσσερις βιβλιοθήκες εργάζονται 9 μόνιμοι υπάλληλοι και μία εθελόντρια. Προσλήψεις μόνιμου προσωπικού έχουν να γίνουν πάνω από 15 χρόνια, ενώ έχουν υπάρξει ήδη συνταξιοδοτήσεις και μετακινήσεις και για τα επόμενα χρόνια επίκειται η συνταξιοδότηση τουλάχιστον ακόμα τριών υπαλλήλων. Η ανάγκη στελέχωσης με επιπλέον προσωπικό λοιπόν, λόγω συνταξιοδοτήσεων, αλλά και εξαιτίας των αυξημένων απαιτήσεων, της ανάγκης διεύρυνσης του ωραρίου και της λειτουργίας του νέου κτηρίου που θα παραδοθεί μέσα στην επόμενη τριετία, είναι επιβεβλημένη πιο πολύ από ποτέ³²¹.

322

Παρατίθεται ο επίλογος του Νικολάου Σκουλά, στο βιβλίο του το 1962, για τη Δημοτική Βιβλιοθήκη Χανίων, μετά την ολοκλήρωση του κτηρίου των 800 τ.μ., καθώς σε κάποια σημεία του είναι πολύ επίκαιρος.

³²¹ Η λεπτομερής περιγραφή των Βιβλιοθηκών έγινε από τη συγγραφέα της διπλωματικής, καθώς εργάζεται 28 χρόνια ως βιβλιοθηκονόμος στην Κεντρική Βιβλιοθήκη.

³²² Σκουλάς. *Η Δημοτική Βιβλιοθήκη Χανίων*, σελ. 58.

5.2.1 Νέο κτήριο για τη στέγαση μέρους της Δημοτικής Βιβλιοθήκης Χανίων

Το 2015 ο Δήμος Χανίων αγόρασε το ακίνητο που βρίσκεται στη συμβολή των οδών Τζανακάκη 86 και Ερωτόκριτου, προκειμένου να στεγάσει ένα μέρος της Δημοτικής Βιβλιοθήκης. Η αγορά του ακινήτου χρηματοδοτήθηκε με ιδίους πόρους του Δήμου και από το Πράσινο Ταμείο μέσω του Προγράμματος «Απόκτηση και διαμόρφωση ελεύθερων Κοινόχρηστων Χώρων και Διατηρητέων μνημείων στις πόλεις 2014». Το κτίσμα, σύμφωνα με τις υπ' αρ. 1120/2014 και 830/2017 αποφάσεις του Δημοτικού Συμβουλίου Χανίων, θα λειτουργήσει ως Βιβλιοθήκη μετά την αποκατάστασή του και θα χρηματοδοτηθεί από το ΕΣΠΑ 2014-2020, από το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Ανταγωνιστικότητα και Καινοτομία»³²³.

Εικόνα 42: Η πρόσοψη του κτηρίου επί της Τζανακάκη που θα στεγάσει μέρος της Δημοτικής Βιβλιοθήκης Χανίων

(Πηγή: Τεχνική Υπηρεσία Δήμου Χανίων: Τεύχος Τεχνικών Δεδομένων Μελέτης, σελ. 4)

Το κτήριο κατασκευάστηκε το 1914 από τον μηχανικό Μιχάλη Σαββάκη και ήταν το σπίτι και το γραφείο του βουλευτή Γεωργίου Πανηγυράκη. Κατά τη γερμανική κατοχή βομβαρδίστηκε, ωστόσο χρησιμοποιήθηκε από τους Γερμανούς σαν αναρρωτήριο. Χαρακτηρίστηκε ως διατηρητέο με την απόφαση 1880/196/15-1-1990 απόφαση Υπουργού ΠΕΧΩΔΕ. Αποτελείται από τρεις ορόφους (υπόγειο, ισόγειο, πρώτο)

³²³ Μελέτη Τεχνικής Υπηρεσίας Δήμου Χανίων για την «Αποκατάσταση διατηρητέου Νεοκλασικού Κτιρίου και του Δήμου Χανίων για λειτουργία Δημοτικής Βιβλιοθήκης, σελ. 2.

συνολικού εμβαδού 661,40 τ.μ., με περιβάλλοντα χώρο 366,82 τ.μ. και συνολικό οικόπεδο 587,23 τ.μ. Είναι ασκεπές και έχει υποστεί πολλές βλάβες στο εσωτερικό του λόγω της χρόνιας εγκατάλειψης³²⁴.

Εικόνα 43: Το κτήριο της Βιβλιοθήκης, όπως προβλέπεται να γίνει εξωτερικά

(Πηγή: Τεχνική Υπηρεσία Δήμου Χανίων: Τεύχος Τεχνικών Δεδομένων Μελέτης, σελ. 4)

Από το 2020 έχει εκπονηθεί μελέτη με τίτλο: «Εκπόνηση μελετών για την αποκατάσταση διατηρητέου νεοκλασικού κτιρίου του Δήμου Χανίων για λειτουργία Δημοτικής Βιβλιοθήκης», με την ελπίδα να οριστικοποιηθεί σύντομα και να ξεκινήσει το έργο.

5.3 Δημοτικός Κήπος – Καφενείο – Κινηματογράφος – Ρολόι

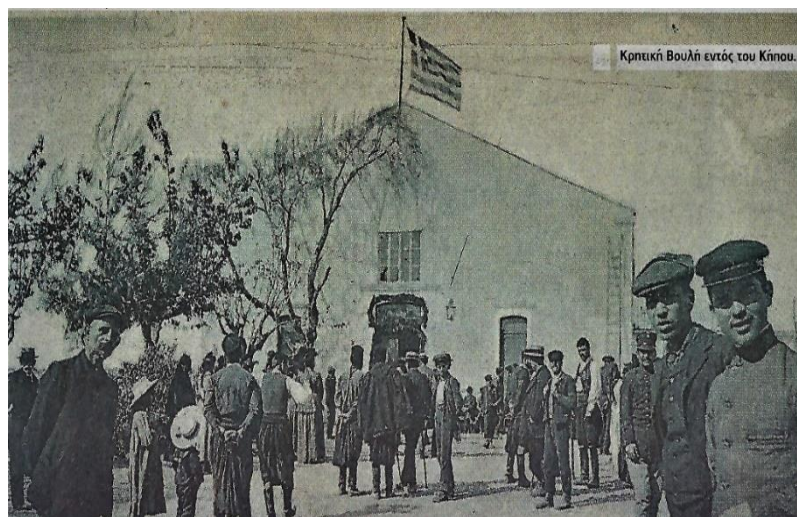
Γύρω στο 1870, η ανάγκη ύπαρξης ενός ελεύθερου χώρου για περίπατο και αναψυχή οδήγησε στη δημιουργία του Δημοτικού Κήπου, με τη δωρεά της έκτασης από τον Ρεούφ Πασά³²⁵ στον Δήμο Χανίων. Τη διαμόρφωση την επιμελήθηκε ο ίδιος και σε μία έκταση 20 στρεμμάτων περίπου, σε επίπεδο ψηλότερο του γύρω χώρου φυτεύτηκαν αειθαλή δέντρα και διάφορα λουλούδια, χαράχτηκαν δρόμοι σύμφωνα με τα ευρωπαϊκά κηποτεχνικά πρότυπα και στρώθηκαν με χοντρή άμμο³²⁶. Η έκταση

³²⁴ Μελέτη Τεχνικής Υπηρεσίας Δήμου Χανίων για την «Αποκατάσταση διατηρητέου Νεοκλασικού Κτιρίου και του Δήμου Χανίων για λειτουργία Δημοτικής Βιβλιοθήκης, σελ. 2.

³²⁵ Ο Ρεούφ Πασάς διετέλεσε Γενικός Διοικητής Κρήτης από τον Ιανουάριο μέχρι τον Οκτώβριο του 1871 και από το Αύγουστο του 1873 μέχρι το Μάρτιο του 1875. Έκανε πολυέξοδα έργα και γι' αυτό η Τουρκική Κυβέρνηση τον ανακάλεσε στην Κωνσταντινούπολη.

³²⁶ Κλάδου-Μπλέτσα, *Τα Χανιά έξω από τα τείχη*, σελ. 46-48.

περιλάμβανε κι ένα καλαίσθητο κιάσκι με πέργκολες και κολώνες, που στο τελείωμα τους είχαν σχήμα άρπας. Είναι το μικρό καφενείο του Κήπου, που ξεκίνησε να λειτουργεί τότε και αποτελεί το πρώτο κοινωφελές έργο που έγινε έξω από τα τείχη της παλιάς πόλης³²⁷.

Εικόνα 44: Η Κρητική Βουλή μέσα στο Δημοτικό Κήπο

(Πηγή: Χανιώτικα Νέα, Σημανδηράκη, 19/3/2021)

Το 1898, ο Σακίρ Πασάς³²⁸ έχτισε στη βορειοδυτική πλευρά του Κήπου (στον χώρο που βρίσκεται σήμερα η στρατιωτική λέσχη), μία αίθουσα που χρησιμοποιήθηκε σαν θέατρο, κυβερνητικό τυπογραφείο, αίθουσα χορών, αλλά κυρίως σαν έδρα της Κρητικής Βουλής³²⁹. Το 1911 η στέγη του ξαφνικά κατέρρευσε, χωρίς ευτυχώς να τραυματιστεί κανείς, και αργότερα το κτήριο κατεδαφίστηκε.

Ο Κήπος έζησε μεγάλες στιγμές δόξας, αφού ήδη από το 1900 εκεί οργανώθηκε η Α' Διεθνής Έκθεση των Χανίων, στην οποία συμμετείχαν 701 εκθέτες από την Κρήτη, την Ελλάδα και το εξωτερικό. Εκτός αυτού, ήταν σημείο συνάντησης για τους εκπροσώπους και αξιωματούχους των Μεγάλων Δυνάμεων, καθώς εκεί έπαιζε άλλοτε η μουσική των ευρωπαϊκών στρατευμάτων και άλλοτε η μπάντα της Χωροφυλακής. Γενικά φιλοξενούσε ποικίλα πολιτιστικά δρώμενα³³⁰.

Αρχές Ιανουαρίου του 1900, όταν το καφενείο το διαχειρίζονταν οι γνωστοί Χανιώτες έμποροι και επιχειρηματίες Κωνσταντίνος Μανωλικάκης και Δημήτρης Σαββάκης,

³²⁷ Η ιστορία του Καφέ "Κήπος", <https://kiposcafe.gr/history/>

³²⁸ Γενικός Διοικητής Κρήτης για το διάστημα 1889-1890.

³²⁹ Στην Κρητική Βουλή συμμετείχαν Κρήτες και μουσουλμάνοι βουλευτές.

³³⁰ Σημανδηράκη, Δημοτικός Κήπος Χανίων και ιστορικό καφέ-Μια ιστορία 150 χρόνων που συνεχίζεται... Χανιώτικα Νέα, 19 Μαρτίου 2021, φ. 16.317, σελ. 26-32.

παίχτηκε εκεί ο πρώτος κινητός κινηματογράφος. Ακολούθησαν κι άλλες παραστάσεις τα επόμενα χρόνια. Το Πάσχα του 1905 οι παραπάνω αποφάσισαν να δημιουργήσουν τον πρώτο δικό τους θερινό κινηματογράφο, στα δυτικά του παλιού μικρού καφεeneίου³³¹.

Το 1911 ο Χαράλαμπος Σπανδάγος, επιχειρηματίας από το Ρέθυμνο, ήρθε στα Χανιά και υπενοικίασε το δικαίωμα εκμετάλλευσης του κινηματογράφου. Ήταν ο πρώτος Έλληνας κινηματογραφιστής, ο οποίος έστησε έναν καινούριο κινηματογράφο στη βορειοανατολική πλευρά του Δημοτικού Κήπου³³², όπου βρίσκεται και σήμερα. Στη συνέχεια πήρε και τη διαχείριση του καφεeneίου, μέχρι το 1935, και το λειτουργούσε σαν θερινό μουσικό καφεeneίο. Διαμορφώνοντας το χώρο με λινάτσες, στη δυτική πλευρά του είχε δημιουργήσει μία θεατρική σκηνή, στην οποία παρουσίαζε νούμερα από την Ελλάδα και το εξωτερικό³³³.

Τον χειμώνα του 1918 ο Δήμος ανέθεσε στον γεωπόνο και δενδροκόμο του Αγροκηπίου Κωνσταντίνο Σπάη την ανακαίνιση του Κήπου. Ξεριζώθηκαν τα γερασμένα δέντρα και φυτεύτηκαν νέα, διαμορφώθηκαν νέα δρομάκια και παρτέρια³³⁴.

Το 1924 στη βορειοανατολική γωνία του Δημοτικού Κήπου ξεκίνησε να χτίζεται το Ρολόι, το οποίο ολοκληρώθηκε το 1927. Το πρωτότυπο σχέδιο έχει την υπογραφή του μηχανικού Δημήτρη Κολλάρου, του αρχιτέκτονα Ιωάννη Συρίχα, οι επιβλέποντες της βάσης ήταν ο μηχανικός Κωνσταντίνος Γιαννακάκης και της στήλης ο Αναστάσιος Λογοθέτης. Για το χτίσιμό του χρησιμοποιήθηκαν καντουνάδες από τα λατομεία της Χαλέπας και των Λενταριανών και ποταμίσια άμμος από τον Κερίτη. Το συνολικό κόστος του ανήλθε στις 99.000 δρχ.³³⁵.

Οι επόμενοι επιχειρηματίες που ανέλαβαν τη διαχείριση του καφεeneίου και του κινηματογράφου ήταν τα αδέρφια Ανδρέας και Δημήτρης Χατζηδάκης, οι οποίοι πρότειναν στον τότε δήμαρχο Ιωάννη Μουντάκη να κατεδαφίσουν το καφεeneίο και να χτίσουν στη θέση του ένα μεγαλύτερο με δικά τους έξοδα και αντάλλαγμα να μην πληρώνουν ενοίκιο για 20 χρόνια. Η πρόταση έγινε δεκτή κι έτσι το 1935 ξεκίνησε να χτίζεται το καφεeneίο, το οποίο ολοκληρώθηκε το 1938 με τη σημερινή του μορφή. Ο

³³¹ Φθενάκης, *Σινέ Σαντάν*, τόμος Α', σελ. 14.

³³² Φθενάκης, *Σινέ Σαντάν*, τόμος Α', σελ. 23.

³³³ Φθενάκης, *Σινέ Σαντάν*, τόμος Α', σελ. 70.

³³⁴ Κλάδου-Μπλέτσα, *Τα Χανιά έξω από τα τείχη*, σελ. 47.

³³⁵ Κλάδου-Μπλέτσα, *Τα Χανιά έξω από τα τείχη*, σελ. 46-48.

Ανδρέας δούλεψε στο Παρίσι κι έστελνε τα χρήματα, ενώ την επίβλεψη της κατασκευής τα τρία χρόνια που διήρκεσε είχε αναλάβει εξ ολοκλήρου ο Δημήτρης. Μετά την επιστροφή του Ανδρέα με τη Γαλλίδα σύζυγό του Μαρί Μετζί Χατζηδάκη (1938), λόγω διαφωνιών ο Δημήτρης αποχώρησε και ανέλαβαν τη διαχείριση ο Ανδρέας και η Μαρί³³⁶.

Το καφενείο λειτουργούσε καθημερινά σαν εστιατόριο αξιωματικών. Κατά τη διάρκεια της γερμανικής κατοχής το επίταξαν οι Γερμανοί, αλλά οι ίδιοι παρέμειναν υπάλληλοι και ξαναήρθε στα χέρια τους αμέσως μετά³³⁷.

Μεταπολεμικά ο Κήπος γνώρισε τη μεγαλύτερη του άνθηση. Το καφενείο μετατράπηκε σε Κέντρο – Μουσικό Καφενείο. Από εκεί πέρασαν πολλοί γνωστοί Έλληνες τραγουδιστές, ταχυδακτυλουργοί, μάγοι, κωμικοί, κ.α³³⁸. Αργότερα, πέρα από τον ψυχαγωγικό του χαρακτήρα, απέκτησε πνευματικό και πολιτιστικό ρόλο. Ο νεότερος και πιο μορφωμένος αδελφός Πέτρος Χατζηδάκης διοργάνωνε φιλολογικές συναντήσεις με τους διανοούμενους των Χανίων, όπως τα μέλη του Φιλολογικού Συλλόγου «Χρυσόστομος», του Συλλόγου Φύλων και Γραμμάτων και Τεχνών, του Λυκείου Ελληνίδων κ.α.³³⁹ Μετά τον θάνατο του Ανδρέα το 1966 η Μαρί με τον Πέτρο κράτησαν την επιχείρηση μέχρι το 1968, οπότε και την παρέδωσαν στον σερβιτόρο και συνεργάτη τους, Γεράσιμο Μπονάνο³⁴⁰⁻³⁴¹. Ο ίδιος κράτησε τη διαχείριση του καφενείου από το 1968 μέχρι το 1988, που την ανέλαβε ο Βασίλης Σταθάκης και τη διατηρεί μέχρι σήμερα³⁴².

Όσον αφορά στον κινηματογράφο, ο Ανδρέας τον είχε υπενοικιάσει στον Κωνσταντίνο Βενιανάκη από το 1947 μέχρι το 1960 περίπου, μετά τον ανέλαβε ο Γεράσιμος Μπονάνος μέχρι το 1968, οπότε έληξε και επίσημα η 20ετής σύμβαση των Χατζηδάκηδων για το καφενείο και τον κινηματογράφο³⁴³. Στη συνέχεια, με διαγωνισμό που προκηρύχθηκε τον πήραν οι επιχειρηματίες αδελφοί Πολάκη, που

³³⁶ Φθενάκης, *Σινέ Σαντάν*, τόμος Α', σελ. 60.

³³⁷ Φθενάκης, *Σινέ Σαντάν*, τόμος Α', σελ. 73.

³³⁸ Φθενάκης, *Σινέ Σαντάν*, τόμος Α', σελ. 62-63.

³³⁹ Φθενάκης, *Σινέ Σαντάν*, τόμος Α', σελ. 72.

³⁴⁰ Ο πατέρας του ήταν ο κηπουρός του Δήμου Χανίων, Παναγιώτης Μπονάνος. (Σινέ Σαντάν, τόμος Α', σελ. 73).

³⁴¹ Το 1941 που επίταξαν οι Γερμανοί το σπίτι του Ελ. Βενιζέλου για την εγκατάσταση του Διοικητή των αλεξιπτωτιστών στρατηγού Μπρόγιερ, επιτάξανε και τον Γεράσιμο για να περιποιείται τον κήπο του σπιτιού (Σινέ Σαντάν, τόμος Α', σελ. 73-74).

³⁴² Φθενάκης, *Σινέ Σαντάν*, τόμος Α', σελ. 75.

³⁴³ Φθενάκης, *Σινέ Σαντάν*, τόμος Α', σελ. 74.

είχαν την έδρα τους απέναντι από τη νότια πλευρά του Κήπου. Τον άφησαν το 1970 και ξαναπροκηρύχθηκε διαγωνισμός, και για τέσσερα χρόνια συν τρεις ετήσιες παρατάσεις, συνολικά επτά, ξαναήρθε στα χέρια του Γεράσιμου Μπονάνου. Στη συνέχεια επί δημαρχίας Κλωνιζάκη (1979-1982), ο δημοτικός σύμβουλος και πολιτικός μηχανικός Μανώλης Γκαζής εισηγήθηκε στις 6 Μαΐου 1980 στο Δημοτικό Συμβούλιο να αναλάβει ο Δήμος τη διαχείριση του κινηματογράφου κι έτσι ιδρύθηκε ο πρώτος δημοτικός κινηματογράφος σε όλη την Ελλάδα. Η διαχείριση ξεκίνησε από τον ίδιο τον Μανώλη Γκαζή σε συνεργασία με τον πρόεδρο της Κινηματογραφικής Λέσχης Χανίων Λεωνίδα Κακάρογλου³⁴⁴ ο οποίος, παρέμεινε σε αυτή τη θέση για περισσότερο από 20 χρόνια και παράλληλα διοργάνωνε σεμινάρια κινηματογράφου, μουσικές παραστάσεις, κα.³⁴⁵

Το 1986 ο Δήμος Χανίων ανακαίνισε το Καφενείο του Κήπου και στο ισόγειο του κτηρίου έφτιαξε τη Παιδική-Εφηβική Βιβλιοθήκη του Δήμου. Λειτουργεί από τον Φεβρουάριο του 1987, με είσοδο από τη βορεινή πλευρά επί της Ανδρέα Παπανδρέου και αποτελεί άλλο έναν πόλο έλξης μικρών και μεγάλων με την ιδανική της θέση, με την πλούσια συλλογή των βιβλίων της και την πληθώρα των δράσεων που πραγματοποιεί.

Την ίδια περίοδο μέσα στον Κήπο στεγαζόταν και το Τμήμα Περιβάλλοντος και Πρασίνου του Δήμου Χανίων, τα γραφεία του οποίου έφυγαν από εκεί το 2017, συστεγάστηκαν μέχρι το 2019 με την Τεχνική Υπηρεσία του Δήμου και σήμερα βρίσκονται στο Βαμβακόπουλο Χανίων.

Τέλος του 1997 υπογράφηκε σχετική μελέτη ανάπλασης του Δημοτικού Κήπου επί δημαρχίας Γεωργίου Τζανακάκη και υπεύθυνης Πρασίνου του Δήμου Χρύσας Χαριτάκη. Είχε εκπονηθεί από την Επιτροπή Πρασίνου και την Τεχνική Υπηρεσία του Δήμου και προέβλεπε, μεταξύ άλλων, την απομάκρυνση πολλών ζώων³⁴⁶ και την επιστροφή στο φυσικό τους χώρο, καθώς και τη δημιουργία χώρων πρασίνου στη θέση των κλουβιών. Επίσης, τη διαμόρφωση περισσότερων χώρων παιχνιδιού και αναψυχής για τα παιδιά, τη χάραξη νέων δρόμων και την προσθήκη νέων ποικιλιών δέντρων και φυτών. Ακόμα, τη μεταφορά του φυτωρίου του Δήμου στην περιοχή της Μοναχής

---

³⁴⁴ Λεωνίδας Κακάρογλου, βιογραφικό. Biblionet.

<https://biblionet.gr/%CF%80%CF%81%CE%BF%CF%83%CF%89%CF%80%CE%BF/?personid=34389>

³⁴⁵ Φθενάκης, Σινέ Σαντάν, τόμος Α', σελ. 75.

³⁴⁶ Είχαν τοποθετηθεί για πρώτη φορά από το 1965.

Ελιάς, που είχε σαν αποτέλεσμα την απελευθέρωση έκτασης 1.200 τ.μ., προκειμένου να αξιοποιηθεί επίσης σαν χώρος πρασίνου. Την αντικατάσταση του δικτύου φωτισμού, την τοποθέτηση ραμπών για άτομα με ειδικές ανάγκες και τη χρήση ξύλου και πράσινου χρώματος σε όλους τους χώρους. Την τοποθέτηση προτομών ανδρών με σημαντικό ρόλο στα Χανιά σε διάφορα σημεία, όπως του Ιωάννη Κονδυλάκη, του Δωρόθεου Κλωνάρη³⁴⁷, του Σταυριανού Πολέντα ή (Σισανέ)³⁴⁸, του Παύλου Γύπαρη³⁴⁹ και πλακέτας για τη Μάχη της Κρήτης. Στον εξωτερικό χώρο έγιναν ανακατασκευές των πεζοδρομίων και του περιμετρικού τοίχου³⁵⁰ και το 1999, μετά από εργασίες που διήρκησαν λίγο περισσότερο του ενός χρόνου, η ανάπλαση ολοκληρώθηκε³⁵¹.

Όσον αφορά στο Ρολόι του Κήπου, που δεν είχε γίνει καμία ουσιαστική συντήρηση από την κατασκευή του (1927), τον Μάιο του 2008 ο Δήμος Χανίων ανέθεσε την εκπόνηση μελέτης σε σύμπραξη μελετητών, έναντι του ποσού των 41.670 ευρώ. Η μελέτη ολοκληρώθηκε σε σύντομο χρονικό διάστημα κι εστάλη στο Υπουργείο Πολιτισμού για τις απαραίτητες εγκρίσεις. Η εγκεκριμένη μελέτη έφτασε στον Δήμο το 2014 και την ίδια περίοδο τοποθετήθηκαν σκαλωσιές περιμετρικά του, καθώς άρχισαν να πέφτουν πέτρες. Φτάνοντας στο 2016, ενώ η τελική μελέτη είχε ουσιαστικά ολοκληρωθεί, ο ανάδοχος δεν την είχε παραδώσει ακόμα στον Δήμο Χανίων. Αρχές Μαρτίου 2018, με απόφαση του Περιφερειάρχη Κρήτης, το έργο αποκατάστασης του Ρολογιού εντάχθηκε στον Άξονα Προτεραιότητας «Βιώσιμη ανάπτυξη με αναβάθμιση του περιβάλλοντος και αντιμετώπιση των επιπτώσεων της κλιματικής αλλαγής στην Κρήτη», του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Κρήτη». Τον Νοέμβριο του 2018 δημοσιεύθηκε η προκήρυξη του έργου³⁵². Οι εργασίες ξεκίνησαν τον Απρίλιο του

³⁴⁷ Ήταν πρόεδρος της επαναστατικής συνέλευσης Κρητών το 1897.

³⁴⁸ Ήταν Υπαρχηγός της Κεντρικής Επιτροπής της Μεταπολίτευσης Κρήτης 1895-1898.

³⁴⁹ Πήρε μέρος στον Μακεδονικό Αγώνα από το 1904-1909, μετά στον Παγκόσμιο Πόλεμο, υπήρξε συνεργάτης του Βενιζέλου, κ.α.

³⁵⁰ Μελέτη ανάπλασης Δημοτικού Κήπου, Χανιώτικα Νέα, 18 Νοεμβρίου, 1997, φ. 9.051 σελ. 4.

³⁵¹ Κνιθάκης, Τα εγκαίνια του Δημοτικού Κήπου Χανίων, Χανιώτικα Νέα, 8 Ιουνίου 1999, φ. 9.512, σελ. 20.

³⁵² Φουντουλάκη, Μετά από καθυστερήσεις ετών αποκατάσταση για το Ρολόι των Χανίων, Χανιώτικα Νέα, 10 Νοεμβρίου 2018, φ. 15.609, Τοπικά σελ. 7.

2019³⁵³ με ημερομηνία παράδοσης τον Σεπτέμβριο του 2020 και κόστος κατασκευής στο χρηματοδοτούμενο ποσό των 515.000 ευρώ³⁵⁴.

Εικόνα 45: Το Ρολόι του Δημοτικού Κήπου μετά την αποκατάστασή του, όπως είναι σήμερα

(Φωτογραφία: Αντωννακάκη Χρυσή)

---

³⁵³Κώνστας, Μαριδάκης, *Λίφτινγκ πριν τα εκατοστήσει στο Ρολόι του Δημοτικού Κήπου, Χανιώτικα Νέα*, 9 Νοεμβρίου 2019, φ. 15.908, Αφιέρωμα σελ. 4.

³⁵⁴Κώνστας, *Αποκατάσταση για το πληγωμένο Ρολόι του Δημοτικού Κήπου, Χανιώτικα Νέα*, 4 Ιουνίου 2019, φ. 15.775, Τοπικά σελ. 29.

Κουβαλώντας την τεράστια ιστορία του το καφέ «Κήπος» για πάνω από 140 χρόνια και με την αξιοποίηση του στο μέγιστο βαθμό με σειρά δράσεων, όπως βιβλιοπαρουσιάσεις, εκθέσεις, συναυλίες κ.α., από τον διαχειριστή του Βασίλη Σταθάκη, το 2012 αναγνωρίστηκε από το Ιστορικό Αρχείο Κρήτης και το Εμπορικό & Βιομηχανικό Επιμελητήριο Χανίων ως ένα από τα ιστορικά καφέ της Ελλάδας. Έτσι επονομάστηκε σε «Ιστορικό Καφέ Κήπος» και αποτέλεσε τη σπίθα για τη δημιουργία του «Συνδέσμου Ιστορικών Καφέ Ευρώπης»³⁵⁵. Μέσα σε αυτό τα πλαίσιο, στις 12 Αυγούστου 2013, με αφορμή της συμπλήρωσης των 100 χρόνων από την Ένωση της Κρήτης με την Ελλάδα, διοργανώθηκε έκθεση φωτογραφίας για το Δημοτικό Κήπο, με συνδιοργανωτές το Δήμο Χανίων, την ΚΕΠΠΕΔΗΚ-ΚΑΜ και το «Ιστορικό Καφέ Κήπος»³⁵⁶.

Το 2021 κατατέθηκε μελέτη από την Τεχνική Υπηρεσία και την Υπηρεσία Πρασίνου του Δημοτικού Κήπου για νέα ανάπλαση με χρηματοδότηση από το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Κρήτη 2014-2020» 2, με προϋπολογισμό 1.400.000 ευρώ. Οι εργασίες ξεκίνησαν στις 3 Ιανουαρίου 2022 και το κόστος έφτασε στις 840.000 ευρώ, μετά από την έκπτωση που προέκυψε από τη διαδικασία του διαγωνισμού³⁵⁷. Η ανάπλαση *στόχο έχει τη συνολική αντιμετώπιση των προβλημάτων του Δημοτικού Κήπου, τη διεύρυνση των δυνατοτήτων του και τον ανασχεδιασμό λειτουργιών και χρήσεων, ώστε να ενισχυθεί η εικόνα του πράσινου φυσικού καταφύγιου στο κέντρο της πόλης, χωρίς να διαταραχθεί ο ιστορικός του χαρακτήρας. Με ιδιαίτερη έμφαση στην προσβασιμότητα για όλους, στην ασφάλεια των παιδιών, στην ενίσχυση του πρασίνου, αλλά και την αρμονική συνύπαρξη ήρεμου φυσικού περιβάλλοντος με τις υφιστάμενες λειτουργίες αναψυχής, ψυχαγωγίας και εκπαίδευσης*³⁵⁸. Προβλέπει τη διαφύλαξη της ιστορικότητας του Κήπου, την ανάδειξη του Ιστορικού Καφέ και τον εμπλουτισμό των εξωτερικών δραστηριοτήτων της Παιδικής-Εφηβικής Βιβλιοθήκης με την οργάνωση των εξωτερικών χώρων και των υφιστάμενων κτισμάτων, ώστε να γίνονται πιο λειτουργικά. Έγινε οριστική απομάκρυνση των ζώων, με αποτέλεσμα να ελευθερωθούν 1.800 επιπλέον επισκέψιμα

³⁵⁵ Μαριδάκης, *Ο μπαξές που έγινε σημείο αναφοράς κι ένα μοναδικό Καφέ που γράφει ιστορία, Χανιώτικα Νέα-αφιέρωμα*, 5 Απριλίου 2014, φ. 14.219, σελ. 8-10.

³⁵⁶ Σημανδηράκη, *Δημοτικός Κήπος Χανίων και ιστορικό καφέ - Μια ιστορία 150 χρόνων που συνεχίζεται...*, Χανιώτικα Νέα, 19 Μαρτίου 2021, φ. 16.317, σελ. 30.

³⁵⁷ Μαριδάκης, *Από τα έργα ανάπλασης στον Κήπο, ζητούμενο η διαφύλαξη του πρασίνου*, Χανιώτικα Νέα, 17 Δεκεμβρίου 2021, φ. 16.544, Τοπικά σελ. 6.

³⁵⁸ Τεχνική Έκθεση Αρχιτεκτονικής Μελέτης Τεχνικής Υπηρεσίας Δήμου Χανίων «Ανάπλαση Δημοτικού Κήπου Χανίων», (7/2020), σελ. 13.

τετραγωνικά μέτρα, αναδιάρθρωση των χώρων με υποδομές για ΑΜΕΑ, ενώ μελλοντικά θα λειτουργεί εκπαιδευτικό φυτώριο. Επιπλέον θα ενισχυθεί το φυσικό πράσινο του περιβάλλοντος, με καθαρισμούς, νέες φυτεύσεις και οργανωμένο δίκτυο άρδευσης³⁵⁹. Το έργο πρόκειται να παραδοθεί τους πρώτους μήνες του 2023.

5.4 Δημοτικό Νοσοκομείο Χανίων

Το 1857 ο Βελή Πασάς³⁶⁰ δώρισε στην πόλη των Χανίων κτίσμα στο Συντριβάνι, με την προϋπόθεση να λειτουργήσει σαν νοσοκομείο «...*δια την θεραπείαν των εν τη πόλει Χανίων ευρισκομένων ή παρεπιδημούντων ασθενών ανικάνων και πτωχών Μουσουλμάνων και Χριστιανών*». Η λειτουργία του πιθανώς ξεκίνησε το 1860, επί διοικήσεως του Χέκη (Ιατρού) Ισμαήλ Πασά και μέχρι το 1866 εξοπλίστηκε πλήρως με την αποστολή κλινών, φαρμάκων χειρουργικών και άλλων εργαλείων από τη Μεγάλη Πύλη, με τον Σαββάν Βέη³⁶¹. Το Πολιτικό Νοσοκομείο Χανίων, όπως ονομάστηκε, εξυπηρετούσε από κοινού χριστιανούς και μουσουλμάνους, στεγάστηκε σε δύο ορόφους, ήταν δυναμικότητας 30-40 κλινών και την οικονομική ευθύνη και εποπτεία είχε το Αδελφάτο³⁶².

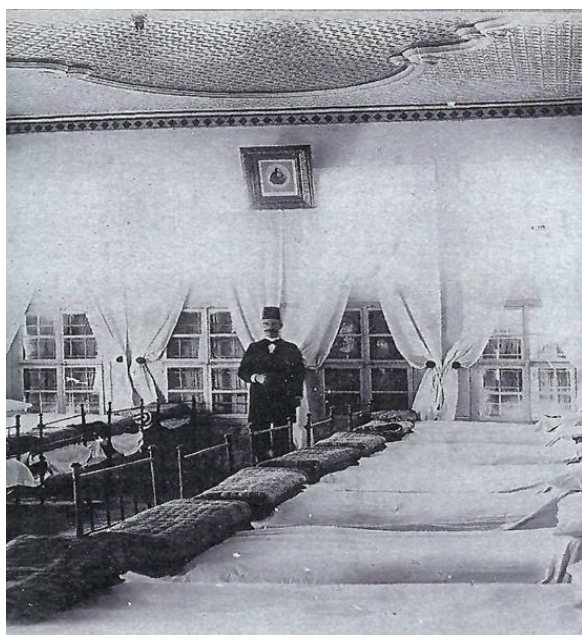
³⁵⁹Με πρόσκληση του Δήμου Χανίων, έγινε επιτόπια αυτοψία από τον καθηγητή-δασολόγο και φυτοπαθολόγο Δρ. Πάνο Τσόπελα, ο οποίος κατέδειξε ποια δέντρα πρέπει να κοπούν λόγω κινδύνων που εγκυμονούν. Ο Δήμαρχος Χανίων διαβεβαίωσε ότι τα δέντρα που αναγκαστικά θα απομακρυνθούν, θα αντικατασταθούν. (Χανιώτικα Νέα, 5 Ιουνίου 2021, φ. 13.681, Τοπικά σελ. 14).

³⁶⁰ Λέγεται ότι ο Αντιβασιλιάς της Αιγύπτου όταν επισκέφτηκε την Κρήτη έδωσε το ποσό των 5.000 λιρών στον Διοικητή Βελή-Πασά, για αγαθοεργείς σκοπούς. Εκείνος έστειλε ένα ποσό στο Ρέθυμνο και με τα υπόλοιπα χρήματα αγόρασε από τον πατέρα του το οικοδόμημα της οδού Χάληδων και Ζαμπελίου και το δώρισε για να φτιαχτεί το νοσοκομείο. (Σιδεράς κ.α., *Στα ερείπια του Παλιού Δημαρχείου-Οδοιπορικό στις αραχνιασμένες και ετοιμόρροπες αίθουσές του, με οδηγούς τρεις καταξιωμένους επιστήμονες της πόλης μας*, Κήρυξ, 22/02/1998, φ. 7.075, σελ. 13).

³⁶¹Ο Σαββάν Βέης ήταν ιατρός της αστυνομίας της Κωνσταντινούπολης. (Πολυχρονίδης, *Δημόσια υγεία, κοινωνική πρόνοια και υγειονομική πολιτική στην Κρητική Πολιτεία*, σελ. 300).

³⁶²Μέχρι το 1888 τα δημοτικά νοσοκομεία δεν είχαν εσωτερικό κανονισμό, παρά τις προσπάθειες του Φωτιάδη Πασά επί διοίκησής του (1879-1886) και διοικούσαν από τα 5μελή Αδελφάτα. (Πολυχρονίδης, *Δημόσια υγεία, κοινωνική πρόνοια και υγειονομική πολιτική στην Κρητική Πολιτεία*, σελ. 303).

Εικόνα 46: Το Δημοτικό Νοσοκομείο Χανίων στη γωνία των οδών Χάληδων και Ζαμπελίου

(Πηγή: περιοδικό Έρεισμα, 2018, τεύχος 43 (4), σελ. 27)

Το 1894 που μεταφέρθηκε το Δημαρχείο στο ίδιο κτήριο, το νοσοκομείο συνέχισε να λειτουργεί υπό την εποπτεία του Αδελφάτου. Πρόεδρος ήταν ο εκάστοτε δήμαρχος και μέλη του, 2 γιατροί και δύο επιφανείς πολίτες, όπως ο Ελ. Βενιζέλος, ο Κ. Μάνος, κ.α.³⁶³.

Ειδικά μετά την έναρξη της Κρητικής Πολιτείας η οργάνωσή του ήταν άρτια: ψηφίστηκε εσωτερικός κανονισμός λειτουργίας, εκσυγχρονίστηκε ο εξοπλισμός του και επανδρώθηκε με έμπειρο ιατρικό προσωπικό. Ο τοπικός τύπος ασχολήθηκε με θετικά σχόλια, ειδικά για την περίοδο 1900-1901, σχετικά με την καθαριότητα, την τάξη και την επάρκεια σε ιατρικά εργαλεία. Από το 1898 μέχρι το 1901 στο Δημοτικό Νοσοκομείο Χανίων νοσηλεύτηκαν 1.700 ασθενείς, εξετάστηκαν περίπου 19.000 εξωτερικοί κι εμβολιάστηκαν περίπου 15.000 πολίτες³⁶⁴. Από το 1901 ξεκίνησε να

³⁶³ Σιδεράς κ.α., *Στα ερείπια του Παλιού Δημαρχείου-Οδοιπορικό στις αραχνιασμένες και ετοιμόρροπες αίθουσές του, με οδηγούς τρεις καταξιωμένους επιστήμονες της πόλης μας*, Κήρυξ, 22/02/1998, φ. 7.075, σελ. 12.

³⁶⁴ Πολυχρονίδης, *Δημόσια Υγεία, Κοινωνική Πρόνοια και Υγειονομική Πολιτική στην Κρητική Πολιτεία (1898-1913)*, σελ. 305.

λειτουργεί παράρτημα αφροδίσιων νοσημάτων και μέχρι το 1904 διέθετε παθολογικό και χειρουργικό τμήμα που απασχολούνταν τέσσερις γιατροί³⁶⁵.

Σημαντική ήταν η συμβολή του Δήμου στην εύρυθμη λειτουργία του γιατί, καθώς είχε την οικονομική διαχείριση, διέθετε μέχρι το 15% του προϋπολογισμού του για τη λειτουργία του νοσοκομείου καλύπτοντας και τα νοσήλεια των άπορων ασθενών. Έσοδα προερχόταν επίσης από τα νοσήλεια που πλήρωναν οι εύποροι ασθενείς και οι ετεροδημότες, από δωρεές πλούσιων Χανιωτών, ακόμα και από ιατρούς του νοσοκομείου που προσέφεραν μέρος ή όλη την αμοιβή τους, όπως ο χειρουργός Γ. Παπαδάκης³⁶⁶. Με το Νόμο 564/1903 - παρά τις αντιρρήσεις των Δήμων - τη διοίκηση των νοσοκομείων ανέλαβε η Κυβέρνηση - αλλά μετά την επανάσταση του Θερίσου και την απομάκρυνση του Πρίγκιπα Γεωργίου, επανήλθε πάλι στους Δήμους με το ίδιο καθεστώς του Αδελφάτου.

Παρ' όλα αυτά, από το 1901 είχε φανεί ότι οι χώροι του νοσοκομείου δεν επαρκούσαν, και ο Διευθυντής του Παθολογικού τμήματος πρότεινε *την εγκατάλειψη του καταστήματος και την ανοικοδόμησιν νέου νοσοκομείου...*, κάνοντας σχετική αναφορά προς το Δημοτικό Συμβούλιο για το θέμα της ακαταλληλότητας του χώρου και της μη συμβατότητας συστέγασης με το Δημαρχείο για λόγους υγιεινής και ασφάλειας. Ήδη ο Πρίγκιπας Γεώργιος από τις αρχές του 1900 είχε δωρίσει το ποσό των 31.000 δρχ. για την ανέγερση Νοσοκομείου³⁶⁷.

Ακολούθησαν κι άλλες δωρεές, όπως του αυτοκράτορα της Ρωσίας, του Φωκίωνα Αντωνιάδη³⁶⁸, του ναυάρχου Κουντουριώτη, του Ελ. Βενιζέλου κι έτσι ξεκίνησε να χτίζεται το νέο δημοτικό νοσοκομείο επί της οδού Δραγούμη, με δωρεά του οικοπέδου από τον Γεώργιο Μπάμια.³⁶⁹

³⁶⁵ Σιδεράς κ.α., *Στα ερείπια του Παλιού Δημαρχείου-Οδοιπορικό στις αραχνιασμένες και ετοιμόρροπες αίθουσές του, με οδηγούς τρεις καταξιωμένους επιστήμονες της πόλης μας*, Κήρυξ, 22/02/1998, φ. 7.075, σελ. 12.

³⁶⁶ Πολυχρονίδης, *Δημόσια Υγεία, Κοινωνική Πρόνοια και Υγειονομική Πολιτική στην Κρητική Πολιτεία (1898-1913)*, σελ. 304.

³⁶⁷ Πρακτικό Δημοτικού Συμβουλίου στις 11/02/1900, δωρεά Πρίγκιπα Γεωργίου αξίας 31.000 δραχμών. <http://www.venizelosarchives.gr/rec.asp?id=150731>

³⁶⁸ Ο Φωκίων Αντωνιάδης, κληροδότησε το ποσό των 30.000 δραχμών, για την ίδρυση Γεωπονικής σχολής, ο σκοπός όμως τροποποιήθηκε και τα χρήματα χρησιμοποιήθηκαν για τη θεμελίωση του νοσοκομείου.

³⁶⁹ Σιδεράς κ.α., *Στα ερείπια του Παλιού Δημαρχείου-Οδοιπορικό στις αραχνιασμένες και ετοιμόρροπες αίθουσές του, με οδηγούς τρεις καταξιωμένους επιστήμονες της πόλης μας*, Κήρυξ, 22/02/1998, φ. 7.075, σελ. 12-13.

Παραδόθηκε από τον Πρίγκηπα Γεώργιο με την υπ' αρ. 849/20.02.1905³⁷⁰ απόφαση στο Δημαρχείο Χανίων, ήταν δυναμικότητας 40 κλινών και εγκαινιάστηκε στις 20 Φεβρουαρίου 1905 με την επωνυμία Δημοτικό Νοσοκομείο Χανίων «Άγιος Γεώργιος». Ξεκίνησε να λειτουργεί με δύο τμήματα, το παθολογικό και το χειρουργικό, και τη διοίκησή του ανέλαβε το Αδελφάτο. Ο διορισμός του προσωπικού γινόταν από το Δημοτικό Συμβούλιο Χανίων, το οποίο είχε να διαχειριστεί διάφορα θέματα από την αρχή λειτουργίας του, όπως τη διαχείριση των ετεροδημοτών, των Μουσουλμάνων³⁷¹, τις παρεμβάσεις της Κυβέρνησης, κ.α.. Το 1908 ο διευθυντής του χειρουργικού τμήματος Γ. Παπαδάκης κατέθεσε 50σέλιδη έκθεση για την ανεπάρκεια των χώρων και τις ελλείψεις του, που συζητήθηκαν στο Δημοτικό Συμβούλιο. Στη συνεδρίαση της 24^{ης} Ιανουαρίου 1908, με ψηφοφορία 11 υπέρ και 6 κατά, αποφασίστηκε «η μεταρρύθμιση και συμπλήρωση του νοσοκομείου». Συστήθηκε επιτροπή που αποτελούνταν από τον Ελ. Βενιζέλο, τον μηχανικό Μιχάλη Σαββάκη, δύο ιατρούς και δύο δημοτικούς συμβούλους, για να αποφασίσει για τις απαραίτητες μεταρρυθμίσεις που έπρεπε να γίνουν. Στις 13 Μαΐου 1908 ο Ελ. Βενιζέλος παρουσίασε στο Δημοτικό Συμβούλιο τις προτάσεις της επιτροπής με το κόστος και τις πηγές εξεύρεσης των χρημάτων, αλλά παρόλο που υπερψηφίστηκαν, έγιναν ελάχιστα από αυτά που είχαν κριθεί ως αναγκαία. Το 1912 ο βασιλιάς της Ελλάδας προσέφερε 35.000 δραχμές για την ανέγερση παραρτήματος που θα στέγαζε την χειρουργική κλινική³⁷².

Άλλα θέματα που απασχόλησαν το δημοτικό συμβούλιο τα επόμενα χρόνια σχετικά με το Δημοτικό Νοσοκομείο, ήταν αν ο διευθυντής του θα ήταν γιατρός ή όχι, η ανάγκη τροποποίησης του Κανονισμού του, η πρόταση του νομάρχη για διορισμό ιερέα και χόντζα για την εκτέλεση των θρησκευτικών καθηκόντων των ασθενών, κ.α.³⁷³.

Το 1920, με μέριμνα του Γενικού Διοικητή Κρήτης Σωτηρίου Κροκιδά, προστέθηκαν στον περίβολο αντιφυματικό ιατρείο και ανεξάρτητο συφιλιδικό³⁷⁴, από τα

³⁷⁰ Σιδεράς κ.α., *Στα ερείπια του Παλιού Δημαρχείου-Οδοιπορικό στις αραχνιασμένες και ετοιμόρροπες αίθουσές του, με οδηγούς τρεις καταξιωμένους επιστήμονες της πόλης μας*, Κήρυξ, 22/02/1998, φ. 7.075, σελ. 13.

³⁷¹ Πίστευαν ότι δεν έχαιραν της ίδιας προσοχής με τους Χριστιανούς.

³⁷² Πολυχρονίδης, *Δημόσια Υγεία, Κοινωνική Πρόνοια και Υγειονομική Πολιτική στην Κρητική Πολιτεία (1898-1913)*, σελ. 321-324.

³⁷³ Πολυχρονίδης, *Δημόσια Υγεία, Κοινωνική Πρόνοια και Υγειονομική Πολιτική στην Κρητική Πολιτεία (1898-1913)*, σελ. 324-325.

³⁷⁴ Το προσδόκιμο ζωής είναι τα 49 χρόνια για τους άνδρες και τα 51 για τις γυναίκες. Ο πληθυσμός των Χανίων ανέρχεται στους 26.604 και οι κύριες αιτίες θανάτου είναι τα λοιμώδη νοσήματα, οι εντερίτιδες, ο τύφος, η φυματίωση και η ελονοσία (Κλάδου-Μπλέτσα Αιμιλία, *Τα Χανιά, 100 χρόνια από την Ένωση στο 2013*, σελ. 52).

πλεονάσματα του προγράμματος επισιτισμού³⁷⁵. Το 1928 δημιουργήθηκε μικροβιολογικό τμήμα και το 1932 εγκαινιάστηκε μαιευτικό υπό τη διεύθυνση του γιατρού Λεωνίδα Αλυγιζάκη³⁷⁶. Φτάνοντας στο 1948 το Δημοτικό Νοσοκομείο κρατικοποιήθηκε και ονομάστηκε «Γενικό Κρατικό Νοσοκομείο 'Ο Άγιος Γεώργιος'». Το 1956 μετονομάστηκε σε «Γενικό Νοσοκομείο 'Ο Άγιος Γεώργιος'» και στη συνέχεια εκπονήθηκε σχέδιο κατεδάφισής του και ανέγερσης νέου κτηρίου³⁷⁷. Στις 22 Σεπτεμβρίου 1957 θεμελιώθηκε νέο νοσοκομείο δυναμικότητας 250 κλινών στη θέση του παλιού από την υπουργό Πρόνοιας Λίνα Τσαλδάρη. Οι ομογενείς τις Αμερικής προσέφεραν 55.000 δρχ. για την ανέγερσή του και μελετητές του έργου ήταν ο αρχιτέκτονας Παύλος Κακούρης και ο πολιτικός μηχανικός Παύλος Παυλάκης³⁷⁸.

Το νοσοκομείο δέχτηκε σταδιακά πολλές επεκτάσεις και βελτιώσεις και έφτασε μέχρι τις 350 κλίνες. Με την Α3β/17970/17-10-86 υπουργική απόφαση (ΦΕΚ 900/22-12-86) ονομάστηκε «Νομαρχιακό Γενικό Νοσοκομείο Χανίων "Ο Αγ. Γεώργιος"», και λειτούργησε στην ίδια θέση μέχρι την 31^η Αυγούστου του 2000. Από την 1^η Σεπτεμβρίου του 2000, λειτουργεί σε νέες εγκαταστάσεις στις Μουρνιές Χανίων, δυναμικότητας 450 κλινών³⁷⁹.

5.5 Δημοτική Αγορά

Το θέμα της κατασκευής Δημοτικής Αγοράς συζητήθηκε για πρώτη φορά στη συνεδρίαση του Δημοτικού Συμβουλίου στις 22 Δεκεμβρίου 1903, με την απόφαση 90, επί δημαρχίας Νικολάου Σκαμνάκη (1903-1905), σύμφωνα με την οποία: *Εξουσιοδοτείται η Επιτροπή του Συμβουλίου να μελετήσει το ζήτημα της κατασκευής Δημοτικής Αγοράς, να εξεύρη τον κατάλληλον δια αυτή χώρον, καταρτίσει της περι*

³⁷⁵ Ο επισιτισμός της Κρήτης (1917-1920), σχετίζεται με την παροχή βοήθειας σε τρόφιμα στη νησί, κατά τη διάρκεια του Α' Παγκοσμίου Πολέμου. Η Κυβέρνηση Βενιζέλου είχε αναθέσει την διαχείριση στη Γενική Διοίκηση Κρήτης, στην οποία περίσσεψαν μερικά εκατομμύρια και αποφασίστηκε να δοθούν για κοινωφελή έργα στα Χανιά. Από αυτά έγινε η αγορά του κτίσματος και οικοπέδου του Γηροκομείου, η κατασκευή δύο σχολείων επί της οδού Κοραή, το Φθισιατρείο Χανίων (σημερινό Θεραπευτήριο Χρονίων Παθήσεων) και το Ρολόι του Κήπου. (Ντουντουλάκη κ.α. (1987) *Η Ιστορία του Γηροκομείου Χανίων*. Λεύκωμα Χανιά, σελ. 116).

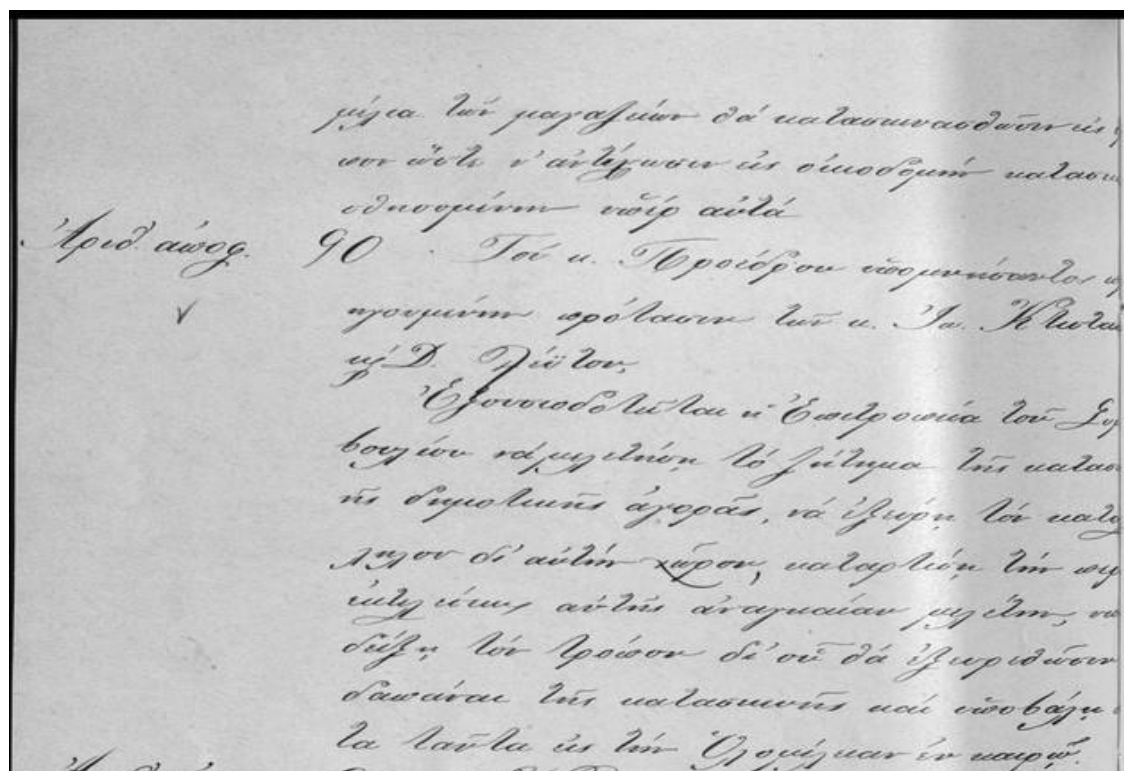
³⁷⁶ Κλάδου-Μπλέτσα Αιμιλία, *Τα Χανιά, 100 χρόνια από την Ένωση στο 2013*, σελ. 52.

³⁷⁷ *Ιστορία Νοσοκομείου Χανίων «Άγιος Γεώργιος»*. <https://chaniahospital.gr/istoria/>

³⁷⁸ Κλάδου-Μπλέτσα Αιμιλία, *Τα Χανιά, 100 χρόνια από την Ένωση στο 2013*, σελ. 142.

³⁷⁹ *Ιστορία Νοσοκομείου Χανίων «Άγιος Γεώργιος»*. <https://chaniahospital.gr/istoria/>

εκτελέσεως αυτής αναγκαίαν μελέτην, να υποδείξει τον τρόπον δι ου θα εξευρεθώσιν δαπάναι της κατασκευής και υποβάλει ταύτα εις την ολομέλειαν εν καιρώ³⁸⁰.

Εικόνα 47: Πρακτικό 12, Απόφαση 90 του Δημοτικού Συμβουλίου Χανίων, 22/12/1903

(Πηγή: Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών και Μελετών «Ελ. Κ. Βενιζέλος», Ψηφιακό Αρχείο, Πρακτικά Δημοτικού Συμβουλίου Χανίων 22/12/1903). <http://www.venizelosarchives.gr/rec.asp?id=150962>.

Το γεγονός επιβεβαίωσε η εφημερίδα «Πατρίς» της 25ης Δεκεμβρίου 1903, που ανέφερε ότι, πέρα από την απόφαση της κατασκευής της Αγοράς, ανατέθηκε στον Δήμαρχο η μελέτη του σχεδίου, η κατάρτιση του προϋπολογισμού και ό,τι άλλο σχετικό με το έργο. Ο Δήμαρχος έθεσε δύο βασικούς στόχους, ο ένας ήταν η απόκτηση δημοτικής περιουσίας και ο άλλος ήταν η αναζήτηση οικονομικών πόρων για να μπορέσει να υλοποιήσει τα σχέδιά του. Για τον πρώτο στόχο ζήτησε την δημοτικοποίηση των τειχών της νότιας πλευράς του Φρουρίου και τη διασφάλιση χώρου για την κατασκευή της Δημοτικής Αγοράς. Με τον Ν.470/1903 η Κρητική Πολιτεία παραχώρησε με νομοσχέδιο την περιοχή αυτή στον Δήμο Χανίων κι έτσι ο Δήμος απέκτησε σημαντική περιουσία και χώρο για την κατασκευή της Δημοτικής

³⁸⁰ Σκαμνάκης, Πως φθάσαμε στη δημιουργία της Δημοτικής Αγοράς, Χανιώτικα Νέα, 23/12/2021, φ. 16.549, σελ. 34-35.

Αγοράς³⁸¹. Για την επίλυση του οικονομικού ζητήματος, λαμβάνοντας υπόψη και άλλα σημαντικά έργα που έπρεπε να γίνουν όπως το σωληνωτό υδραγωγείο, το ρυμοτομικό, κ.α., η τότε Δημοτική Αρχή αποφάσισε να πάρει δάνειο 456.000 δρχ. από την Τράπεζα Κρήτης. Το μεγαλύτερο μέρος του ποσού θα δινόταν για την κατασκευή του Υδραγωγείου³⁸² (γύρω στις 300.000) και το υπόλοιπο για την κατασκευή της Δημοτικής Αγοράς³⁸³.

Διάφορα σημαντικά έργα ξεκίνησαν την περίοδο αυτή. Αναφορά για το θέμα της Δημοτικής Αγοράς εμφανίζεται πάλι στη συνεδρίαση του Δημοτικού Συμβουλίου στις 13 Ιουνίου 1908 απόφ. 161, επί δημαρχίας Εμμανουήλ Σειραδάκη.

μελετήσει το ζήτημα της κατασκευής της οδού μέχρι το δημοτικό σφαγείο. 161-- Αποφασίζεται κατά πλειοψηφία να ανεγερθεί αγορά και υπόστεγο επί του έναντι του εργοστασίου Μελαμπιανάκη προμαχώνα του φρουρίου, ισοπεδουμένου προς την οδό Χαλέπας. Να εξυγιανθεί ο παρακείμενος οχετός και να απαλλοτριωθεί το αναγκαίο προς ισοπέδωση τμήμα της παρακείμενης τάφρου. --Ψηφίζεται παμψηφεί πίστωση για την ανέγερση της αγοράς, την απαλλοτρίωση των οικοπέδων της τάφρου και τη διαρρύθμιση του κατά μήκος αυτής οχετού.--Χορηγείται πίστωση για τη βελτίωση του φωτισμού της

Εικόνα 48: Τεκμηριωμένο έγγραφο Πρακτικού 20, απ. 161, για κατασκευή Δημοτικής Αγοράς

(Πηγή: Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών και Μελετών «Ελ. Κ. Βενιζέλος», Ψηφιακό Αρχείο, Πρακτικά Δημοτικού Συμβουλίου Χανίων 13/06/1908. <http://www.venizelosarchives.gr/rec.asp?id=153865>)

Η αναγκαιότητα δημιουργίας Δημοτικής Αγοράς ήταν επιβεβλημένη πιο πολύ από ποτέ. Το επέβαλαν λόγοι υγιεινής, πληθυσμιακοί αλλά και αισθητικής καθώς τα καταστήματα τροφίμων ήταν διάσπαρτα σε διάφορα σημεία της πόλης, ενώ στην οδό Χάληδων λειτουργούσε υπαίθρια αγορά από το πρωί ως το βράδυ³⁸⁴.

Στις 8 Αυγούστου του ίδιου έτους η αρμόδια επιτροπή ανακοίνωσε στο Δημοτικό Συμβούλιο το οριστικό σχέδιο του κτηρίου, καθώς και τις αναγκαίες παρεμβάσεις που έπρεπε να γίνουν, όπως την καθαίρεση του κεντρικού προμαχώνα, την επιχωμάτωση της τάφρου και τον προϋπολογισμό εξόδων, που ανερχόταν στο ποσό των 320.000 δρχ.

³⁸¹ Τελικά, η κατασκευή της Αγοράς έγινε περίπου σε αυτή τη θέση και αυτός είναι ο λόγος που χτίστηκε πάνω στα τείχη και όχι κάπου αλλού. Το 1908 έγιναν απαλλοτριώσεις κι άλλων οικοπέδων στη νότια πλευρά της Τάφρου για την κατασκευή της και συνάφθηκε νέο δάνειο από την Τράπεζα Κρήτης (Σκαμνάκης, Χανιώτικα Νέα, 23/12/2021, σελ. 35).

³⁸² Το Υδραγωγείο ξεκίνησε να κατασκευάζεται το 1904 (εφ. «Ελλάς» 6/11/1904). (Σκαμνάκης, Χανιώτικα Νέα, 23/12/2021, σελ. 35).

³⁸³ Σκαμνάκης, *Πως φθάσαμε στη δημιουργία της Δημοτικής Αγοράς*, Χανιώτικα Νέα, 23/12/2021, φ. 16.549, σελ. 34-35.

³⁸⁴ Κλάδου-Μπλέτσα, *Τα Χανιά 100 χρόνια από την Ένωση στο 2013*, ΤΕΕ Δυτ. Κρήτης, 2015, σελ. 18.

Τα αρχικά σχέδια ξεκίνησαν από τον μηχανικό Μιχάλη Σαββάκη και ολοκληρώθηκαν τον Φεβρουάριο του 1909 από τον Κωνσταντίνο Δρανδάκη. Το κτίσμα θα ήταν 4.000 τ.μ., σε περιβάλλοντα χώρο 17.200 τ.μ., το σχήμα θα ήταν σταυροειδές και θα κατασκευάζονταν 78 καταστήματα. Στις 7 Δεκεμβρίου 1910 εγκρίθηκε δάνειο ύψους 300.000 δρχ. από της Τράπεζα Κρήτης, βάζοντας υποθήκη το ίδιο το κτίσμα και τα μελλοντικά ενοίκια των καταστημάτων³⁸⁵. Στις 23 Δεκεμβρίου, με μειοδοτικό διαγωνισμό, το έργο ανέλαβε ο κατασκευαστής Αντώνης Μαθιουδάκης έναντι του ποσού των 290.000 δρχ.³⁸⁶.

Εικόνα 49: Η κατεδάφιση των νότιων τειχών, της Porta Retimiotta και του προμαχώνα Piatta Forma. (φωτ. Π. Διαμαντόπουλου)

Ο Δήμαρχος Εμμανουήλ Μουντάκης έβαλε τον θεμέλιο λίθο στις 14 Αυγούστου 1911 και το έργο ξεκίνησε. Στην πορεία ζητήθηκε επιπλέον δάνειο 200.000 από την Τράπεζα Κρήτης, αλλά εγκρίθηκε μόνο το ποσό των 85.000 δραχμών³⁸⁷. Το δεύτερο εξάμηνο του 1913 το έργο σχεδόν ολοκληρώθηκε και την 1^η Νοεμβρίου ξεκίνησε να λειτουργεί ανεπίσημα. Έγιναν δημοπρασίες για τη μίσθωση των καταστημάτων και οι ενοικιαστές θα κατέβαλαν κατευθείαν τα ενοίκια στην Τράπεζα Κρήτης για την εξόφληση του χρέους. Τα επίσημα εγκαίνια έγιναν στις 4 Δεκεμβρίου 1913 από τον πρωθυπουργό

³⁸⁵ Ιστορικά Κτίρια των Χανίων, Κεντρική Αγορά Χανίων: <https://sites.google.com/a/epal-elvenizelou.gr/istorika-kteria-ton-chanion/kentrike-agora-ton-chanion>

³⁸⁶ Αγώνας της Κρήτης: 4 Δεκέμβρη του 1913, πριν 107 χρόνια λειτούργησε για πρώτη φορά η Δημοτική Αγορά, <https://tinyurl.com/ycysuras>

³⁸⁷ Δημοτική Αγορά Χανίων, 105 Χρόνια ιστορία, <http://agora.scanmy.net/>

Ελευθέριο Βενιζέλο, τρεις μέρες μετά την Ένωση της Κρήτης με την Ελλάδα. Παραβρέθηκαν και άλλες σημαντικές προσωπικότητες της πόλης, όπως ο Δήμαρχος και το Δημοτικό Συμβούλιο, ο Νομάρχης, ο Γενικός Διοικητής Κρήτης, οι Στρατιωτικές αρχές και πλήθος κόσμου³⁸⁸.

Φτάνοντας στο 1940 ο Δήμος είχε κάνει διάφορες παρεμβάσεις συντήρησης του κτηρίου και είχε καλή συνεργασία με τους καταστηματάρχες. Δύο μέρες πριν τα Χριστούγεννα του 1940, ενόψει των γεγονότων που θα επακολουθούσαν, με έγγραφο της Γενικής Διοίκησης Κρήτης, η Δημαρχιακή Επιτροπή Χανίων αποφάσισε την κατασκευή αντιαεροπορικού καταφύγιου στην πλατεία της Δημοτικής Αγοράς³⁸⁹.

Την περίοδο της γερμανικής κατοχής βόμβα έπληξε μέρος της οροφής και του περιβάλλοντα χώρου, ενώ τον Ιανουάριο του 1942 η Γερμανική Στρατιωτική Διοίκηση (το Γερμανικό Γραφείο Επιτάξεως) απαίτησε να τους παραχωρηθεί η εγκάρσια στοά, το οποίο και έγινε. Τον Απρίλιο του 1942 εγκρίθηκε δαπάνη για την επισκευή της στέγης και ακολούθησαν και άλλες επισκευές μέχρι το 1945³⁹⁰.

Από τον Ιανουάριο του 1946 ξεκίνησαν οι πλειοδοσίες και η ενοικίαση των καταστημάτων της Αγοράς, μετά την παύση λειτουργίας της από την περίοδο της Γερμανικής Κατοχής. Επίσης, εγκρίθηκε η παραχώρηση (ατελώς) του ανατολικού υπόστεγου για τη στάθμευση των αστικών λεωφορείων, ενώ αργότερα μπροστά από τη νότια κεντρική είσοδο, όπου ήταν και η μεγαλύτερη πλατεία της πόλης, έγινε ο πρώτος σταθμός ταξί. Στη νοτιοανατολική πλευρά έγινε σταθμός αμαξών ενώ στους χώρους που περιέβαλαν το κτήριο της Αγοράς στήθηκαν διάφορα παραπήγματα³⁹¹. Αργότερα διαμορφώθηκε η πλατεία Μαρκοπούλου έξω από την ανατολική πλευρά της Δημοτικής Αγοράς, στην οποία στάθμευαν άμαξες και λεωφορεία³⁹².

---

³⁸⁸ Σημανδηράκη, *Δημοτική Αγορά Χανίων : 80 χρόνια : 1913 – 1993*, σελ. 83.

³⁸⁹ Σημανδηράκη, *Δημοτική Αγορά Χανίων : 80 χρόνια : 1913 – 1993*, σελ. 131.

³⁹⁰ Σημανδηράκη, *Δημοτική Αγορά Χανίων : 80 χρόνια : 1913 – 1993*, σελ. 134-135.

³⁹¹ Είναι η παραγκούπολη που διαμορφώθηκε στην Αγορά και στην ευρύτερη περιοχή, που οδήγησε τον δήμαρχο Νικόλαο Σκουλά να δημιουργήσει τη δεύτερη αγορά στη θέση της τέως πλατείας 1878, στο ισόγειο του σημερινού Δημαρχείου και να στεγάσει τους παραγκούχους.

³⁹² Σημανδηράκη, *Δημοτική Αγορά Χανίων : 80 χρόνια : 1913 – 1993*, σελ. 136.

Εικόνα 50: Η Δημοτική Αγορά το 1952

Πηγή: (Φωτογραφικό αρχείο Αντώνη Μάλμου, Σινέ Σαντάν, τόμος Β', σελ. 558)

Το 1955 ο μηχανικός του Δήμου Γεώργιος Μελάκης, κλήθηκε να συντάξει πλήρη μελέτη επισκευής της Δημοτικής Αγοράς³⁹³. Το 1960 άρχισε να παρατηρείται το φαινόμενο της υπενοικίασης των καταστημάτων της σε συγγενείς ή τρίτα πρόσωπα. Σε ένα πρόχειρο οικονομικό απολογισμό το 1968, υπολογίστηκε η αξία της να ανέρχεται στα 50.000.000 δρχ., ενώ ο Δήμος εισέπραττε μόνο 1.250.000 δρχ. από τα ενοίκια³⁹⁴.

Την περίοδο της Δημαρχίας Κλωνιζάκη (1979-1982) υπήρξε ρήξη του Δημοτικού Συμβούλου Μανώλη Γκαζή με τους καταστηματάρχες της Δημοτικής Αγοράς, λόγω του χαμηλού ενοικίου εκμίσθωσης των καταστημάτων τους και της άρνησής τους σε αναπροσαρμογή του ποσού³⁹⁵.

Το 1987 ιδρύθηκε σωματείο με την επωνυμία «Ένωση Καταστηματάρχων Δημοτικής Αγοράς» αποτελούμενο από 30 άρθρα, το οποίο θεωρήθηκε και εγκρίθηκε τον Ιούλιο του 1988³⁹⁶.

³⁹³ Σημανδηράκη, *Δημοτική Αγορά Χανίων : 80 χρόνια : 1913 – 1993*, σελ. 151.

³⁹⁴ Σημανδηράκη, *Δημοτική Αγορά Χανίων : 80 χρόνια : 1913 – 1993*, σελ. 154.

³⁹⁵ Στοιχεία πάρθηκαν από συνέντευξη που είχε δώσει ο ίδιος στον Ανδρέα Κουφουδάκη στα Χανιώτικα Νέα (28/10/2001 & 30/10/2001), φ. 10241 & 10242, σελ. 16-17 & 20-21.

³⁹⁶ Σημανδηράκη, *Δημοτική Αγορά Χανίων : 80 χρόνια : 1913 – 1993*, σελ. 164.

Το 1990 αρκετοί επιχειρηματίες της Αγοράς δημιούργησαν αστική μη κερδοσκοπική εταιρεία με την επωνυμία «Η Αγορά ΑΕ», με κύριο στόχο τη διεύρυνση και την επιλογή εναλλακτικών προτάσεων για τον εκσυγχρονισμό της. Επιπλέον, την εσωτερική και εξωτερική ανάπλαση για πλήρη εκμετάλλευση του ωφέλιμου χώρου προς όφελος των καταστηματαρχών, των καταναλωτών καθώς και τη διαφύλαξη του ιστορικού κτηρίου της Αγοράς³⁹⁷.

Σήμερα η Αγορά τελεί υπό ανακατασκευή. Η υπογραφή ανάθεσης του έργου αξίας 15 εκατομμυρίων ευρώ με πλήρη χρηματοδότηση από την Περιφέρεια Κρήτης και διάρκειας 24 μηνών έγινε στις 13 Ιανουαρίου 2022. Προβλέπει την αποξήλωση όλων των κατασκευών, με στόχο να μείνουν μόνο οι λιθοδομές του κτηρίου και να κατασκευασθούν όλα τα υπόλοιπα από την αρχή. Η προσπάθεια είχε ξεκινήσει πολλά χρόνια πριν επί δημαρχίας Γεωργίου Τζανακάκη (1990-2002), συνεχίστηκε από όλες τις Δημοτικές Αρχές, κυρίως με ενέργειες της προηγούμενης του Αναστάσιου Βάμβουκα και υλοποιείται σήμερα επί δημαρχίας Παναγιώτη Σημανδηράκη. Οι 52 επιχειρηματίες που είχαν τα καταστήματά τους μέσα στη Δημοτική Αγορά αποχώρησαν και οι περισσότεροι από αυτούς εκμίσθωσαν άλλους χώρους σε κεντρικούς δρόμους της πόλης³⁹⁸.

Εικόνα 51: Από την υπογραφή του έργου ανάθεσης ανακατασκευής της Αγοράς, στις 13 Ιανουαρίου 2022, παρουσία, μεταξύ άλλων, των τέως δημάρχων Χανίων Γ. Τζανακάκη και Α. Βάμβουκα, του αντιπεριφερειάρχη Χανίων Ν. Καλογερά, του δημάρχου Χανίων Π. Σημανδηράκη, του

Αντιδημάρχου Μ. Καλογριδάκη, κ.α.

(Πηγή: Hania.news, <https://tinyurl.com/yttva6de>)

³⁹⁷ Σημανδηράκη, *Δημοτική Αγορά Χανίων : 80 χρόνια : 1913 – 1993*, σελ. 183.

³⁹⁸ *Δημοτική Αγορά Χανίων | Ξεκινά ένα μεγάλο έργο μετά από πολυετείς προσπάθειες*, <https://tinyurl.com/yttva6de>

5.6 Ύδρευση της πόλης - Δεξαμενή Αγίου Ιωάννη

Η παλιά πόλη των Χανίων υδρευόταν από δημόσια και ιδιωτικά πηγάδια κι από δεξαμενές που συγκέντρωναν νερό της βροχής από τις στέγες. Κατά το 16^ο αιώνα, όταν γίνονταν οι οχυρώσεις της πόλης, αποφασίστηκε η μεταφορά πόσιμου νερού από τις πλούσιες πηγές του χωριού των Περιβολίων και συγκεκριμένα από τις πηγές Τρούμπα, Μπουτσουνάρια και Γαρίπα. Κατασκευάστηκε κατάλληλο δίκτυο αποθήκευσης και διανομής με πέτρινους αγωγούς που έφταναν ως την πλατεία του λιμανιού, όπου και υπήρχε ένα αναβρυτήριο³⁹⁹ (στα τουρικικά Συντριβάνι), απ' όπου πήρε και το όνομά της η πλατεία. Μεγάλη δεξαμενή υπήρχε απέναντι από τη Μονή του Αγίου Φραγκίσκου, όπως και στην πλατεία της Σπλάντζιας απέναντι από την εκκλησία του Αγίου Νικολάου. Στην ίδια πλατεία φαίνεται να υπήρχε κι ένα μεγάλο πηγάδι που εξυπηρετούσε παλαιότερα μεγάλο μέρος των αναγκών της πόλης, το οποίο στέρεψε το 1595 λόγω του σεισμού, των κατολισθήσεων και των υπόγειων σπηλαίων που υπήρχαν στη δυτική πλευρά της πλατείας. Μία ακόμα μεγάλη δεξαμενή εντοπίστηκε στο εσωτερικό του κτηρίου του Φιρκά, που συγκέντρωνε το νερό από τη μεγάλη αυλή και τις στέγες των κτισμάτων⁴⁰⁰.

Το υδρευτικό σύστημα της πόλης πάθαινε συχνά βλάβες, ιδιαίτερα στα χρόνια της Τουρκοκρατίας που ήταν ελλιπής η συντήρηση. Όταν επεκτάθηκε η πόλη έξω από τα τείχη και σε μεγαλύτερο υψόμετρο, μία από τις μεγαλύτερες φροντίδες της Δημοτικής Αρχής ήταν η αντιμετώπιση του προβλήματος της ύδρευσης⁴⁰¹.

Πράγματι, το θέμα συζητήθηκε στο Δημοτικό Συμβούλιο από το πρώτο διάστημα ανάληψης των καθηκόντων του επί Κρητικής Πολιτείας και αρχικά είχε αποφασιστεί η κατασκευή υδραγωγείου με πόρους του Δήμου. Εκπονήθηκε μελέτη κατασκευής από τον μηχανικό Μιχάλη Σαββάκη για λογαριασμό του Δήμου, προϋπολογισμού 454.741,30 φράγκων. Στη συνεδρίαση του ίδιου Δημοτικού Συμβουλίου (21 Ιουνίου 1899, πρακτικό 42 και δημαρχεύοντα τον Ιωάννη Ξηρά), αποφασίστηκε το έργο κατασκευής σωληνωτού υδραγωγείου να ανατεθεί σε εργολάβο, με αντάλλαγμα την παραχώρηση εκμετάλλευσής του για ορισμένο χρόνο. Με παμψηφεί απόφαση του

³⁹⁹ Στα τέλη του 17^{ου} αιώνα το αναβρυτήριο αχρηστεύτηκε και στη θέση του φτιάχτηκε μια ογκώδης θολωτή δεξαμενή με κρήνες στις τρεις πλευρές της, ο «σεμπιλχανές». (Μανούσακας «Ιστορικά κτήρια της πόλης» σελ. 27).

⁴⁰⁰ Ανδριανάκης «Η παλιά πόλη των Χανίων, σελ. 96-97.

⁴⁰¹ Ανδριανάκης «Η παλιά πόλη των Χανίων, σελ. 96-97.

Δημοτικού Συμβουλίου το έργο δόθηκε σε Χανιώτικη Κοινοπραξία και όρισε τον Δήμαρχο (δημαρχεύοντα) ως υπεύθυνο υπογραφής των σχετικών εγγράφων⁴⁰². Η απόφαση αυτή του Δημοτικού Συμβουλίου από ό,τι φαίνεται δεν εφαρμόστηκε ποτέ και φτάνοντας στις 28 Σεπτεμβρίου 1900, επί δημαρχίας Μεχμέτ Χαμίτ Βέη, με το πρακτικό 32, απ. 167-169, αποφασίζονται: η διοχέτευση νερών της πόλης μέσω σωληνωτού υδραγωγείου από χυτοσίδηρο, η μεταφορά των υδάτων της Αγιάς⁴⁰³ και των τριών άλλων πηγών για την ύδρευση της πόλης των Χανίων και συνοικισμών της Χαλέπας⁴⁰⁴ και η έγκριση κατασκευής εξωτερικού υδραγωγείου.

της Αγιάς. 167) Αναγνωρίζεται η ανάγκη να διοχετευθούν πόσιμα ύδατα στην πόλη μέσω σωληνωτού υδραγωγείου από χυτοσίδηρο (βλ. αναλυτικά στο πρακτικό τα περί των πηγών της υδροδότησης της πόλης). 168) Αποφασίζεται κατά πλειοψηφία, δύο μέλη αποφάνθηκαν υπέρ της μεταφοράς των υδάτων της Αγιάς, να διοχετευθούν με σωληνωτό υδραγωγείο από χυτοσίδηρο τα ύδατα των πηγών Μπουτσουρίων, Τρούμπας και Αγίου Χαραλάμπους για την ύδρευση της πόλης των Χανίων και των συνοικισμών Χαλέπας, δημοσίων γραφείων, δημοτικού κήπου, Βαρουσίου και Καινούργιας Χώρας. 169) Εγκρίνεται να κατασκευαστεί το ταχύτερο το εξωτερικό υδραγωγείο και το διοχετευτικό δίκτυο της πόλης των Χανίων. Αμέσως μόλις γίνει δυνατό, θα κατασκευαστούν τα διοχετευτικά δίκτυα των συνοικισμών του Δήμου Χανίων που βρίσκονται έξω από την πόλη.

Εικόνα 52: Τεκμηριωμένο απόσπασμα Πρακτικού 32, αποφάσεις 167, 168, 169, 28/09/1900

(Πηγή: <http://www.venizelosarchives.gr/rec.asp?id=148740>)

Για την κατασκευή υδραγωγείου στην πόλη των Χανίων παρουσιάστηκε μελέτη του Γενικού Επιθεωρητή Δημοσίων Έργων της Ελλάδας κ. Α. Σούλη. Συγκεκριμένα, αναφέρθηκαν τα αναγκαία έργα που έπρεπε να γίνουν για τη μεταφορά των νερών της περιοχής των Μπουτσουναρίων μέσω εξωτερικού δικτύου, υδαταποθήκης, διοχετευτικού δικτύου εντός της πόλης των Χανίων και υδαταγωγού σωλήνα από την υδαταποθήκη μέσω της μεγάλης οδού των Δικαστηρίων - Χαλέπας - Ανακτόρων μέχρι το Μεϊντάνι⁴⁰⁵. Αποφασίστηκε ότι η θέση της υδαταποθήκης θα ήταν στο λόφο του Αγ. Ιωάννη, ώστε να υπάρχει δυνατότητα παροχής νερού σε χαμηλότερες περιοχές. Η συνολική δαπάνη υπολογίστηκε σε ποσό παρόμοιο με τη μελέτη Σαββάκη και συγκεκριμένα στις 456.347 χρυσές δρχ. Από αυτές, οι 218.000 θα δαπανούνταν για το

⁴⁰² Ψηφιακό αρχείο Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών και Μελετών «Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος». Πρακτικά Δημοτικού Συμβουλίου Χανίων, (21/06/1899) <http://www.venizelosarchives.gr/rec.asp?id=150618>

⁴⁰³ Είναι η πρώτη φορά που συζητιέται η αξιοποίηση των νερών της Αγιάς, λόγω ανεπάρκειας των άλλων πηγών, με την αύξηση του πληθυσμού της πόλης κλπ.

⁴⁰⁴ Η πόλη έχει επεκταθεί και στη συνοικία Χαλέπα βρίσκονται τα Προξενεία, η κατοικία του Ύπατου Αρμοστή, του Ελ. Βενιζέλου και άλλων σημαντικών προσώπων.

⁴⁰⁵ Ψηφιακό αρχείο Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών και Μελετών «Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος». Πρακτικά Δημοτικού Συμβουλίου Χανίων, (28/09/1900). <http://www.venizelosarchives.gr/rec.asp?id=148740>

εξωτερικό υδραγωγείο, οι 78.000 για την υδαταποθήκη, και οι 147.000 για τους διοχετευτικούς σωλήνες του δικτύου⁴⁰⁶.

Για να καλύψει ο Δήμος το μεγάλο κόστος του έργου, στις 3 Φεβρουαρίου 1905, επί δημαρχίας Σκαμνάκη, αποφάσισε να συνάψει δάνειο ύψους 350.000 δραχμών από την Τράπεζα Κρήτης⁴⁰⁷.

Απόφαση αρ. 229: Εγκρίνεται, κατά πλειοψηφία, το σχέδιο σύμβασης με την Τράπεζα Κρήτης για παροχή δανείου στο Δήμο προς κατασκευή του σωληνωτού υδραγωγείου Μπουτσουναρίων, Τρούμπας και Αγίου Χαραλάμπους, για την ύδρευση της πόλης των Χανίων, της Χαλέπας και των γύρω συνοικισμών.
Επισυναπτόμενο στο πρακτικό το σχέδιο σύμβασης του Δήμου Χανίων με την τράπεζα Κρήτης.

Εικόνα 53: Τεκμηριωμένο Απόσπασμα του Πρακτικού 87, απ. 229, 03/02/1905

(Πηγή: <http://www.venizelosarchives.gr/rec.asp?id=151853>)

Την ίδια χρονιά έγινε δωρεά της έκτασης του λόφου του Αγ. Ιωάννη από τον Γεώργιο Θ. Σγουρό και τη σύζυγο του Μαρία – Αικατερίνη, για την κατασκευή της υδατοδεξαμενής από την οποία θα υδρευόταν η πόλη. Η κατασκευή του επιβλητικού πέτρινου κτηρίου της Δεξαμενής ξεκίνησε το 1913 και ολοκληρώθηκε το 1927, επί δημαρχίας Εμμανουήλ Μουντάκη⁴⁰⁸.

Φωτογραφία Αντωνακάκη Χρυσή

Εικόνα 54: Η πλακέτα που βρίσκεται στο κτήριο της Δεξαμενής του Αγ. Ιωάννη

⁴⁰⁶ Δ.Ε.Υ.Α. Χανίων: Γνωρίστε τη Δεξαμενή του Αγ. Γιάννη, <https://devach.gr/dexameni-ai-gianni/>, σ.2.

⁴⁰⁷ Ψηφιακό αρχείο Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών και Μελετών «Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος». Πρακτικά Δημοτικού Συμβουλίου Χανίων (03-02-1905) επί δημαρχίας Σκαμνάκη, έγκριση εγγυήσεων δανείου. <http://www.venizelosarchives.gr/rec.asp?id=151853>

⁴⁰⁸ Δ.Ε.Υ.Α. Χανίων: Γνωρίστε τη Δεξαμενή του Αγ. Γιάννη, <https://devach.gr/dexameni-ai-gianni/>, σ. 2

Εικόνα 55: Το κτήριο της Δεξαμενής τα πρώτα χρόνια που χτίστηκε

(Πηγή: <https://deyach.gr/dexameni-ai-gianni/>)

Το κτήριο της Δεξαμενής Χανίων αποτελεί ένα από τα ομορφότερα στο είδους του, καθώς δόθηκε μεγάλη βαρύτητα στην αρχιτεκτονική του ώστε να συμφωνεί με τα πρότυπα της Κρητικής Πολιτείας. Για το σχεδιασμό του εργάστηκε ο αρχιτέκτονας Α. Μουντάκης, ο οποίος είχε εργαστεί για την κατασκευή της Δημοτικής Αγοράς Χανίων. Αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα οικοδομήματα της πολιτιστικής κληρονομιάς της πόλης των Χανίων και για αυτό ανακηρύχτηκε ως ιστορικό διατηρητέο μνημείο και έργο τέχνης από την Υπηρεσία Νεωτέρων Μνημείων του Υπουργείου Πολιτισμού⁴⁰⁹.

Στα επόμενα χρόνια έγιναν προσθήκες στο κτήριο και πολλές φορές αντικατάσταση ή επεκτάσεις των αγωγών του δικτύου. Συγκεκριμένα από το δάνειο των 3.000.000 δρχ. που είχε συνάψει ο Δήμος το 1930, τα 2.000.000 χρησιμοποιήθηκαν για την ύδρευση της πόλης και την ολοκλήρωση της Δεξαμενής⁴¹⁰.

Μέχρι το 1936 η τροφοδοσία νερού της Δεξαμενής γινόταν από τις πηγές της περιοχής Μπουτσουνάρια, αλλά με την απόφαση 308/30-9-1937 του Δημοτικού Συμβουλίου

⁴⁰⁹ Δ.Ε.Υ.Α. Χανίων: *Γνωρίστε τη Δεξαμενή του Αη Γιάννη*, <https://deyach.gr/dexameni-ai-gianni/>, σελ. 2-3.

⁴¹⁰ Κλάδου – Μπλέτσα Α. *Τα Χανιά – 100 χρόνια από την Ένωση στο 2013*, σελ. 72.

αποφασίστηκε τα Χανιά να υδροδοτούνται υποχρεωτικά από τις πηγές της Αγιάς,⁴¹¹ για αυτό και είχε κατασκευαστεί το αντλιοστάσιο και η δεξαμενή υδροδότησης⁴¹².

Το 1938, με ενέργειες του Νικολάου Σκουλά, το υπουργείο Συγκοινωνιών με την απόφ. 16078/1938 ενέκρινε τη μελέτη του εξωτερικού υδραγωγείου και ακολούθησε στις 13 Οκτωβρίου 1938 η λήψη δανείου 16.700.000 δρχ. από την Κτηματική Τράπεζα για την εκτέλεση των έργων. Η υλοποίηση του έργου της ύδρευσης ξεκίνησε από τη Δεξαμενή του Αγ. Ιωάννη⁴¹³. Τα εγκαίνια πραγματοποιήθηκαν από τον δήμαρχο Αντώνη Ησυχάκη στις 5 Αυγούστου 1940, όταν τα Χανιά αριθμούσαν 28.168 κατοίκους⁴¹⁴.

Λίγα χρόνια αργότερα έγινε προσθήκη νέου τμήματος, το οποίο κατασκευάστηκε με τον ίδιο τρόπο, ενώ τη δεκαετία του 1960 κατεδαφίστηκε χαρακτηριστικό πρότυπο που βρισκόταν μπροστά από την κεντρική είσοδο για τη διάνοιξη της οδού Κνωσού και τη διαμόρφωση της ομώνυμης πλατείας. Το 1951 με χρήματα του σχεδίου Μάρσαλ βελτιώθηκε η ύδρευση της πόλης με την αντικατάσταση παλαιών σωληνώσεων μήκους 60 χλμ. και κατασκευάστηκε η δεξαμενή της Χαλέπας για την εξυπηρέτηση των κοντινών υψηλότερων περιοχών, έργο το οποίο εγκαινιάστηκε από τον Σοφοκλή Βενιζέλο στις 27 Ιουλίου 1952⁴¹⁵.

Την περίοδο από το 1995 μέχρι το 2006 πραγματοποιήθηκε ο εκσυγχρονισμός του ηλεκτρομηχανολογικού εξοπλισμού της Δεξαμενής του Αγ. Ιωάννη, όπως και του αντλιοστασίου της Αγιάς, με χρήματα του Ταμείου Συνοχής της Ευρωπαϊκής Ένωσης, της Κυβέρνησης και της ΔΕΥΑΧ. Συγκεκριμένα, το 1998 κατασκευάστηκε στον περιβάλλοντα χώρο της Δεξαμενής Κεντρικός Σταθμός Ελέγχου (Κ.Σ.Ε.) με σύγχρονο ηλεκτρονικό εξοπλισμό και δυνατότητα ελέγχου και των ηλεκτρομηχανολογικών εγκαταστάσεων του Βιολογικού Καθαρισμού. Συνολικά, ο σταθμός ελέγχει όλο το 24ωρο και όλες τις μέρες του χρόνου 13 τοπικούς σταθμούς ύδρευσης, 9 τοπικούς σταθμούς αποχέτευσης και 16 τοπικούς σταθμούς διαρροών⁴¹⁶.

Σήμερα η δεξαμενή της Αγιάς έχει καταργηθεί και το νερό των πηγών τροφοδοτεί τις τρεις νέες σύγχρονες δεξαμενές που έχουν κατασκευαστεί στην περιοχή Βαντές (μετόχι

---

⁴¹¹ Κλάδου – Μπλέτσα Α. *Τα Χανιά – 100 χρόνια από την Ένωση στο 2013*, σελ. 92.

⁴¹² Δ.Ε.Υ.Α. Χανίων: *Γνωρίστε τη Δεξαμενή του Αγ. Ιωάννη*, <https://deyach.gr/dexameni-ai-gianni/>, σ. 4.

⁴¹³ Κλάδου – Μπλέτσα Α. *Τα Χανιά – 100 χρόνια από την Ένωση στο 2013*, σελ. 93.

⁴¹⁴ Κλάδου – Μπλέτσα Α. *Τα Χανιά – 100 χρόνια από την Ένωση στο 2013*, σελ. 95.

⁴¹⁵ Κλάδου – Μπλέτσα Α. *Τα Χανιά – 100 χρόνια από την Ένωση στο 2013*, σελ. 131.

⁴¹⁶ Δ.Ε.Υ.Α. Χανίων: *Γνωρίστε τη Δεξαμενή του Αγ. Ιωάννη*, <https://deyach.gr/dexameni-ai-gianni/>, σ. 4.

Χαρωδιά), από τις οποίες, με φυσική ροή, τροφοδοτείται η Δεξαμενή του Αγίου Ιωάννη⁴¹⁷.

Ο χώρος της Δεξαμενής είναι επισκέψιμος και σε όλη τη διάρκεια του σχολικού έτους πραγματοποιούνται εκπαιδευτικές επισκέψεις σχολείων όλων των βαθμίδων, ακόμα και φοιτητών του Πολυτεχνείου. Επίσης, τα τελευταία χρόνια έχει καθιερωθεί να γίνεται ο καθαγιασμός των υδάτων στις 6 Ιανουαρίου, με τη συμμετοχή πλήθους κόσμου⁴¹⁸.

5.7 Υδροηλεκτρικό εργοστάσιο Αγιάς

Ο Μικρός Υδροηλεκτρικός Σταθμός (ΜΥΗΣ) με την τεχνητή λίμνη της Αγιάς αποτελούν ένα πρωτοποριακό έργο για την εποχή που φτιάχτηκαν και αποτελούν λαμπρό παράδειγμα αξιοποίησης των υδάτινων πόρων και των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας στη χώρα μας⁴¹⁹.

Οι ενέργειες για τη δημιουργία του υδροηλεκτρικού σταθμού ξεκίνησαν το 1911, όταν ο Δήμαρχος Εμμανουήλ Μουντάκης ήρθε σε συνεννόηση με τον Γάλλο μηχανικό Λεφέβρ για τις δυνατότητες ηλεκτροφωτισμού της πόλης και υδροδότησης από τις πηγές της Αγιάς⁴²⁰. Οι διεθνείς συνθήκες των επόμενων χρόνων καθυστέρησαν την πραγματοποίηση του έργου και φτάνοντας στο 1922 ο Δήμος Χανίων απέκτησε την άδεια για τη χρησιμοποίηση των υδάτων για την παραγωγή και διάθεση ηλεκτρικής ενέργειας⁴²¹. Συστήθηκε ειδική επιτροπή και στις 9 Φεβρουαρίου 1924 πραγματοποιήθηκε διεθνής διαγωνισμός για την κατασκευή υδροηλεκτρικού σταθμού στην Αγιά και την μεταφορά ρεύματος στην πόλη⁴²². Τον διαγωνισμό κέρδισε όμιλος μηχανικών από το Ηράκλειο, σε συνεργασία με το γραφείο Ομοντέο του Μιλάνου, ειδικό στα υδροηλεκτρικά έργα⁴²³. Η μελέτη του έργου εγκρίθηκε τον Ιούνιο του 1925

⁴¹⁷ Δ.Ε.Υ.Α. Χανίων: *Γνωρίστε τη Δεξαμενή του Αη Γιάννη*, <https://deyach.gr/dexameni-ai-gianni/>, σ. 4.

⁴¹⁸ Δ.Ε.Υ.Α. Χανίων: *Γνωρίστε τη Δεξαμενή του Αη Γιάννη*, <https://deyach.gr/dexameni-ai-gianni/>, σ. 7.

⁴¹⁹ Μικρός Υδροηλεκτρικός Σταθμός Αγιάς (ΜΥΗΣ), <https://myhs.gr/to-myhs/>

⁴²⁰ Μανούσακας, *Υδροηλεκτρικά έργα και λίμνη Αγιάς*, Φωτοαναδρομές αρ. 218, Χανιώτικα νέα. Αρχείο Δημοτικής Βιβλιοθήκης Χανίων.

⁴²¹ Βουρδουμπάς, *Η ιστορία της παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας στο νομό Χανίων. Παρελθόν, παρόν και μέλλον*. Εν Χανίοις, 2010, σελ. 337.

⁴²² Μανούσακας, *Υδροηλεκτρικά έργα και λίμνη Αγιάς*, Φωτοαναδρομές, αρ. 218, Χανιώτικα νέα. Αρχείο Δημοτικής Βιβλιοθήκης.

⁴²³ Εκείνη την εποχή είχε δοθεί μόνο μία άδεια ακόμα, στο Δήμο Πατρέων, ενώ σύμφωνα με σχετική απογραφή της ΔΕΗ, το 1929 σ' ένα σύνολο 14 πόλεων μόνο τα Χανιά είχαν αμιγή υδροηλεκτρική

από το Υπουργείο Συγκοινωνίας και την εκπόνησή του ανέλαβαν ο μηχανικός του Δήμου Αγησίλαος Χατζηδάκης, ο Γάλλος μηχανικός Ζεν και οι Ιταλοί Πριτσιβάλλε και Ομοντέο.

Εικόνα 56: Κατασκευή αγωγού προσαγωγής υδάτων στη λίμνη της Αγιάς

(Πηγή: Από το ψηφιοποιημένο αρχείο της Δημοτικής Βιβλιοθήκης Χανίων)

Κατασκευάστηκαν: φράγμα για τη δημιουργία τεχνητής λίμνης και αγωγός διοχέτευσης του νερού στον κεντρικό σταθμό, κεντρικός σταθμός παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας, εννέα υποσταθμοί και δίκτυα διανομής και ηλεκτροφόρος γραμμή μεταφοράς στην πόλη⁴²⁴. Για τα μηχανήματα έγινε χωριστός διαγωνισμός τον Οκτώβριο του 1926, που τον κέρδισε η γερμανική εταιρεία AEG. Οι εργασίες άρχισαν το χειμώνα του 1926-1927 και ολοκληρώθηκαν το φθινόπωρο του 1928. Οι δημόσιοι χώροι, οι δρόμοι και τα περισσότερα καταστήματα⁴²⁵ ηλεκτροφωτίστηκαν τον Νοέμβριο του 1928 και στη συνέχεια έγινε διανομή ηλεκτρικού ρεύματος και σε σπίτια⁴²⁶. Το έργο, παρά τις δυσκολίες υλοποίησης, συνέβαλε στον ηλεκτροφωτισμό του 30% περίπου των κατοικιών και στη συνέχεια στην ύδρευση της πόλης των Χανίων⁴²⁷.

παραγωγή, με αποτέλεσμα ν' ακολουθήσουν το παράδειγμα τους κι άλλοι δήμοι τη χώρας. (Βουρδουμπάς, *Η ιστορία της παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας στο νομό Χανίων. Παρελθόν, παρόν και μέλλον. Εν Χανίοις*, 2010, σελ. 337).

⁴²⁴ Κλάδου – Μπλέτσα Α. *Τα Χανιά – 100 χρόνια από την Ένωση στο 2013*, σελ. 42-43.

⁴²⁵ Από το 1919 λειτουργούσε ιδιωτικό εργοστάσιο ηλεκτρικής ενέργειας στη θέση «Παλιό ψυγείο» στην Αγορά, που ανήκε στην εταιρεία Α. Ανδρουλάκης & ΣΙΑ, που τροφοδοτούσε το λιμάνι και 100 καταστήματα. Σταμάτησε να λειτουργεί όταν η πόλη ηλεκτροδοτήθηκε από την Αγιά και αργότερα στέγασε το παγοποιείο ΟΛΥΜΠΟΣ. (Μανούσακας, *Υδροηλεκτρικά έργα και λίμνη Αγιάς*).

⁴²⁶ Μανούσακας, *Υδροηλεκτρικά έργα και λίμνη Αγιάς*, Φωτοαναδρομές, αρ. 218, Χανιώτικα Νέα, Αρχείο Δημοτικής Βιβλιοθήκης Χανίων.

⁴²⁷ Κλάδου – Μπλέτσα Α. *Τα Χανιά – 100 χρόνια από την Ένωση στο 2013*, σελ. 42-43.

Η δαπάνη μαζί με την απαλλοτρίωση έφτασε στις 92.000 λίρες Αγγλίας, που αντιστοιχούν σε 34.500.000 δρχ. Εκταμιεύθηκε δάνειο από την Εθνική Τράπεζα 5.000.000 δρχ. και 16.000.000 λιρών Αγγλίας⁴²⁸.

Τα εγκαίνια έγιναν από τον πρωθυπουργό Ελευθέριο Βενιζέλο στις 22 Ιουλίου 1929⁴²⁹ και η επίσημη εκδήλωση έγινε στο Δημοτικό Κήπο, όπου μίλησαν λεπτομερώς για το έργο τόσο ο Δήμαρχος Εμμανουήλ Μουντάκης όσο και ο γενικός διευθυντής του υδροηλεκτρικού έργου Αγησίλαος Χατζηδάκης⁴³⁰.

Εικόνα 57:
Έναρξη
εργασιών
κατασκευής
υδροηλεκτρικού
σταθμού στην
Αγιά Χανίων,
παρουσία του
Ελ. Βενιζέλου

(Πηγή: Από το
ψηφιοποιημένο
αρχείο της
Δημοτικής
Βιβλιοθήκης
Χανίων)

Κατά τη διάρκεια της λειτουργίας του παρείχε μικρή ποσότητα ηλεκτρικού ρεύματος χωρίς να ρυπαίνει το περιβάλλον, αλλά το 1936, λόγω αυξημένων αναγκών ηλεκτροδότησης, ο Δήμος Χανίων έφτιαξε άλλο ένα θερμοηλεκτρικό σταθμό στη βορειοδυτική πλευρά του πάρκινγκ της Περίδου, στην οδό Υψηλαντών. Το 1951, με χρήματα του σχεδίου Μάρσαλ, κατασκευάστηκε στη θέση Λίμνη ένας ακόμα σύγχρονος θερμοηλεκτρικός σταθμός παραγωγής ηλεκτρισμού⁴³¹ (σημερινό κτήριο της Παλιάς Ηλεκτρικής στην Αν. Γογονή).

⁴²⁸ Μανούσακας, *Υδροηλεκτρικά έργα και λίμνη Αγιάς*, Φωτοαναδρομές, αρ. 218, Χανιώτικα Νέα, Αρχείο Δημοτικής Βιβλιοθήκης Χανίων.

⁴²⁹ Κλάδου – Μπλέτσα Α. *Τα Χανιά – 100 χρόνια από την Ένωση στο 2013*, σελ. 42-43.

⁴³⁰ Μανούσακας, *Υδροηλεκτρικά έργα και λίμνη Αγιάς*, Φωτοαναδρομές, αρ. 218, Χανιώτικα Νέα, Αρχείο Δημοτικής Βιβλιοθήκης Χανίων.

⁴³¹ Μικρός Υδροηλεκτρικός Σταθμός Αγυιάς (ΜΥΗΣ), <https://myhs.gr/to-myhs/>

Εικόνα 58: Η ταμπέλα που υπάρχει έως και σήμερα στο κτήριο των υδροηλεκτρικών έργων της Αγιάς

(Πηγή:
<https://tinyurl.com/3n3mumdj>

Το 1950 δημιουργήθηκε η ΔΕΗ, η οποία το 1956 άρχισε να αγοράζει τις μικρές επιχειρήσεις παραγωγής ηλεκτρισμού ανά την Ελλάδα και να τις εντάσσει στο δυναμικό της. Έτσι το 1959 εξαγόρασε και τη Δημοτική Επιχείρηση Ηλεκτρισμού Χανίων (ΔΕΗΔΧ) έναντι 35.000.000 δρχ. σε μετοχές ΔΕΗ και προοδευτικά επεκτάθηκε η ηλεκτροδότηση και στην επαρχία, που μέχρι τότε υστερούσε σε σχέση με τις πόλεις.⁴³²

Ο παραπάνω σταθμός λειτούργησε μέχρι το 1970, όταν κατασκευάστηκε το εργοστάσιο της ΔΕΗ στην Ξυλοκαμάρα⁴³³. Το κτήριο της Παλιάς Ηλεκτρικής έμεινε για μερικά χρόνια αναξιοποίητο και αργότερα με την ΟΑ 251/1992⁴³⁴ μετατράπηκε σε αθλητικό κέντρο, που εγκαινιάσθηκε στις 23 Αυγούστου 1993 από τον τότε Γενικό Γραμματέα Αθλητισμού Κυριάκο Βιρβιδάκη. Η χρήση του χώρου έχει παραχωρηθεί στον Δήμο Χανίων⁴³⁵ κι εκεί πραγματοποιούνται προγράμματα γυμναστικής και προπονήσεις διαφόρων αθλημάτων.

Ο σταθμός της Περίδου παρέμεινε σε λειτουργία μέχρι το 2008, όπως και της Αγιάς, και αμέσως μετά παραχωρήθηκε από τη ΔΕΗ για χρήση στην τότε Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Χανίων. Συγκεκριμένα, ο Μικρός Υδροηλεκτρικός Σταθμός (ΜΥΗΣ)

⁴³² Κλάδου – Μπλέτσα Α. *Τα Χανιά – 100 χρόνια από την Ένωση στο 2013*, σελ. 140.

⁴³³ Μανούσακας, *Υδροηλεκτρικά έργα και λίμνη Αγιάς*, Φωτοαναδρομές, αρ. 218, Χανιώτικα Νέα, Αρχείο Δημοτικής Βιβλιοθήκης Χανίων.

⁴³⁴ Κλάδου – Μπλέτσα Α. *Τα Χανιά – 100 χρόνια από την Ένωση στο 2013*, σελ. 335.

⁴³⁵ Η παραχώρηση έγινε από τη Γενική Γραμματεία Αθλητισμού με ενέργειες που είχαν ξεκινήσει από το 1984 από τον δήμαρχο Γεώργιο Κατσανεβάκη και αποτελούσε αίτημα των κατοίκων των γύρω συνοικιών (διάφορα έγγραφα από το αρχείο της Δημοτικής Βιβλιοθήκης «Παλιά Ηλεκτρική»).

και τα 290 στρέμματα που τον περιβάλλουν παραχωρήθηκαν για 40 χρόνια, προκειμένου ν' αξιοποιηθούν. Με ενέργειες που είχαν ξεκινήσει επί νομαρχίας Γρηγορίου Αρχοντάκη και αντιπεριφερειάρχη Αποστόλου Βουλγαράκη, το 2020 υπογράφηκε Προγραμματική Σύμβαση μεταξύ της Περιφέρειας Κρήτης, του Τεχνικού Επιμελητηρίου/Τμήμα Δυτικής Κρήτης και της Περιφερειακής Αναπτυξιακής Εταιρείας Κρήτης Α.Ε.⁴³⁶. Σύμφωνα με αυτήν η τελευταία ανέλαβε φορέας υλοποίησης της πράξης με τίτλο: «Λειτουργία, εποπτεία, φύλαξη, επισκεψιμότητα κτιρίων πρώην ΜΥΗΣ Αγιάς και αναψυκτηρίου», δηλαδή ανέλαβε τη λειτουργία του κτηρίου ως εκθεσιακού επισκέψιμου χώρου, με εκπαιδευτικά και πολιτιστικά προγράμματα και δράσεις⁴³⁷.

Εικόνα 59: Ο μικρός υδροηλεκτρικός σταθμός που έγινε Μουσειακός χώρος στην Αγιά

Φωτογραφία
Αντωννάκη
Χρυσή

Τα εγκαίνια του μουσειακού χώρου έγιναν στις 15 Μαΐου 2022, στα οποία ο δήμαρχος Χανίων Παναγιώτης Σημανδηράκης ανέφερε ότι σε συνεργασία με το Πολυτεχνείο και την Περιφέρεια, θα ακολουθήσει μελέτη συνολικής ανάπλασης της περιοχής της Αγιάς⁴³⁸.

⁴³⁶ Hania.news. Χανιά / Ταξίδι... στις δυνάμεις της φύσης στον εκθεσιακό χώρο για τις ΑΠΕ, <https://tinyurl.com/3n3mumdi>

⁴³⁷ ΜΥΗΣ Αγιά, Εκθεσιακός Χώρος για τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, <https://myhs.gr/>

⁴³⁸ Κρήτη: Ο υδροηλεκτρικός σταθμός της Αγιάς μετατράπηκε σε μουσείο, <https://ypodomes.com/kriti-o-ydroilektrikos-stathmos-tis-agyias-metatrapike-se-moyseio-foto/>

5.8 Δημοτικό Γηροκομείο Χανίων

Το οικόπεδο και το οίκημα του Δημοτικού Γηροκομείου Χανίων βρίσκονται στην περιοχή Φακωθιανά Χαλέπας, σε μια έκταση 12.5 στρεμμάτων περίπου (με αμπέλι τότε) και ήταν ιδιοκτησία του Επισκόπου Κυδωνίας και Αποκορώνου Νικηφόρου Ζαχαριάδη (1887-1912). Μετά τον θάνατό του το κληρονόμησαν ανίψια του τα οποία αμέσως εκκίνησαν διαπραγματεύσεις για την πώλησή του. Ο Μοναστηριακός Οργανισμός Χανίων ενδιαφέρθηκε να το αγοράσει προκειμένου να το χρησιμοποιήσει σαν θερινή κατοικία του εκάστοτε Επισκόπου Κυδωνίας και Αποκορώνου⁴³⁹. Έπειτα από έντονες αντιδράσεις και την εισήγηση του αναπληρωτή Γενικού Διοικητή Κρήτης Πολυχρόνη Δ. Πολυχρονίδη, ο Γενικός Διοικητής Κρήτης Σωτήριος Κροκιδάς προέβη στην αγορά του ακινήτου, χρησιμοποιώντας ένα μέρος των χρημάτων που είχαν περισσέψει από τη διαχείριση του επισιτισμού. Η αγορά έγινε με το υπ' αριθ. 4395/10-07-1919 συμβόλαιο μεταξύ του Σωτηρίου Κροκιδά και των κληρονόμων, έναντι του ποσού των 40.000 χρυσών δραχμών. Στη συνέχεια, η Γενική Διοίκηση Κρήτης παραχώρησε στον Δήμο Χανίων το ακίνητο για περαιτέρω αξιοποίηση. Το Δημοτικό συμβούλιο αποδέχτηκε τη δωρεά με την απόφαση 15/07-07-1919 και ακολούθησε το υπ' αριθ. 8246/31-07-1919 δωρητήριο συμβόλαιο που υπέγραψε ο τότε Δήμαρχος Χανίων Εμμανουήλ Μουντάκης με συμβολαιογράφο τον Δημήτριο Φραντζεσκάκη⁴⁴⁰. Από το συμβόλαιο αυτό φαίνεται ότι στα χρόνια που μεσολάβησαν (1912-1919) το κτήριο ενοικιάσθηκε και χρησιμοποιήθηκε σαν στρατιωτικό νοσοκομείο⁴⁴¹.

Από τη στιγμή της αγοράς και για 10 χρόνια περίπου δεν έγινε καμία αξιοποίησή του, λόγω οικονομικών δυσχερειών του Δήμου και λόγω της πολιτικής, οικονομικής και διπλωματικής αναταραχής που βρισκόταν η χώρα⁴⁴². Φθάνοντας στο 1930 και επί δημαρχίας Ιωάννου Μουντάκη, το Δημοτικό Συμβούλιο Χανίων με την απόφαση 268/10-08-1930 αποφάσισε την ίδρυση και λειτουργία Δημοτικού Γηροκομείου στον χώρο αυτό. Η διοίκηση του ιδρύματος θα γινόταν από πενταμελή επιτροπή (Αδελφάτο), της οποίας πρόεδρος θα ήταν ο εκάστοτε δήμαρχος, ενώ τα υπόλοιπα

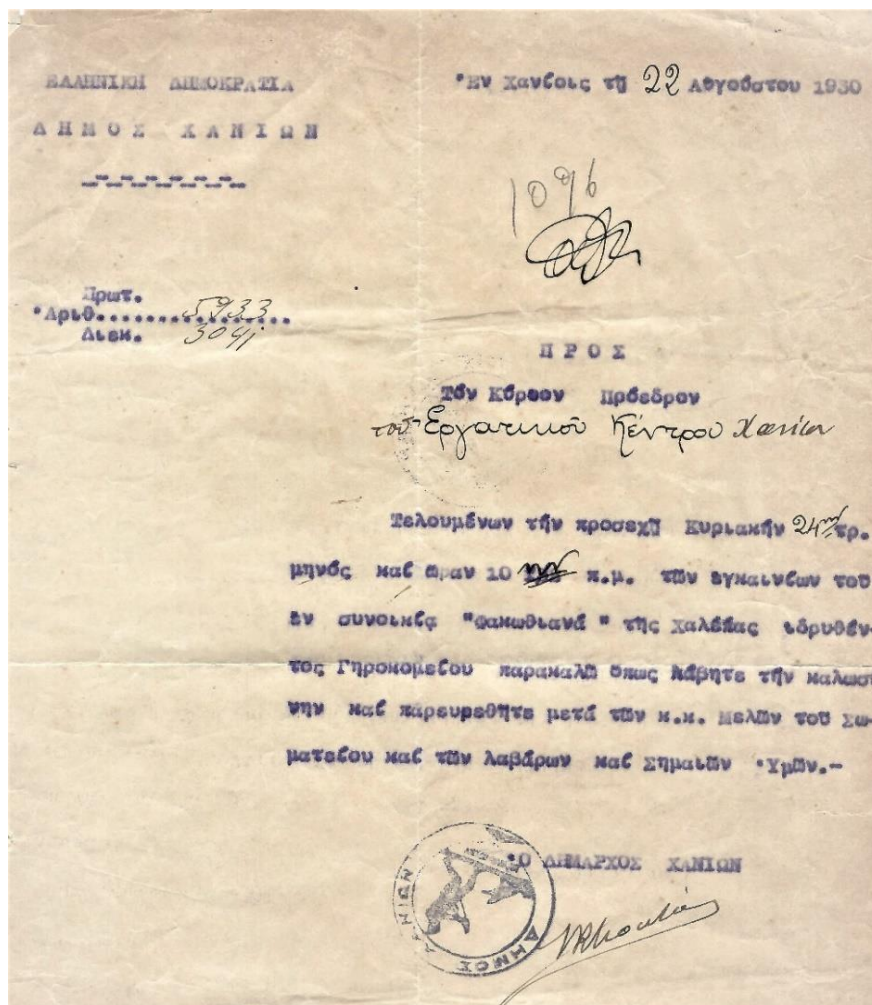
⁴³⁹ Είχε αγοράσει ήδη το ακίνητο επί της Αντωνίου Γιάνναρη και Α. Παπανδρέου που αποτελεί ως και σήμερα την (χειμερινή) κατοικία του εκάστοτε Μητροπολίτη Κυδωνίας και Αποκορώνου, (Ντουντουλάκη κ.α. (1987) *Η Ιστορία του Γηροκομείου Χανίων*. Λεύκωμα Χανιά, 1987, σελ. 116.

⁴⁴⁰ Ντουντουλάκη κ.α. (1987) *Η Ιστορία του Γηροκομείου Χανίων*. Λεύκωμα Χανιά, 1987, σελ. 118.

⁴⁴¹ Διεύθυνση Τεχνικών Υπηρεσιών Δήμου Χανίων, (2021), *Μελέτη για την ανακαίνιση-ενίσχυση υφιστάμενων κτιρίων και προσθήκη νέας πτέρυγας στο Δημοτικό Γηροκομείο Χανίων*, σελ. 4.

⁴⁴² Ήττα του Βενιζέλου στις βουλευτικές εκλογές του 1920, η Μικρασιατική Καταστροφή, ο ερχομός χιλιάδων προσφύγων σε όλη τη χώρα, όπως και στα Χανιά.

τέσσερα μέλη θα εκλεγόταν από το Δημοτικό Συμβούλιο. Ο Δήμος θα παρείχε ετήσια συνδρομή της τάξης των 100.000 έως 300.000 χιλιάδων δρχ. Το Γηροκομείο θα συντηρούνταν επίσης από δωρεές και κληροδοτήματα ιδιωτών⁴⁴³.

Εικόνα 60:
Πρόσκληση στα
εγκαίνια του
Δημοτικού
Γηροκομείου

(Πηγή: από το
αρχείο με τίτλο "
Δημοτικό
Γηροκομείο" της
Δημοτικής
Βιβλιοθήκης
Χανίων

Τα εγκαίνια έγιναν στις 24 Αυγούστου 1930 (όπως φαίνεται από την πρόσκληση που επισυνάπτεται από το αρχείο της Δημοτικής Βιβλιοθήκης), αλλά η λειτουργία του ξεκίνησε μάλλον το 1931, σε οίκημα 344 τ.μ. και δυναμικότητας 25 κλινών. Με το ΦΕΚ 377/25-11-1930⁴⁴⁴ εγκρίθηκε κι επικυρώθηκε η απόφαση του Δημοτικού Συμβουλίου και συστάθηκε νομικό πρόσωπο με τον τίτλο «Δημοτικό Γηροκομείο Χανίων». Το ίδιο διάστημα ξεκίνησαν οι εργασίες για την επισκευή του κτηρίου και τη

⁴⁴³ Ντουντουλάκη κ.α. (1987) *Η Ιστορία του Γηροκομείου Χανίων*. Λεύκωμα Χανιά, 1987, σελ. 118.

⁴⁴⁴ Ακολούθησαν τα προεδρικά διατάγματα: ΦΕΚ 171 Α'/1983 και ΦΕΚ 252 Α'/2008, που συμπλήρωσαν και τροποποίησαν την πράξη αυτή, (Διεύθυνση Τεχνικών Υπηρεσιών Δήμου Χανίων, (2021), *Μελέτη για την ανακαίνιση-ενίσχυση υφιστάμενων κτιρίων και προσθήκη νέας πτέρυγας στο Δημοτικό Γηροκομείο Χανίων*, σελ. 4).

διαμόρφωση των χώρων, με έξοδα του Δήμου, τη συνεισφορά του Κράτους και δωρεά εκ μέρους της Έλενας Βενιζέλου⁴⁴⁵.

Παρά την ιδανική θέση του και την όμορφη θέα, σύντομα φάνηκε ότι κτηριακά δεν κάλυπτε τις ανάγκες χρήσης του, ούτε τον αριθμό των ηλικιωμένων που καλούταν να καλύψει. Όμως, οι ισχνές οικονομικές δυνατότητες του Δήμου, οι διεθνείς και εθνικές συνθήκες που ακολούθησαν, ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος, η Κατοχή κλπ. δεν επέτρεψαν να γίνουν πολλά πράγματα⁴⁴⁶. Στα επόμενα χρόνια φάνηκε να έγιναν μόνο επισκευές και συντήρηση των λιθοδομών και της στέγης, ενώ φτάνοντας στο 1950 από το κτηματογραφικό διάγραμμα φαίνεται να κατεδαφίστηκε η ανατολική πτέρυγα⁴⁴⁷.

Σύμφωνα με τα σχέδια του μηχανικού του Δήμου Γεωργίου Μελάκη⁴⁴⁸, το 1956 το Αδελφάτο του Δημοτικού Γηροκομείου αποφάσισε την επέκταση του χώρου. Ο προϋπολογισμός του έργου ήταν στις 215.000 δρχ. και προέβλεπε τη θεμελίωση ανατολικής πτέρυγας δυναμικότητας 24 επιπλέον κλινών, που ολοκληρώθηκε και τέθηκε σε λειτουργία το 1961⁴⁴⁹. Την περίοδο αυτή ο Δήμος αντιμετώπιζε σοβαρά οικονομικά προβλήματα και τέθηκε θέμα εκποίησης της μισής έκτασης του περιβάλλοντος χώρου, προκηρύσσοντας δημοπρασία. Έπειτα από υπηρεσιακή εισήγηση για τη μελλοντική χρήση των χώρων αυτών, ο τότε δήμαρχος Νικόλαος Σκουλάς τη ματαίωσε⁴⁵⁰.

Το 1963 πάρθηκε απόφαση δέσμευσης των δωρεών για ανέγερση νέου κτηρίου και παράλληλα ζητήθηκε η συνδρομή των πολιτών. Η έκκληση συνέπεσε με το θάνατο του Σοφοκλή Βενιζέλου και απέφερε δωρεές 200.000 δραχμών, μεγάλο ποσό για την εποχή, αλλά ο Δήμος αναγκάστηκε να χρησιμοποιήσει μέρος του για την κάλυψη λειτουργικών αναγκών του ιδρύματος. Το 1964 το Διοικητικό Συμβούλιο του Γηροκομείου εκπόνησε πλήρη μελέτη για δημιουργία νέου κτηρίου δυναμικότητας 290 κλινών, με σκοπό τη σταδιακή εφαρμογή του. Το 1967 ιδρύθηκε ο Όμιλος Εκσυγχρονισμού Γηροκομείου Χανίων με πρωτοβουλία του Εφημερίου του ναού της Ευαγγελίστριας Χαλέπας Αναστασίου Σπινθουράκη, με σκοπό την ευαισθητοποίηση

⁴⁴⁵ Ντουντουλάκη κ.α. (1987) *Η Ιστορία του Γηροκομείου Χανίων*. Λεύκωμα Χανιά, 1987, σελ. 118.

⁴⁴⁶ Ντουντουλάκη κ.α. (1987) *Η Ιστορία του Γηροκομείου Χανίων*. Λεύκωμα Χανιά, 1987, σελ. 118.

⁴⁴⁷ Διεύθυνση Τεχνικών Υπηρεσιών Δήμου Χανίων, (2021), *Μελέτη για την ανακαίνιση-ενίσχυση υφιστάμενων κτιρίων και προσθήκη νέας πτέρυγας στο Δημοτικό Γηροκομείο Χανίων*, σελ. 5.

⁴⁴⁸ Διεύθυνση Τεχνικών Υπηρεσιών Δήμου Χανίων, (2021), *Μελέτη για την ανακαίνιση-ενίσχυση υφιστάμενων κτιρίων και προσθήκη νέας πτέρυγας στο Δημοτικό Γηροκομείο Χανίων*, σελ. 5.

⁴⁴⁹ Ντουντουλάκη κ.α. (1987) *Η Ιστορία του Γηροκομείου Χανίων*. Λεύκωμα Χανιά, 1987, σελ. 118.

⁴⁵⁰ Κουτρούλης, *Το Δημοτικό Γηροκομείο Χανίων*, Χανιώτικα Νέα, 31/10/1991, φ. 7.241, σελ. 5.

των δημοτών και της Πολιτείας για την εξεύρεση πόρων για την ανέγερση του νέου κτηρίου⁴⁵¹. Την περίοδο της δικτατορίας, και συγκεκριμένα το 1969, έγιναν εκτεταμένες επισκευές στο αρχικό κτήριο Β1 από τον εμπειροτέχνη εργολάβο Ευάγγελο Παπαδάκη, που περιελάμβαναν εργασίες σκυροδέματος, επιχρίσματα, κ.α.⁴⁵². Στις 7 Ιουλίου 1976, με τη σημαντική αρωγή του Ομίλου, επί δημαρχίας Αντωνίου Μαρή, θεμελιώθηκε η πτέρυγα Β2 που αντιστοιχεί ελαφρώς τροποποιημένη σε μέρος της αρχικής μελέτης του 1964, επιφάνειας 911,22 τ.μ. με υπόγειο 263,40 τ.μ., δυναμικότητας 50 κλινών⁴⁵³.

Εικόνα 61: Θεμέλιος λίθος από τον δήμαρχο Αντώνιο Μαρή για την έναρξη κατασκευής της 3ης πτέρυγας, στις 7 Ιουλίου 1976

(Πηγή: Αρχείο με τίτλο «Δημοτικό Γηροκομείο» της Δημοτικής Βιβλιοθήκης Χανίων)

Το κόστος της νέας πτέρυγας ανήλθε στα 10.000.000 δρχ., εκ των οποίων τα 5.000.000 τα διέθεσε ο Δήμος, το 1.000.000 το κράτος και τα άλλα 4.000.000 προήλθαν από δωρεές. Τα εγκαίνια της έγιναν την 1η Δεκεμβρίου 1980 από τον Δήμαρχο Ιωάννη Κλωνιζάκη⁴⁵⁴.

⁴⁵¹ Κουτρούλης, *Το Δημοτικό Γηροκομείο Χανίων*, Χανιώτικα Νέα, 31/10/1991, φ. 7.241, σελ. 5.

⁴⁵² Διεύθυνση Τεχνικών Υπηρεσιών Δήμου Χανίων, (2021), *Μελέτη για την ανακαίνιση-ενίσχυση υφιστάμενων κτιρίων και προσθήκη νέας πτέρυγας στο Δημοτικό Γηροκομείο Χανίων*, σελ. 6.

⁴⁵³ Κουτρούλης, *Το Δημοτικό Γηροκομείο Χανίων*, Χανιώτικα Νέα, 31/10/1991, φ. 7.241, σελ. 5.

⁴⁵⁴ Ντουντουλάκη κ.α. (1987) *Η Ιστορία του Γηροκομείου Χανίων*. Λεύκωμα Χανιά, 1987, σελ. 118.

Το 1978 είχε υπογραφεί και νέο συμφωνητικό για την κατασκευή κτηρίου πτέρυγας Κ στη δυτική πλευρά, συνολικού εμβαδού 2.264 τ.μ., αρχικού προϋπολογισμού 5.300.000 δρχ., που έφτασε στις 7.752.791 δρχ. Το έργο αυτό δεν ολοκληρώθηκε ποτέ και το 1989 μεταφέρθηκαν εκεί τα συνεργεία του Δήμου Χανίων, τα οποία παρέμειναν μέχρι το 2015 που εγκαταστάθηκαν στο νέο κτήριο του Δήμου στην Πελεκαίνα⁴⁵⁵. Η απόφαση που πάρθηκε πρόσφατα, προβλέπει την κατεδάφιση του συγκεκριμένου κτηρίου.

Στις 22 Δεκεμβρίου 1978 υπογράφηκε η σύμβαση για την εκτέλεση του έργου που προέβλεπε την κατασκευή των υπολειπόμενων εργασιών της Β2 πτέρυγας. Ο προϋπολογισμός του έργου ήταν 5.500.000 δρχ., το ποσό του συμφωνητικού στις 5.390.000 δρχ, ενώ τελικά το κόστος ανήλθε στις 11.179.064 δρχ. Το έργο ολοκληρώθηκε στις 4 Μαρτίου 1981 και η οριστική παράδοσή του έγινε στις 15 Φεβρουαρίου 1985. Η χρηματοδότηση έγινε από το Γηροκομείο Χανίων⁴⁵⁶.

Στις 18 Σεπτεμβρίου 1981 θεμελιώθηκε η πτέρυγα Β3 από τον Δήμαρχο Ιωάννη Κλωνιζάκη, επιφάνειας 1698 τ.μ. με υπόγειο 366 τ.μ. που περιλάμβανε 41 νέα μονόκλινα και δίκλινα δωμάτια. Εγκαινιάστηκε στις 16 Δεκεμβρίου 1990 από τον δήμαρχο Γεώργιο Κατσανεβάκη. Την ίδια περίοδο (1981) έγινε η ανέγερση του Ιερού Ναού Αγίου Παταπίου στον αύλειο χώρο του Γηροκομείου και είναι αφιερωμένος στα θύματα των δύο τραγικών δυστυχημάτων, της βύθισης του οχηματαγωγού πλοίου «Ηράκλειο» στις 8/12/1966 και του αεροπορικού δυστυχήματος στις 8/12/1969⁴⁵⁷. Τα χρήματα τα διέθεσε ο Όμιλος εκσυγχρονισμού του Γηροκομείου και αποπερατώθηκε επί δημαρχίας Γεωργίου Τζανακάκη⁴⁵⁸.

Εν τω μεταξύ, το 1984 ο Δήμος Χανίων με το υπ' αρ. 9411/31-10-1984 συμβόλαιο, δώρισε το οικόπεδο με τις εγκαταστάσεις του στο Δημοτικό Γηροκομείο Χανίων⁴⁵⁹.

Στις 19 Μαΐου 1997, επί δημαρχίας Γεωργίου Τζανακάκη, υπογράφηκε νέο συμφωνητικό για προσθήκη αίθουσας πολλαπλών χρήσεων στη νοτιανατολική πλευρά

⁴⁵⁵ Διεύθυνση Τεχνικών Υπηρεσιών Δήμου Χανίων, (2021), *Μελέτη για την ανακαίνιση-ενίσχυση υφιστάμενων κτιρίων και προσθήκη νέας πτέρυγας στο Δημοτικό Γηροκομείο Χανίων*, σελ. 6.

⁴⁵⁶ Διεύθυνση Τεχνικών Υπηρεσιών Δήμου Χανίων, (2021), *Μελέτη για την ανακαίνιση-ενίσχυση υφιστάμενων κτιρίων και προσθήκη νέας πτέρυγας στο Δημοτικό Γηροκομείο Χανίων*, σελ. 7.

⁴⁵⁷ Η 8^η Δεκεμβρίου έχει χαρακτηριστεί ως αποφράδα μέρα, με απόφαση του Δημοτικού Συμβουλίου Χανίων.

⁴⁵⁸ Κουτρούλης, *Το Δημοτικό Γηροκομείο Χανίων*, Χανιώτικα Νέα, 31/10/1991, φ. 7.241, σελ. 5.

⁴⁵⁹ Διεύθυνση Τεχνικών Υπηρεσιών Δήμου Χανίων, (2021), *Μελέτη για την ανακαίνιση-ενίσχυση υφιστάμενων κτιρίων και προσθήκη νέας πτέρυγας στο Δημοτικό Γηροκομείο Χανίων*, σελ. 8.

του κτηρίου, ποσού 86.535.560 δρχ. (με ΦΠΑ), το οποίο παραδόθηκε στις 31 Ιουλίου 1998. Το 2006 ξεκίνησε η εκπόνηση σύνθετης μελέτης, αλλά η οικοδομική άδεια και η κατασκευή του έργου δεν προχώρησαν ποτέ⁴⁶⁰.

Σήμερα η λειτουργία της δομής διέπεται από τον κανονισμό λειτουργίας 159/24-01-2017, που έχει εγκριθεί από το Διοικητικό Συμβούλιο, και έχει τη δυνατότητα φιλοξενίας μέχρι 100 ατόμων και των δύο φύλων, αυτοεξυπηρετούμενων και μη⁴⁶¹.

Από το 2019 έχει εκπονηθεί και βρίσκεται σε εξέλιξη, νέα μελέτη επέκτασης του κτηρίου, εκσυγχρονισμού των υπαρχόντων χώρων για την καλύτερη διαβίωση των φιλοξενουμένων και εργαζομένων, αναβάθμισης του περιβάλλοντος χώρου κ.α.. Ο φορέας υλοποίησης είναι ο Δήμος Χανίων και υπεύθυνη η Διεύθυνση Τεχνικών Υπηρεσιών του Δήμου. Η χρηματοδότηση θα γίνει από το Πρόγραμμα «Αντώνης Τρίτσης» και από ιδίους πόρους του Δημοτικού Γηροκομείου, συνολικού προϋπολογισμού 1.775.000 Ευρώ (χωρίς ΦΠΑ). Μετά την προσθήκη το συνολικό κτήριο θα αποτελείται από 6 μονάδες διαβίωσης, δυναμικότητας 25 κλινών η καθεμία, και θα έχει δυνατότητα φιλοξενίας 150 ατόμων⁴⁶².

Στις 2 Δεκεμβρίου 2019, με το πρακτικό 29 και την απόφαση 739, συνεδρίασε το Δημοτικό Συμβούλιο Χανίων για να εκλέξει τον πρόεδρο και τα 10 μέλη (μαζί με τα αναπληρωματικά τους), που συνθέτουν το Διοικητικό Συμβούλιο του Δημοτικού Γηροκομείου, με διετή θητεία Σύμφωνα με τον κανονισμό, πρόεδρος γίνεται ο δήμαρχος ή άλλο αιρετό ή μη πρόσωπο που ορίζεται από τον δήμαρχο ενώ ένα από τα υπόλοιπα μέλη εκλέγεται από το Διοικητικό Συμβούλιο ως αντιπρόεδρος. Μέλη εκλέγονται δύο τουλάχιστον δημοτικοί σύμβουλοι, εκ των οποίων ο ένας είναι από τη μειοψηφία και ένας ακόμα είναι εκπρόσωπος των εργαζομένων (εφόσον απασχολούνται περισσότεροι από 10 εργαζόμενοι). Τα υπόλοιπα μέλη του ΔΣ είναι πρόσωπα που έχουν ανάλογη επαγγελματική ή κοινωνική δράση ή ειδικές γνώσεις σύμφωνα με τον σκοπό του ιδρύματος ή είναι χρήστες των υπηρεσιών του ιδρύματος. Τα 3/5 του συνόλου των μελών με τους αναπληρωτές τους ορίζονται από τον δήμαρχο

---

⁴⁶⁰ Διεύθυνση Τεχνικών Υπηρεσιών Δήμου Χανίων, (2021), *Μελέτη για την ανακαίνιση-ενίσχυση υφιστάμενων κτιρίων και προσθήκη νέας πτέρυγας στο Δημοτικό Γηροκομείο Χανίων*, σελ. 8.

⁴⁶¹ Διεύθυνση Τεχνικών Υπηρεσιών Δήμου Χανίων, (2021), *Μελέτη για την ανακαίνιση-ενίσχυση υφιστάμενων κτιρίων και προσθήκη νέας πτέρυγας στο Δημοτικό Γηροκομείο Χανίων*, σελ. 8-9.

⁴⁶² Διεύθυνση Τεχνικών Υπηρεσιών Δήμου Χανίων, (2021), *Μελέτη για την ανακαίνιση-ενίσχυση υφιστάμενων κτιρίων και προσθήκη νέας πτέρυγας στο Δημοτικό Γηροκομείο Χανίων*, σελ. 3.

και τα υπόλοιπα από τις λοιπές παρατάξεις με μεταξύ τους ψηφοφορία. Σε κάθε περίπτωση οι υπόλοιπες παρατάξεις έχουν ένα μέλος τουλάχιστον στο ΔΣ⁴⁶³.

Όσον αφορά στο προσωπικό, το οργανόγραμμα του Δημοτικού Γηροκομείου προβλέπει 63 θέσεις. Σήμερα απασχολούνται 33 εργαζόμενοι και, όπως όλος ο Δημόσιος τομέας έτσι και η Τοπική Αυτοδιοίκηση, πάσχει από υποστελέχωση προσωπικού⁴⁶⁴. Προσλήψεις ΑΣΕΠ ανακοινώθηκαν μετά από 15 χρόνια το 2022, κι έτσι ο Δήμος Χανίων θα προσλάβει 8 άτομα διαφόρων ειδικοτήτων⁴⁶⁵. Αυτό αναμένεται να γίνει μέσα στο 2023.

Εικόνα 62: Άποψη του Δημοτικού Γηροκομείου όπως είναι σήμερα. Φαίνεται το αρχικό κτήριο με τα κεραμίδια και τις προσθήκες των κτηρίων δεξιά κι αριστερά

Φωτογραφία: Αντωνακάκη Χρυσή

⁴⁶³ https://www.chania.gr/files/54/35845/7392019-d_girokeio.pdf

⁴⁶⁴ Διεύθυνση Τεχνικών Υπηρεσιών Δήμου Χανίων, (2021), Μελέτη για την ανακαίνιση-ενίσχυση υφιστάμενων κτιρίων και προσθήκη νέας πτέρυγας στο Δημοτικό Γηροκομείο Χανίων, σελ. 10.

⁴⁶⁵ <https://www.youtube.com/watch?v=iOVf4whU6Wk>

5.9 Μεγάλο Αρσενάλι – ΚΕΠΠΕΔΗΧ – ΚΑΜ

Το Μεγάλο Αρσενάλι είναι το τελευταίο προς τη δυτική πλευρά από τα 17 νεώρια στο Ενετικό Λιμάνι Χανίων, που στέκεται μόνο του σε διακριτή θέση από τα υπόλοιπα. Η κατασκευή του ξεκίνησε το 1585 και ολοκληρώθηκε το 1600 από τον προβλεπτή⁴⁶⁶ Alvise Grimani. Την περίοδο της Τουρκοκρατίας και συγκεκριμένα το 1872, με τη μεσολάβηση του Ρεούφ Πασά Γενικού Διοικητή Κρήτης, προστέθηκε άλλος ένας όροφος προκειμένου να χρησιμοποιηθεί σαν σχολείο από τη χριστιανική κοινότητα⁴⁶⁷. Αργότερα χρησιμοποιήθηκε για θεατρικές παραστάσεις (1892), στη συνέχεια για δημόσιο νοσοκομείο (1923), ενώ από το 1928 μέχρι το 1941 στέγαζε το Δημαρχείο Χανίων που είχε μεταφερθεί από τη γωνία των οδών Χάληδων και Ζαμπελίου. Εγκαταλείφθηκε το 1941, όταν υπέστη σοβαρές ζημιές, κυρίως στη οροφή, από τους γερμανικούς βομβαρδισμούς⁴⁶⁸.

Εικόνα 63: Το Μεγάλο Αρσενάλι πριν ξεκινήσουν οι εργασίες ανάπλασης

(Πηγή: Μεγάλο Αρσενάλι, Περιοδικό «Χανιά ο Δήμος μας», τεύχος 3^ο και 4^ο/1997, σελ. 19).

⁴⁶⁶ **Προβλεπτής** (ή Προβλέπτης) είναι ο ενετικός τίτλος - αξίωμα του Provveditore, που έφεραν διάφοροι ανώτεροι διοικητικοί υπάλληλοι αξιωματούχοι της Γαληνοτάτης Δημοκρατίας της Βενετίας.

⁴⁶⁷ Μανούσακας, *Μεγάλο Αρσενάλι, Φωτοαναδρομές αρ. 19*, Χανιώτικα Νέα, Αρχείο Δημοτικής Βιβλιοθήκης Χανίων.

⁴⁶⁸ Ξηρουχάκη, *Κέντρο Αρχιτεκτονικής και Πολιτισμού*, Χανιώτικη της Κυριακής, 15/01/2006, σελ. 15.

Το 1994 το Υπουργείο Πολιτισμού δημιούργησε το Εθνικό Πολιτιστικό Δίκτυο Πόλεων, στο οποίο εντάχθηκε το 1996 και η πόλη των Χανίων ως η πόλη της Αρχιτεκτονικής. Την ίδια χρονιά δημιουργήθηκε το Κέντρο Αρχιτεκτονικής της Μεσογείου (ΚΑΜ) ως αμιγής επιχείρηση του Δήμου, με το ΦΕΚ Β/1119/16-12-1996⁴⁶⁹.

Με ενέργειες του Δήμου Χανίων στις 29 Ιουλίου 1997 το έργο «Κέντρο Αρχιτεκτονικής της Μεσογείου – Αποκατάσταση Μεγάλου Αρσεναλίου» εντάχθηκε στο επιχειρησιακό πρόγραμμα Τουρισμός-Πολιτισμός του Υπουργείου Πολιτισμού, με προϋπολογισμό 1.031.110 δρχ. Την ίδια περίοδο και συγκεκριμένα στις 22 Ιουλίου 1997, υπογράφηκε σύμβαση μεταξύ του Δήμου Χανίων και του Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου για την εκπόνηση ερευνητικού έργου για τη διερεύνηση πρότασης αποκατάστασης και αξιοποίησης του Μεγάλου Αρσεναλίου, με υπεύθυνο του προγράμματος τον επίκουρο καθηγητή του Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου Γιάννη Κίζη. Η προμελέτη εγκρίθηκε με την απόφαση 33/20-5-98 γνωμοδότηση του Κεντρικού Αρχαιολογικού Συμβουλίου και ακολούθησε η δημοπράτηση του έργου προϋπολογισμού 800.000.000 δρχ. Με την 115/99 απόφαση της Δημορχιακής Επιτροπής του Δήμου Χανίων κατακυρώθηκε η κατασκευή του έργου σε κατασκευαστική εταιρεία, η σύμβαση της οποίας υπογράφηκε στις 29 Απριλίου 1999 έναντι του ποσού των 799.273.000 δρχ.⁴⁷⁰.

Το έργο ολοκληρώθηκε στα τέλη του 2001 με χρηματοδότηση από το Εθνικό Πρόγραμμα του Υπουργείου Πολιτισμού του Β' ΚΠΣ και το τελικό κόστος (επισκευή κτηρίου και προμήθεια εξοπλισμού) ανήλθε στο ποσό των 895.420.012 δρχ.⁴⁷¹. Ο χώρος περιλαμβάνει αίθουσα εκδηλώσεων-διαλέξεων-συνεδρίων, αίθουσα εκθέσεων, χώρους υποδοχής και ενημέρωσης κοινού με εκθετήριο και πωλητήριο, γραφεία προσωπικού και άλλους χώρους υποστήριξης⁴⁷².

Από τις 29 Ιουλίου 2002 στεγάστηκε εκεί το ΚΑΜ με στόχο την ανάληψη δραστηριοτήτων για την υποστήριξη της αρχιτεκτονικής κοινότητας και την ανάδειξη της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς της πόλης μας.

---

⁴⁶⁹ Κλάδου – Μπλέτσα Α. *Τα Χανιά – 100 χρόνια από την Ένωση στο 2013*, σελ. 344.

⁴⁷⁰ *Μεγάλο Αρσενάλι* Περ. Χανιά, ο Δήμος μας, , τεύχος 10/Ιούλιος – Αύγουστος 2010, σελ. 16.

⁴⁷¹ *Μεγάλο Αρσενάλι* Περ. Χανιά, ο Δήμος μας, , τεύχος 10/Ιούλιος – Αύγουστος 2010, σελ. 17.

⁴⁷² <https://c-a-m.gr/#about-cam>

Εικόνα 64: Το Μεγάλο Αρσενάλι μετά την ανάπλαση

Πηγή: Φινομπετόν. <https://www.finobeton.gr/project/kentro-arxitektonikis-mesogeiou-megalo-arsenali/>

Το 2011 συστήθηκε η Κοινωφελής Επιχείρηση Πολιτισμού και Περιβάλλοντος Δήμου Χανίων-Κέντρο Αρχιτεκτονικής της Μεσογείου (ΚΕΠΠΕΔΗΧ-ΚΑΜ), σύμφωνα με το ΦΕΚ 1501/21-06-2011, μετά τη συνένωση των Δήμων και τη συγχώνευση των έξι κοινωφελών επιχειρήσεων του Δήμου: της Κοινωφελούς Επιχείρησης Δήμου Χανίων (ΚΕΔΗΧ), του Κέντρο Αρχιτεκτονικής της Μεσογείου (ΚΑΜ), της Κοινωφελούς Επιχείρησης Δήμου Ακρωτηρίου, της Κοινωφελούς Επιχείρησης Δήμου Ελ. Βενιζέλου, της Κοινωφελούς Επιχείρησης Δήμου Θερίσου και της Κοινωφελούς Επιχείρησης Δήμου Νέας Κυδωνίας⁴⁷³.

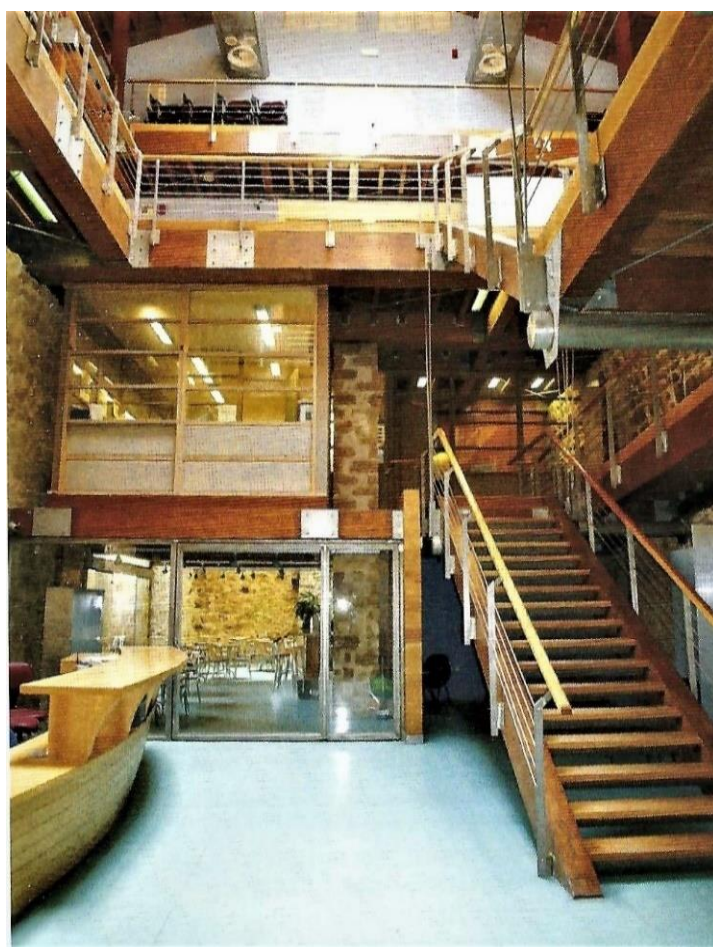
Είναι Νομικό Πρόσωπο Ιδιωτικού Δικαίου (ΜΠΠΔ) και διοικείται από 11μελές Διοικητικό Συμβούλιο με τους αναπληρωτές τους. Από τα μέλη του τουλάχιστον οι τρεις είναι αιρετοί εκπρόσωποι του Δήμου (ο ένας εξ αυτών πρέπει να είναι από τη μειοψηφία), ένας είναι εκπρόσωπος των εργαζομένων στην επιχείρηση, (αν απασχολεί περισσότερους από 20) και ένας είναι εκπρόσωπος κοινωνικού φορέα της περιοχής. Τα

⁴⁷³ <https://www.chania-culture.gr/profil-kai-istoriko-tis-keppedich-kam/>

υπόλοιπα μέλη είναι δημότες ή κάτοικοι του Δήμου που έχουν πείρα ή γνώσεις σχετικές με το αντικείμενο. Το Δημοτικό Συμβούλιο ορίζει από τα μέλη του Διοικητικού Συμβουλίου τον πρόεδρο και τον αντιπρόεδρο. Στην προκειμένη περίπτωση πρόεδρος ορίζεται ο εκάστοτε Αντιδήμαρχος Πολιτισμού. Με την απ. 275/08-12-2021 ορίστηκαν τα μέλη του τελευταίου Διοικητικού Συμβουλίου των οποίων η θητεία θα διαρκέσει μέχρι το τέλος της τρέχουσας δημοτικής περιόδου⁴⁷⁴.

Σήμερα απασχολεί 4 άτομα μόνιμο προσωπικό και περίπου άλλα 10 με άλλες μορφές εργασίας και διαχειρίζεται: το Θέατρο «Μίκης Θεοδωράκης», το Θέατρο της Ανατολικής Τάφρου, τη Βίλα Κούνδουρου, το Θέατρο «Δημήτρης Βλησίδης», το θέατρο στο «Πάρκο Ειρήνης και Φιλίας των Λαών», τον Κινηματογράφο του Δημοτικού Κήπου, το Αμφιθέατρο Λενταριανών, την Πύλη Sabbionara και τον Ρωσικό Στρατώνα-Κέντρο Αναβίωσης Παραδοσιακών Επαγγελμάτων⁴⁷⁵.

Εικόνα 65: Το εσωτερικό του κτηρίου στο Μεγάλο Αρσενάλι

(Πηγή: Μεγάλο Αρσενάλι, Περιοδικό «Χανιά ο Δήμος μας», τεύχος 10/Ιούλιος – Αύγουστος 2010, σελ. 17)

Από τον Σεπτέμβριο του 2019, που εκλέχτηκε Δήμαρχος Χανίων ο Παναγιώτης Σημανδηράκης και όρισε αντιδήμαρχο Πολιτισμού τον Ιωάννη Γιαννακάκη, το γραφείο της Αντιδημαρχίας Πολιτισμού, στεγάζεται στο Μεγάλο Αρσενάλι⁴⁷⁶.

⁴⁷⁴ <https://www.chania.gr/files/54/35688/keppedhx.pdf>

⁴⁷⁵ Προσωπική ενημέρωση από υπάλληλο της ΚΕΠΠΕΔΗΧ-ΚΑΜ.

⁴⁷⁶ <https://flashnews.gr/post/400399/sto-kam-megalo-arsenali-to-grafeio-politismoy-toy-dhmoy-xaniwn/>

5.10 Βίλα Κούνδουρου - Θέατρο «Δημήτρης Βλησίδης»

5.10.1 Βίλα Κούνδουρου

Η Βίλα Κούνδουρου ήταν η οικία του Μανούσου Κούνδουρου⁴⁷⁷ και χτίστηκε το 1909 σε σχέδια και επίβλεψη του γνωστού μηχανικού της εποχής Μιχάλη Σαββάκη. Είναι μονοκατοικία, στο ισόγειο βρίσκονται οι χώροι υποδοχής και το γραφείο και στον πρώτο όροφο τα ιδιαίτερα δωμάτια.

Το 1979 ο γιος του Νέαρχος την δώρισε στο Ελληνικό Δημόσιο. Ένας από τους όρους ήταν να φτιαχτεί ολόσωμη ανδριάντα του πατέρα του στον αύλειο χώρο μέσα στα 5 επόμενα χρόνια, ένα αίτημα που έχει τεθεί από την Ένωση Σφακιανών Χανίων και την Ένωση Απανταχού Σφακιανών και ωστόσο δεν έχει πραγματοποιηθεί ακόμα. Το Ελληνικό Δημόσιο παραχώρησε τη χρήση του στον Δήμο Χανίων για 20 χρόνια και τον Νοέμβριο του 1987 υπογράφηκε η τεχνική έκθεση της μελέτης *«αποκατάστασης-μετασκευής της οικίας του Μανούσου Κούνδουρου»*. Στις 22 Ιουνίου 1988 το Υπουργείο Πολιτισμού ενέκρινε τη μελέτη με θέμα *«Έγκριση μελέτης επισκευής και τροποποίησης του διατηρητέου κτιρίου στην οδό Ηρώων Πολυτεχνείου στα Χανιά Κρήτης ιδιοκτησίας Δήμου Χανίων»*⁴⁷⁸ και στη συνέχεια με τη συμβολή και του Μεσογειακού Ολοκληρωμένου Προγράμματος Κρήτης (ΜΟΠ Κρήτης-ΟΑ 135/1988) έγινε η αποκατάσταση του κτηρίου για χρήση σαν Πολύκεντρο Νεολαίας⁴⁷⁹.

Τη διαχείρισή του ανέλαβε αρχικά η Δημοτική Πολιτιστική Επιχείρηση Δήμου Χανίων (ΔΗ.Π.Ε.Χ), που το αξιοποίησε σαν Πολύκεντρο Νεολαίας, εργαστήριο εικαστικών τεχνών (1996) και κέντρο πληροφόρησης νέων.

Στη συνέχεια την ανέλαβε η ΚΕΠΠΕΔΗΧ-ΚΑΜ, η οποία το 2012 δημιούργησε Εργαστήριο Καλλιτεχνικής Μόρφωσης και Δημιουργίας. Το 2016 με ενέργειες του

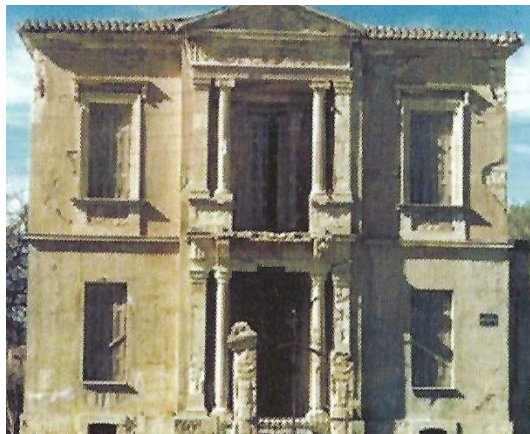
---

⁴⁷⁷ Ο Μανούσος Κούνδουρος γεννήθηκε το 1860 στα Σφακιά και πέθανε στην Αθήνα στις 19 Δεκεμβρίου 1933. Σπούδασε νομικά, πρωτοστάτησε στην επανάσταση του 1895-1898, διετέλεσε βουλευτής της Κρητικής Πολιτείας και του Ελληνικού Κοινοβουλίου και υπήρξε σύμβουλος του Γενικού Διοικητή Κρήτης μετά την Ένωση και για λίγο το 1926, Γενικός Διοικητής Κρήτης. <https://tinyurl.com/2p84kbpc>

⁴⁷⁸ Ελληνική Δημοκρατία-Νομαρχία Χανίων-Διεύθυνση Τεχνικών Υπηρεσιών, Τεχνική Έκθεση-Παραχωρήθηκε από το αρχείο της Τεχνικής Υπηρεσίας Χανίων.

⁴⁷⁹ Κλάδου – Μπλέτσα Α. *Τα Χανιά – 100 χρόνια από την Ένωση στο 2013*, σελ. 335.

Δήμου Χανίων ανανεώθηκε η σύμβαση από το Υπουργείο Πολιτισμού για άλλα 20 χρόνια⁴⁸⁰ και παραχωρήθηκε εκ νέου στον Δήμο για δράσεις της ΚΕΠΠΕΔΗΧ-ΚΑΜ.

Εικόνα 66: Η Βίλα Κούνδουρου πριν και μετά

(Πηγή: Κλάδου – Μπλέτσα Α. *Τα Χανιά – 100 χρόνια από την Ένωση στο 2013*, σελ. 335)

Από τον Ιανουάριο του 2017, στεγάζεται εκεί η Φιλαρμονική του Δήμου Χανίων, ενώ στο χώρο που βρισκόταν η Φιλαρμονική, ο Δήμος έφτιαξε υπνωτήριο αστέγων που φιλοξενεί 15 με 20 άτομα.

Εικόνα 67: Η Βίλα Κούνδουρου όπως είναι σήμερα από την Βορειοανατολική πλευρά

Φωτογραφία: Αντωνακάκη Χρυσή

⁴⁸⁰ Με το ίδιο παραχωρητήριο, ανανεώθηκε για 20 χρόνια η χρήση του Θεάτρου «Δημήτρης Βλησίδης» και για 5 χρόνια των Επτά Νεωρίων, με συγκεκριμένους όρους. <https://www.ertnews.gr/perifereiakoi-stathmoi/chania/chania-neoria-vila-koundourou-ke-theatro-vlisidi-parachorounte-sto-dimo/>

5.10.2 Θέατρο «Δημήτρης Βλησίδης»

Ο χώρος όπου στεγάζεται βρίσκεται στη δυτική πλευρά της Βίλας Κούνδουρου και αποτελούσε αποθηκευτικό και βοηθητικό χώρο της. Παραχωρήθηκε με τους ίδιους όρους της Βίλας Κούνδουρου και στην πρώτη φάση αποκατάστασής του για μια δεκαετία φιλοξενούσε το Χανιώτικο Θεατρικό Εργαστήρι⁴⁸¹. Τη διαχείριση ανέλαβε η Δημοτική Πολιτιστική Επιχείρηση Δήμου Χανίων (ΔΗ.Π.Ε.Χ) και τον Σεπτέμβριο του 1995 συντάχτηκε «*Μελέτη αποκατάστασης της αποθήκης Βίλας Μ. Κούνδουρου και διαμόρφωσής της σε αίθουσα πολλαπλών χρήσεων*»⁴⁸². Στις 20 Οκτωβρίου 1995 υπογράφηκε η τεχνική έκθεση⁴⁸³ από την Τεχνική Υπηρεσία του Δήμου Χανίων, με τη δαπάνη των εργασιών να προϋπολογίζεται στα 70 εκατομμύρια δρχ. χωρίς ΦΠΑ.

Μετά τον θάνατο του Δημήτρη Βλησίδα (1997), με ομόφωνη απόφαση του Δημοτικού Συμβουλίου, αποφασίστηκε η ανακαίνιση του χώρου και στη μνήμη του επί πολλών ετών δημοτικού συμβούλου και αντιδημάρχου Χανίων Δημήτρη Βλησίδα⁴⁸⁴ να ονομαστεί «Θέατρο Δημήτρης Βλησίδης»⁴⁸⁵.

Με χρηματοδότηση 52 εκατομμυρίων από Ευρωπαϊκά Αναπτυξιακά Προγράμματα Τοπικής Αυτοδιοίκησης (Ε.Α.Π.Τ.Α.) και 30 περίπου εκατομμυρίων από επιχορήγηση του Δήμου Χανίων, ο χώρος εγκαινιάστηκε τον Δεκέμβριο 2001 από τον Δήμαρχο Γεώργιο Τζανακάκη, τον Νομάρχη Γιώργο Κατσανεβάκη και άλλους εκπρόσωπους των τοπικών αρχών και του πολιτισμού. Ως θεατρική σκηνή χωρητικότητας 160 ατόμων και συνολικού χώρου 380 τ.μ. έκανε πρεμιέρα με την παράσταση του ιστορικού έπους «Κρητίζ» του Αντωνίου Αντωνιάδη, σε θεατρική διασκευή του Πολυχρόνη Κουτσάκη⁴⁸⁶,

⁴⁸¹ *Αίθουσα Πολλαπλών Χρήσεων «Δ. Βλησίδης»*, Χανιώτικα Νέα, 14/12/2001, φ. 10.286, σελ. 21.

⁴⁸² Δημοτική Πολιτιστική Επιχείρηση Χανίων. Περιληπτική Τεχνική Έκθεση «*Μελέτης αποκατάστασης της αποθήκης Βίλας Μ. Κούνδουρου και διαμόρφωσής της σε αίθουσα πολλαπλών χρήσεων*». Παραχωρήθηκε από το αρχείο της Τεχνικής Υπηρεσίας Χανίων.

⁴⁸³ Δημοτική Πολιτιστική Επιχείρηση Χανίων. Τεχνική Έκθεση. Παραχωρήθηκε από το αρχείο της Τεχνικής Υπηρεσίας Χανίων.

⁴⁸⁴ Ο Δημήτρης Βλησίδης γεννήθηκε στους Αρμένους Αποκορώνου το 1923 και ήταν αγωνιστής της Εθνικής Αντίστασης και διευθυντής της εφημερίδας «Αλήθεια». Διετέλεσε Δημοτικός Σύμβουλος από το 1982 μέχρι το 1994, αντιδήμαρχος μέχρι το 1988 και ήταν υποψήφιος δήμαρχος στις εκλογές του 1994. Ήταν στέλεχος του ΚΚΕ και το 1992 δέχτηκε δολοφονική επίθεση μέσα στα κομματικά γραφεία. Το 1993 και 1996 ήταν υποψήφιος βουλευτής στα Χανιά. Πέθανε ξαφνικά στις 16 Μαρτίου 1998. (Ριζοσπάστης, <https://www.rizospastis.gr/story.do?id=3718916>).

⁴⁸⁵ *Εικόνες εγκατάλειψης στο Θέατρο Δημήτρης Βλησίδης*, Χανιώτικα Νέα, 4/6/2016, φ. 14.871, σελ. 3.

⁴⁸⁶ *Αίθουσα πολλαπλών χρήσεων «Δ. Βλησίδης»*, Χανιώτικα Νέα, 14/12/2001, φ. 10.286, σελ. 21.

Το 2021 έγιναν εργασίες συντήρησης, που περιλάμβαναν μόνωση της στέγης και του κτηρίου εξωτερικά και περιμετρικά, στήριξη της οροφής και αισθητική αναμόρφωση. Στο εσωτερικό επισκευάστηκαν φθορές και έγινε αντικατάσταση του ηλεκτρολογικού εξοπλισμού, τοποθέτηση νέου κλιματισμού, κ.α.⁴⁸⁷.

Σήμερα γίνονται εργασίες στον εσωτερικό χώρο με ανακαίνιση στα καμαρίνια και στην αίθουσα δοκιμών, κατασκευή νέων τουαλετών, νέα υλικά στα δάπεδα και νέα καλύμματα στα καθίσματα, νέα ηχητικά και φωτιστικά συστήματα, κ.α.⁴⁸⁸.

Εικόνα 68: Το Θέατρο "Δημήτρης Βλησίδης" όπως είναι σήμερα

Φωτογραφία: Αντωννάκη Χρυσή

---

⁴⁸⁷ EPTNEWS: <https://www.ertnews.gr/perifereiakoi-stathmoi/chania/chania-oloklirothikan-oi-exoterikes-ergasies-sto-theatro-dimitris-vlisidis-xekina-i-apokatastasi-sto-esoteriko/>

⁴⁸⁸ Προφορική ενημέρωση Αντιδημάρχου Ιωάννη Γιαννακάκη.

5.11 Τελωνείο-«Θέατρο Μίκης Θεοδωράκης»

Το κτήριο του Τελωνείου βρίσκεται στην Πλατεία Κατεχάκη στο παλιό Λιμάνι, ανάμεσα στα Νεώρια και το Μεγάλο Αρσενάλι. Στις αρχές του 19^{ου} αιώνα ο Γενικός Διοικητής Κρήτης στρατηγός Γεώργιος Κατεχάκης αποφάσισε το κτίσιμο του Νέου Τελωνείου. Η μελέτη εκπονήθηκε από τον Μιχάλη Σαββάκη⁴⁸⁹ και η κατασκευή του ξεκίνησε το 1913 με τον εργολάβο Γ. Κασσιμάτη, προκειμένου να στεγάσει το Τελωνείο της πόλης, σε μία επιφάνεια 1.367,30 τ.μ. Το 1941 έπαθε σοβαρές ζημιές από τους γερμανικούς βομβαρδισμούς, κυρίως στο νότιο τμήμα του (σύμφωνα με την καταγραφή των ζημιών που έγινε από το γραφείο Δοξιάδη το 1946)⁴⁹⁰.

Σύμφωνα με την Παναγιώτα Τριμανδύλη⁴⁹¹ το κτήριο ολοκληρώθηκε το 1927 από τον γνωστό εργολάβο της εποχής Κωνσταντίνο Λιγιδάκη⁴⁹². Μετά από την μετεγκατάσταση του Τελωνείου στη Σούδα Χανίων, η κ. Τριμανδύλη με έγγραφό της (αρ. Πρωτοκόλλου 139/20-09-2000) στο Υπουργείο Οικονομικών στο οποίο υπαγόταν το κτήριο, ζήτησε την κήρυξή του ως ιστορικού διατηρητέου μνημείου. Νωρίτερα, και συγκεκριμένα στις 19 Ιανουαρίου 2000, ο δήμαρχος Χανίων Γεώργιος Τζανακάκης είχε ζητήσει με έγγραφο (αρ. πρωτοκόλλου 1251) από τον τότε υφυπουργό Οικονομικών Νίκο Χριστοδουλάκη την παραχώρηση του κτηρίου στον Δήμο Χανίων, για να ενοποιηθεί με τα κτήρια των Νεωρίων και το Μεγάλο Αρσενάλι, προκειμένου να αξιοποιηθούν για πολιτιστικές δραστηριότητες. Το έγγραφο επικαλέστηκε τρεις σχετικές μελέτες που είχαν εκπονηθεί στο παρελθόν για την ανάδειξη των Νεωρίων, και συγκεκριμένα των Ρωμανού και Καλλιγά, τη μελέτη της ομάδας του Α. Τρίτση (Ιππόδαμος) και του Renzo Piano (που χρηματοδοτήθηκε από την Unesco),⁴⁹³.

⁴⁸⁹ Ο Μιχάλης Σαββάκης γεννήθηκε το 1863 στα Σελλιά Ρεθύμνου και πέθανε το 1942 στο Γηροκομείο Χανίων. Ήταν πολιτικός μηχανικός και μηχανολόγος και έφτιαξε πολλά σημαντικά έργα για την πόλη, όπως τα σημερινά Δικαστήρια, το Δεσποτικό, πολλά νεοκλασικά σπίτια, όπως τη βίλα Κούνδουρου, Παπαδόπετρου, Πιστολάκη κ.α. Επίσης, πραγματοποίησε πολλά λιμενικά, υδροηλεκτρικά έργα, το σχέδιο πόλης κ.α.. (Υπάρχουν πολλά βιογραφικά στοιχεία στο βιβλίο του Φθενάκη Γ., *Σινέ Σαντάν, Α' τόμος*, σελ. 33-35 και Κλάδου-Μπλέτσα Α., *Χανιά 100 χρόνια από την Ένωση στο 2013*, σελ. 24).

⁴⁹⁰ Από την έκθεση της Τεχνικής Υπηρεσίας του Δήμου Χανίων, με τίτλο «Αποκατάσταση και διαρρύθμιση του κτηρίου παλαιού Τελωνείου για τη δημιουργία κέντρου πολλαπλών πολιτιστικών δραστηριοτήτων».

⁴⁹¹ Τέως προϊσταμένη του Τμήματος Δυτ. Κρήτης της Εφορείας Νεότερων μνημείων, η οποία είχε εργαστεί το 1981 με την ομάδα του Αντώνη Τρίτση στη μελέτη «Το παλιό Λιμάνι των Χανίων», (Χανιώτικα Νέα, 3/1/2000, φ. 9.602, σελ. 32).

⁴⁹² Τα Κτήρια και το λιμάνι της Σούδας είναι δικά του έργα και για να τον τιμήσει το κράτος του δόθηκε ο τίτλος του Μηχανικού. (Χανιώτικα Νέα, 3/1/2000, φ. 9.602, σελ. 32).

⁴⁹³ Σπανουδάκη-Κουτσάκη Ν., *Πάμε σαν άλλοτε*, Χανιώτικα Νέα, 16/10/2000, φ. 9.881, σελ. 14-15.

Στις 16 Οκτωβρίου 2001 το κτήριο χαρακτηρίστηκε ως «ιστορικό διατηρητέο μνημείο που χρειάζεται ειδική κρατική προστασία σύμφωνα με τις διατάξεις του Ν. 1469/1950, διότι αποτελεί αξιόλογο δείγμα τοπικής αρχιτεκτονικής των αρχών του αιώνα και είναι άμεσα συνδεδεμένο με την κοινωνική και οικονομική ιστορία του τόπου». Τον Αύγουστο του 2003 παραχωρήθηκε στον Δήμο Χανίων για αόριστο χρόνο από την Κτηματική εταιρεία του Δημοσίου που ανήκει ιδιοκτησιακά⁴⁹⁴.

Με τις αποφάσεις 55/2005 & 56/2005 του Δημοτικού Συμβουλίου Χανίων εγκρίθηκε η μελέτη που προέβλεπε, μετά την αποκατάσταση, θέατρο 400 θέσεων, συνεδριακό κέντρο, χώρο μουσικών-καλλιτεχνικών και εν γένει πολιτιστικών εκδηλώσεων, συνολικής δόμησης 2.415,50 τ.μ. Η μελέτη ολοκληρώθηκε το 2008, ο φορέας υλοποίησης ήταν η Διεύθυνση Τεχνικών Υπηρεσιών-Τμήμα Προγραμματικής Σύμβασης Παλιάς Πόλης, η χρηματοδότηση έγινε από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΤΠΑ), στο πλαίσιο του ΠΕΠ ΚΡΗΤΗΣ ΚΑΙ ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ 2007-2013 και ο προϋπολογισμός της μελέτης ανήλθε στο ποσό των 7.600.000 ευρώ⁴⁹⁵. Το έργο δημοπρατήθηκε στις 6 Δεκεμβρίου 2011 και η σύμβαση με την ανάδοχο εταιρεία που ανέλαβε το έργο υπογράφηκε στις 31 Μαΐου 2012, στο ποσό κατακύρωσης στα 3.967.173 ευρώ με ΦΠΑ⁴⁹⁶ μετά την έκπτωση που προέκυψε από τη διαδικασία του διαγωνισμού (47%).

Το κτήριο σχεδόν ολοκληρώθηκε το 2017 επί δημαρχίας Αναστάσιου Βάμβουκα. Με ομόφωνη απόφαση του Δημοτικού Συμβουλίου Χανίων, αποφασίστηκε η ανακήρυξη του Μίκη Θεοδωράκη σε επίτιμο δημότη της πόλης και η ονοματοδοσία του Παλιού Τελωνείου σε Θέατρο «Μίκης Θεοδωράκης»⁴⁹⁷. Τα εγκαίνια έγιναν το Σάββατο 21 Οκτωβρίου 2017, παρουσία του Μίκη Θεοδωράκη, και πλαισιώθηκαν με πλούσιες μουσικές εκδηλώσεις.

⁴⁹⁴ Γεωργακάκης, Γ. Όαση Πολιτισμού στο παλιό λιμάνι, Χανιώτικα Νέα, 31/05/2012, φ. 13.664, σελ. 6.

⁴⁹⁵ Από την έκθεση της Τεχνικής Υπηρεσίας του Δήμου Χανίων, με τίτλο «Αποκατάσταση και διαρρύθμιση του κτηρίου παλαιού Τελωνείου για τη δημιουργία κέντρου πολλαπλών πολιτιστικών δραστηριοτήτων».

⁴⁹⁶ Γεωργακάκης, Γ. Όαση Πολιτισμού στο παλιό λιμάνι, Χανιώτικα Νέα 31/05/2012, φ. 13.664, σελ. 6.

⁴⁹⁷ Καντιδάκη Τελετή ονοματοδοσίας του Παλιού Τελωνείου Χανίων σε Θέατρο Μίκης Θεοδωράκης. <https://www.neatv.gr/teleti-onomatodosias-toi-palioi-teloneioi-chanion-se-tieatro-mikis-tieodorakis/>

Εικόνα 69: Το Θέατρο "Μίκης Θεοδωράκης" όπως είναι σήμερα

Πηγή: Ιστοσελίδα Chania Culture. <https://www.chania-culture.gr/venues/choros-ekdiloseon-mikis-theodorakis-ait housa-theatrou/>)

Εικόνα 70: Το εσωτερικό του Θεάτρου "Μίκης Θεοδωράκης"

(Πηγή: Φάκελος της έκθεσης της Διεύθυνσης Τεχνικών Υπηρεσιών Δήμου Χανίων-Τμήμα Προγραμματικής Σύμβασης Παλιάς Πόλης)

Η οριστική απόφαση αφορά στην «Αποκατάσταση και διαρρύθμιση ενός Νεώτερου Κηρυγμένου Μνημείου το οποίο κατά το παρελθόν φιλοξενούσε το Τελωνείο Χανίων και τη μετατροπή του σε χώρο πολλαπλών πολιτιστικών δράσεων και Θέατρο «Μίκης Θεοδωράκης»», με ημερομηνία ολοκλήρωσης του έργου την 17^η Ιουλίου 2019⁴⁹⁸.

Η διαχείριση του χώρου ανήκει στη ΚΕΠΠΕΔΗΧ-ΚΑΜ.

⁴⁹⁸ Από την έκθεση της Τεχνικής Υπηρεσίας του Δήμου Χανίων, με τίτλο «Αποκατάσταση και διαρρύθμιση του κτηρίου παλαιού Τελωνείου για τη δημιουργία κέντρου πολλαπλών πολιτιστικών δραστηριοτήτων».

5.12 Δημοτική Πινακοθήκη Χανίων

Η Δημοτική Πινακοθήκη Χανίων στεγάζεται στην οδό Χάληδων 98-102, στο ανακαινισμένο κτήριο που βρισκόταν τα καταστήματα Μανούσου Κούνδουρου, τα οποία χτίστηκαν το 1910⁴⁹⁹. Στη συνέχεια στεγάστηκε εκεί το Β' Ταμείο και αργότερα το κτήριο παρέμεινε για πολλές δεκαετίες ερειπωμένο κι εγκαταλελειμμένο⁵⁰⁰. Μετά από διεκδικήσεις χρόνων ο Δήμος Χανίων εξαγόρασε τη χρήση του από την Κτηματική Εταιρεία του Δημοσίου έναντι του ποσού των 40.000.000 δρχ. Στη συνέχεια το ενέταξε στο Περιφερειακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Κρήτης 1994-1999 του Β' ΚΠΣ, με τον τίτλο «Αποκατάσταση και μετατροπή Κτιρίου Β' Δημοσίου Ταμείου σε Δημοτική Πινακοθήκη» με φορέα υλοποίησης τον Δήμο Χανίων. Το έργο, με προϋπολογισμό τις 333.450.000 δρχ., δημοπρατήθηκε στις 10 Νοεμβρίου 1997 και οι εργασίες ξεκίνησαν στις 18 Μαΐου 1998⁵⁰¹. Το ανέλαβε ιδιωτική εταιρεία με την επίβλεψη του Γραφείου Προγραμματικής Σύμβασης Παλιάς Πόλης του Δήμου Χανίων. Ολοκληρώθηκε στις 8 Σεπτεμβρίου 2000⁵⁰² και μαζί με τον εξοπλισμό το κόστος ανήλθε στο ποσό των 1.065.000 ευρώ⁵⁰³. Το κτήριο αποτελείται από τέσσερις ορόφους, 250 τ.μ. ο καθένας, εκτός του τέταρτου που έχει επιφάνεια 200 τ.μ.⁵⁰⁴

Εικόνα 71: Το εσωτερικό της Δημοτικής Πινακοθήκης

(Πηγή: Ιστοσελίδα Δημοτικής Πινακοθήκης, <https://pinakothiki-chania.gr/i-pinakothiki/>)

Φωτ. Μιχάλης Πολυχρονάκης)

⁴⁹⁹ Χτίστηκαν πάνω σε μέρος των τειχών και μ' αυτά ξεκίνησε η οικοδόμηση των τειχών, που έχουν δημιουργήσει εύλογα πολλά σχόλια και αντιδράσεις. Γιαννουλάκη, (2020) *Το κοινό της Δημοτικής Πινακοθήκης Χανίων: προφίλ, στάσεις και πολιτιστικές ανάγκες*, σελ. 60.

⁵⁰⁰ Μυλωνάς, Προϊστάμενος Γραφείου Παλιάς Πόλης Χανίων.

⁵⁰¹ Γεωργακάκης, *Πραγματικότητα η Δημοτική Πινακοθήκη*, Χανιώτικα Νέα, 9/10/1999, φ. 9.520, σελ. 20.

⁵⁰² Γιαννουλάκη, (2020) *Το κοινό της Δημοτικής Πινακοθήκης Χανίων: προφίλ, στάσεις και πολιτιστικές ανάγκες*, σελ. 61.

⁵⁰³ Συνέπεσε με την είσοδο του ευρώ στις συναλλαγές, την 01/01/2002.

⁵⁰⁴ Μυλωνάς, Προϊστάμενος Γραφείου Παλιάς Πόλης Χανίων.

Εγκαινιάσθηκε στις 17 Απριλίου 2002 με την έκθεση «*Αντιπροσωπευτικά έργα των συλλογών του Δήμου Χανίων*». Είναι Νομικό Πρόσωπο Δημοσίου Δικαίου (Ν.Π.Δ.Δ.) και χρηματοδοτείται από ίδια έσοδα (εισιτήρια, πωλήσεις εκδόσεων, δράσεις και εκδηλώσεις) και από τον Δήμο Χανίων. Η αρχική συλλογή των έργων τέχνης αποτελείται από έργα που απέκτησε ο Δήμος από αγορές και δωρεές και φυλάσσονταν στη Δημοτική Βιβλιοθήκη Χανίων⁵⁰⁵. Είχαν ξεκινήσει να συλλέγονται από την ίδρυση της πρώτης Βιβλιοθήκης-Πινακοθήκης (1953) που στεγαζόταν στο ισόγειο του Δημαρχείου, σε χώρο ακατάλληλο και ανεπαρκή γι' αυτή τη χρήση. Στη συνέχεια μεταφέρθηκαν στον πρώτο όροφο που στεγάζεται σήμερα η Δημοτική Βιβλιοθήκη, αλλά, λόγω έλλειψης χώρου και ανεπαρκών υποδομών για φύλαξη και έκθεση έργων, υπήρχε ο κίνδυνος να υποστούν σοβαρές φθορές. Η δημιουργία της Δημοτικής Πινακοθήκης, λοιπόν, πέραν του σημαντικού πολιτιστικού και εικαστικού έργου που επιτελεί, συνέβαλε στη διάσωση της αξιόλογης συλλογής έργων Τέχνης που αποτελούν ιδιοκτησία του Δήμου Χανίων⁵⁰⁶.

Συγκεκριμένα, η μόνιμη συλλογή του Δήμου αποτελείται από 700 περίπου έργα τέχνης, τα οποία είναι προσβάσιμα στο κοινό από τον ιστότοπο της Δημοτικής Πινακοθήκης. Τα έργα αυτά είναι διαθέσιμα να ταξιδέψουν και να συμμετάσχουν σε εκθέσεις άλλων Μουσείων και Πολιτιστικών Οργανισμών. Ένα ξεχωριστό μέρος της συλλογής, αποτελούν οι 77 ελαιογραφίες του 18^{ου} και 19^{ου} αιώνα, που έγιναν δωρεά στον Δήμο Χανίων από τον Λυκούργο Μανουσάκη⁵⁰⁷.

Από την ίδρυσή της μέχρι σήμερα η Πινακοθήκη έχει πραγματοποιήσει πάνω από 60 εκθέσεις, ντόπιων αλλά και γνωστών Ελλήνων και ξένων καλλιτεχνών κι έχει συνεργαστεί με μεγάλα Μουσεία. Είναι σημαντικό το γεγονός ότι η πλειοψηφία των εικαστικών εκθέσεων υποστηρίζονται από μουσειοπαιδαγωγικά προγράμματα προσαρμοσμένα σε κάθε ηλικία και εκπαιδευτική βαθμίδα, με αποτέλεσμα να γίνονται προγραμματισμένες ξεναγήσεις και παράλληλες εκδηλώσεις⁵⁰⁸ που απευθύνονται στο ευρύ κοινό πέρα του καλλιτεχνικού κόσμου. Επίσης, η εκθεσιακή της δραστηριότητα

⁵⁰⁵ Γιαννουλάκη, (2020) *Το κοινό της Δημοτικής Πινακοθήκης Χανίων: προφίλ, στάσεις και πολιτιστικές ανάγκες*, σελ. 66 & 56.

⁵⁰⁶ Υπάρχουν κι άλλα έργα ιδιοκτησίας του Δήμου που κοσμούν τους κοινόχρηστους χώρους του Δημαρχείου Χανίων ή άλλα υποκαταστήματα του. (Γιαννουλάκη, σελ. 62).

⁵⁰⁷ Γιαννουλάκη, (2020) *Το κοινό της Δημοτικής Πινακοθήκης Χανίων: προφίλ, στάσεις και πολιτιστικές ανάγκες*, σελ. 58 & 62.

⁵⁰⁸ Γιαννουλάκη, (2020) *Το κοινό της Δημοτικής Πινακοθήκης Χανίων: προφίλ, στάσεις και πολιτιστικές ανάγκες*, σελ. 58 & 61.

δεν περιορίζεται μόνο στους δικούς της χώρους, ειδικά κατά τους καλοκαιρινούς μήνες που διοργανώνει εκθέσεις σε πολυσύχναστα τουριστικά μέρη όπως το Γιαλί Τζαμί οι οποίες πλαισιώνονται από παράλληλες εκδηλώσεις και επιμορφωτικά προγράμματα για μικρούς και μεγάλους⁵⁰⁹.

Πολύ σημαντικές είναι οι εκδόσεις⁵¹⁰ της Δημοτικής Πινακοθήκης, καθώς η κάθε έκθεση που πραγματοποιείται συνοδεύεται από κατάλογο με τα αντιπροσωπευτικότερα έργα, πλαισιωμένο με κείμενα καταξιωμένων κριτικών και ιστορικών τέχνης⁵¹¹.

Εκτός από τις δικές της εκδόσεις έχει και μια μικρή βιβλιοθήκη-αρχείο με βιβλία τέχνης, βιογραφίες καλλιτεχνών και καταλόγους εκθέσεων, που μπορούν να χρησιμοποιήσουν οι ερευνητές, οι επιμελητές εικαστικών εκθέσεων κ.α.⁵¹².

Μετά την εφαρμογή του Προγράμματος «Καλλικράτης», με την υπ. Αρ. οικ. 36281/4-8-2011 απόφαση του Υπουργείου Εσωτερικών (ΦΕΚ Β/1765/5-8-2011), η Δημοτική Πινακοθήκη Χανίων παρέμεινε Νομικό Πρόσωπο Δημοσίου Δικαίου του Δήμου Χανίων⁵¹³ με την επωνυμία «Δημοτική Πινακοθήκη Δήμου Χανίων»⁵¹⁴.

Το Διοικητικό Συμβούλιο της είναι ενδεκαμελές, με 10 αναπληρωματικά μέλη (πλην του Προέδρου) και όλα εκλέγονται από το Δημοτικό Συμβούλιο Χανίων. Στη συνεδρίαση του Δημοτικού Συμβουλίου στις 18 Φεβρουαρίου 2022, με την υπ' αρ. 39 απόφαση, εκλέχθηκε το τελευταίο Διοικητικό Συμβούλιο με πρόεδρο τον Αντιδήμαρχο Πολιτισμού Ιωάννη Γιαννακάκη. Η θητεία του θα έχει διάρκεια δύο χρόνια⁵¹⁵.

---

⁵⁰⁹ Γιαννουλάκη, (2020) *Το κοινό της Δημοτικής Πινακοθήκης Χανίων: προφίλ, στάσεις και πολιτιστικές ανάγκες*, σελ. 64.

⁵¹⁰ Διαθέτουν την εγκυρότητα και τη μοναδικότητα που τους προσδίδει το ISBN (Διεθνής Πρότυπος Αριθμός Βιβλίου).

⁵¹¹ Γιαννουλάκη, (2020) *Το κοινό της Δημοτικής Πινακοθήκης Χανίων: προφίλ, στάσεις και πολιτιστικές ανάγκες*, σελ. 61.

⁵¹² Γιαννουλάκη, (2020) *Το κοινό της Δημοτικής Πινακοθήκης Χανίων: προφίλ, στάσεις και πολιτιστικές ανάγκες*, σελ. 63.

⁵¹³ Λόγω δραστηριοτήτων, εξειδικευμένου αντικειμένου, μακροχρόνιας απόδοσης έργου και γενικότερης καταξίωσης και προσφοράς, όπως και άλλα 70 ΝΠΔΔ.

⁵¹⁴ <https://www.chania.gr/dimos/nom-pinakothiki/public-library-b.html>

⁵¹⁵ <https://www.chania.gr/dimos/nom-pinakothiki/public-library-b.html>

⁵¹⁵ <https://www.chania.gr/files/54/35679/dimotikh-pinakothiki.pdf>

Εικόνα 72: Η Δημοτική Πινακοθήκη εξωτερικά όπως είναι σήμερα

(Πηγή: Φωτογραφία Αντωνακάκη Χρυσή)

Δυστυχώς και στη Δημοτική Πινακοθήκη υπάρχει έλλειψη προσωπικού, καθώς εργάζονται μόλις τέσσερις μόνιμοι υπάλληλοι και περίπου δώδεκα ακόμα, αποσπασμένοι από άλλες υπηρεσίες ή με συμβάσεις ορισμένου χρόνου.

6. Επίλογος - Συμπεράσματα

Η εργασία αυτή αποτελεί μια περιήγηση στην ιστορία και τον πολιτισμό της πόλης των Χανίων, εστιάζοντας στον ρόλο που έχει διαδραματίσει ο Δήμος και η Τοπική Αυτοδιοίκηση από τα μέσα του 19^{ου} αιώνα μέχρι τις μέρες μας. Με τον σχεδιασμό και την υλοποίηση πολύ σημαντικών έργων σε μια πόλη, που πολλές φορές μέτρησε τις πληγές της κι όμως κατάφερε και τις επούλωσε, ανέκαμψε και προχώρησε. Με διορατικούς δημάρχους που αγάπησαν τα Χανιά και είχαν την έμπνευση και τη θέληση να κάνουν έργα σημαντικά και πρωτοπόρα. Με δημάρχους που ο ένας συνεχίζει και συμπληρώνει το έργο του άλλου και πολίτες που, όπως αποδείχτηκε τις περισσότερες φορές, επέλεξαν τους κατάλληλους δημοτικούς άρχοντες που εργάστηκαν για το καλό της πόλης, αφήνοντας ο καθένας το αποτύπωμά του.

Τελειώνοντας την ανάγνωση της εργασίας, μια βόλτα μέσα στην πόλη μπορεί να γίνει με νέα ματιά. Με περισσότερη αγάπη, με περισσότερο θαυμασμό αλλά και σεβασμό. Γνωρίζοντας για τα βασικά δημοτικά κτήρια πότε έγιναν κι από ποιον, για να καλύψουν ποιες ανάγκες, ποια ολοκλήρωσαν τον κύκλο τους και ποια υπάρχουν ακόμα και μεταμορφώνονται, εξελίσσονται, επεκτείνονται, συντηρούνται. Με τον Δήμο Χανίων να μελετά, να αναθέτει, να επιβλέπει, να χρηματοδοτεί, να αξιοποιεί ευρωπαϊκά προγράμματα, προκειμένου να διαφυλάξει την πολιτιστική κληρονομιά. Να έχει ενεργή παρουσία στην κοινωνική πολιτική με δημιουργία νέων κοινωνικών δομών προστασίας ανηλίκων, γυναικών, παιδιών, αστεγών, με έργα πολιτισμού, ψηφιακής αναβάθμισης των υπηρεσιών, πάντα με στόχο την ποιοτικότερη ζωή και καλύτερη εξυπηρέτηση των πολιτών.

Όπως συμβαίνει πάντα, έτσι και στον ευρύτερο απολογισμό του Δήμου και της πόλης μας, δε θα μπορούσαν να μην υπάρξουν και λάθη. Λάθη που τη συγκεκριμένη στιγμή προφανώς αξιολογήθηκαν ως σωστές αποφάσεις. Λάθος κρίνεται εκ των υστέρων η κατεδάφιση μεγάλου μέρους των τειχών της πόλης. Λάθος κρίνεται η κατεδάφιση τόσων νεοκλασικών κτηρίων τις δεκαετίες του '60 και του '70 προκειμένου να χτιστούν άχαρες πολυκατοικίες, όταν η διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς δεν είχε εκτιμηθεί σωστά και δεν είχαν δημιουργηθεί ακόμα οι αρμόδιες υπηρεσίες και το νομικό πλαίσιο προστασίας τους.

Αυτό που έχει σημασία είναι ότι αυτά τα λάθη έχουν αναγνωριστεί, πράγμα που κάθε μέρα αποδεικνύεται από την πλευρά του Δήμου Χανίων, καθώς δίνει μεγάλη έμφαση τόσο στην εκπόνηση μελετών και έργων για τη συντήρηση και διάσωση των μνημείων και κτηρίων όσο και στη δημιουργία νέων υποδομών και συνολικά στον εξωραϊσμό της πόλης.

Όσον αφορά στο κτηριακό, η έλλειψη χώρων στέγασης των υπηρεσιών του Δήμου όπως και η διασπορά τους, αποτελούν σοβαρό ζήτημα. Το κτήριο του Δημαρχείου έπειτα από 60 χρόνια λειτουργίας, δεν καλύπτει τις ανάγκες του ούτε κτηριακά ούτε αριθμητικά. Υπηρεσίες βρίσκονται σε διάφορα σημεία του διευρυμένου δήμου, με αναπόφευκτο αποτέλεσμα τη δυσκολία συντονισμού και εποπτείας των διαδικασιών. Δημοτική περιουσία ωστόσο υπάρχει και πρέπει ν' αξιοποιηθεί τόσο για να στεγάσει υπηρεσίες για τις οποίες σήμερα πληρώνει μισθώματα όσο και για να αποκτήσει έσοδα από την εκμίσθωση των δικών της ακινήτων.

Ένα άλλο βασικό ζήτημα που πρέπει να απασχολεί την κάθε Δημοτική Αρχή είναι το θέμα του προσωπικού. Η υποστελέχωση, ιδιαίτερα την τελευταία δεκαετία λόγω αθρόων αποχωρήσεων και συνταξιοδοτήσεων, αναμφισβήτητα δημιουργεί προβλήματα στην εύρυθμη λειτουργία των υπηρεσιών. Στόχος της κάθε Δημοτικής Αρχής πρέπει να είναι η αгаστή συνεργασία με τους υπαλλήλους της, ώστε να αξιοποιούνται και να αποδίδουν στην κατάλληλη θέση και στο μέγιστο δυνατό βαθμό. Για να το πετύχει αυτό, πρέπει να υπάρχει ουσιαστική και δίκαιη αξιολόγηση του προσωπικού – κάτι στο οποίο ο ευρύτερος δημόσιος τομέας έχει αποτύχει παταγωδώς – καθώς και έλεγχος του πραγματικού έργου όλων των βαθμίδων της ιεραρχίας. Πράγμα που σε πολλές περιπτώσεις απαιτεί, καίριες παρεμβάσεις στα «κακώς κείμενα» που διαιωνίζονται χρόνια τώρα και κανείς δεν έχει τολμήσει να παρέμβει δυναμικά και ουσιαστικά για να τα αλλάξει.

Ολοκληρώνοντας, αν επιχειρήσουμε να κάνουμε μια γενική αποτίμηση για τον Δήμο Χανίων, το πρόσημο θα είναι σίγουρα θετικό για τα πεπραγμένα του. Το πιο σημαντικό είναι ότι οι δυσλειτουργίες έχουν διαπιστωθεί και καταγραφεί στον στρατηγικό σχεδιασμό της Δημοτικής αρχής και σταδιακά δρομολογούνται και επιλύονται. Με τη σωστή αξιοποίηση του ανθρώπινου δυναμικού, των οικονομικών πόρων και της δημοτικής περιουσίας τα Χανιά μπορούν να γίνουν ένας πραγματικός παράδεισος για τους δημότες και τους επισκέπτες τους.

7. Βιβλιογραφία

Βιβλία

- Ανδριανάκης, Μιχάλης. *Η Παλιά πόλη των Χανίων*, εκδόσεις Αδάμ, 1997.
- Βαρουχάκης, Μ. Αντώνιος. *Χανιά 1898-2008-Υπατοι Αρμοστές, Γενικοί Διοικητές, Νομάρχες*, Χανιά, Έκδοση Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Χανίων, 2009.
- Βουλή των Ελλήνων. *Κρήτη 90 χρόνια από την Ένωση με την Ελλάδα*: Οδηγός της Έκθεσης, 2003.
- Γιαννουλάκη Αθηνά. *Το κοινό της Δημοτικής Πινακοθήκης Χανίων: προφίλ, στάσεις και πολιτιστικές ανάγκες*. Διπλωματική εργασία Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης-Τμήμα Δημοσιογραφίας & Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας, 2020.
- Καλογήρου, Αντώνης. *Περπατώντας στα Χανιά*. Αθήνα: Road-Τεγόπουλος, 2010.
- Κλάδου-Μπλέτσα Αιμιλία. *Τα Χανιά: 100 χρόνια: Από την Ένωση στο 2013: η πόλη, τα γεγονότα, ο πολιτισμός, οι μηχανικοί, τα έργα*. Χανιά: Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδας-Τμήμα Δυτικής Κρήτης, 2015.
- Κλάδου-Μπλέτσα Αιμιλία. *Τα Χανιά έξω από τα τείχη*. Τεχνικό Επιμελητήριο της Ελλάδας, 1998.
- Κρήτη – Ελλάδα 1913-2013, 100 χρόνια Ένωση*, έκδοση: Χανιώτικα Νέα και Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών και Μελετών «Ελευθέριος Βενιζέλος», 2014.
- Μανούσακας, Μανώλης. *Ιστορικά κτήρια της πόλης των Χανίων*. Χανιά: Εκδόσεις Έρεισμα, 2019.
- Μανούσακας, Μανώλης. *Ιστορικά γεγονότα, συνοικίες και κτήρια της πόλης των Χανίων*. Χανιά: Εκδόσεις Έρεισμα, 2021.
- Μαχαιρίδης, Χρήστος. *Χανιά 1946-1952: Από την κατοχική «ουτοπία» στη μετακατοχική πραγματικότητα*, 2 τόμοι. Χανιά: Έρεισμα, 2017.
- Μπριντάκης, Χ. Γεώργιος. *Χανιά 27-5-1941 έως 23-5-1945. Στον πόλεμο και στην ειρήνη. Μάχη της Κρήτης-Κατοχή-Απελευθέρωση, η επόμενη μέρα*, 1996.
- Παπαδάκης, Α. Χαρίδημος. *Οι Αφρικανοί στην Κρήτη-Χαλικούτες*, 2008.
- Πολυχρονίδης, Ε. Ιωάννης. *Δημόσια Υγεία, Κοινωνική Πρόνοια και Υγειονομική Πολιτική στην Κρητική Πολιτεία (1898-1913)*, Εκδόσεις Παπαζήση, 2010.
- Σημανδηράκη, Ζαχαρένια *Η άφιξη και εγκατάσταση των προσφύγων στα Χανιά, Βενιζελισμός και πρόσφυγες στην Κρήτη*-Πρακτικά Ημερίδας. Ηράκλειο, 5 Νοεμβρίου 2005. Ηράκλειο Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών και Μελετών «Ελευθέριος Βενιζέλος», Δήμος Ηρακλείου, 2008.
- Σημανδηράκη, Ζαχαρένια *Δημοτική Αγορά Χανίων 80 χρόνια: 1913-1993*, Έκδοση Δήμου Χανίων, 1993.

Σκουλάς, Νικόλαος *Η Δημοτική Βιβλιοθήκη Χανίων*, 1962.

Στρατιδάκης, Κ. Χάρης. *Ιστορικές περιηγήσεις στα Χανιά*. Χανιά Πυξίδα της πόλης, 2017.

Τσίβης Δ. Γιάννης. *Χανιά 1252-1940*. Χανιά: Έρεισμα, 2014.

Άρθρα έντυπων εφημερίδων

Αίθουσα πολλαπλών χρήσεων «Δ. Βλησίδης»- Πρεμιέρα με την παράσταση «Κρητίζ», (2001) Χανιώτικα Νέα, 14 Δεκεμβρίου, φ. 10.286, σελ. 21.

Αλιγιζάκη Σ., Ανδριανάκης, Μ., Ανδρουλάκης Ι., Αποστολάκης, Σ. κ.α. (2000) *Κρητική Πολιτεία*, Χανιώτικα Νέα, Κοινωφελές Ίδρυμα «Αγία Σοφία», 3 Μαΐου, φ. 9.719, σελ. 1-23.

Γεωργακάκης, Γ. (2012) *«Οαση Πολιτισμού στο Λιμάνι με την αποκατάσταση του Παλιού Τελωνείου»*, Χανιώτικα Νέα, 31 Μαΐου, φ. 13.664, σελ. 6.

Γεωργακάκης, Γ. (1999) *Πραγματικότητα η Δημοτική Πινακοθήκη*, Χανιώτικα Νέα, 9 Οκτωβρίου, φ. 9.520, σελ. 20.

Δημοτικός Κήπος, (2021) *Έντονες αντιδράσεις για το ενδεχόμενο κόψιμο των δέντρων*, Χανιώτικα Νέα, 5 Ιουνίου, φ. 13.681, Τοπικά, σελ. 14.

Έκθεση Φωτογραφίας για το Δημοτικό Κήπο. (2013) Χανιώτικα Νέα, 10 Αυγούστου. Πολιτισμός, φ. 14.024, σελ. 5.

Εφημερίδα Κήρυξ *«Δήμος Χανίων και Δικτατορία, Σειρά συνεντεύξεων στον «Κήρυκα» του γιατρού Νικολάου Πιμπλή, που διετέλεσε διορισμένος Δήμαρχος Χανίων επί δικτατορίας (22-5-1971/ 19-9-1974). Παρασκευή 2/11/1984 φ. 3057 σελ. 5, Σάββατο 3/11/1984 φ. 3058 σελ. 5, Κυριακή 4/11/1984 φ. 3059 σελ. 5.*

Κνιθάκης, Κ.Κ. (1999) *Τα εγκαίνια του Δημοτικού Κήπου Χανίων*, 8 Ιουνίου, φ. 9.512, σελ. 20.

Κουτρούλης, Γ. (1991) *Το Δημοτικό Γηροκομείο Χανίων*, Χανιώτικα Νέα, 31 Οκτωβρίου, φ. 7.241, σελ. 5.

Κουτσουκλάκη, Ρ. (2006) *Τοπική Αυτοδιοίκηση του χθες και του σήμερα-σημαντικές προσωπικότητες σημάδεψαν την ιστορία του Δήμου Χανίων*, Κήρυξ, 23 Οκτωβρίου, φ. 393 (9674), σελ. 14.

Κουφουδάκης, Α. (2000) *Θέατρο το Τελωνείο Χανίων*; Χανιώτικα Νέα, 3 Ιανουαρίου, φ. 9.602, σελ. 32.

Κουφουδάκης, Α. (2001) *Παλιά και σήμερα στα Χανιά*, Χανιώτικα Νέα, 13 Αυγούστου, φ. 10.167, σελ. 16-17.

Κουφουδάκης, Α. (2001) *Παλιά και σήμερα στα Χανιά, Συνέντευξη Δημοτικού Συμβούλου Γιώργου Ναναδάκη*, Χανιώτικα Νέα, 3 Σεπτεμβρίου, φ. 10.186, σελ. 6-7.

Κουφουδάκης. Α. (2001) *Παλιά και σήμερα στα Χανιά, Συνέντευξη téως Δημάρχου Γιάννη Κλωνιζάκη*, Χανιώτικα Νέα, 28 Οκτωβρίου, φ. 10.241, σελ. 16-17. 30 Οκτωβρίου, φ. 10.242, σελ. 20-21. 31 Οκτωβρίου, φ. 10.243, σελ. 16-17.

Κουφουδάκης. Α. (2001) *Παλιά και σήμερα στα Χανιά, Συνέντευξη Δημοτικού Συμβούλου Γιάννη Δασκαλάκη*, Χανιώτικα Νέα, 12 Νοεμβρίου, φ. 10.255, σελ. 14-15. 13 Νοεμβρίου, φ. 10.256, σελ. 20-21.

Κουφουδάκης. Α. (2001) *Παλιά και σήμερα στα Χανιά*, Χανιώτικα Νέα,, Συνέντευξη téως Δημάρχου Γιώργου Κατσανεβάκη, 10 Δεκεμβρίου φ. 10.282, σελ. 14-15. 11 Δεκεμβρίου, φ. 10.283, σελ. 18-19.

Κώνστας Γ. (2019) *Μετά από χρόνια αδιαφορίας αποκατάσταση για το πληγωμένο ρολόι του Δημοτικού Κήπου*, Χανιώτικα Νέα, 4 Ιουνίου, φ. 15.775, Τοπικά, σελ. 29.

Κώνστας, Γ., Μαριδάκης, Δ. (2019) *«Αίφτινγκ» στο ρολόι του Δημοτικού Κήπου λίγο πριν τα εκατοστήσει*, Χανιώτικα Νέα, 9 Νοεμβρίου, φ. 15.908, Αφιέρωμα, σελ. 4.

Μανούσακας, Μ. *Φωτοαναδρομές στα Παλιά Χανιά*, 19. *Μεγάλο Αρσενάλι*, Περιοδική έκδοση των «Χανιώτικων Νέων», σελ. 15. (Αρχείο Δημοτικής Βιβλιοθήκης Χανίων με τίτλο «Φωτοαναδρομές», ντοσιέ 1).

Μανούσακας, Μ. *Φωτοαναδρομές Υδροηλεκτρικά έργα και λίμνη Αγιάς*. Περιοδική έκδοση των «Χανιώτικων Νέων», σελ. 3. (Αρχείο Δημοτικής Βιβλιοθήκης Χανίων με τίτλο «Φωτοαναδρομές», ντοσιέ 2).

Μαριδάκης, Δ. (2014) *Δημοτικός Κήπος Χανίων, ο «μπαξέζ» που έγινε σημείο αναφοράς*, Χανιώτικα Νέα, 5 Απριλίου, φ. 14.219, Αφιέρωμα, σελ. 8.

Μαριδάκης, Δ. (2021) *Ζητούμενο η διαφύλαξη του πρασίνου από τα έργα ανάπλασης στον Κήπο*, Χανιώτικα Νέα, 17 Δεκεμβρίου, φ. 16.544, Τοπικά, σελ. 6.

Μαρουλοσηφάκη, Γ. (2019) *Θλίψη για το θάνατο του Μανώλη Σκουλάκη*, Χανιώτικα Νέα, 31 Ιουλίου, φ. 15.823, Τοπικά, σελ. 10.

Μελέτη Ανάπλασης Δημοτικού Κήπου (1997) Χανιώτικα Νέα, 18 Νοεμβρίου, φ. 9.051, σελ. 4.

Ξηρουχάκη Ε. (2006) *ΚΑΜ - Κέντρο Αρχιτεκτονικής και Πολιτισμού*, Χανιώτικη της Κυριακής, 15 Ιανουαρίου, σελ. 15.

Παπαγεωργίου, Α. Δ. (2002) *Κωνσταντίνος Θ. Μάνος, Λόγιος – επαναστάτης – πολεμιστής*, Κήρυξ, 17 Ιανουαρίου, φ. 8.251, σελ. 11.

Σαραντίδης, Ν. (2006) *Οι Δήμαρχοι του Εικοστού αιώνα, οι 20 Χανιώτες που υπηρέτησαν την πόλη από το 1900 έως σήμερα*, Κήρυξ, 23 Οκτωβρίου, φ. 393 (9674), σελ. 12-13.

Σημανδηράκη, Ζ. (2021) *Δημοτικός Κήπος Χανίων και ιστορικό καφέ-Μία ιστορία 150 χρόνων που συνεχίζεται...*, Χανιώτικα Νέα, 19 Μαρτίου, φ. 16.317, Αφιέρωμα, σελ. 25-32.

Σιδεράς Γ., Βιρβιδάκης Κ., Παπαδάκης, Ε., (1998) *Στα ερείπια του Παλιού Δημαρχείου-Οδοιπορικό στις αραχνιασμένες και ετοιμόρροπες αίθουσές του, με οδηγούς τρεις καταξιωμένους επιστήμονες της πόλης μας*, Κήρυξ, 22 Φεβρουαρίου, φ. 7.075, σελ. 12-13.

Σπανουδάκη-Κουτσάκη, Ν. (2000) *Έντονη κινητικότητα για το κτίριο του Παλιού Τελωνείου-Κηρύσσεται ιστορικό διατηρητέο μνημείο*, Χανιώτικα Νέα, 16 Οκτωβρίου, φ. 9.881, σελ. 14-15.

Φουντουλάκη, Ε. (2018) *Αποκατάσταση για το Ρολόι των Χανίων μετά από καθυστερήσεις ετών*, Χανιώτικα Νέα, 10 Νοεμβρίου, φ. 15.609, Τοπικά, σελ. 7.

Φουντουλάκη, Ε. (2016) *Εικόνες εγκατάλειψης στο Θέατρο «Δημήτρης Βλησίδης»*. Χανιώτικα Νέα, 4 Ιουνίου, φ. 14.871, Τοπικά σελ. 3.

Άρθρα περιοδικών

Βουρδουμπάς Γ. (2010) *Η ιστορία της παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας στο νομό Χανίων*. Εν Χανίοις, τόμος 4, σελ. 335-342.

ΖΩ, Μ.Ν. (χωρίς όνομα), τεύχος 24/Φθινόπωρο 2006, *Γυναίκες και Αυτοδιοίκηση – «Οι γυναίκες στο δρόμο της κάλπης...»*.

Κρήτη (1974) *Ποιος είναι ποιος, ο κ. Νικόλαος Δ. Πιμπλής, ο κ. Γεώργιος Μπρεδάκης*, 1^{ος} τόμος, τεύχος 2, σελ. 57 & 66.

Μαχαιρίδης. Χ. (2017) *Δημοτική Βιβλιοθήκη Χανίων*, Περιοδικό Έρεισμα, τεύχος 40, σελ. 96-104.

Νικολακάκης, Δ. (2006) *«Εμμανουήλ Μουντάκης, 21 χρόνια Δήμαρχος Χανίων»*. Ελλωτία-Έκδοση Δήμου Χανίων-τόμος 11^{ος}, σελ. 177-182.

Νικολακάκης, Δ. (2007) *«Νικόλαος Σκαμνάκης Δήμαρχος Χανίων 1903-1905»*. Εν Χανίοις-Ετήσια έκδοση Δήμου Χανίων-τόμος 1^{ος}, σελ. 136-142.

Ντουντουλάκη, Π., Τζανάκη Γ., Κουκλάκη Μ., (1987) *Η Ιστορία του Γηροκομείου Χανίων*. Λεύκωμα Χανιά.

Πανελλήνιο Λεύκωμα, *Κρήτη*, τόμος Ζ', 1928, σελ. 18-19.

Παπαδάκης Ε. Μ. (2011) *«Η ιστορία των νοσοκομείων στην Κρητική Πολιτεία»*. Εν Χανίοις-Ετήσια έκδοση Δήμου Χανίων-τόμος 5^{ος}, σελ. 307-311.

Το παλιό Δημαρχείο Χανίων (2010) Χανιά ο Δήμος μας, τεύχος 8^ο, Μάρτιος-Απρίλιος, σελ. 16-17.

Κέντρο Αρχιτεκτονικής της Μεσογείου-Μεγάλο Αρσενάλι (1997) Χανιά, ο Δήμος μας, τεύχος 3^ο-4^ο, σελ. 17-20.

Μεγάλο Αρσενάλι (2010) Χανιά, ο Δήμος μας, τεύχος 10^ο, Ιούλιος-Αύγουστος, σελ. 16-17.

Ιστοσελίδες

Αγώνας της Κρήτης (03/12/2020) *4 Δεκέμβρη του 1913, πριν 107 χρόνια λειτούργησε για πρώτη φορά η Δημοτική Αγορά – Πώς ήταν η περιοχή πριν*. Διαθέσιμο στο: <https://tinyurl.com/ycysuras> [04/11/2022].

Αγώνας της Κρήτης, Τσίππρας Κ. (15/04/2019) *Τον ήρωα αντιστασιακό Γιάννη Κλωνιζάκη τον τιμούσαν στη Χιλή, μα στην Ελλάδα και στα Χανιά τον είχαν αγνοήσει | Φωτός*. Διαθέσιμο στο: <https://agonaskritis.gr/κώστας-τσίππρας-τον-ήρωα-αντιστασιακό/> [02/02/2023].

Η αποζημίωση των ανταλλάξιμων και η ελληνοτουρκική προσέγγιση. Διαθέσιμο στο: http://ebooks.edu.gr/ebooks/v/html/8547/2758/Themata-Neoellinikis-Istorias_G-Lykeiou_html-apli/index3_10.html [19/08/2022].

Απόσπασμα Πρακτικού 29/2-12-2019, αρ. απόφ. 739 Δήμου Χανίων για εκλογή Διοικητικού Συμβουλίου Δημοτικού Γηροκομείου Χανίων. Διαθέσιμο στο: https://www.chania.gr/files/54/35845/7392019-d_girokomeio.pdf [03/03/2023].

Απόσπασμα Πρακτικού 31/8-12-2021, αρ. απόφ. 275 Δήμου Χανίων για εκλογή Διοικητικού Συμβουλίου Κοινωφελούς Επιχείρησης ΚΕΠΠΕΔΗΧ-ΚΑΜ. Διαθέσιμο στο: <https://www.chania.gr/files/54/35688/keppedhx.pdf> [03/03/2023].

Απόσπασμα Πρακτικού 4/18-2-2022, αρ. απόφ. 39 Δήμου Χανίων για εκλογή Διοικητικού Συμβουλίου Δημοτικής Πινακοθήκης Χανίων. Διαθέσιμο στο: <https://www.chania.gr/files/54/35679/dimotikh-pinakothiki.pdf> [24/02/2023].

Κυριάκος Βιρβιδάκης, βουλευτής Χανίων, πρώην Δήμαρχος Χανίων, μέλος Δ.Σ. Κ.Ε.Δ.Ε., Διαθέσιμο στο: https://www.virvidakis.gr/page_id_34/ [16/09/2022].

Κυριάκος Επ. Βιρβιδάκης - Πλήρες βιογραφικό. Διαθέσιμο στο: <https://www.virvidakis.gr/viografiko/index/> [16/09/2022].

Βουλή των Ελλήνων - Άρθρο 102: (Οργανισμοί Τοπικής Αυτοδιοίκησης). Διαθέσιμο στο: <https://www.hellenicparliament.gr/Vouli-ton-Ellinon/To-Politevma/Syntagma/article-106/> [02/01/2023].

Γραφείο Προγραμματικής Σύμβασης Παλιάς Πόλης Χανίων. Διαθέσιμο στο: <https://www.chania.gr/enimerosi/yphr-polites/old-town-chania-b.html> [23/09/2022]

Δ.Ε.Υ.Α. Χανίων: *Γνωρίστε τη Δεξαμενή του Αη Γιάννη* (23/04/2020). Διαθέσιμο στο: <https://deyach.gr/dexameni-ai-gianni/> [19/01/2023].

Δήμος Χανίων. *Αναστάσιος Βάμβουκας - σύντομο βιογραφικό*. Διαθέσιμο στο: <https://www.chania.gr/dimos/dimsymvoullo/DsVamvoukasA.html> [16/09/2022].

Δήμος Χανίων. *Βιογραφικό Δημάρχου Δήμου Χανίων Παναγιώτη Σημανδηράκη*. Διαθέσιμο στο: <https://www.ota24.gr/viografiko-dimarchou-dimou-chanion-panagioti-simandiraki/> [15/09/2022].

Δήμος Χανίων: *Δημοτική Πινακοθήκη Χανίων*. Διαθέσιμο στο: <https://www.chania.gr/dimos/nom-pinakothiki/public-library-b.html> [24/02/2023].

Δήμος Χανίων. «*Διατελέσαντες δήμαρχοι*». Διαθέσιμο στο:

<http://www.chania.gr/dimos/diatel-dimarxoi/majors.html> [13/08/2022].

Δήμος Χανίων. *Ιστορική Αναδρομή της πόλης των Χανίων*. Διαθέσιμο στα:

http://chaniahistory.gr/index.php?option=com_k2&view=item&id=22:προϊστορικοί-χρόνοι&Itemid=1368&lang=el [23/10/2022].

http://chaniahistory.gr/index.php?option=com_k2&view=item&id=21:ιστορικοί-χρόνοι&Itemid=1369&lang=el [23/10/2022].

Δημοτική Αγορά Χανίων 105 χρόνια ιστορία. Διαθέσιμο στο: <http://agora.scanmy.net/> [03/11/2022].

Δημοτική Βιβλιοθήκη Χανίων. Ψηφιακή Βιβλιοθήκη. Διαθέσιμο στο:

<https://tinyurl.com/4kf79x22> [05/03/2023].

Δημοτική Πινακοθήκη Χανίων. Διαθέσιμο στο: <https://pinakothiki-chania.gr/i-pinakothiki/> [24/02/2023].

Διοικητική διαίρεση της Ελλάδας 1997. Wikipedia Διαθέσιμο στο:

<https://tinyurl.com/4bat7756> [28/11/2022].

Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών και Μελετών «Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος»- Ψηφιακό αρχείο. Πρακτικά Δημοτικού Συμβουλίου Χανίων (30/10/1898). Διαθέσιμο στο:

<http://www.venizelosarchives.gr/rec.asp?id=148626> [13/10/2022].

Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών και Μελετών «Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος». Ψηφιακό αρχείο. Πρακτικά Δημοτικού Συμβουλίου Χανίων (12/12/1898). Διαθέσιμο στο:

<http://www.venizelosarchives.gr/rec.asp?id=149346> [13/10/2022].

Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών και Μελετών «Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος». Ψηφιακό αρχείο. Πρακτικά Δημοτικού Συμβουλίου Χανίων (11/03/1899) για Υδραγωγείο. Διαθέσιμο στο: <http://www.venizelosarchives.gr/rec.asp?id=150203> [13/10/2022].

Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών και Μελετών «Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος». Ψηφιακό αρχείο. Πρακτικά Δημοτικού Συμβουλίου Χανίων (21/06/1899) για Υδραγωγείο. Διαθέσιμο στο: <http://www.venizelosarchives.gr/rec.asp?id=150618> [28/11/2022].

Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών και Μελετών «Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος». Ψηφιακό αρχείο. Πρακτικά Δημοτικού Συμβουλίου Χανίων (21/08/1899). Διαθέσιμο στο: <http://www.venizelosarchives.gr/rec.asp?id=150715> [13/10/2022].

Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών και Μελετών «Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος». Ψηφιακό αρχείο. Πρακτικά Δημοτικού Συμβουλίου Χανίων (11/2/1900). Δωρεά Πρίγκηπα 31.000 δρχ. για κατασκευή νοσοκομείου. Διαθέσιμο στο:

<http://www.venizelosarchives.gr/rec.asp?id=150731> [03/01/2023].

Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών και Μελετών «Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος». Ψηφιακό αρχείο. Πρακτικά Δημοτικού Συμβουλίου Χανίων (28/09/1900) για Υδραγωγείο. Διαθέσιμο στο: <http://www.venizelosarchives.gr/rec.asp?id=148740> [27/12/2022].

Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών και Μελετών «Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος». Ψηφιακό αρχείο. Πρακτικά Δημοτικού Συμβουλίου Χανίων (22/12/1903) για ίδρυση Δημοτικής

Αγοράς. Διαθέσιμο στο: <http://www.venizelosarchives.gr/rec.asp?id=150962> [14/02/2023].

Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών και Μελετών «Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος». Ψηφιακό αρχείο. Πρακτικά Δημοτικού Συμβουλίου Χανίων (03/02/1905) για ύδρευση της πόλης. Διαθέσιμο στο: <http://www.venizelosarchives.gr/rec.asp?id=151853> [27/12/2022].

Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών και Μελετών «Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος». Ψηφιακό αρχείο. Πρακτικά Δημοτικού Συμβουλίου Χανίων (13/06/1908) για ίδρυση Δημοτικής Αγοράς. Διαθέσιμο στο: <http://www.venizelosarchives.gr/rec.asp?id=153865> [13/12/2022].

Ελληνική Εταιρεία Τοπικής Ανάπτυξης και Αυτοδιοίκησης (ΕΕΤΑΑ). *Δημοτικές-Κοινοτικές εκλογές Δ. Χανίων*. Διαθέσιμο στο: <https://www.eetaa.gr/ekloges/dhmekl2pdf.php?id=4296> [20/11/2022].

Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δημοτικής Περιόδου 2019 – 2023. Στρατηγικός Σχεδιασμός Δήμου Χανίων. Διαθέσιμο στο: https://www.chania.gr/files/55/44724/stratigikos_sxediasmos_2019-2023.pdf [19/03/2023].

Θεοδωράκη, Σ. (2021) *Χανιά: Ολοκληρώθηκαν οι εξωτερικές εργασίες στο θέατρο «Δημήτρης Βλησίδης» - Ξεκινά η αποκατάσταση στο εσωτερικό*. EPTNEWS, 26 Απριλίου. Διαθέσιμο στο: <https://www.ertnews.gr/perifereiakoi-stathmoi/chania/chania-oloklirothikan-oi-exoterikes-ergasies-sto-theatro-dimitris-vlisidis-xekina-i-apokatastasi-sto-esoteriko/> [31/01/2023].

Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων-Δημοκρατία και Εκπαίδευση, οι Μαθητικές Κοινότητες, άρθρο με τίτλο: *Το δικαίωμα της ψήφου: Από τα σφαιρίδια και τα ψηφοδέλτια στην ηλεκτρονική ψηφοφορία*. Διαθέσιμο στο: https://foundation.parliament.gr/VoulhFoundation/VoulhFoundationPortal/images/site_content/voulhFoundation/file/Ekpaideytika%20New/Koinotites/0_5koinotites.pdf [17/11/2022].

Ιστορία Νοσοκομείου Χανίων «Άγιος Γεώργιος». Διαθέσιμο στο: <https://chaniahospital.gr/istoria/> [15/12/2022].

Η ιστορία του Καφέ “Κήπος”. Διαθέσιμο στο: <https://kiposcafe.gr/history/> [08/01/2023].

Ιστορικά Κτίρια των Χανίων, *Κεντρική Αγορά Χανίων*. Διαθέσιμο στο: <https://sites.google.com/a/epal-elvenizelou.gr/istorika-kteria-ton-chanion/kentrike-agora-ton-chanion> [03/11/2022].

Λεωνίδας Κακάρογλου, βιογραφικό. Biblionet. Διαθέσιμο στο: <https://biblionet.gr/%CF%80%CF%81%CE%BF%CF%83%CF%89%CF%80%CE%BF/?personid=34389> [16/12/2022].

Καντιδάκη, Ε., *Τελετή ονοματοδοσίας του Παλιού Τελωνείου Χανίων σε Θέατρο Μίκης Θεοδωράκης*. Νέα Τηλεόραση Κρήτης, Διαθέσιμο στο: <https://www.neatv.gr/teleti-onomatodosias-toi-palioi-teloneioi-chanion-se-tieatro-mikis-tieodorakis/> [03/02/2023].

Κέντρο Αρχιτεκτονικής της Μεσογείου. Διαθέσιμο στο: <https://c-a-m.gr/#about-cam> [25/01/2023].

Κίνημα του 1935, Wikipedia. Διαθέσιμο στο: <https://tinyurl.com/4bat7756>. [18/12/2022].

Κρήτη: Ο Υδροηλεκτρικός Σταθμός της Αγνιάς μετατράπηκε σε Μουσείο, 16/05/2022. Διαθέσιμο στο: <https://ypodomes.com/kriti-o-ydroilektrikos-stathmos-tis-agyias-metatrapike-se-moyseio-foto/> [24/01/2023].

Μικρός Υδροηλεκτρικός Σταθμός Αγνιάς (ΜΥΗΣ), το έργο, η ιστορία, η αρχιτεκτονική, η ιδέα. Διαθέσιμο στο: <https://myhs.gr/to-myhs/> [24/01/2023].

Μικρός Υδροηλεκτρικός Σταθμός Αγνιάς (ΜΥΗΣ) Αγνιά, Εκθεσιακός Χώρος για τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας. Διαθέσιμο στο: <https://myhs.gr/> [24/01/2023].

Μουρούτσος, Ι. (2020). *Δημόσια Διοίκηση και Τοπική Αυτοδιοίκηση κατά την κρίση του κορωνοϊού*. Διαθέσιμο στο: https://www.researchgate.net/publication/346155820_Demosia_Dioikese_kai_Topike_Autodioikese_kata_ten_krise_tou_koronoiou [11/02/2023].

Μπαρμπαρούση, Χριστίνα Β. (2020) *Ο θεσμός των Αντιδημάρχων και ο θεσμός των Αντιπεριφερειάρχων στο ελληνικό σύστημα. Οι δευτεραγωνιστές της Τοπικής Αυτοδιοίκησης*, 27 Οκτωβρίου. Διαθέσιμο στο: <https://www.cbarbarousi.com/o-thesmos-twn-antidimarchwn-kai-o-thesmos/> [17/11/2022].

ΤΑ ΝΕΑ, «Πέθανε ο Γιάννης Κλωνιζάκης «συνεργός» του Αλέκου Παναγούλη στην απόπειρα κατά του δικτάτορα Παπαδόπουλου». Διαθέσιμο στο: <https://www.tanea.gr/2015/04/15/greece/pethane-o-giannis-klwnizakis-synergos-toy-alekoy-panagoyli-stin-apopeira-kata-toy-diktatora-papadopoyloy/> [02/02/2023].

Ξαναχτίζεται» η Δημοτική Αγορά Χανίων, 108 χρόνια μετά την ανέγερσή της. Διαθέσιμο στο: https://www.efsyn.gr/efkriti/koinonia/277251_xanahtizetai-i-dimotiki-agora-hanion-108-hronia-meta-tin-anegersi-tis [04/11/2022].

Πλουμιδάκης Χαράλαμπος. Διαθέσιμο στο: https://el.wikipedia.org/wiki/Πλουμιδάκης_Χαράλαμπος [15/09/2022].

Πολίζου, Κ. (2016) *Χανιά: Νεώρια, βίλα Κούνδουρου, θέατρο Βλησίδα παραχωρούνται στο Δήμο*. EPTNEWS, 11 Οκτωβρίου. Διαθέσιμο στο: <https://www.ertnews.gr/perifereiakoi-stathmoi/chania/chania-neoria-vila-koundourou-ke-theatro-vlisidi-parachorounte-sto-dimo/> [31/01/2023].

Πρόγραμμα Καλλικράτης. Wikipedia. Διαθέσιμο στο: https://el.wikipedia.org/wiki/Πρόγραμμα_Καλλικράτης [28/11/2022].

Πρόγραμμα Κλεισθένης Ι. Wikipedia. Διαθέσιμο στο: <https://tinyurl.com/yc622ze2> [28/11/2022].

Ριζοσπάστης (1998). *"Έφυγε" ο σύντροφος Δ. Βλησίδης*. 17 Μαρτίου. Διαθέσιμο στο: <https://www.rizospastis.gr/story.do?id=3718916> [01/02/2023].

Σαν Σήμερα. *Η ιστορία της Τοπικής Αυτοδιοίκησης στην Ελλάδα*. Διαθέσιμο στο: <https://www.sansimera.gr/articles/772> [08/12/2022].

Σαν Σήμερα. *Η Ιστορία της ψήφου στην Ελλάδα*. Διαθέσιμο στο: <https://www.sansimera.gr/articles/534> [08/12/2022].

Παναγιώτης Σημανδηράκης. Διαθέσιμο στο: https://el.wikipedia.org/wiki/Παναγιώτης_Σημανδηράκης [22/10/2022].

Σχέδιο Μάρσαλ, Wikipedia. Διαθέσιμο στο: <https://tinyurl.com/94wxeeym> [08/02/2023].

Τάγμα του Σωτήρος: Wikipedia. Διαθέσιμο στο: <https://tinyurl.com/46rycys9> [27/11/2022].

Υπουργείο Ψηφιακής Διακυβέρνησης – Πρόγραμμα Διαύγεια. Διαθέσιμο στο: <https://diavgeia.gov.gr/info> [28/03/2023].

Φινομπετόν-Δίας Κατασκευαστική (2001). *Κέντρο Αρχιτεκτονικής της Μεσογείου (Μεγάλο Αρσενάλι)*. Διαθέσιμο στο: <https://www.finobeton.gr/project/kentro-arxitektonikis-mesogeiou-megalo-arsenali/> [24/01/2023].

Χανιώτικα Νέα. *Μια Δεξαμενή κόσμημα* (5 Ιανουαρίου 2013). Διαθέσιμο στο: <https://www.haniotika-nea.gr/113852-mia-deksameni-kosmima/> [10/01/2023].

Χατζηγεωργίου, Α. (2019) *Δημοτικές εκλογές. Όσα πρέπει να ξέρετε - Αναλυτικός οδηγός*. Έθνος, 3 Μαΐου. Διαθέσιμο στο: <https://www.ethnos.gr/greece/article/30719/dhmotikeseklogesosaprepeinaxereteanalytikosodhgios> [07/11/2022].

Airetos.gr. (01/04/2020). *Δια περιφοράς συνεδριάσεις - Τηλεδιασκέψεις: Εγκύκλιος ΥΠΕΣ*. Διαθέσιμο στο: <https://www.airetos.gr/dia-periforas-synedriaseis-tilediaskepseis-egkyklios-ypes.aspx> [28/3/2023].

Chania – Culture. *Θέατρο «Δημήτρης Βλησίδης»*. Διαθέσιμο στο: <https://www.chania-culture.gr/venues/theatro-dimitris-vlisidis/> [31/01/2023].

Chania – Culture. *Κέντρο Αρχιτεκτονικής της Μεσογείου*. Διαθέσιμο στο: <https://www.chania-culture.gr/keppedich-kam/kentro-architektonikis-tis-mesogeiou/> [25/01/2023].

Chania – Culture. *Προμαχώνας San Salvatore*. Διαθέσιμο στο: <https://www.chania-culture.gr/venues/promachonas-san-salvatore-chamili-plateia/> [27/03/2023].

Chania – Culture. *Προφίλ και ιστορικό της ΚΕΠΠΕΛΗΧ-ΚΑΜ*. Διαθέσιμο στο: <https://www.chania-culture.gr/profil-kai-istoriko-tis-keppedich-kam/> [25/01/2023].

Chania – Culture. *Ρωσικός Στρατώνας*. Διαθέσιμο στο: <https://www.chania-culture.gr/venues/rosikos-stratonas-stegi-anaviosis-tis-paradosis/> [27/03/2023].

Chania – Culture. *Χώρος εκδηλώσεων «Μίκης Θεοδωράκης» – Αίθουσα Θεάτρου*. Διαθέσιμο στο: <https://www.chania-culture.gr/venues/choros-ekdiloseon-mikis-theodorakis-aitrousa-theatrou/> [03/02/2023].

Flashnews: Στο ΚΑΜ (Μεγάλο Αρσενάλι), το γραφείο Πολιτισμού του Δήμου Χανίων (04/09/2019). Διαθέσιμο στο: <https://flashnews.gr/post/400399/sto-kam-megalo-arsenali-to-grafeio-politismoy-toy-dhmoy-xaniwn/> [25/01/2023].

Flashnews. Σαραντίδης Ν. Αφιέρωμα: 125 χρόνια Δήμαρχοι Χανίων – Ποιοι υπηρέτησαν στον Δήμο από το 1894 έως σήμερα. Διαθέσιμο στο: <https://flashnews.gr/post/390483/afierwma-125-xronia-dhmarxoi-xaniwn-poioi-yphrethsan-ston-dhmo-apo-to-1894-ews-shmera/> [18/08/2022].

Flashnews. Τα Χανιά όπως δεν τα ξέραμε... Μοναδικές φωτογραφίες από το παρελθόν. Διαθέσιμο στο: [https://flashnews.gr/post/279024/ta-xania-opws-den-ta-kerame-monadikes-fwtografies-apo-to-parelthon/](https://flashnews.gr/post/279024/ta-xania-opws-den-ta-zerame-monadikes-fwtografies-apo-to-parelthon/) [18/08/2022].

Hania.news. Ομάδα σύνταξης. (2022) Δημοτική Αγορά: Ξεκινά ένα μεγάλο έργο μετά από πολυετείς προσπάθειες, 13 Ιανουαρίου. Διαθέσιμο στο: <https://tinyurl.com/yttva6de> [03/01/2023].

Hania.news. Ομάδα σύνταξης. (2018) Χανιά | Ταξίδι... στις δυνάμεις της φύσης στον εκθεσιακό χώρο για τις ΑΠΕ, 14 Ιουλίου. Διαθέσιμο στο: <https://tinyurl.com/3n3mumdj> [16/12/2022].

Iscreta.gr. Γνωρίστε τη Δεξαμενή του Αη Γιάννη στα Χανιά! (2016). Διαθέσιμο στο: <http://iscreta.gr/2016/01/γνωρίστε-τη-δεξαμενή-του-αη-γιάννη-στα/> [19/01/2023].

Ota24.gr. Βιογραφικό Δημάρχου Δήμου Χανίων: Παναγιώτη Σημανδηράκη. Διαθέσιμο στο: <https://www.ota24.gr/viografiko-dimarchou-dimou-chanion-panagioti-simandiraki/> [08/02/2023].

Αρχειακό υλικό

Απολογισμός δράσης τριετίας 83-86 του Γεωργίου Κατσανεβάκη. (Από το αρχείο «Δημοτικές Εκλογές 1986» της Δημοτικής Βιβλιοθήκης Χανίων).

Από το Απολογιστικό έργο του Γεωργίου Τζανακάκη, των τετραετιών 1990-1994, 1995-1998 και 1998-2002. (Από τα αρχεία: «Δημοτικές Εκλογές 1994», «Δημοτικές Εκλογές 1998», «Δημοτικές εκλογές 2002», της Δημοτικής Βιβλιοθήκης Χανίων).

Από το Απολογιστικό έργο του Κυριάκου Βιρβιδάκη, με τίτλο: *Τα Χανιά έχουν Δήμαρχο, μαζί συνεχίζουμε*. (Από το αρχείο «Δημοτικές εκλογές 2006» της Δημοτικής Βιβλιοθήκης Χανίων).

Από το απολογιστικό έργο του Μανώλη Σκουλάκη, με τίτλο: *2011-2014, το έργο μας*. (Από το αρχείο «Δημοτικές Εκλογές 2014» της Δημοτικής Βιβλιοθήκης Χανίων).

Πρακτικά Δημοτικού Συμβουλίου Χανίων 1974-1975.

Πεπραγμένα 2014-2019 του Τάσου Βάμβουκα, με τίτλο: *Συνεχίζουμε!* (Από το αρχείο «Δημοτικές Εκλογές 2019» της Δημοτικής Βιβλιοθήκης Χανίων).

Σκουλάς Νικόλαος, *Λεπτομερής Απολογισμός των πεπραγμένων κατά τη διετή δημαρχιακήν περίοδον 1937-1939 και ύδρευσις της πόλεως Χανίων*. (Από το αρχείο «Σκουλάς Νικόλαος» της Δημοτικής Βιβλιοθήκης Χανίων).

Βιογραφικό σημείωμα του Γιώργου Τζανακάκη-Υποψήφιου Δημάρχου Χανίων, απόκομμα άγνωστης προέλευσης (Από το αρχείο «Τζανακάκης Γεώργιος» της Δημοτικής Βιβλιοθήκης Χανίων).

Ευρετήριο Αποφάσεων Δημοτικού Συμβουλίου από αρ. 282/1946 μέχρι 609/1955.

Έγγραφα που παραχωρήθηκαν από την Τεχνική Υπηρεσία του Δήμου Χανίων.

Δημοτική Πολιτιστική Επιχείρηση Χανίων, (Σεπτέμβριος 1995) Περιληπτική Τεχνική Έκθεση: «Αποκατάσταση της αποθήκης Βίλλας Μ. Κούνδουρου, διαμόρφωσή της σε αίθουσα πολλαπλών χρήσεων».

Δημοτική Πολιτιστική Επιχείρηση Χανίων, (20 Οκτωβρίου 1995) Τεχνική Έκθεση έργου: «Αποκατάσταση της αποθήκης Βίλλας Μ. Κούνδουρου, διαμόρφωσή της σε αίθουσα πολλαπλών χρήσεων».

Διεύθυνση Τεχνικών Υπηρεσιών Δήμου Χανίων, (Νοέμβριος 2021) «Μελέτη για την ανακαίνιση-ενίσχυση υφιστάμενων κτιρίων και προσθήκη νέας πτέρυγας στο Δημοτικό Γηροκομείο Χανίων» – Φάκελος Δημόσιας Σύμβασης.

Διεύθυνση Τεχνικών Υπηρεσιών Δήμου Χανίων-Τμήμα Προγραμματικής Σύμβασης Παλιάς Πόλης, (2011) «Αποκατάσταση και διαρρύθμιση του κτιρίου Παλαιού Τελωνείου για τη δημιουργία κέντρων πολλαπλών πολιτιστικών δραστηριοτήτων» Πλήρης Φάκελος έργου.

Διεύθυνση Τεχνικών Υπηρεσιών Δήμου Χανίων, (Ιούλιος 2020) «Ανάπλαση Δημοτικού Κήπου Χανίων», Τεχνική Έκθεση Αρχιτεκτονικής Μελέτης, σελ. 1-16.

Διεύθυνση Τεχνικών Υπηρεσιών Δήμου Χανίων, (Φεβρουάριος 2020) «Εκπόνηση μελετών για την αποκατάσταση διατηρητέου νεοκλασσικού κτηρίου του Δήμου Χανίων για λειτουργία Δημοτικής Βιβλιοθήκης», Τεύχος Τεχνικών Δεδομένων, σελ. 1-11.

Νομαρχία Χανίων, (12 Νοεμβρίου 1987) Τεχνική έκθεση έργου: «Διαμόρφωση Βίλλας Κούνδουρου σε Πολύκεντρο».

Υπουργείο Πολιτισμού-Διεύθυνση Πολιτιστικών Κτηρίων και Αναστηλώσεως Νεωτέρων Μνημείων, (22 Ιουνίου 1988) «Έγκριση μελέτης επισκευής και τροποποίησης του διατηρητέου κτηρίου στην οδό Ηρώων Πολυτεχνείου στα Χανιά Κρήτης ιδιοκτησίας Δήμου Χανίων».